

FORTIFICAȚIA ȘI AȘEZAREA ROMANĂ TÎRZIE DE LA BABADAG-TOPRAICHOI

**ANDREI OPAIT, MIHAIL
ZAHARIADE, GHEORGHE
POENARU-BORDEA, CRISTINA
OPAIT**

(vezi ilustrația la pag. 217/vol. II)

CUPRINS

	Pagina
Cuvint înainte (Autorii)	187
I. Cadrul geografic (M. Zahariade)	188
II. Metoda de cercetare (A. Opaiț, M. Zahariade)	188
III. Fortificația	191
1. Stratigrafia (A. Opaiț, M. Zahariade)	191
2. Elemente de fortificație și urbanistică interioară (M. Zahariade)	193
3. Tipul și caracterul fortificației (M. Zahariade)	195
4. Garnizoana (M. Zahariade)	200
5. Poziția fortificației în cadrul sistemului defensiv al provinciei Scythia (M. Zahariade)	201
IV. Așezarea extramuros (C. Opaiț)	207
V. Ceramica (A. Opaiț)	211
1. Tipologie	211
2. Statistica descoperirilor	242
3. Catalog	253
VI. Sticla (C. Opaiț)	261
VII. Opaițele (A. Opaiț)	263
VIII. Monedele (Gh. Poenaru-Bordea)	271
1. Catalog	271
IX. Unelte și Arme (C. Opaiț, M. Zahariade)	321
1. Catalog	321
X. Descoperiri epigrafice (M. Zahariade)	328
XI. Descoperiri mărunte (C. Opaiț)	331
XII. Considerații privind viața economică (A. Opaiț)	335
XIII. Considerații istorice (M. Zahariade)	339
XIV. Appendix	345
XV. Bibliografie	347
XVI. Rezumat	350

CUVÎNT ÎNAINTE

Este un adevăr unanim recunoscut că, alături de cercetarea arheologică sistematică, un rol important în cunoașterea îndelungată istoriei a poporului român, a creației sale materiale și spirituale revine unei alente cercetării de suprafață.

Dığı cercetările arheologice și de suprafață în strârșinul teritorial dintre Dunăre și mare au implinit vîrstă de 100 de ani, nouă vîrstă de investigațiilor în acest domeniu realizat în ultimul sfert de secol a stat la bază îmbogățirii patrimoniului arheologic românesc prin identificarea și cercetarea unor situri pînă nu demult necunoscute. Este cazul sitului de la Babadag — punctul Topraichioi, al fortificațiilor de la Vodin, al celor din zona Callatisului precum și al unui întreg lanț de fortificații de-a lungul litoranului Mării Negre.

Importanța sitului de la Babadag-Topraichioi, relevată de un prim sondaj executat în 1978, a determinat inițierea unei colaborări între Muzeul „Delta Dunării” și Centrul de Studii și Cercetări de Istorie și Teorie Militară, la care s-a adăugat, pe parcursul cercetării, colaboratorii de la Institutul de Arheologie din București și Universitatea Al. I. Cuza din Iași — Facultatea de istorie.

Aceste colaborări au fost realizate în scopul cunoașterii mai ample a vieții materiale și spirituale a țăzădirii și fortificației romane întrii.

S-a relevat odată în plus necesitatea unor cercetări exhaustive, chiar în cazul siturilor de mici dimensiuni, singurule în măsură să dea un răspuns cu mare exact complexelor probleme ridicate de cunoașterea vieții din următore.

Arind ca scop fundamental o cunoaștere mai aprofundată a istoriei patriei în general și a proceselor de formare a poporului român, cercetările de la Babadag-Topraichioi au urmat pe linia valorificarea și înțelegerea descoperirilor și a punere în circuitul cultural și turistic al ţării a acestui important monument de continuitate românească la Dunărea de Jos.

AUTORII

I. CADRUL GEOGRAFIC

Fortificația de la Babadag-Topraichioi este dispusă într-o zonă aflată la limita de vest a Dobrogei maritime, marcată printr-o ușoară denivelare morfologică față de nivelul mării (+5 m), la gura Văii Taiței, într-o micoregiune diferențiată stratigrafic și bio-pedo-climatice, având ca limite de vest localitatea Zebil, partea estică a dealului Denistepé (cota 260 m), care domină dinspre nord-vest micoregiunea, localitățile Turda, Mihai Viteazul, Babadag, Enisala; spre nord-vest, la circa 3 km., se află localitatea Satu Nou. Micoregiunea face parte, din punct de vedere geologic, din subunitatea sedimentară cretacică a Podișului Babadag, constituită din calcare marnoase, grezoase și conglomerate. Spre sud, terminația dealurilor Babadagului se prezintă sub forma unor înălțimi inicți de 50–80 m, azi golășe dar, sigur, împădurite în vechime. Condițiile climatice ale micoregiunii nu se depăzează cu mult de mediile caracteristice părții de nord a Dobrogei, valorile termice medii fiind cuprinse în ianuarie între 0°C în interiorul complexului lacustru și sub –3°C pe vîrful cel mai înalt al zonei, Dealul Denistepé; în luna iulie temperatura medie depășește în mod frecvent 22°C¹.

Către nord-vest, lacul Babadag se prelungeste spre interior prin lacul Topraichioi, înălțitura între cele două lacuri fiind unită azi printr-un pod rutier și prin rambleul săli ferate Medgidia-Tulcea. Punctul de traversare poartă, de altfel, numele „la Podul Topraichioi”. Lacul Topraichioi, alimentat în sezonul ploios de apele râului Taița, a fost transformat în ultimii ani în eleșteu, având o lungime de 6 km. și o lățime medie de 200 m² (Pl. 10).

Fortificația pe care am denumit-o convențional Babadag-Topraichioi (varianta românească este Topraichioi pentru ture. Toprak-köy; toprak = pămînt; köy = sat) se află situată pe malul sudic al lacului cu același nume, pe un promotoriu înalt de aproximativ 7–8 m față de suprafața lacului (Pl. 1), spre care coboară în pantă de 10° și la o cotă ce atinge în medie 9,30–9,40 m în raport cu suprafața mării.

Pe latura sa dinspre est-sud-est promotoriul este protejat de o viroagă formată de cursul unui râu, existent probabil în antichitate, dar în prezent spălată doar de torenții fluviali.

III. METODA DE CERCETARE

În primăvara anului 1978, cu ocazia unei perigheze executate pe valea Taiței de A. Opaiț, arheolog la Muzeul Deltei Dunării, și conducătorul-arhitect Teodor Bănică au fost descoperite, în apropierea punctului numit „La podul Topraichioi”, mai multe resturi arheologice constând din dolia, fragmente ceramice, urme de zidărie. În urma unor lucrări de terasare, efectuate în octombrie 1978, a fost afectată o parte din latura de sud a construcției identificate, precum și un dolium din zona *extramuros*.

Din informațiile obținute de la luerătorii fermei a rezultat că pe suprafață promotorului a fost plantată viață de vie, (între anii 1952—1958), și-a depozitat resturi vegetale și animale (1959—1960) și s-a amenajat un parc de tractoare (1962—1965). Aceste intervenții recente asupra așezării și a înprejurinilor s-au soldat de fiecare dată cu recoltarea unui bogat material arheologic, constând îndeosebi în ceramica și monede.

În luna noiembrie 1978 Andrei Opaț a efectuat un sondaj de salvare constând din trei secțiuni pe laturile sud-vest și nord și două casete în interior, în colțul de sud-vest și pe latura de est. În urma acestor sondaje au fost obținute primele date preliminare, comunicate la ședința de raporte arheologice de la Oradea din anul 1978³.

Importanța deosebită a obiectivului a ridicat problema execuțării unor cercetări exhanstive. Ca urmare a acordului realizat în anul 1978 între Centrul de Studii și Cercetări de Istorie și Teorie Militară din București și Muzeul Delta Dunării din Tulcea, instituții reprezentate prin Mihail Zahariade și respectiv Andrei Opaț, au fost inițiate cercetări sistematice și de ampliere care s-au desfășurat pe durata a cinci campanii arheologice, astfel: campania I, între 20 mai — 13 iunie 1979; campania a II-a între 20 mai — 20 iunie 1980; campania a III-a între 16 mai — 01 iunie 1981; campania a IV-a între 15—30 iulie 1982; campania a V-a, între 1—20 august 1983.

În campaniile anilor 1979—1982 eforturile s-au concentrat asupra fortificației⁴. Între 1981—1983 zona *extramuros*, de pe suprafață căreia s-au recoltat numeroase fragmente ceramice, monede și unde se observau urme de construcții, a fost sondată prin două secțiuni de Cristina Opaț, arheolog la Muzeul Delta Dunării din Tulcea.

În anul 1979, prin serviciile Direcției Topografice Militare, reprezentată de maiorul Dumitru Ungureanu, s-a realizat ridicarea topografică a zonei de interes arheologic la scara 1 : 200.

Pentru cercetarea zonei intramurane suprafață a fost împărțită în 20 de casete, numerotate de la C 1 la C 20, cu un martor principal longitudinal lat de 2 m și martori secundari perpendiculari pe acestu. Lați de 1 m. C 1, cu dimensiunile de 7,40 × 4,40 m, a fost săpată în toamna lui 1978, iar casetele 2—19 în campaniile din 1980 și 1981. În 1982 au fost cercetate ultima casetă, C 20 și martori secundari iar în anul următor, 1983, martorul principal. Casetele de pe latura de vest (C 2 — C 10), exceptând C 1 și C 20 au dimensiunile de 1,40 × 2,50 m, iar cele de pe latura de est de 3,60 × 2,50 m (Pl. 2; 66/2).

NOTE

1. Dobrogea maritimă, în Biblioteca geografului nr. 4, 1906, p. 126—130; P. V. Cotet, L. Popovici, *Județul Tulcea*, București, 1972, p. 12—24; 35, 49.
2. Grigore G. Dăneșcu, *Dictionarul geografic, istoric și statistic al județului Tulcea*, București, 1896, p. 479.
3. A. Opaț, *O nouă fortificație romano-bizantină în nordul Dobrogei — Topraichioi, Raport preliminar*, în Materiale și cercetări arheologice, Oradea, 13, 1979, p. 325—331; idem, în *Prace*, 8, 1980, p. 415—436.
4. A. Opaț, M. Zahariade, *Cercetările arheolog-*

ice de la fortificația romano-bizantină de la Topraichioi — Babadag, 1979, în Materiale și cercetări arheologice, 14, 1980, Tulcea, p. 335—341. O prezentare sintetică a fortificației de la Babadag-Topraichioi: M. Zahariade, A. Opaț, *A New Late Roman Fortification on the Territory of Romania: the Fortress at Topraichioi Tulcea County*, în *Studien zu den Militärgrenzen Roms III* Stuttgart, 1986, p. 465—572. În campaniile din 1980 și 1981 la săpaturi a participat și Florin Topoleanu, arheolog la Muzeul Delta Dunării din Tulcea.

III. FORTIFICATIA

A. OPAIT, M. ZAHARIADE

1. STRATIGRAFIA SPAȚIULUI INTRAMUROS

În urma afectării suprafetei de interes arheologic prin lucrările moderne, o stratigrafie relativ completă am reușit să obținem doar în caseta 20, colțul de S-E al fortificației fiind cel mai puțin afectat. Pentru o mai bună înțelegere a situației stratigrafice prezentăm profilul martorului principal, care traversează de la nord la sud, pe mijloc, întregul sit (Pl. 3). Confirmări ale situației stratigrafice indicate de acest martor apar și în martori secundari din fiecare casetă (Pl. 4).

Mentionăm că am adoptat metoda prezentării nivelurilor de jos în sus, pe care le-am numerotat de la N. I la N. VII (acesta din urmă identificat doar în așezarea extramuros). Dat fiind că, așa cum se va vedea mai jos, situl comportă două faze urbanistice distincte în existența sa, am notat aceste faze cu A și B, primei faze corespunzându-i nivelurile I–III, iar celei de-a doua nivelurile IV–VII.

Platoul pe care s-a construit fortificația este din loess galben, suprapus de un pămînt brun, gros de cca. 0,60 m (vegetal antic), care sporește în toate sondajele la baza depunerilor arheologice la un metru adâncime față de nivelul actual.

Peste acest pămînt vegetal antic se află un prim nivel, N I (nivelul constructiv), marcat pe toată suprafața fortificației de un strat fin de mortar roz. Sfîrșitul acestui nivel se datorează unui incendiu, indicat de o dungă fină de arsură surprinsă în mai multe case. Momentul constructiv pare a fi cel din anii 369–370, dată cind în întreaga provincie are loc o amplă activitate constructivă (v. Cap. XIII). Anul distrugerii acestui nivel este deosebit de problematică de stabilit întrucât, chiar dacă printre monedele descoperite sunt și trei piese care se datează între anii 383–395 iar două între 395–402, considerăm că nu putem trece prea ușor peste anul 378¹. Dacă fixarea fermă a momentului distrugerii lui N I la 378 sau 395 are o deosebită importanță pentru istoria Dobrogei antice, diferența cronologică mică face ca aceste date să aibă o mai puțină importanță atunci cind este vorba de înadrărcă cronologică a descoperirilor de vase ceramice, sticlă, arme, multe zecete.

Acest prim nivel este suprapus de un pămînt galben, cu o grosime medie de cca. 0,10 m, care va forma nivelul al doilea (N II). În cea mai mare parte a curții interioare apare chiar o nouă șapă de mortar roz, care nu mai are însă sinecădea mortarului de pe nivelul constructiv.

Este astfel probabilă o activitate de reconstrucție a incintei și pilonilor². Sfîrșitul acestui nivel s-a produs tot printr-o incendiere puternică după cum o demonstrează dunga de arsură care sporește acum în toată fortificația. Datarea sfîrșitului nivelului este asigurată în primul rînd de monedele de la împărații Theodosius I (383–395) și Arcadius (393–395 și 395–402), ceea ce ne face să ne gîndim eventual la evenimentul din anul 395.

Peste arsură și depunerile arheologice ale lui N II se suprapune din nou un pămînt galben, care va constitui baza pentru cel de-al treilea nivel (N III) sesizat la adâncimi de 0,60–0,70 m. Cantitatea depunerii arheologice încrepe să crească; alături de diverse obiecte ceramice și obiecte mărunte sporește chirpicul ars și urmele unui incendiu violent, care a dus la distrugerea acestui nivel. Chirpicul provine de la elevația unor ziduri constru-

ite din piatră și legate cu pămînt, care înlocuiesc acum, parțial, unii pereti construși probabil anterior din lemn. În casetele 6 și 14 apar prăbușite blocuri mari din elevația pilonilor. În sondajul S I din extramuros, pe N III, apar de asemenea urme de mortar. Toate aceste elemente pledează pentru o distrugere violentă a fortificației. Lotul de monede descoperit pe acest nivel conține piese care încep de la Valens și se termină cu Honorius și Theodosius II (a. 408—423), ceea ce ne facem să credem că distrugerea s-ar fi putut datora invaziei hunice din anul 422.

Nivelul al patrulea (N IV) este constituit tot dintr-un pămînt galben, care apare în general la o adâncime de 0,50—0,60 m. Apar numeroase compartimentări realizate din piatră legată cu pămînt, continuarea elevației fiind realizată din chirpie. Aceste noi ziduri se adosează înaintea și resturilor de piloni, adeseori noua podea a locuințelor supravîndând cîte o latură dezafectată a acestora, așa cum este cazul pilonului nr. 2. Este momentul când în sondajele din extramuros înregistram o puternică și intensă locuire. Sîrșitul acestui nivel este marcat și el de o violentă distrugere ale cărei urme de arsură, cărbuni, chirpie arsă apară prelungindu-

Penultimul nivel surprins stratigrăfic, nivelul al cincilea (N V) constă și el dintr-o lutuială galbenă, care suprapune cărimătura masivă a nivelului anterior. În anumite porțiuni, ca de exemplu în C 12, C 14, C 20, mai apare un nivel intermediar, marcat și el printre ursură, dar nefiind surprins pe toată suprafața asezării înclinată și considerat drept rezultatul unui incendiu local. Depunerea arheologică de pe acest nivel (N V) constă din numeroase fragmente ceramice, obiecte mărunte și monede. Întrărît atât pe N IV cât și pe N V ultimile monede aparțin lui Theodosius al II-lea (423—450) și sunt nevoie să le încaadrăm în acest sfert de secol, sîrșitul lui N IV atribuindu-l anului 433, iar al lui N V anului 441/447.

Nivelul al șaselea a fost surprins doar în caseta 20 unde corespunde cu actualul nivel de călcare. Este realizat dintr-o podea de lut galben. Partea inferioară a acestei lutuieri se vede surprinde în C 18. Depunerea arheologică este foarte săracă deoarece în C 20 amenajările moderne au lăsat aproape tot inventarul care există în locuință. Datarea acestui nivel pare a fi asigurată de două monede, destul de greu vizibile, de la împăratul Marcian (450—457). În acest moment este probabil că s-au făcut și unele modificări urbanistice deoarece zidurile din C 3, C 4, C 6 sunt acoperite de lutuială lui N VI. Acest nivel (N VI) este bine surprins însă în zona extramuros, unde a mai fost identificat și un ultim nivel, N VII^a (Pl. 5, 6). Închadrarea cronologică a acestor niveluri o putem face în limită mare în cursul celui de-al treilea sfert al secolului al V-lea. În lipsa descoperirilor monetare, numai farfurii decorative cu rotiță pe latura exterioară a buzei^b neîndeamnă să datăm astfel aceste ultime două niveluri.^c

Stratigrafia obținută în fortificația și așezarea de la Babadag-Toprachioi completează cu noi elemente stratigrafia generală a Dobrogei antice în secolele IV—V.

NOTE

1. În 1967 a fost descoperit și săpat parțial, de către A. Opaș, un nou "quadrilobus" lingă comunitatea Brava, localitate situată la numai 7 km. vest de situl de la Babadag-Toprachioi. Deoramădă, dintr-un număr de 26 monede care provin din fortificație, nici o monedă nu depășește anul 378. Din acest motiv, deosebită, nu vine prea să credem că fortificația de la Toprachioi a putut rezista. O altă tuloiuială însupra celor cinci monede post 378 nu avem și datează faptul că domnia din cele cinci monede (v. Pat. monede nr. 452 — Arcadius, a. 383 și nr. 494 — Honorius a. 393—402 — an apărut în C 18, caseta în care am sur-

prins o mare gropă ce aparține lui N II (v. Pl. 3); și care pun sub semn de întrebare atribuirea celor două monede lui N.I. În afară de aceasta, dacă raportăm statistic cele cinci monede la cele 91%, monede descrisă pe N I și care provin numai de la Constantinus II și Valentinian I—Valens, credem că este mult mai prudent să le punem pe seama unor intruziuni deosebit de aceră a crizei monetare din această perioadă.

2. Deoarece identificările numismatice cele mai reale nu au fost comunicate de Gh. Pojaru Bordei de puțin timp, nu am putut să le amintim în lucrările care au apărut plină

- în prezent: A. Opaiț, *Dacia XXIX*, 1985, 153–63; M. Zahariade, A. Opaiț, *Studien zu den Militärgrenzen Roms III. 13 Internationaler Linienkongress, Aalen 1983*, Stuttgart 1986, 565–72; C. Opaiț, *Pontica* 18, 1985, p. 249–55.
3. În zona extra muros aceeași situație apare pe N II din sondajul S I.
 4. Această situație apare notată pe profilul martorului principal cu siglele N V-a, care reprezintă nivelul principal și N Vb care apare sporadic.
 5. Pentru descrierea acestor niveluri vezi Cap. IV.
 6. Pl. 44/4; această ceramică lipsește în spațiul intra muros.
 7. Faptul că aceste niveluri s-au păstrat în spațiul extramuros se datorează locuirii acestuia numai în a doua fază. Depunerile arheologice sunt mai mici, astfel că altitudinea lui N VII din extramuros are o cotă egală cu a lui N V din intramuros.

2. ELEMENTE DE FORTIFICAȚIE ȘI URBANISTICĂ INTERIOARĂ

Zidul de incintă. Pe baza datelor planimetricce obținute în 1978 și 1979 s-a stabilit existența unui zid de incintă de formă perfect dreptunghiulară, orientat cu laturile lungi pe direcția nord-sud, fără turnuri de colț (Pl. 66/1; 67). Ca urmare a degajării sale, în întregime, în cursul a trei campanii, în prezent se cunosc dimensiunile, tehnica și data construcției. Pe latura sa de est zidul de incintă este întrerupt de deschiderea unei porți de mari dimensiuni.

Zidul de incintă al fortificației a fost parțial distrus de demantelările sistematice efectuate, probabil încă în secolele XVIII–XIX. Existența, undeva în apropiere, a unui sat, dacă ar fi să interpretăm toponimul Topraichioi, trebuie să fi afectat în bună măsură, în special incinta. Prelevarea pietrei din zidul de incintă și folosirea ei ca material construcțiv în perioada ocupației otomane ar putea fi sugerată de descoperirea unor lulele, precum și a ceramicii de proveniență turcească. Războaiele ruso-turce desfășurate pe parcursul secolelor XVIII–XIX care au afectat grav regiunile din nordul Dobrogei și-au pus amprentă și în acest loc, fapt dovedit de descoperirea a numeroase ghiulele de tun din fier și a gloanțelor sferice din plumb. Aceste evenimente eu siguranță vor fi accentuat degradarea incintei fortificației. Gropi de demantelare practicate în zidul de incintă au apărut, fără excepție, în casetele începând cu C 4 până în C 13 inclusiv. În anii din urmă, nivelările succesive în scopul diferitelor auenajări au distrus probabil și o parte din ultimele niveluri de viață, precum și unele porțiuni din zidul de incintă.

La începutul săpăturilor, în colțurile de sud-vest, sud-est, pe aproximativ 6 m pe latura de vest și 14 m pe cea de est se observau la suprafață solului urme din zidul de incintă. Pe laturile de est și vest și pe toată latura de nord depunerile de sol vegetal recent atingeau o grosime variind între 0,10–1,60 m. Deși puternic afectat pe cea mai mare parte a lungimii lui, s-au putut totuși obține date importante despre tehnica de construcție *.

Este de remarcat însă că dacă incinta a suferit importante stricăriuni ca urmare a intervențiilor repetitive interiorul fortificației, cu excepția eventualelor recente deranjări de suprafață, apare bine conservat.

Zidul de incintă are o grosime constantă de 3,40 m socotită de la plintă în sus, fiind executată în tehnica *opus quadratum* la ambele paramente (Pl. 68/1.2). El închide de un perimetru de 532 m². Dimensiunile interioare ale fortificației sunt de 38×14 m iar cele exterioare, socotind grosimea zidului (3,40 m) de 44×20,40 m.

Asizele paramentelor sunt alcătuite din blocuri cu dimensiuni variind între 0,10–0,30 m și 0,25–070 m, care alternează cu blocuri mai mici cu dimensiuni între 0,08×0,20 m și 0,05×0,10 m. Prezența blocurilor pare să-și aibă justificarea în principal în necesitatea regularizării asizelor și creării unei orizontalități a blocurilor de mari dimensiuni. Alternanța nu se menține însă pe toată suprafața paramentelor. Apar și blocuri dispuse vertical pentru umplerea spațiilor goale create de neregularitatea blocu-

* Releveul a fost executat de conducătorul-arhitect Teodor Bănică.

rilor. Mortarul care a servit drept liant conține, în amestec, nisip, pietriș, cărămidă pisată și scoici.

Opus caementicum (emplectonul) care umple spațiul dintre cele două paramente este alcătuit din bolovani de dimensiuni mici și mijlocii în amestec cu mortar de aceeași componiție cu cel folosit la legătura asizelor din paramente.

Pentru determinarea adâncimii fundației s-au executat două secțiuni în 1978 și 1981, pe latura de sud și, respectiv, pe latura de vest (S_1 și S_2). Fundația zidului de incintă are o adâncime de 2,30 m pe latura de sud și 2,60 m pe cea de vest. (fig. 8).

În scopul realizării fundației constructorii au așternut mai întâi un pat de bolovani nefasonați, de dimensiuni mijlocii. Fără intenția obținerii unei regularități perfecte, dar păstrându-se o orizontalitate aproximativă. Mortarul turnat peste acest pat nu a pătruns în mod uniform printre bolovani, creându-se în acest fel spații goale. La 0,40 m de plintă orizontalitatea devine mai accentuată, blocurile sunt mai mari, fasonate sumar, iar spațiile între ele umplute cu mortar. Peste această fundație groasă de 3,80 m, s-a construit zidul de incintă propriu-zis, gros de 3,40 m, având plintă interioară și exterioară, fiecare lată de 0,20 m (Pl. 68/3).

Pe latura de nord, dinspre lac, zidul de incintă este luerat mai neingrijit. Aici predominați blocurile mari, sumar fasonate, cu dimensiuni de $0,40 \times 0,60$ m, blochetele fiind și ele aici de dimensiuni mai mari, $0,10/0,12 \times 0,30$ m. Plinta pe această latură are o lățime de $0,35-0,40$ m. Mortarul a fost folosit aici strict pentru legătura blocurilor fără preoccupare, vizibilă la restul incintei, de a umple răstul dintre ele care a rămas, dealtfel, destul de mare.

În interiorul fortificației se găsesc 12 piloni (*pilae*) centrali (notați mai departe cu P) dispuși simetric, pe mijloc, în sase perechi. Prima și ultima perche sunt flancate de cîte o perche de pilăstri laterali (notați mai departe cu p), care fac corp comun cu zidul de incintă pe laturile de est și vest și sunt realizati absolu în aceeași tehnică ca acesta.

Pilaștrii au următoarele dimensiuni: $p_1 : 1,98 \times 1,72$ m; $p_2 : 2,00 \times 1,75$ m; $p_3 : 1,98 \times 1,73$ m; $p_4 : 1,94 \times 1,80$ m.

Ei sunt construși din blocuri cu dimensiunile de $0,20/0,25 \text{ m} \times 0,40/0,45$ m, așezate regulat, legate cu mortar în amestec cu cărămidă pisată, pietriș și scoici. Cele două perechi de pilăstri se găsesc la distanță egală — 5 m — față de laturile de sud și, respectiv de nord ale zidului de incintă. Distanța între pilaștrii aceleiași perechi este de 10 m, iar cea dintră perechile de pilăstri de 23, 5 m.

Pilonii. Deși toți sunt executati în aceeași tehnică, se constată unele particularități în ceea ce privește dimensiunile și distanțele dintre ei. Dimensiunile pilonilor sunt: P_1 și $P_{12} : 2,00 \times 1,23$ m; P_2 și $P_{11} : 1,42 \times 1,23$ m; P_3 și $P_{10} : 1,72 \times 1,23$ m; P_4 și $P_5 : 1,70 \times 1,22$ m; P_6 și $P_8 : 1,42 \times 1,24$ m; P_7 și $P_9 : 2,06 \times 1,21$ m. Structura de suprafață a pilonilor este în general aceeași (Pl. 69; 70). Ei sunt executati în tehnica *opus mixtum*, în care patru asize de blocuri, cu dimensiunile de $0,75 \times 0,40 \times 0,10$ m alternanează cu patru asize de cărămizi cu dimensiunile de $0,31 \times 0,30 \times 0,40$ m. Întreaga structură este legată cu mortar de culoare alb-gălbui în amestec cu pietriș, nisip, cărămidă pisată și scoici.

Un sondaj practicat în C₆, lîngă P_4 , a permis constatarea că la -1,00 m sub podeaua nivelului constructiv pilonii centrali au, pe toate cele patru laturi, o plintă de 0,15 m. Fundația propriu-zisă, sub plintă, este aproximativ de 1,10 m ceea ce ar indica faptul că cel puțin acest pilon avea o fundație, sub primul nivel de călcare, de 2,10 m. Partea aflată sub primul nivel de călcare și la 0,60 m deasupra acestuia este realizată din blocuri și blocuri de piatră, sumar făcute la exterior, cu dimensiuni între $0,40/0,55$ m lungime $\times 0,50/0,30$ m grosime, legate cu mortar amestecat cu nisip, cărămidă pisată și scoici (Pl. 71/2).

Distanța între piloni, socotită pe axul lung al zidului de incintă, variază între 3,48 m și 3,61 m; între aceștia și pilaștri ea variază între 2,20 m și 2,25 m; între piloni și incintă este o distanță constantă de 4 m.

Se poate afirma cu destulă certitudine că pilonii și pilaștri au fost construși odată cu zidul de incintă. Acest lucru rezultă din faptul că pilaștrii prezintă aceeași tehnică constructivă ca incinta; ei nu sunt adosări acestora ci fac corp comun cu ea. Este de menționat, de asemenea, aspectul îngrijit în care au fost luate atât incinta, cât și pilaștrii. Elementul de referință în stabilirea acestui raport în constitutie martarul folosit ca liant în ambele cazuri și care prezintă același aspect și compoziție: culoare alb-gălbui în amestec cu cărămida pisată, piatră, nisip și scoici, fapt ce arată clar aceeași dată de construcție a incintei și a elementelor de arhitectură interioară.

Aranjarea pilonilor pe sase perelbi, pe axul lung al fortificației (în faza I a fortificației) crea un spațiu de acces interior, circulabil, un fel de coridor central interior din care se putea ajunge în încăperile aflate pe fiecare latură a zidului de incintă și adosat acestuia.

De altfel, spațiul înconjurat al fazei I, trebuie să fi constat din barăci de lemn adosate incintei, pilonilor și pilaștrilor lucești sugerat în bună măsură de construcțiile din piatră legată cu pămînt ale fazei II care au putut, eventual, respecta în general traseele vechilor construcții.

Pe N IV, în lungul corridorului central, a fost construit un canal de seurgere a apelor reziduale, identificate pe o lungime de circa 7 m. Canalul a fost construit din pietre aşezate pe cant acoperite cu plăci de piatră: el urmă direcția S-X apoi cota sa spre dreapta fiind direcționat spre poartă. Instalația care contribuia la seurgerea apei doar la jumătatea de sud a curii a continuat să funcționeze și pe N V. Este totodată de remarcat că pe toată suprafața ei, curtea interioară era placată cu plăci de piatră și mult nisip amestecat cu scoici care serveau la absorbția apei pluviale.

Poarta. Pe latura de est a fortificației se găsește poarta, cercetată în campaniile din anii 1980–1983. Aceasta prezintă o variantă constructivă originală (Pl. 7), constituind de fapt o poartă-turn aflată la 14,50 m de colțurile de nord-est și sud-est ale zidului de incintă. Întreg ansamblul constă din două intrări, una aflată chiar pe incintă, iar alta în exteriorul acestuia, realizând în acel fel o intrare „în clește”.

Poarta-turn este proiectată în exteriorul incintei, având laturile lungi de 10,10 m și groase de 3,20 m; laturile scurte măsură fiecare 4,60 m lungime și 3,10 m lățime lăsând între ele un spațiu de acces, în interiorul porții turn, lat de 3,75 m. Aceasta constituie prima intrare (poarta) exterioară. Pragul intrării, format din dale mari de piatră, rectangulare, este păstrat numai parțial, fiind alesă de demantelările din epoca modernă.

Accesul spre cea de a doua intrare, interioară, se realizează printr-o curtină cu dimensiunile de 6,40×5,40 m aflată în spațele porții exterioare după care urmează o a doua îngustare cu cîte 1,30 m, pe fiecare latură și pe o lungime de 3,00 m; rezultă o grosime a brațelor porții în acest loc, de 4,70 m. Noua îngustare crează o a doua curtină mai mică decât prima cu dimensiunile de 3,74×3,00 m. Cea de-a doua intrare, poarta interioară, are pe o lungime de 1,95 m, o lățime de 2,50 m obținută printr-o nouă îngustare a spațiului precedent cu 0,62 m pe fiecare latură.

Latura de sud a porții este puternic dezafectată. Martorul principal cercetat a permis identificarea doar a patru niveluri (N I–IV), corespunzînd celor surprinse în zona intramurană. În faza A, pe N II, nivelul de călcare al porții pare să fi fost placat cu cărănuși și tigle de mari dimensiuni. În Faza B, pe N IV se constată o îngustare apreciabilă a porții, executată prin aplicarea unor masă de pietre legate cu pămînt pe latura de nord precum și prin construcția unei aglomerări de pietre cu pămînt peste pragul celei de a doua intrări (Pl. 72). Intrarea dinspre interior a porții a fost flancată, în era de-a doua fază, pe N IV, de două ziduri din piatră legate cu pămînt, în scopul îngustării sau, mai degrabă, a blocării accesului în perimetrul intramuran.

3. Tipul și caracterul fortificației de la Babadag-Topraichioi

Fortificația de la Babadag-Topraichioi reprezintă un tip încă necunoscut în ceea ce privește planul, dimensiunile, elementele de arhitectură interioară, atât în provincia Scythia cît și în restul Imperiului.

Din datele oferite de cercetarea unor fortificații de mici dimensiuni din alte provincii se poate constata că acestea au în general un plan rectangular sau pătrat, fără turnuri, cu o singură sau cu mult două intrări. Cele mai multe dintre ele au în interior, de regulă, de la unul pînă la patru pilăstri, așezati central și simetric, existind și cazuri cu mai mult de zece pilăstri centrali.

Pe limesul dunăren¹ și renan² au fost cercetate mai multe asemenea mici fortificații cunoscute înadărate în categoria turnuri de observare (*turres, Wachturm*) sau *burgi*. A fost recoltat un bogat material arheologic și epigrafic care conduce spre datarea construcției acestui lanț de *burgi* și *turres* în timpul domnișorului Constantius II-Valentinian I.

Pe teritoriul provinciei Valeria, de exemplu, mai bine cunoscute prin cercetări sunt turnurile de la Leányfalu, Pilismárot - Malompaták, Budaklász – Lupa Csárda, Verőcé-Dunamező și Tahitot falu-Balhavár³ (pl. 8/2, 3). Nici una din aceste mici fortificații nu oferă analogii cu cea de la Babadag-Topraichioi.

Un plan rectangular și cu dimensiuni apropiate de cele ale fortificației noastre, 40×30 m, le are burgul de la Széntendre-Hunkadomb din provincia Valeria. Aici, pilăstru, în număr de șase, sunt dispuși însă pe exteriorul laturii de nord a cerlei de a doua incintă, mai mare, care include în perimetru și o clădire rectangulară, probabil anterioară. După cum rezultă din materialul epigrafic descoperit, incinta cea mare cu pilăstrii exterioiri, a fost construită în epoca lui Valentinian I⁴ (Pl. 9/1).

O atență și sistematică cercetare arheologică a fost întreprinsă asupra sistemului de *burgi* și *turres* de pe limesul ractie⁵ și pe cel renan. Descoperirile monetare, epigrafice și a altor obiecte minore au permis datarea construcției acerstui sistem defensiv aproximativ între anii 370 și 372⁶. Unu dintr-un *burgi* au fost identificate pe baza inscripțiilor ca cei de la Rote-Wang Hochrhein, Kleiner Laufert și Vöbs (Austria)⁷, alții au fost cercetați arheologic (Eisenberg, (pl. 9/2); Illeglohe, Asciburgium-Moers-Ashberg, R. F. Germania)⁸. De altfel, pentru acestă perioadă, din informațiile lui Ammianus Marcellinus și Symmachus, rezultă că Valentinian I a inițiat o largă acțiune de fortificare a limesului pe cursul Dunării Superioare și de pe Rin, cuprinzând intregul limes de la lacul Bodensee pînă la Marea Nordului⁹.

O fortificație care își găsește interesante analogii cu cea de la Babadag-Topraichioi este burgul de la Bürgle bei Gundremmingen (Günzburg, R. F. Germania) (Pl. 8/1) construit în timpul domniei lui Constantius al II-lea sau anterior acestuia. Burgul este orientat vest-est, are o lungime totală de 70 m și o lățime maximă de 30 m. Pe latura de sud incinta are două cotitură în uglă drept, ceea ce menținează lățimea construcției în jumătatea sa din spus est la 25 m. Încinta este groasă de 2 m. În interior sunt dispuși, pe două șiruri principale, cu un drum de acces central, un număr de 23 de piloni. Aceștia sunt dublați spre nord și triplați spre sud de alte șiruri de piloni dispuși aici mai rar, la fiecare al doilea sau al treilea pilon din șirurile principale, în total 42 de piloni al căror rol era acela de a susține o suprastructură de lemn și țigle sau holti din cărămidă¹⁰.

Pe limesul Palestini¹¹ au fost cercetate sistematic mai multe asemenea fortificații de mici dimensiuni (*turres, burgi*). Ele sunt înadărate într-o topografie care ia în considerare în primul rînd funcționalitatea lor pe frontieră. Ca mărime ele variază între $2,5 \times 5,3$ m și $11,50 \times 11$ m avînd un plan pătrat sau rectangular, fără piloni interiori¹².

Pentru disponerea simetrică, pe mai multe perechi, a pilonilor reamintim situațiile însluite la *quadriburgium* de la *Castrum Martis* (Kula, jud. Mihailovgrad, R. P. Bulgaria) care dispune de cinci perechi de piloni construiți paralel cu incinta și de trei pilăstri adosați laturii de sud a fortificației¹³, precum și la turnul de semnalizare de la Goldsborough (Yorkshire, Anglia) (pl. 9/3) cu o incintă pătrată, cu latura de 14 m, groasă de 2 m, avînd trei perechi de piloni interiori dispuși simetric¹⁴.

În sfîrșit, este de menționat *horreum*-ul din la Veldidena (Innsbruck-Wilten, Austria), cu dimensiunile de 50×14 m, avînd incinta groasă de 1,20 m. *Horreum*-ul a fost fortificat și refolosit în epoca romană tîrzie. Cele 14 perechi de piloni așezati central și simetric creează în mijlocul fortificației un lung corridor interior iar pe margini alte două spații

de acces. Este însă de precizat că aici piloni centrali, care susțineau o podea, se mențin la înălțimea lor inițială și în fază a doua, în timp ce la Babadag-Topraichioi piloni centrali susțineau bolti din cărămidă sau o suprastructură de lemn.

Poarta fortificației de la Babadag-Topraichioi, ca tip constructiv, își găsește deosebită analogie în provincia Seythia, dar la Sacidava (Muzait, jud. Constanța). Frecenta extrem de redusă a acestui tip de poartă se referă atât la tehnica realizării ei „în elește” sau „în capeană” cum este cazul nostru, cit și la atașarea unei astfel de soluții tehnice la o fortificație de dimensiuni mici mai ales că, după cum se constată în cazurile cunoscute din alte provincii, porțile acestui gen de fortificații sunt realizate în marea lor majoritate prin simpla secționare a incintei.

Pe limesul dunărean, în provincia Seythia, așa cum s-a arătat, analogii constructive apropiate cu poarta turn de la Babadag-Topraichioi prezintă poarta de vest de la Sacidava, tratată, de fapt, ca turnul E al fortificației. Poarta-turn de la Sacidava, construită în secolul IV și blocată în secolul V este lată de 2,90 m., intrarea de la incintă fiind flancată în interiorul acesteia de două ziduri perpendicularare ceea ce crează, practic, o a doua curtină¹⁴ (Pl. 8/4).

Porți-turn cu intrări realizate în manieră apropiată celei de la Babadag-Topraichioi par să se generalizeze la fortificațiile de mari dimensiuni în secolele IV—VI. Între exemplele mai apropiate pot fi citate cazurile de la Augusta Traiana (Stara Zagora, Bulgaria) unde poarta de sud are două intrări, exterioară și interioară, ambele realizate prin opunerea a două peretești de brațe ale celor două incinte paralele creindu-se astfel, între cele două porți, o curte interioară¹⁵, la Iatrus (Krivina, Bulgaria) unde poarta de est poate fi considerată o poartă turn¹⁶, sau la Sumen unde ieșindurile interioare și exterioare ale incintei crează, deasemenea o poartă turn¹⁷ (pl. 9/4).

Pe limesul Moesiei Prima poartă castelului de la Ravna (Iugoslavia) prezintă o dublă intrare „în elește” printr-o largire inițială, treptată, a spațiului de acces, îngustat bruse printr-un pas realizat în structura incintei¹⁸.

În provinciile occidentale ale Imperiului o variantă originală de poartă a fost adoptată în cazul burgului de la Bürgle bei Gundremmingen, unde aceasta oferea acces într-un spațiu larg mărginit din trei părți de incintă¹⁹ (Pl. 8/1).

Prin dimensiunile sale, Babadag-Topraichioi se inseră în categoria fortificațiilor mici de acest fel cunoscute în alte părți ale imperiului. Este însă de menționat că dacă forma rectangulară este mai frecvent întâlnită, combinarea dimensiunilor mici cu masivitatea incintei și cu tipul de poartă conferă acestei fortificații o notă de originalitate. Afirmația este sprijinită în primul rând pe faptul că rezultatele săjăturilor arheologice întreprinse la castrele și eastelele din epoca romană, cel puțin din provinciile de la Dunărea de Jos — Seythia, Moesia II sau Dacia Ripensis — nu au relevat încă o construcție asemănătoare. Ancheta arheologică întreprinsă în scopul stabilirii unor analogii pentru fortificația de la Babadag-Topraichioi, extinsă în alte zone ale Imperiului nu a dat rezultate în acest sens. Fortificațiile de acest tip eșerătate, etalează unde asemănări sau caracteristici comune (pilonii centrali, grosimea incintei, unele elemente la poartă), dar în nici un caz nu se poate vorbi de aceeași manieră de construcție, dispunere și combinare a elementelor defensive ca la Babadag-Topraichioi.

În terminologia arhitecturii militare romane o fortificație de genul celei analizate, de mici dimensiuni, era numită *turris* — πύργος, *rammereturum*, *summa rapida*, *burgus*²⁰, acesta din urmă cu diferite variante: *burgus speculatorius*, *burgus centenarius*²¹.

Intr-un studiu din 1945, epigrafistul belgian E. Pennick, a demonstrat originea elenică a cuvintului *burgus*, derivat din πύργος precum și echivalența din punct de vedere al tipului de construcție *burgus* — *turris* — πύργος²².

Astfel de burgi erau construși de-a lungul drumurilor atât în interiorul provinciei cit și la frontieră, fie cu scopul de a controla și supraveghea segmente de drumuri și a le asigura securitatea fie pentru protejarea punctelor mai înecinate de trecere (vaduri, tinerucișări de drumuri, poduri), pentru supravegherea și reprimarea trăbilor, contrabandistilor, micilor bande înamică infiltrate în Imperiu în scop de jaf, sau pentru siguranță

transporturilor și aprovisionării. În aceste cazuri fortificația purta denumirea de *burgus speculatorius*, cum apare în mai multe inscripții. Termenul de *burgus* este menționat pentru prima dată în arhitectura militară romană în timpul lui Antonius Pius, în provinția Thracia. Cinci inscripții, datează între 152–155, descoperite în această provincie fac mențiunea despre construcțion unor *burgi*, *præsidia*, *phrurus*, (în preajma orașelor Serdica, colonia Flavia Deultum, Marcianopolis, Augusta Traiana, Bizye), *ob tutelam priuicive*, menite deci să asigure paza teritoriilor acestor importante centre urbane, adevărate obiective strategice, a treecătorilor sau a unor poziții din drumurile strategice²³. În timpul lui Commodus, pe limesul dunărean, în Pannonia, prin construcția unor *burgi*, se intenționa curmarea jafurilor și trecerilor clandestine în Imperiu: *ripum omnem burgis a solo extremitate item præsidis per hoc opportuna ad clandestinos latrunculorum transitus oppositis muniri*²⁴.

Astfel de *burgi* au mai fost construiți sub Commodus în Mauretania Sitilensis²⁵, sub Severus în Mauretania Caesariensis²⁶, sub Caracalla în Numidia (la Djebell Sellum) și în Mauritania Caesariensis la Sidi Lakdar²⁷, sub Severus Alexander în Tripolitanie (la Gheria el Gharabia)²⁸.

Activitatea oficială de construcție, efectuată după un plan dinainte și judicios stabilit, și supraveghetă de autoritățile cele mai înalte ale provinciei era considerată, ca o reală sporire a capacitatii defensive a teritoriului respectiv, după cum o arată și expresiile folosite – este adevărat, uneori, cu conținut propagandistic – e.g.; *burgis novis provinciis munita, nova tutela, constitui, ob tutelam provincie Thracie*.

În secolul IV acerst tip de fortificație a fost frecvent construit sub forma unei dese rețele pe lângă mariile centre militare, castre de legioni, sau de trupe auxiliare. O atenție specială a fost acordată frontierelor romane, dunărene, orientale și alpine. Construcția de *burgi* și *turres* a constituit una din laturile principale ale programului de consolidare a frontierelor imperiului întreprinsă de împărații Valentinian I și Valens și sugestiv descrisă de Ammianus Marcellinus²⁹. Am arătat mai sus că însă dintre *burgi* identificări arheologice care au fost construiți în această perioadă.

Textul lui Ammianus Marcellinus este completat și confirmat de descoperirile epigrafice și arheologice care atestă că masive lucrări au fost întreprinse în perioada 369–372. Astfel, inscripțiile menționează construcții de *burgi* în Germania, Raetia, Noricum ripense pînă și în Pannonia, Scythia, Arabia. Deosebit de important este faptul că în toate cazurile este indicată în mod expres unitatea militară care a executat construcția.

La Schwadertoch de pildă, într-o perioadă cuprinsă între 367–375, a fost construit un *burgus* la hotarele unui centru urban de către *leg (fīa) octostra Augustus anensium*, cum ar indica textul din a doua parte a inscripției, păstrat fragmentar: ... *burgum...aco* éon [f] *ine*³⁰. La Fafiana s-a construit în anul 370 un *burgus a [f] undamnis de către Auxiliares Lauriengenses*³¹. O inscripție de la Solva (Esztergom, Ungaria) este interesantă din mai multe puncte de vedere. Aici, în 371, construcția unui turn de observație de lîngă castru a fost încredințată legioniui comunitatense *I Martia*. Tipul de fortificație, care a fost construită *a fundamentis*, este sugestiv redat în inscripție: *burgum cui nomen est commercium*. Întreaga lucrare a fost executată cu toate forțele în decurs de 48 de zile *ad summum munum operis in diebus XXXVIII*³². La Visegrád aceeași legiune termină în anul 372 construcția unui *burgus* simplu, de fapt un turn de observație³³. Pe limesul provinciei Arabia, în anul 371, s-a construit *ex fundamento* un *burgus* de către *equites VIII Dalmacie*³⁴.

O activitate la fel de intensă de consolidare a limesului și de construcție de astfel de *burgi* s-a desfășurat concomitent și la Dunărea de Jos, în provincia Scythia. Construcția unui *burgus* pare să fie atestată de o inscripție descoperită la Cius (com. Gîrlieciu, jud. Constanța), datată în anul 369³⁵. Conform textului acerstei, după ce au fost invinsă goții „pe pămînt barbar”, deci la nord de Dunăre, în timpul celui de al cincilea an, jubiliar, al domniei lui Valens, a fost construit un *burgus* în scopul întăririi sistemului defensiv de aici: [*hunc burgum a fundamentis*] *ob defensionem respublicae extruxit*. Construcția a

fost executată, ea și în cazurile menționate mai sus, de o unitate militară, în acest caz *legio Primanorum*, comandată la acea dată de tribunul Marcianus, prin grija celei mai înalte autorități militare provinciale, ducele *Seythiei*, *Flavius Stercorius*. Nu se știe însă despre ce *burgus* este vorba. În afara *relictorum* două incinte de la Giș, în apropiere nu se mai cunoscă altă fortificație. Dacă întregirea din inscripție *burgus*, este acceptabilă, atunci termenul să-ar putea referi probabil la incinta mai mică, de la Gîrlieiu de 80×60 m, care ar constitui *burgus*-ul despre care este vorba²⁶.

Prin forma și dimensiunile sale, construcția de la Babadag-Topraichioi poate fi înădrătată între fortificațiile de tip *burgus*, larg răspândite în epocă târzie în Imperiul roman. Pentru o astfel de înădrătare pledează și poziția sa strategică în raport cu *limesul* și rețeaua rutieră interioră. Aflat la 34 km în spatele limesului dunăren, în interiorul provinciei și așezat pe cea mai importantă *semita* din nordul *Seythiei*, *burgus*-ul de la Babadag-Topraichioi li se revineau probabil misiuni de pază și supraveghere. Din acest punct de vedere, fortificația, așezată la întretâierea drumului strategic de litoral cu o *semita* interioră (*birine*), poate fi înădrătată în categoria *burgi speculatorii*.

Un element important pentru determinarea caracterului fortificației de la Babadag-Topraichioi îl constituie descoperirile arheologice. În cîndă spațiului intramural restrins, cantitatea de ceramică de pe nivelurile I–IV este apreciabilă. Sticla este reprezentată prin vase de uz comun. S-au descoperit mai multe rămășițe, integri sau fragmentare, de *dolia* de dimensiuni mijlocii, fragmentele apărând ultimelor trei niveluri de locuire. Alături de ceramică se remarcă greutățile de la plasele de pescuit, descoperite pe primele două niveluri de viețuire. Lotul de unele constă din *seceri*, coase, cuțite, topoare întregi sau fragmentare.

În zona extramurală, la o distanță de aproximativ 0,60–1,00 m de incintă, s-au putut identifica pînă în prezent un număr de șase *dolia* de mari dimensiuni, repartizate astfel: trei pe latura de vest, una pe latura de sud și două pe cea de est (Pl. 2). Restul îngropării în afara incintei a acestor vase de păstrat provizori nu pot fi decit de natură economică. Cu titlu de ipoteză, se poate aprecia că plasarea acestor obiecte în zona extramuros s-a făcut în scopul economisirii spațiului interior, și așa deosebitul de restrins. Ceramică de uz comun, numărul relativ mare de rășini, obiectele, atât cele înălță și extramurane, unelele agricole făc dovada unei intense activități economice la Babadag-Topraichioi în care era angrenată garnizoana și populația așezării civile din jurul fortificației.

Desigur, pe lîngă misiunile de supraveghere și pază care-i reveneau la această intersecție de drumeuri, așezarea de la Babadag-Topraichioi, aminte astăzi fortificația propriu-zisă că și așezarea civilă, au putut constitui, chiar în timpul primului nivel de locuire, un punct de popas și aprovizionare pentru trupele în marș prin această zonă, dar nu se poate vorbi încă de o orientare inițială a burgului spre producția necesară satisfacerei unor nevoi mai ample de aprovizionare, economia așezării extramurane aroperind în bună măsură în primul rînd necesitățile garnizoanei locale și pe cele ale locuitorilor agriculi și crescători de animale din preajma ei.

Repartiția pe niveluri a ceramicii și obiectelor cu caracter economic și militar, analizate pe larg în cap. V, VI, VII, VIII și IX și XII ale lucrării indică caracterul și evoluția așezării de-a lungul existenței ei. Ajunge doar să menționem piesele de armament descoperite în număr destul de mare pe N I–III constând în principal din lame de *spatha* și proiectile de scorpion. Or, cantitatea mai redusă de ceramică de pe N I și II față de cea de pe următoarele niveluri precum și armele, care constituie o caracteristică a descoperirilor de pe primele niveluri, la care se mai poate adăuga concepția generală inițială de fortificare, ar fi un argument pentru sustinerea idiei că învîrteea de pe N I–III în fortificația de la Babadag-Topraichioi avea un caracter preponderent militar, nicaia garnizoană de aici îndeplinind misiunea de pază și supraveghere la intersecția de drumeuri în preajma căreia se găsea. Se poate totodată presupune că în această fază activitățile economice se desfășură exclusiv sau în cea mai mare parte a lor în zona extramurală, unele unele ca *seceri* și coasa de pe N I, fierul de plug de pe N III și fusaiolele de pe N II și N III.

deseoperite în zona intramurana putind fi interpretate ca rezultat al activitatilor economice curente la care participau, în această perioadă, militari din *burgus*.

Caraeterul activitatii din perimetru intramurian pare însă să se modifice odată cu N IV. Interiorul fortificației este compartimentat de ziduri din piatră legată cu pămînt, adosate pilonilor și incintei, creând încăperi de diverse dimensiuni în perimetru cîrora s-a deseoperit un abundenț material arheologic. (P. 73). Cea mai mare parte din ceramică și unele (risușe, greutăți de pescuit, sceri, coase) au fost deseoperite pe N IV, N V și N VI. În C 18 și C 19, pe N IV – V cantitățile mari de ceramică de toate categoriile sugerează existența unui depozit care a funcționat în această parte a burgului.

Este foarte probabil că o bună parte din activitatea economică desfășurată pe primele niveluri în așezarea extramurana s-a mutat pe ultimele niveluri în interiorul fortificației și odată cu aceasta pare să se fi modificat și destinația zonei intramurane care se transformă într-un spațiu de depozitarie a celor necesare în scopul unei aprovisionări de mai mare amplitudine. Diversitatea și numărul mare al unelelor, cantitatea însemnată de ceramică de pe N IV – VI par să depășească nevoie unei garnizoane mici cum poate fi apreciată cea din fortificația de la Babadag-Topraichioi. Începînd cu N IV se înregistrează de altfel o scădere apreciabilă a cantității de armament care, pe lîngă faptul că apare sporadic, devine sensibil modificat față de perioada anterioră, fiind un armament ușor, purtat și nimic probabil de cei care asigurau pază așezării. În orice caz, avînd în vedere deseoperirile arheologice cu caracter economic, se poate avansa ipoteza că fortificația de la Babadag-Topraichioi, începînd cu N IV, pierzîndu-și treptat caracterul său militar, a putut să joace rolul de punct pentru stocarea amunitionii militare locale, în scopul aprovisionării unor trupe în trecere.

Două decrete din anii 359 și 360 indică meritoarele care trebuinu să fie purtate asupra lui de un soldat roman în campanie: vin (*vinum*), oțet (*acetum*), slăină (*laridum*), carne de porc, de vită și de berbec (*frumentum et cervicinam*), piine (*ponem*), biscoiți (*bucellatum*)²⁷. Cantitatea apreciabilă de material osteologic, vasele cu resturi importante de gru și osi carbonizat, cele 12 risușe, unele agricole (sceri, coase), ar putea arunca o lumină asupra activitatilor desfășurate pentru producerea păuni și creșterea animalelor. Materialul osteologic conține osse de bovine, porcine, (porci domestiici, mistreți) cabaline, cervice, ovine, păsări. În cantitate destul de mare pare să fi fost consumat peștele (de mari și mici dimensiuni) dacă ar fi să se judece după numeroasele resturi osteologice deseoperite.

4. GARNIZOANA

Despre garnizoana care a asigurat paza punctului fortificat de la Babadag-Topraichioi se pot face numai aprecieri generale. Lipsa oricărora dovezi epigrafice, litice sau tegulare, cu caracter militar nu permite depășirea stadiului de ipoteză, materialul arheologic fiind singurul în măsură să ofere anumite indicații privitoare la compoziția armamentului și activitatea trupei de aici.

N. I, II și III au dat la iveală armament (vezi cap. IX) și alte obiecte pe baza cărora se pot face unele considerații privitoare la garnizoana burgului.

Din seria armelor, cele mai reprezentative sunt lamele de *spatha* (vezi cap. IX). Pieșele deseoperite pe N I, au intrat desigur în dotarea primei garnizoane a burgului; apariția lamelor de *spatha* pe N I indică prezența unei garnizoane instalată aici odată cu construcția fortificației. Este totodată posibilă și folosirea unor mașini de luptă (*ballistae*) dacă ar fi să interpretăm descoperirea unui bolt de balistă (vezi cap. IX) sau *scorpiones*, cum indică descoperirea unor pruiețile de piatră de mărime mijlocie.

Un element nou în această discuție îl aduce materialul ceramic deseoperit pe N II. Se remarcă în mod deosebit cîteva fragmente de vase din pastă de culoare crunăie, lustruită, caracteristică culturii Sântana-de Mureș-Tereahov. În C 9, pe N II, s-a deseoperit o mărcie din coacnăină cu decor albi, văluit pe marginea piesă apropiată de formele nord-pontice din secolul IV²⁸, iar în C 16, pe același nivel, un pieptene fragmentar din os, cu un rînd de dinți cu număr semicircular, format din două plăci de os prisec în rituri din

fier, obiect des întâlnit în inventarul mormintelor cerneahoviene³⁹. Este însă de remarcat că ceramica de factură locală, romană, este net superioară cantitativ față de cea cerneahovană, care constituie o categorie clar distință în întregul lot ceramic.

Existența, laolaltă, în cadrul aceliei fortificații, a ceramicii romane cu cea alogenă este frecvent întâlnită pe limesul pannonic, îndeosebi în cazul turnurilor de supraveghere și al burgilor construși în timpul lui Valentinian I⁴⁰. Ca și celealte două piese (nărgiea și piepteni) ceramice indică — după parere noastră — prezența în fortificație pe N II a unor elemente nord-dunărene provenite din mediul culturii Sântana de Mureș - Cerneahov.

Dacă existența unor elemente cerneahoviene în componența garnizoanei de pe N II la Babadag-Topraiechioi poate fi dovedită prin materialul arheologic recoltat, nu tot atât de eloră, apare proveniența acestora.

Instalarea unei garnizoane în componența căreia se găsean foarte probabil și elemente germanice s-a putut produce după încheierea tratatului de alianță (*foedus*) între Imperiu și vizigoți la 3 octombrie 382⁴¹, deși nu este excludă nici o dată mai timpurie, după ianuarie 381, cind se reînvioără tratatul din 332, vizigoții redevenind *sueci foederati*⁴².

O garnizoană pare să se fi menținut la Babadag-Topraiechini și pe N III cum o dovedește descoperirea unui călăi de lance și a unor fragmente de *spatha* (vezi cap. IX). În orice caz, ceramica Sântana-Cerneahov și obiectele caracteristice acestei culturi nu mai apar pe acest nivel. Ceramica de proveniență exclusiv română, precum și posibilitatea repunerii fortificației în stare de funcționare abia după anul 408 — așa cum se va vedea mai jos — ur face posibilă reînstalarea aici a unui mic detașament de pază.

Ultima fază pe care se pot surprinde urmările unei activități de natură militară în interiorul fortificației este N IV pe care a fost descoperită o lamă fragmentată de *semispatha*, proiectile de praetorie din pămînt ars (*glandes latericiae*) și un vîrf de săgeată din bronz de mici dimensiuni cu gaură de înmânare, cu nervură centrală provenit însă, probabil, dintr-un mediu extern, posibil humus (vezi cap. IX).

Ocupația burgului de la Babadag-Topraiechini pe N IV corespunde unor importante modificări urbanistice interioare și ale sistemului defensiv de la poartă (Paza II, N IV, IV—VI). Ulterior N IV se pare că burgul nu a mai adăpostit vreo altă garnizoană, vicejura căpătând un caracter prin excelență civil, la aceasta contribuind și impresia că, foarte probabil la această dată, incinta nu mai folosea, cel puțin în întregime, ca element defensiv.

5. FORTIFICAREA ÎN CADRUL SISTEMULUI DEFENSIV DIN NORD-ESTUL DOBROGEI

Plasarea burgului de la Babadag-Topraiechioi pe malul lacului cu același nume a răspuns, în perioadă, unor măsuri de ordin tactic local. Cercetările geomorfologice din zonă au demonstrat că întregul complex lacustru actual Razim-Sinoe reprezintă o parte din fostul golf al Mării Negre, Halmyris, navigabil în antichitate și izolat de mare prin cordoanul litoral dintră Chituc și grădinul Petrisor abia în cea de a doua jumătate a mileniu II e.n.⁴³. La data construcției fortificației de la Babadag-Topraiechini, lacul Babadag, împreună cu lacurile Topraiechini și Tăuie, făceau parte din acest mare golf, constituind o prelungire a lui spre nord-est.

Riuul Tăia, cu siguranță mai bogat în ape în antichitate decât astăzi se vărsa direct în golul Halmyris, apele lui fiind, probabil, propice navigației unor ambarcațiuni de mici mărime.

Pentru precizarea rolului tactic îndeplinit de burgul de la Babadag-Topraiechini în cadrul sistemului defensiv și rutier din partea de nord-est a provinciei Scythia este nevoie, mai întâi, analiza retelei de drumuri și a fortificațiilor din zonă.

Harta provinciei, întocmită de Vasile Pârvan⁴⁴ și îmbunătățită de R. Vulpe pe baza ultimelor descoperiri⁴⁵ arată că drumul existent de-a lungul litoralului se despărțea, în dreptul actualei comune Ceamurlila de Jos, unde a fost identificată o fortificație

romană⁴⁶, în doară ramificații: una urmă conturul litoralului, prin localitățile *Argamum*, *Ad Salices*, Enisala, trecând peste gâtuirea dintre actualele lacuri Razim și Babadag, mergind de-a lungul țărândui de nord al ultimului, urmându-se cu artera strategică de pe cursul Dunării; un al doilea drum, conform hărții urmează un traseu drept pînă la Babadag, ocolește lacul pe la vîrsarea rîului Tăța, mergind apoi spre nord spre *Aegyssus* (Tuleea). Cele două drumeuri apar unite printre-un drum intermediar, (*semita*) care începe din dreptul cetății Enisala, ește spre est-nord-est unindu-se, în dreptul rîusului de la Babadag, cu cel care mergea spre *Aegyssus* (Pl. 10).

Analiza geologică a regiunii ducă însă la concluzia că legătura între lacurile Razim și Babadag era mult mai largă în antichitate, distanța între vechile faleze maritimă fiind aici de aproape 2 km. Acest fapt crea un dezavantaj strategic evident. Drumul ar fi trebuit să cobrască întregul lac Babadag și, spre nord, actualul lac *Tăne*, pentru a reveni apoi spre sud-est și a cuprinde în traseul său așezările de litoral. Pentru evitarea unui astfel de ocol s-a recurs, se pare, încă în epoca romană la construcția unui dig vizibil și la sfîrșitul secolului al XIX-lea, care a fost folosit pentru construcția gospodării actuale ce leagă malurile de sud și, respectiv, de nord ale gurii lacului Babadag. Acest dig trebuie să fi servit drept suport pentru drumul de litoral dar, după cum s-a afirmat, și ca baraj împotriva pătrunderilor dinspre golf a ambarețiunilor inamice în caz de invazie⁴⁷ (Pl. 10).

Drumul de litoral care venea dinspre sud-est înțindea în acest punct cele două fortificații de la Enisala. Cercetarea prin intermediul fotografiei aeriene⁴⁸ a celor două fortificații, numite Enisala 1 (Cetatea „Pesteră”) și Enisala 2 (Cetatea Palanca), arată că ele defineau o poziție strategică importantă într-un punct în care drumul de litoral traversa legătura între lacurile Babadag și Razim. De la Enisala se desprindea o variantă ce urmă malul sudic al lacului Babadag, continuindu-se apoi spre vest-nord-vest. Enisala 1, cu dimensiunile de $160 \times 150 \times 85 \times 45$ m, reprezintă designul punctului principal de rezistență în cazul pătrunderii dinspre mare în golf (actualele Razim și Babadag) și apoi spre interior său de-a lungul litoralului, pe uscat (Pl. 10). Burgul de la Enisala 2, azi în întregime dezafectat, cu dimensiuni mai modeste, de 30×40 m, îi revinea misiunea, nu mai puțin importantă, de a controla și supraveghea trecerea pe drumul strategic de litoral într-un punct elocie, asigurînd totodată legătura între actualele lacuri Razim și Babadag. Forma și dimensiunile acelorași fortificații rectangulare, fără tururi de colțuri, încadrează, în tipul de fortificații *burgi* de drumuri, construite în puncte importante de-a lungul principalelor artere sau la întresecerea lor, în locuri unde supravegherea traficului sau alarmarea în caz de invazie căpătau o importanță deosebită⁴⁹.

La circa 4 km, est-nord-est, pe malul sudic al lacului Babadag, cercetările efectuate la așezarea hallstattiană, aflată pe un promontoriu lung mărginit de faleza lacului și o vale adâncă au precizat existența unei alte fortificații romane tîrzii datează, pe baza ceramicii descoperită pînă în prezent, în secolele IV–VI⁵⁰. Desi incomplet cercetată, s-a putut constata totuși că încinta a fost construită din piatră legată cu mortur în tehnica *opus incertum*. Fortificația, foarte probabil contemporană cu cetățile de la Enisala și cu burgul de la Babadag-Topraichioi, se găsea aproximativ la mijlocul distanței dintre aceste două puncte, asigurînd supravegherea și controlul întregului drum de pe malul sudic al lacului Babadag.

Față de rețeaua rutieră din zonă, fortificația (*burgus*) de la Babadag-Topraichioi se află printr-o *semita* care, desprîndîndu-se de drumul strategic principal de litoral în dreptul cetățenilor de la Enisala, urmă malul sudic al prelungirii, spre interior, al fostului golf Halmyris, actualul lac Babadag, și intersectă drumul median secundar de interior, spre *Aegyssus*, care venea dinspre sud. Distanța între fortificațiiile de la Enisala și cea de la Babadag-Topraichioi este de cca. 10 km în linie dreaptă, existînd o vizibilitate reciprocă perfectă (Pl. 10).

Burgul se găsește la circa 200 m nord-est de legătura dintre lacurile Babadag și Topraichioi. Podul rutier și rambleul de cale ferată care se găsește aici au fost construite la sfîrșitul secolului al XIX-lea și la începutul celui următor. Terenul tare, cotele destul de ridicate care străjuiesc gura lacului Topraichioi, distanța între maluri de aproximativ

100—120 m, face plauzibilă ipoteza că și în antichitate aici a existat un pod în dreptul căruia se găsea bifurcația drumurilor ce veneau dinspre Enisala, de-a lungul golfului (lacului Babadag), continuând pe traseul actualului DN 22, spre Aegyssus (Tulcea) și care trece peste podul de la legătura celor două lacuri.

Rolul fortului de la Babadag-Topraichioi era acela de a supraveghea bifurcația acestor drumuri și, probabil, o anumită porțiune a lor spre sud, vest și nord. Înțeținerea și supravegherea podului care mijlocea terțerea drumului median spre Aegyssus, peste actualul lac Topraichioi, împreună cu traficul de pe el cădea, de asemenea în sarcina fortificației din așa cum punet și a garnizoanei sale.

Babadag-Topraichioi aparține, din punct de vedere al poziției sale tactice, drumului existent de-a lungul malului sudic al lacului Babadag, ea prelungire spre nord-vest a golfului Marmara pe care se găsea lanțul de fortificații. Drumul continua spre vest-nord-vest, pe valea Tăicei, spre Troesmis și cum reiese din deschoperirea fragmentului de stâlp militar databil în prima jumătate a secolului III (vezi cap. X.). Datarea fragmentului în această perioadă demonstrează existența și funcționarea acestei *semīta* încă în epoca romană timpuriu cînd, probabil, fortificațiile de-a lungul ei nu erau încă construite, dar cînd locul lor trebuie să fi fost deținut de un sistem de posturi de pază, control și întreținere a rețelei rutiere din zonă.⁵¹

De la Babadag-Topraichioi continua spre vest-nord-vest, pe malul sudic al lacului cu același nume, atingind, în dreptul comunei Izvoarele, fortificația și așezarea civilă de aici. Castrul este așezat pe panta nordică abruptă a Dealului Consul și este astăzi aproape în întregime distrusă ca urmare a exploatarii masive de piatră din incintă. Fortificația are formă triunghiulară, cu latura de est curbată. Deschoperirile de la suprafața solului constă din fragmente mici de ceramică, databile în secolele IV—VI și urmă de construcții interioare. La suprafață s-ar fi descoperit eu cîțiva ani în urmă o cărămidă cu stampila LEG I ITAL (informație A. Opař). Pe alocuri, zidul de incintă păstrat, construit în tehnica *opus incertum*, sugerează existența și funcționarea unei fortificații romane tîrziu care părea defileul Tăicei ca devine din ce în ce mai strînt spre nord-vest și este mărginit de dealuri tot mai masive și înalte. Pe această vale, la 6 km vest de comuna Izvoarele, în hotarul actualei comune Horia, cercetările întreprinse au identificat o *villa rustica*, distrusă probabil pe la mijlocul secolului III, relativă pe un spațiu restrîns, dar locuită în continuare în tot cursul secolului IV.⁵² V. Pârvan identificăse în apropiere o fortificație, azi dispărută, în jurul căreia se găsea o așezare civilă. Materialul arheologic deschoperit în zone vîlci și a nescării civile (ceramică, monede) aparțin secolului IV, ceea ce face plauzibilă ipoteza funcționării fortificației în această perioadă cu atât mai mult ca este preocupările pentru întărirea capacitatii defensive a interiorului provinciei deveniseră o caracteristică de bază în Imperiul roman tîrziu.⁵³

NOTE

1. S. Soproni, *Der Spätromische Limes zwischen Estergom und Széntendre*, Budapest, 1978; idem, *Die letzten Jahrzehnte des Pannónischen Limes*, München, 1985, p. 13—26 și passim.
2. H. Schönberger, *The Roman Frontier in Germany, an archaeological survey* în JRS, 59, 1969, p. 182; H. von Petrikovits, *Fortifications in the north — western roman Empire from the third to the fifth centuries AD*, în JRS, 61, 1971, p. 168.
3. Soproni, *Der Spätromische Limes Zwischen Estergom und Széntendre*, p. 63—66 pl. 67; 36—44, pl. 18—19, p. 78, pl. 81, 1; p. 74—75, pl. 78, 1.
4. Ibidem, p. 66—67, pl. 75, 1.
5. P. Reinecke, *Neue Burgen an der spätromischen Grenze Râbiens in Germania*, 19, 1935, p. 32—36; K. Stöhl, V. von Gonzenbach, *Die spätromischen Wachtürme am Rhein von Raetia bis zum Bodensee, I. Untere Strecke: von Basel bis Zurzach*, Basel 1957; J. Garbsch, *Die Burgen nach*

- Meckatz und Untersaal und die valentinianische Grenzbefestigung zwischen Basel und Nassau*, in *Bayerische Vorgeschichte*, Blätter, 32, 1962, 1/2, München, p. 51–82.
6. J. Garbsch, *op. cit.*, p. 75.
 7. CIL, XIII, 11 538 (*Itala Waag*, în anul 371); 11 637 (*Kleiner Laufer și Hochrhein* în anul 371); CIL III, 3670 (*Ybbs*, în anul 370).
 8. J. Garbsch, *op. cit.*, p. 76–77 (tabelele 1 și 2); T. Bechert, *Der spätromische Burgus (Asilhorpium)*, in *Rheinische Ausgrabungen*, 12, *Beiträge zur Archäologie des Römischen Rheinlands*, III, 1972, 182–187; F. Winkelmann, *Die römische burgus in der Hurlach bei Weisenburg i.B., bei Heuglahn und Steinendorf*, in *Germania*, 2, 1918, p. 54–60; F. Spruter, *Die Pfalz unter den Römer*, I, 1929, p. 55–67; 110–128, fig. 49.
 9. Amin. Marc, 28, 2, 1: *At Valentianus magna anima rancipiens et utilia Rhenum a Rusticorum cratina ad usque fretalem Oceanum intus malibus communib[us] custra extollens ultis et castella torresque assidua per habiles locos et opportinas; Symmochus, Oratio 2, 28; Rheni ab ortu in Oceani ostia riparum margines operum corona praecedit.*
 10. G. Bersu, *Die spätromische Befestigung Burgus bei Gundremmingen*, München, *Beiträge zur Vor-und Frühgeschichte*, 10, 1964.
 11. M. Cichon, *Towers on the limes Palestinae. Forms, purpose, terminology and comparisons*, in *Actes du IX ème Congrès International des Études sur les Frontières romaines*, Mamaia, 1972, București — Köln, 1974, (mai departe *Actes IX*), p. 513–544.
 12. I. Atanasova-Georgieva, *Le quadrangular de la forteresse Castra Martis en Dacie Ripensis*, in *Actes IX*, p. 167–172.
 13. W. Hornsby, H. Laverick, in *Archaeological Journal*, 89, 1932, p. 203 și urm.
 14. C. Scorpan, *Limes Seythiorum. Topographical and stratigraphical research on the late Roman fortifications on the Lower Danube* BAR, London, 1980, p. 57.
 15. D. Nikolov, *Augusta Traiana-Bereiu (I–VI)*, în *Arheologia*, 3, 1965, 1, p. 15, fig. 2.
 16. P. Ivanov, *Razkopski e kastela Iatrun prez 1962 г.*, în *Arheologia*, Sofia, 1963, 4, p. 9–18, fig. 8, 13.
 17. V. Antonova, *Sumenaska Krepost*, Sofia, 1975, p. 13–27 și fig. 8, 13.
 18. M. Basic, V. Konadic, *Le limes romain et paléobyzantin des Portes de fer*, in *Studien zu den Militärgrenzen Rom's III*, Stuttgart, 1986, p. 549, 554, fig. 14 și 24.
 19. G. Bersu, *op. cit.*, pl. 2.
 20. Pentru acești termeni, de altfel în mod diferit folosiți în literatura de specialitate, vezi O. Seck, în RE, 5, 1897, s.v. *Burgus*, col. 1066–1067, Kubitschek, în RE, 3, 1899, s.v. *Castrinum*, col. 1926; Wissowa, în RE, 4, 1901, s.v. *Commercium*, col. 768–769; E. Ferrero, în *Dizionario Epigrafico di Antichità romane*, II, 1, Roma 1961, s.v. *Commercium*, p. 547; H. von Petrikovits, *op. cit.*, p. 197, nota 35.
 21. NDore, 33, 62: *Burgus Cedentarius* (în provincia Valeria); CIL VIII 2495 (*burgus speculatorius*).
 22. E. Penninek, *L'origine hellénique de burgus*, în *Latomus*, 4, 1940, 1945, p. 6–21.
 23. G. Mihailov, *La fortification de la Thrace par Antonin Pieux et Marc Aurèle*, in *Studi Urbanini*, NS, II, 35, nr. 1–2, Roma 1961; Chr. Bujakliev, L. Getov, *Deux nouveaux manuscrits épigraphiques relatifs aux travaux de fortification d'Antonin Pieux en Thrace*, în *Arheologia*, Sofia, 6, 1964, 1, p. 21–33; G. Formi, *Considerazioni sul l'occupazione militare en Thrace au cours des deux premiers siècles de notre ère*, în *Thracia*, II, Serdicae, 1974, p. 123–129.
 24. CIL, III, 3385; J. Fitz, *Massnahmen zu militärischen Sicherheit von Panonia Inferior unter Commodus*, in *Klio*, 39, 1961, p. 199–214.
 25. CIL, VIII, 2495.
 26. CIL, VIII, 9228 (an. 205).
 27. CIL, VIII, 2494; EphEp., 7 546.
 28. CIL, VIII, 8347.
 29. Vezi nota 13, la care mai adaugă *Orosius Historiarum adversum paganos libri VII*, 7, 43.
 30. Westdeutsche Zeitschrift, 1892, Korrespondenzblatt, p. 194.
 31. CIL, III, 3670.
 32. CIL, III, 3658 = ILS, 755; La Solva, înainte de anul 367 se refăcaseră zidurile și turnurile castrului de aci; ILS, 762 – Eph Ep., 2, 718; S. Soprani, *Das Letzte Jahrzehnt des Panonienschen Limes*, p. 60–61, 109–110.
 33. S. Soprani, *op. cit.*, p. 53, pl. 57 (turnul de observație nr. 22); inscripția de aici are un conținut aproape identic cu CIL, III, 3653.
 34. CIL, III, 88 = ILS, 773.
 35. Em. Popescu, IGL, nr. 233.
 36. Pentru cele două castre de la Cius, neveritatea locu, distruse în ea mai mare parte, unul mic, cu dimensiunile menționate în text și altul mare, de 120 × 120 m, care îl înconjoară pe primul, vezi P. Polonie, *Natura*, 24, 1935, 7, p. 22; TIR, L 35, p. 33.
 37. CTR, 74, 4; 7, 4, 6.
 38. cf. B. Mitrea, C. Preda, *Necropole din secolul al II-lea în Muntenia*, București, 1966, p. 144, 239, fig. 58, 3.
 39. *Ibidem*, fig. 11, 36, 40, 61, 66, 73.
 40. S. Soprani, *op. cit.*, passim.

41. E. Stein, *Histoire du Bas Empire*, vol. I, Paris, 1952, p. 194; A.H.M. Jones, *The Later Roman Empire*, vol. I, Oxford, 1964, p. 167; A. Piganiol, *L'empire chrétien*, Paris, 1972, p. 235; E. E. Démougeot, *Modalités de l'établissement des fidèles barbares de Gratien et de Théodose*, in *Mélanges d'histoire ancienne offerts à W. Sexton*, Paris, 1974, p. 153.
42. E. Démougeot, *op. cit.*, p. 152.
43. A. Brătă, *Iacurile de pe litoralul românesc al Mării Negre Studiu hidrogeografic*, Bucureşti, 1956, p. 18—17.
44. V. Pârvan, *Incepările vieții române la gurile Dunării*, ediția a 2-a (R. Vulpe), Bucureşti, 1974, harta.
45. R. Vulpe, L. Barnea, in DUD, II, harta II și III.
46. G. Tocilescu, mss. BARSR, 5131, f. 1, nr. 7; f. 6, nr. 10, TIR, L 35, p. 31.
47. Al. S. Stefan, *Cetățile romane de la Enisala, Studiu aerofotografic*, în BMJ, 1977, nr. 2, p. 15, 17, 24.
48. *Ibidem*.
49. H. von Petrikovits, *op. cit.*, p. 188, 196—197.
50. Informații Ernest Oberländer Tirnoveanu.
51. A. Arieșeu, *Armată în Danubra romană*, Bucureşti, 1977, p. 94, 156—159.
52. V. H. Baumann, *Considerații istorice în legătură cu săpăturile arheologice de la Horia (judetul Tulcea)*, 1971, în Peuce, 4, 1973—1975, p. 11—88.
53. cf. V. Ovărnău, *Observations sur le système de fortification de la Haute époque byzantine dans les terres bulgares d'aujourd'hui durant les 5—6e siècles*, in *Akten der XI Internationaler Liniekongress Székesfehérvár*, 1976, Budapest, 1977, p. 407—471,

IV. AŞEZAREA EXTRAMUROS

C. OPAIT

Așezarea extramuros a fost sondată încă din anul 1978 prin practicarea a trei secțiuni, S I, perpendiculară pe latura sudică a incintei ($5 \times 1,50$ m), S II pe latura de vest ($6 \times 1,50$ m) și S III ($25 \times 1,50$ m latura nordică) (Pl. 2).

În cursul campaniilor din anii 1979—1980 unele casete deschise intramuros au fost prelungite și extramuros și anume: pe latura de vest C 18 bis ($5,50 \times 2,50$ m), C 19 bis ($5,50 \times 2,50$ m), C 20 bis ($5,50 \times 7$ m), iar pe latura vestică C 2 bis—C 10 bis ($5 \times 2,50$ m). În 1981 a fost continuată sondarea locurilor extramurane prin trasarea a două secțiuni: prima la 25 m depărtare de latura de sud a incintei, S IVa ($30 \times 2,50$ m), iar cea de-a doua, S IVb, perpendiculară pe prima ($7,5 \times 2$ m).

În fine, în anul 1982 s-a trasat încă o secțiune, S V (11×2 m) la 8 m de latura estică a burgului și a fost cercetată zona de lîngă latura de nord a porții burgului — S VI (10×3 m) (Pl. 2).

Considerații stratigrafice

Cercetarea din imediata apropiere a burgului a relevat existența acelorași două faze de locuire ea și în interior, faze notate cu A și B.

Prinul sondaj (S I) a fost descris într-un prim articol¹. La o reexaminare a profilului împreună cu autorul săpăturii am stabilit că există doar patru niveluri și nu cinci cum se afirinase inițial². Reluăm, pe scurt, descrierea nivelurilor.

Primele două niveluri apar la $-0,80$ m și respectiv $-0,60$ m adâncime. Amândouă se caracterizează prin mortarul roz căzut pe el. În momentul lor funcționau chipul descoprit în săpătură precum și un al doilea chiup pentru care stă martoră grupa de amplasament.

Nivelul III apare la $0,50$ m adâncime; poartă urme de distrugere, arsură și mortar roz. Dolia nu mai funcționază întrucât N III le suprapune.

ACEste primele trei niveluri corespund primei faze a burgului, avind în vedere structura lor precum și materialul ceramic.

Cel de-al patrulea și ultim nivel apare la $0,30$ m adâncime și este reprezentat printr-o lutuială galbenă pe care sunt căzute multe pietre, cărămizi și țigle fragmentare. El corespunde unuia dintre nivelurile celei de-a doua faze de existență a burgului.

În S II și S III nu au fost surprinse urme de locuire extramurană.

Ea a fost doamenită pe latura estică a incintei (C 18 bis, C 19 bis, C 20 bis) prin existența a patru niveluri (Pl. 6):

Prinul nivel, corespunzînd nivelului constructiv al burgului, apare la adâncimea de $0,90$ m și are mortar căzut pe el.

Nivelurile II și III apar la aproximativ $-0,70$ m și respectiv $-0,60$ m și sunt reprezentate prin lutuieli galbene.

Ultimul nivel, N IV, ($-0,40$ m) este reprezentat și el printr-o lutuială galbenă acoperită de dărâmătură. Ca și N III se datează (cu ajutorul ceramicii de lux) într-a două jumătate a secolului al V-lea en.. Acestui ultim nivel de locuire îi aparține pavajul din C 18 bis

ce acoperea o suprafață de $1,40 \times 0,70$ m, alcătuit din cărămizi mari, pătrate (cu latura de 0,35 m). Tot lui îi aparține vatra din C 19 bis, având dimensiunile de $0,85 \times 0,60$ m, din cărămizi culecate orizontal și mărginită de cărămizi puse pe cant.

În C 20 bis a fost dezvelit un zid lipit cu pămînt, lat de 0,60 m, zid care a funcționat în cea de-a două fază a burgului.

Prințul nivel, de culoare brun-cenușoasă, constatat stratigrafie la $-0,80$ m, îi aparține un chiup (în S IVa).

Cel de-al doilea nivel, surprins la $-0,60$ m, de culoare brun-gălbui, este caracterizat prin existența unor porțiuni mari cu arsură și a trei vetră. Chiupul continuă să funcționeze.

În fine, ultimul nivel (N III), apărut la $-0,40$ m, de culoare brun-cenușoasă, îi aparțin două ziduri legate cu pămînt (în S IVa), orientată N-S. Pe acest nivel a fost descoperit un „pietrar” (în S IVa lung de 1,40 m, cu o deschidere de 0,80 m, iar în apropierea sa o vatră).

Ultimele două niveluri se datează cu ajutorul ceramicii de lux și a două opațe³ în cea de-a două jumătate a secolului al V-lea e.n.

Sondajul de la est de incintă (S V) nu a adus date noi privind stratigrafia locurii din afara zidurilor burgului. Trebuie menționată doar vatra identică cu cea din C 19 bis.

Ultima zonă cercetată din extramuros a fost cea de lîngă latura de nord a portii S VI. Au ieșit la iveală patru niveluri de locuire (Pl. 5). Primul nivel (N I) apare la adâncimea de un metru și este caracterizat prin existența mortarului roz căzut pe el, corespunzind, deel, nivelului construcțiv.

În momentul nivelului următor, N II, arsură și dărîmătura de pe N I sunt nivelate, iar imediat lîngă incintă este construită o încăperă (probabil pe locul unei dependințe mai vechi, arsă și nivelată). Dimensiunile ei sunt de $2,90 \times 1,65$ m; zidurile de nord și est sunt din piatră legată cu pămînt, lată de 0,60 m și respectiv 0,45 m, în timp ce zidul de vest, mai ingust (0,35 m) este din piatră alternând cu cărămidă. Construcția folosește incinta drept zid pe latura sa de sud. Intrarea se facea printr-o usă, lată de un metru, situată pe latura de N, înspre colțul de N-V al locuinței.

În nivelul următor, N III, ($-0,40$ – $-0,50$ m), de culoare galben-cenușoasă, zidurile de nord și de est ale încăperii sunt distruse și nivelate, încăperă extinzîndu-se spre est (cum pare să dovedească șanțul unui zid demantelat [vezi Pl. 5]), lungimea clădirii fiind acum de 4,40 m. Peretele vestic, din piatră și cărămidă, continuă să funcționeze. În apropierea lui s-a păstrat o vatră.

Ultimul nivel, N IV, constatat stratigrafie la $-0,30$ – $-0,40$ m, galben-cenușos, este caracterizat prin mareea cantitate de dărîmătură și mortar căzută pe el.

În lipsa monedelor, ceramica de lux a ajutat și-n acest caz la datarea nivelurilor; dacă N I corespunde nivelului construcțiv, N II corespunde cu începutul fazei a două din intramuros – al doilea sfert al secolului al V-lea, iar ultimele două niveluri se datează într-a două jumătate a secolului al V-lea.

În oaneluzie, cercetarea din afara incintei burgului a relevat existența acelorași două faze de locuire ca și-n interior: o primă fază, corespunzind celei militare și o a două, în care locuirea extramurală în ampioare, fază civilă.

Existența primei faze a fost surprinsă doar imediat lîngă zidul de incintă, fiind reprezentată de un singur nivel, excepție făcind situația din S I unde au fost surprinse trei niveluri.

Nu s-a păstrat construcții din piatră care să-i fi aparținut. Poate, doar dărîmătura și arsură nivelate de lîngă latura de nord a portii (S VI) să indice existența unei mici construcții din lemn.

Acestei prime faze îi aparțin cîteva chiupuri descoperite pe latura de vest (trei dolia, în C 3 bis, C 5 bis și C 7 bis) și sud (două dolia).

Cea de-a două fază este caracterizată prin existența a trei niveluri care în parte coincid cu nivelurile celei de-a două faze din intramuros, în parte sint ulterioare acestora. Astfel, cercetarea din afara zidului de incintă vine să completeze imaginea locuirii pînă în cea de-a două jumătate a secolului al V-lea.

În această fază se fac o serie de amenajări în afara incintei; anexa de lîngă latura de nord a porții (din S VI), zidul din C 20 bis, pavajul din cărămidă din C 18 bis, vetrele din C 19 bis și S V, precum și zidurile și „pietrarul” din S IVa. Acestei faze îi aparțin chipurile din C 18 bis (immediat lîngă incintă), cel dintre C 18 bis și C 19 bis, chiupul din S IVa, precum și un chiup a cărei descoperire a anticipat săpatura organizată, lîngă drumul LAS la cca 20 m de colțul SV al incintei.

Alături de aceste cercetări sistematice, numeroasele descoperiri întâmplătoare (chiupuri, ziduri, cuptoare pentru cărămizi, monede, fragmente ceramice) făcute cu ocazia construirii fermei situate la vest de fortificație indică existența unei așezări întinse și înfloritoare într-o parte dintre cele mai tulburi perioade pe care le-a cunoscut istoria Dobrogei.

NOTE

1. A. Opaiț, PEUCE VIII, Tulcea 1980, p. 415—436.
2. Deoarece în acest prim articol număratoarea nivelurilor s-a făcut de sus în jos, vechiului N II îi corespunde N III în actuala

numărătoare (de jos în sus), iar cel numerotat inițial cu N III a fost greșit interpretat ca nivel.

3. Vezi Cap. VII.

V. CERAMICA

A. OPAIT

1. TIPOLOGIE

În cadrul săpăturilor arheologice efectuate în fortificația și așezarea de la Babadag-Toprachiolt a ieșit la iveală o mare și variată cantitate de ceramică. Ea va fi împărțită în conținut, după funcționalitate, în câteva mari grupe: vase de transport și depozitare, de masă, de bucatărie și vase cu uz variat.

În cadrul fiecărei grupe vasele au fost împărțite în forme, tipuri, variante și subvariante.¹

Vase pentru depozitare și transport

În această grupă am inclus recipientele care prin forma și dimensiunile lor sau prin conținutul descoperit *in situ* în aceste vase indică folosirea lor pentru depozitare și transport. Din această grupă fac parte *dolia* și amforele.

DOLIA

După dimensiuni, morfologie și textura argilei se disting două tipuri:

I) Pastă de culoare cărămizie-brună, dură, cu multe pietricele, cuarț pisat folosite ca degrasant; angobă proprie. Sunt executate în variante mici și mari. Exemplarele mici au înălțimea de 1–1,10 m, diametrul gurii de cca 0,30–0,35 m, diametrul gurii de cca cca 0,30–0,35 m, iar diametrul maxim de 0,70–0,80 m. Exemplarele mari ajung să aibă înălțimi de cca 1,80–1,90 m, diametrul gurii 0,35–0,40 m, diametrul maxim de cca 1,50–1,60 m.

Gura e de dimensiuni medii, buza în formă de colac, mult îngroșată spre exterior; corpul ovoidal își are diametrul maxim în partea superioară și se termină cu un buton masiv. Pereti sunt groși de cca 0,04–0,05 m (Pl. 11/1).

II) Pastă de culoare cenușie, mai rar brună, dură, cu mult cuarț pisat, pietricele folosite ca degrasant, multă miez albă, rare păieți de miez aurie. În comparație cu primul tip argila celuil de-al doilea e mai fină, îngrijită și mai compactă.

Dimensiunile abia dacă le egalează pe cele ale variantei mici a tipului precedent. Dg—27/20 cm; Dmax—68 cm; Db—15 cm; I max —cca 90 cm. Gura e largă, cu buza plană la partea superioară, trasă orizontal sau oblic spre exterior; corpul ovoidal se termină cu o bază mică, plană (Pl. 11/2; 12/1–5).

În timp ce tipul I se găsește cu precădere îngropat în pămînt — pînă în dreptul diametru lui maxim — în magaziile aflate în zona extramuros, tipul II apare mai frecvent în locuințele din intramuros. Ocazional, totuși, tipul I în varianta mică și mijlocie este întâlnit și în spațiul intramuros, la fel cum și tipul II apare izolat și în spațiul extramuros. Chipurile de mari dimensiuni din magaziile extramuros sunt folosite numai la sfîrșitul secolului al IV-lea (Nivelurile I și II), după care magaziile sunt dezafectate.

Tipul II este frecvent mai ales în faza a doua. (Nivelurile V și VI). Analogii pentru aceste recipiente găsim în toată Dobrogea antică, atât în mediul rural, cît și urban. În timp ce tipul I pare să fi fost răspândit numai în Dobrogea — fiind, se pare, un produs local — tipul II are o răspindire mai mare.²

AMFORE

Constituie una dintre cele mai frecvente categorii ceramice întâlnite în *burgus*. Multitudinea, diversitatea, precum și starea fragmentară a acestor recipiente îngreunează alcătuirea unei tipologii complete. Stadiul inițial al cercetării amforelor din partea istorică a Imperiului roman însă nu privează de găsirea unor analogii care să ne ajute să reconstituim forma unor amfore din care, de multe ori, nu ni s-a păstrat doar partea superioară.

În cele ce urmărază vom prezenta amforele în ordinea capacitatii lor, încheind cu acele amfore de la care s-a păstrat doar partea superioară și cărora nu le cunoaștem analogiile.

A) Amfore piriforme

Tipul I

Argilă brănzătoare cu miezul uneori cenușiu, foarte dură, cuart pisat, rare bobițe negre și violet (oxid de fier?). angobă proprie.

Gura largă, buza tronconică în secțiune, de cele mai multe ori este teșită oblic spre interior, iar atunci cind este orizontală are o mică nervură către partea dinspre interior; buza nu este diferențiată de gâtul larg, tronconic; toartele masive, ovoidale în secțiune, prezintă în zona de curbare 7–8 nervuri longitudinale. Deși nu s-a păstrat nici un exemplar complet, putem afirma – după analogii – că avrà corpul ovoidal, terminat cu un picior masiv (Pl. 13/1–3).

Decor: pe gât, la circa 3 cm sub margine, prezintă uneori o linie puternică incizată iar pe corp apar caneluri largi.

Analogii: Sacidava¹, Dinogetia², Tropaeum Traiani³.

La Topraiehioi, acest tip – fără a fi numeros – apare pe toate nivelurile. În fragmentele de gură descoperite ne indică o mărime relativ constantă a gurii pe nivelurile II–V, diametrul acerstea oscilând între 14/10 (N II) și 16/10 (N IV), variind deci numai grosimea marginii nu și acela a deschiderii gurii. Un exemplar apărut pe N VI (Inv. nr. 23933) prezintă însă un diametru al gurii de 16,6/11,3 cm., ceea ce ar putea indica eventual o mărire a gurii către mijlocul sec. V. Evoluția tipologică a acestui tip a fost sugerată de noi într-un recent articol⁴.

Tipul II

Deoarece acest tip de amforă a fost analizat pe larg într-un articol anterior⁵ și vom face doar o scurtă prezentare.

Pasta este de culoare bej sau roz, dură, particule calcareoase, angobă proprie. Gura este pilniformă, gâtul tronconic, toarte ovale în secțiune, ușor largi, corpul piriform terminat cu un picioruș (Pl. 14/1–8).

Pe umăr apară uzoare cu striuri.

Inscripții: dipinti cu vopsea roșie pe cîteva fragmente din umărul unor amfore de acest tip. Se remarcă un Chi-Ro (☧ xp̄) pe un fragment ce aparține nivelului IV (Pl. 34/4), în timp ce pe altă fragmente apare indicată capacitatea vasului: N Z < = 57,5 sextari (Pl. 34/2); S Z = 67 sextari (Pl. 34/6).

B) Amfore cilindrice

În această formă am inclus amforele zvelte, cu corpul alungit în formă de cilindru, terminat cu o bază conică întărită cu un buton sau picior. Adeseori peretele acestor vase sunt foarte groși.

Tipul I

Subtipul I-a

Pasta este de culoare roșie-cărămizie, multe particule albe (calcar?), bobițe violet (oxid de fier?); angobă albă la exterior.

Gura este largă, cu diametre ce ajung pînă la 11,5–12 cm., buza mult îngroșată spre exterior, gîțul înalt – pînă la 7 cm. – toartele masive, înalte de cca. 13–14 cm., ovale în secțiune și profilate la exterior cu una sau mai multe nervuri. Umerii sunt largi, convechi. Deși nu avem încă un exemplar întreg, fragmentele de pansă indică un corp cilindric, îngustat spre baza conică terminată cu un buton (Pl. 15/1).

Decor: caneluri slabe, largi pe gîț și pe corp.

Datare: sfîrșitul secolului IV, amforele care apar și în prima jumătate a secolului V, în cadrul sitului, fiind se pare reutilizări, subtipul acesta fiind mai degrabă propriu secolului al IV-lea.

Analogii: Aegyssus⁸, Iatrus⁹, Tyras¹⁰, Mirmekion¹¹.

Observații: amforele de acest tip ar putea proveni din aşa zisul tip mirmekian¹². Calculul matematic efectuat amforei din Tyras¹³ ne-a indicat o capacitate de cca. 85 l. Sunt amfore de mari dimensiuni ce ajungeau pînă la 1–1,10 m înălțime. Se pare însă că amforele de la Topraichioi nu ajungeau pînă la aceste dimensiuni, indicând, probabil, că într-o timp a avut deja loc o reducere treptată a capacitații acestui recipient. B. Böttger presupune că ar fi servit la transportul orzului¹⁴.

Subtipul I–b

Pasta este asemănătoare cu a subtipului precedent.

Gura este de lărgime medie, buza îngroșată la exterior sub formă de mansoan. Gîțul cilindric, evazat ușor spre bază, toartele ovale în secțiune, au pe partea exterioră trei, patru nervuri mediane – longitudinale, umărul este destul de larg (Pl. 15/3). Deși nu avem exemplare păstrate întregi, probabil că forma corpului se apropia de cea a tipului precedent.

Decor: uneori apar pe gîț caneluri largi.

Inscriptii: piesa cu Inv. nr. 17056 (Pl. 15/3) posedă la baza gîțului două grupe de *graffiti*:

ΑΔΥ

— ΕΛ = 30 sextarii = 16,308 l

Dacă despre primii *graffiti* nu putem emite nici o ipoteză, a doua grupare se pare că indică capacitatea amforei, care era de cel puțin 30 de sextarii (*sextarious ad vinum?*), deoarece în continuare vasul este spart. Pe un fragment din umărul unei alte amfore, Inv. nr. 17142, apare încizată litera M, care probabil că indica o capacitate de cel puțin 40 de sextari (21,744 l.).

Analogii: nu cunoaștem.

Observații: amforele acestui tip par să fi fost executate în diverse mărimi, respectiv capacitați, deoarece fragmentul cu Inv. nr. 17056 are o capacitate de cel puțin 30 de sextari și un diametru al gurii de 10,7,3 cm., în timp ce fragmentul cu Inv. nr. 17142, cu indicația de 40 de sextari are diametrul gurii de 10,7,7 cm.

Tipul I–c

Argila asemănătoare cu a primelor două tipuri; angobă albă la exterior.

Gura are o deschidere medie cu un diametru ce variază între 8,2/5,2 și 10/6,6 cm. Buza este îngroșată la exterior, gîțul cilindric la partea superioară dar evazat spre bază; toartele ovale în secțiune, cu una sau două nervuri la exterior. Corpul este cilindric sau conic, terminat cu un picioruș conic, rotunjît sau aplatizat (Pl. 15/2).

Decor: pe gîț și pe corp apar caneluri largi.

Analogii: Aegyssus¹⁵, Dinogetia¹⁶, Capidava, Sacidava, Tomis¹⁷, Iatrus¹⁸, nordul M. Negre¹⁹.

Capacitate: calculele matematice efectuate diferitelor amfore publicate în literatura de specialitate ne-au iudicat că erau executate în diferite mărimi²⁰. Avînd în vedere rezultatele acestor calcule, sătem tentații să inclinăm spre opinia lui B. Böttger conform căreia aceste recipiente serveau la transportul uteiului²¹. În privința locului de producție,

acesta probabil că trebuie căutat în zona nord pontică. Merită subliniată puternica prezență a acestui subtip îndeosebi pe nivelurile din al doilea sfert al sec. V la Topraichioi.

Subtipul I-d

Pasta este de culoare bej-brună, aproape cenușie în unele zone datorită unei puternice arderi secundare, bobîte violet, angobă proprie. Gura este piliformă, buza slab îngroșată la exterior, tourtele ovale în secțiune cu o nervură mediană longitudinală. Gâtul este tronconic iar unghiul inguști. Corpul pare a fi cilindric (Pl. 16/3).

Analogii: nu cunoaștem paralele pentru prima jumătate a secolului V de cînd datează exemplarul de la Topraichioi. Se apropie însă mult de amforele de mici dimensiuni, foarte frecvente în secolul VI în Dâbrogia la Independența (Muriighiol) sau Histria²².

Observații: prelucrarea grosieră a pastei, slabă finisare a exteriorului, prinderea asimetrică a toartelor, indică, probabil, o producție locală sau pontică.

Tipul II

Pasta este de culoare brună, relativ fină, particule albe (caleară) rare bobîte violet (oxid de fier?); angobă proprie.

Deși nu s-au păstrat doar două fragmente de gură, morfologia acestei amfore este bine-cunoșcută. Gura este largă (cca. 10–11 cm), buza aproape că lipsește la un exemplar (Pl. 16/1) iar la celălalt (Pl. 16/2) este foarte puțin reliefată, fiind înălțată doar de 0,03 cm. Sub buză, pe o lățime de 2–3 cm, apare o bandă de argilă zgrădinoasă, asemănătoare unei barbotine, care înconjoară toată partea superioară a amforei. Umărul este nediferențiat de corp. Două toarte mici de formă ușor urechiină se plasează de obicei în zona de trecere de la umăr spre corp; acesta este zvelt, cilindric, terminat cu o bază conică. *Decor:* pe corp, sub toarte și în zona bazei, apar striuri adânc trase în argila erudă a vasului.

Analogii: Corint²³, Ampurias și Tarragona²⁴, Roma²⁵.

Tipul III

În cadrul acestui tip am inclus mai multe fragmente de buză, care prin forma lor par să apartină unor recipiente al căror loc de origine trebuie să fi fost Nordul Africii. Ele au fost împărțite în mai multe variante²⁶.

Varianta III₁

Pasta este de culoare cenușie închisă la exterior iar la interior de culoare violet-brună, bobîte violet, cuart pisat, mica albă, dură; angobă brun-deschisă la interior și exterior. S-a păstrat un singur fragment de buză. El indică o gură largă, foarte puțin evazată spre exterior, teșită oblic la partea superioară. Pe partea exterioră apare o creștătură verticală, făcută în pasta erudă. Pare să aparțină așa numitului tip *African Mare*, varianta II–D(Pl. 16/4; Inv. Nr. 25368). Se datează în ultimul sfert al secolului IV.

Analogii: Ostia²⁷.

Varianta III₂

Pasta este de culoare cenușie-bej la exterior, cu miezul roz, foarte dură, compactă, multe particule albe; angobă proprie.

Gura piliformă cu buza evazată spre exterior, îngroșată, convexă la partea superioară, cu o slabă sănătire spre interior (Pl. 16/8; Inv. Nr. 25309). S-a descoperit un singur exemplar care se datează în al doilea sfert al secolului V.

Analogii: Ostia²⁸.

Observații: textura pastei și caracterele morfologice par să indice o apropiere de amforele de tip *Tripolitana III*, deși dimensiunile gurii sunt mai reduse la exemplarul nostru.

Varianta III₃

Pasta este cenușie-violet, particule albe, fine, dură; angobă cenușie. Gura este largă cu diametru de 12–14 cm., buza masivă, îngroșată la exterior unde prezintă o treaptă

(Pl. 16/6—7; Inv. nr. 24132, 22277). S-au descoperit două exemplare care se datează în al doilea sfert al secolului V.

Analogii: Ostia²⁹.

Observații: și aceste amfore ar putea apartine unei producții byzantine tirzii (Africana II—B) judecând după textura argilei, forma buzei, „marcate all'estreno da un gradiño”³⁰.

Varianta III₄

Pasta este de culoare gri sau gălbuiie, mica albă, dură, compactă: angobă proprie.

Gura este largă, buza în formă de echină, puternic sănuită pe latura interioară, gîțul larg evazat spre bază, toartele ovale sunt ușor rotunjite (Pl. 16/10; Inv. nr. 4536). S-au descoperit două exemplare ce se datează în al doilea sfert al secolului V.

Analogii: nu avem paralele indentice; pare să se apropie de unele amfore descoperite la Ostia, dar care se datază mult mai timpuriu³¹.

Observații: acest tip de amforă ar putea să reprezinte, eventual, o fază mai tîrzie din evoluția tipului Africana I (sau amforă mică africană), buza devenind acum mult mai convexă și mai îngustă.

Varianta III₅

Pasta este de culoare bej-roșcată, dură, fină; angobă proprie.

Gura este relativ largă cu o buză îngroșată la exterior, convexă la partea superioară și cu o concavitate bimărcată pe latura interioară, formă de buză frecvent denumită în literatură de specialitate „ad echino”³². S-a descoperit un singur exemplar datat în al doilea sfert al secolului V. (Pl. 16/9; Inv. nr. 25519).

Analogii: Ostia³³.

Observații: caracterele morfologice par să apropie fragmentul nostru ceramic de forma Africana I³⁴.

Varianta III₆

Pasta de culoare cenușie cu miez reziu, dură, compactă: înveliș gălbui la interior și exterior. Gura este piliformă, gîțul tronconic, toarta ovală în secțiune (Pl. 16/5). S-a descoperit un singur exemplar datat în al doilea sfert al secolului V.

Analogii: Tomis³⁵, Roma³⁶.

Observații: acest fragment aparține unei amfore ce pare să reprezinte o variantă tîrzie din evoluția unui tip de amforă frecvent întîlnit în epoca romană timpurie fiind cunoscut sub denumirea de Africana II C³⁷.

Starea fragmentară precum și numărul destul de mic al acestor amfore descoperite la Babadag-Topraichioi nu ne permit să facem comentarii prea largi. Merită remarcată apariția acestui tip în cadrul sitului dobrogcean mai ales în al doilea sfert al secolului V. Conținutul acestor amfore este controversat, optindu-se fie pentru ulei³⁸ fie pentru cereale³⁹.

Tip IV

Pasta este de culoare brună-violet închis, particule albe, fină, dură: angobă proprie. Culoarea pastei este posibil să fi suferit unele modificări ca urmare a arderii secundare. Gura este îngustă, buza are latura exterioară convexă. Sub buză se văd urmele de la atașele superioare ale toartelor. Se datează în al doilea sfert al secolului V (Pl. 16/11).

Analogii: nu cunoaștem.

Observații: caracterele morfologice par să indice apartenența acestui fragment la o variantă de mici dimensiuni al tipului numit *spatia*⁴⁰. Începuturile acestei variante — de mici dimensiuni —, conform descoperirii de la Topraichioi, ar putea începe în al doilea sfert al secolului V. Aceste amfore de mici dimensiuni sunt cunoscute în bazinul M. Negre⁴¹ și estul

Mediteranei⁴² în sec. VI–VII dar pasta lor diferă de aceea a exemplarului de la Topraichioi datat în al doilea sfert al sec. V.

C) Amfore în formă de burduf

Această formă devine foarte frecventă în epoca romană târzie. Caracteristica principală a acestei forme este dată de umăr care nu mai este boltit și plan. El formează cu gâtul un unghi obtuz, coborind abrupt spre corpul în formă de burduf, cu diametrul maxim spre treimea sa inferioară. După pastă și cîteva particularități morfologice deosebite și aici cîteva tipuri ce provin din centre distințe.

Tip I

Pastă de culoare bej-gălbuiie, fină, compactă, moale, șiip propriu. Gura este largă cu o buză masivă, uneori slab diferențiată la exterior. Toartele sunt massive, profilate, umeri mari, corpul în formă de burduf este terminat, probabil, cu o bază conică (Pl. 17). Analogii: Dinogetia⁴³, Independența (Murighiol)⁴⁴.

Tip II

Pastă bej, mai rar cărămizie, fină, dură, mica albă, rare particule albe, angobă albului-gălbuiie, mai rar cenușie.

Gură de lărgime medie, buza teșită oblic spre exterior, toarte ovale în secțiune. Corpul, cu o șoară strangulare la partea superioară, se lărgesc în formă de burduf și se termină cu o bază conică (Pl. 18, 19).

Inscripții: pe o vărtă (Pl. 18/1) apare stampilate retro trei litere: E Y T (YCHES?) într-un cartus dreptunghiular⁴⁵. Pe umăr apare și un dipint fragmentar: M...χ care ar putea fi citit 40...sextari. Pe un alt fragment (Pl. 36/6) apar zgâriate două litere K, h, următoare de altele două pictate M, iar în interiorul părții superioare a lui M apare un H zgâriat. Dacă dipintii reprezentau capacitatea de 41 sextari (22, 287 l), despre graffiti nu putem spune deocamdată nimic. Un alt exemplar are zgâriat pe umăr un B așezat orizontal (Pl. 19/3) iar pe un alt fragment de umăr apar graffiti Ma = 41 sextari (Pl. 36/3). *Capacitate*: acest tip apare executat în diferite mărimi după cum pare să indice analiza dipintilor, a dimensiunilor diverselor părți morfologice precum și calculul matematic făcut amforelor păstrate integral. Astfel, în afară de dipinti arătați mai sus, mai există o amforă la Athena⁴⁶ cu un graffiti λΖ⁴⁷ reprezentând 37,5 sextari (20,385 l). Un exemplar fragmentar de la Noviodunum⁴⁸ prezintă pe umăr un dipint Ma = 41 sextari = 22,287 l. Un al treilea exemplar, descoperit la Tomis⁴⁹, posedă un dipinti Kχ care indică o capacitate de numai 21 sextari (11,415 l).

O amforă de la Tiras⁵⁰, datată în secolul al IV-lea, are capacitatea de NH⁵¹ = 58,5 sextari = 32,163 l.

Calculul matematic efectuat la o amforă parțial păstrată de la Topraichioi (Pl. 18/2, inv. 4523) a indicat o capacitate aproximativă de 33–34 l. O altă amforă de același tip de la Tomis⁵² pare să fi avut o capacitate maximă de cca 30 l.

În concluzie putem spune că în același interval de timp au putut fi fabricate amfore cu dimensiuni și capacitați variate, de la 11 pînă la 32 l.

Tipul III,

Argila bej-brună, rareori ușor roz, fină, moale, compactă, mult nisip, slabe urme de angobă alb-gălbuiie.

Gura largă, buza ușor rotunjită la partea exterioară, diferențindu-se cu greu de gâtul relativ scund, cilindric. Toartele mici, arcuite puternic, rotunde în secțiune către mijloc și mai lățite spre atașul inferior, au la exterior una sau mai multe sănșuiiri.

Dăsi ni s-au păstrat doar porțiuni din partea superioară, după analogii putem spune că avea corpul în formă de burduf, cu diametrul maxim spre partea inferioară, terminat cu un picior masiv, conic (Pl. 19/4,5)

Decor: pe umăr, probabil și pe corp apar caneluri largi.

Inscripții: pe exemplarul 17054 apar cîteva graffiti ΛHM⁵² λm (Pl. 19/5) dintre aceștia,

putem presupune că numai AH și M3 ar putea indica capacitatea vasului de 38 *sextarii* (20,634 l) și respectiv de 47 *sextarii* (25,649 l). Pe un alt fragment (Pl. 36/1) apar zgiri-ate literele E care indică, probabil, capacitatea de 35 *sextarii* (19 l).

Analogii: pentru a doua jumătate a sec. IV avem bune paralele la Yassi Ada⁵¹; în sec. VI acest tip apare la Sucidava⁵², Samos, atât în sec. VI⁵³ cât și secolul VII⁵⁴.

Considerații: amforele din sec. IV de la Yassi Ada au volume de cca. 37–40 l⁵⁵ în timp ce calculul matematic efectuat la două amfore de acest tip de la Samos⁵⁶ a indicat, pînă la umăr, 17,9 l și 19,5 l. Nu credem că este vorba de o reducere la jumătate a capaci-țăii vaselor în sec. VII față de cele din sec. IV ci doar de amfore fracționare.

Subtipul III₂

Pasta este de culoare brun-cărămizie, fină, dură, rare bobițe violet (oxid de fier?), cuart pisat, rară mică aurie, angobă proprie. Gura largă, teșită orizontală la partea superioară, gîștel tronconic, umerii largi, separați de corp printr-o slabă strangulare. Toartele sunt masive, ovale în secțiune, an atașul superior sub buză și se leagă unul de celălalt printr-o panglică de argilă. Corpul se largeste treptat către partea sa inferioară care însă nu s-a păstrat. Caneluri largi pe umăr și pe corp (Pl. 20/2). Grosimea peretilor, grija arătată la montarea toartelor, indică faptul că recipientul era de dimensiuni mari. Calculul matematic efectuat pentru cele două treimi care s-au păstrat din amforă ne indică un volum de 20 l. Dacă presupunem că ultima treime a recipientului poate să aibă și ea cel puțin 15 l, amfora trebuie să fi avut cca. 35–37 l. Acest subtip datează de la începutul secolului al V-lea.

D) Amfore ovoidale

Tip I

Pasta este de culoare bej închis sau deschis, alburie uneori mai rar rozie, cu foarte multe particule negre, albe, brune (pirită, calcar?), rareori cuart pisat, angobă bej deschis. Este de dimensiuni mediu, fiind foarte răspândit în bazinul oriental al Mediteranei precum și pe ţărmurile Mării Negre. Nu vom insista asupra morfologiei amforei deoarece acest tip a constituit obiectul unui studiu anterior al nostru⁵⁷ (Pl. 21/1–3).

Analiza petrografică efectuată de D. F. Williams sugerează că originea acestei amfore ar fi în nordul Siriei⁵⁸, în timp ce Böttiger indică originea în Sinopă⁵⁹.

Inscriptii: diferiți dipinti, mai rar *graffiti*, scriși pe umărul acestor vase indică, uneori, foarte probabil capacitatea lor, alteori diverse formule religioase. Cel mai frecvent apare litera K, care împreună cu altă literă ar putea reprezenta o capacitate de peste 20 *sextarii* (Pl. 21/1; 35/5, 6, 8). Pe un fragment din umărul unei amfore (Pl. 35/4) apare o literă ilizibilă alături de literele N I (KA?), deasupra lui N fiind o cruce.

Analogii: apară în număr foarte mare în bazinul oriental al Mării Mediterane, pe coastele Mării Negre și la Dunărea de Jos⁶⁰.

Tipul II

Pastă roșie-cărămizie, rare particule albe (calcar?), bobițe violet (oxid de fier?); angobă albicioasă la exterior.

Gura este îngustă cu o largime ce oscilează între 6,4/4,4 și 8/5, 4, buza este îngroșată, rotunjită la exterior, gîștel este cilindric, toartele ovale cu una sau două nervuri masive la exterior. Corpul – conform analogilor – pare să fi fost ovoidal (Pl. 22/1,2).

Analogii: Independența (Murighiol), Telița, Argamum, Iatrus⁶¹.

Tipul III

Pasta este de culoare brună, uneori puțin roscată, foarte multă mică albă, bobițe violet (oxid de fier?); angobă proprie.

Gura este largă cu buza îngroșată, rotunjită spre exterior, uneori chiar atîrnind cu marginea inferioară. Gîștel pare ușor umflat, toarta ovală, uneori ușor aplăsată, se prinde în imediata apropiere a buzei, atașul superior fiind mult lătit. Corpul era ovoidal. Într-un

articol recent am sugerat evoluția acestui tip din epoca elenistică pînă în cea romană, tîrzie⁶². (Pl. 22/3: 30/1, 2).

Tip IV

Pasta este de culoare roz-cărămizie, fină, compactă, dură, foarte multă mica albă, rare particule albe (calear?). angobă alb-gălbui la exterior cu o foarte bună aderență.

Gura este largă cu buza îngustă spre interior, gîtuș tronconic îngustat spre buză, Corpul, deși nu îi s-a păstrat treimea inferioară, pare să fi fost ovoidal și terminat cu un picioruș conic. Toartele lipsește dar după atașul inferior par să fi fost ovale sau plate. Gîtuș are la bază trei sănături marcante (Pl. 20/1).

Considerenții: calendarul matematic a indicat un volum de 18,2 l. Probabil că împreună cu partea care lipsea, amfora avea cca. 20–22 l.

E) Amfore conice

Tip I

Este o amforă frecventă în bazinul M. Negre. În cursul evoluției a suferit, în sec. IV–V, unele modificări. Distingem patru variante:

I-a – Pastă cărămizie, dură, relativ compactă, piroxen, calcar, palete de mică aurie, angobă proprie sau roșie-brună.

Gura largă oseidenză între 10, 2/7, 4 cm și 12/9 cm. Buza are o sănătire pe latura exterioară, unori și la partea ei superioară, atîrnând chiar puțin deasupra gîtușului. Acesta este tronconic, largit puternic la bază: toartele sunt ovale în secțiune, masive, cu o nervură puternică deasupra. Cu toate că nu s-au păstrat doar fragmente de gura sau partea lor superioară, putem afirma – după analogiile cunoștente – că aveau corpul conic, cu diametrul maxim în treimea superioară, îngustindu-se treptat spre bază, cu o ușoară strangulare spre treimea inferioară. Fragmentele de funduri descoperite, care prin textura argilei pot fi atribuite acestui tip, indică o bază conică terminată cu un buton puternic aplativat. (Pl. 21/4; 23/1–3).

Caneluri largi pe gît și pe corp.

Inscripții: pe umărul exempluarului cu nr. inv. 25671 apare un *graffiti* ΦΙΔ probabil prescurtarea numelui proprietarului iar pe gît un Η.

Analogii: Iatrus⁶³, Chersones⁶⁴, Tyras⁶⁵, Dalaken⁶⁶. Aceste analogii se datează și ele în secolul al IV-lea, datare întărită de descoperirile de la Topraiehioi. În ceea ce privește conținutul acestor amfore B. Böttger presupune că servea la transportul orzului⁶⁷. *Varianta I_a*, Argila este de culoare cărămizie, cu foarte mult piroxen, particule albe-gălbui (calear?), care, probabil prin calcinare, au produs mici găuri în pastă, cuarț fin pisat, oxid de fier foarte fin; angobă proprie.

Gura este de dimensiuni medii, buza orizontală la partea superioară și cu o sănătire adîncă la partea exterioară, aminteste de buza variantei I_a. Gîtuș destul de scund, evazat la partea inferioară. Toarta este ovală în secțiune, cu o nervură mediană longitudinală, are atașul superior pe mijlocul gîtușului iar cel inferior pe umăr. Nu cunoaștem forma corpului (Pl. 24/2; Nr. Inv. 17.064)

Analogii: Tyras⁶⁸.

Varianta I_b. Argila este de culoare bej la exterior, roz închis la mijloc, dură, relativ compactă, cu foarte multe particule negre-maronii (pirită?); angobă proprie de culoare gălbui-bej.

Gura este îngustă, buza teșită orizontal la partea sa superioară, strangulată puternic la partea ei inferioară. Gîtuș tronconic este largit spre bază. Toartele masive, ovale în secțiune, cu o nervură și două braze slabe mediane, longitudinale. Deoarece nu a păstrat doar partea sa superioară nu cunoaștem forma corpului dar după analogii putem spune că avea o formă conică (Pl. 24/3).

Analogi: Aegyssus⁶⁹, Gornea⁷⁰, Iatrus⁷¹.

Variants I-d.

Pasta este de culoare bej-gălbuiie, mai rar cărănizie, relativ dură, cu foarte multe particule negre și maronii (pirită?), bobite violet-brune (oxid de fier?); angobă proprie sau uneori de culoare bej închis.

Gura este mică, diametrul acesteia variind între 6/4,2 și 8/6,6 cm, buza are o dublă sănțuire pe latura exterioară fiind de cele mai multe ori teșită oblic către exterior la partea superioară. Gîrlul este relativ înalt, atingind uneori chiar 17 cm., cilindric în partea de sus și evazat treptat spre bază. Toartele ovale în secțiune au o nervură slabă la partea superioară, se prind de mijlocul gîrlului și al unor ilor. Corpul conic suferă o ușoară stran-gulare către ultima treime și se termină cu o bază conică (Pl. 29/5; 29/2).

Inscripție pe o amforă fragmentară (Pl. 24/1) apare serisă cu vopsea de culoare brună: *[τοκετός εατο]*, eventual ar putea fi citit: *Τοκεθός τοτσα* („slinjirii, purificării”)?⁷² Dacă avem în vedere că aceeași amforă poartă pe gât și crucea monogramatică în ligatură cu II interpretat eventual drept *πατριτύπεουν*?), atunci este posibil ca, eventual, amfora să fi conținut un produs (vin? ulei?) care era întrebunțiat în cadrul ritualului creștin. Pe un fragment (Inv. nr. 2402b) apar la baza gâtului, trasate cu vopsea roșie, literele ΟΩ urmărite de alte două semne ilizibile. Pe amfora cu Inv. nr. 29910 (Pl. 23/5) apare încizată în pasta crudiă semnul crucei. Pe un alt fragment ce aparține tot acestei variante apare serisă cu vopsea roșie litera B (Pl. 86/7).

Analogii: Iatrus⁷³, Chersones⁷⁴, satul Gubinski, reg. Kursk⁷⁵, Tomis⁷⁶, Sucidava⁷⁷. **Capacitate:** pentru determinarea capacitatii acestei variante am calculat matematic volumul a două amfore. Prima amforă, care provine de la Topraichioi (Pl. 23/5) ne-a indicat un volum maxim de 7,6 l iar pînă la ună de 6,5 l, deci 12 *sextarii* (6,523 l). A doua amforă calculată este cea din satul Gubinski și ne-a indicat o capacitate maximă de 15,5 l, pînă la ună avînd 13 l, deci 24 *sextarii* (13,046 l). Comparînd cele două amfore ne dăm înșor seama că ultima reprezinta probabil dublul capacitatii vasului de la Topraichioi.

În urmă analizării celor patru variante credeam că putem trage următoarele concluzii: acest tip de amforă, freevent intilnit în secolul IV, era executat îngrijit și capacitatea recipientului era deosebit de ridicată (între 30 și 60 l). Către sfârșitul secolului IV apar variantele I—b și I—c, se pare cu o viață scurtă și puțin răspândită. Pastă acestor amfore nu mai are calitatea primei variante. La aceasta se adaugă și aspectul oarecum neglijent al modelării vaselor. Ultima variantă se pare că este creația secolului V, are aceeași pastă și execuție de slabă calitate ca și a variantele anterioare. Dacă luăm în considerație și marea reducere a capacitatii, avem, se pare, imaginea unui centru producător care de la perioada de înflorire a secolului IV ajunge la o decădere accentuată către mijlocul secolului V c.u. Freevența apărție pe coastele nordice ale M. Negru îl determină pe B. Böttger să presupună existența centrului de producție a acestui tip de amforă în regatul Bosporan⁷⁸.

Tip II

Pasta este de culoare roșie-cărămizie, dură, compactă, cu multe bobîte violet-brune (oxid de fier?); angobă proprie sau mai rar de culoare alb-gălbuiie la exterior.

Gura este îngustă cu un diametru ce variază între 6,4/4,1 și 8/5,2 cm. Baza este larg sănuită pe latura exterioară, teșită oblic spre exterior la partea superioară, adesea chiar trasă ușor spre interior. Gâtul este înalt, cilindric, evazat spre bază. Umerii înguști, corpul conic are pe mijloc o slabă strangulare care accelerează îngustarea spre partea finală terminată cu o bază conică. Pe gât și corp apar caneluri largi (Pl. 25/I). Inscriptiile nu apar pe acest tip de amforă.

Analogii: Iatrus⁷⁹, Tarsus⁸⁰.

Capacitate: amforele de acest tip au o capacitate redusă, apropiată de a tipului I—d. Calculul matematic și măsurarea cu apă efectuată amforei cu Inv. nr. 24535 a indicat

până la gură o valoare de 4 l, pînă la umăr vasul trebuie să aibă cca. 6 sextarii (3.2616 l). O valoare ceva mai mare am obținut-o, prin calculul matematic, pentru amfora cu Inv. nr. 25478, capacitatea maximă a acesteia fiind de cca. 5,7 l, pînă la atașul inferior al toatei trebuie să aibă era. 9 sexturi (4,892 l). Calculul matematic efectuat amforei descoperită la Tarsus⁸¹, ne-a indicat o capacitate maximă de cca. 7 l, astfel că pînă la baza gâtului putea avea 12 sextarii (6, 532 l). Această amforă reprezinta, probabil, dublul amforei de la Topraichioi.

Tipul III

Argila bej sau rozie, multe particule negre — maronii (pirită?), bobîte violet (oxid de fier?), particule albe (calcar?), care probabil prin calcinare au creat mici goluri în structura pastei, rare paieți de mica aurie, moale cînd este de culoare bej, crescînd în durată cînd este mai rozie; angobă gălbuiu la exterior. (Pl. 26/1)

Gura este destul de largă, diametrul acesteia fiind de cca. 8,5/6 cm. sau de 10,5–11,7–8 cm, indicînd astfel că avem de-a face cu amfore de mărimi diferite; buza este rotunjită spre exterior. Gâtul este scund, cilindric, ușor umflat la mijloc. Toartele ovale în secțiune, sint mici, ușor aplatizate, puternic arcuite spre umerii largi, ușor boltiți. Corpul conic are diametrul maxim la partea superioară, îngustîndu-se treptat spre baza conică, turtită puternic la capăt.

Decor: la exemplarele mari apare adeseori o linie incizată sub buză. Corpul este acoperit cu brazde late care se îngustează spre umăr.

Inscripții: Exemplarul cu Inv. nr. 30014 (Pl. 26/1) are pe umăr un *dipinti* realizat cu o vopsea roșie, destul de slab păstrat, a cărui interpretare ne seapă: >mo. Un alt *dipinti* fragmentar și slab păstrat apare pe exemplarul cu Inv. nr. 25451 (Pl. 26/3). Pe toarta unui alt fragment (Inv. nr. 25516) apare incizat semnul X.

Analogii: Niculitel⁸².

Capacitate: așa cum arătam mai sus, măsurile liniare indică existența unor capacitați diferențiate în cadrul acestui tip. Aceste amfore cu volum diferențiat au circulat simultan. Din păcate nu s-a păstrat întreg decît un singur exemplar, de capacitate mică, la care calculul matematic a indicat un volum maxim de cca. 14,2 l, pînă la umăr el trebuie să aibă, probabil, cel puțin 13,01 l = 4 Chous = 24 sextarii. Partea superioară a vaselor de capacitate mare este ilustrată de piesa cu Inv. nr. 28599 (Pl. 26/5). Ju judecînd după diametrul gurii: 10,5/7,8 cm. și diametrul maxim, care probabil există la juncțiunea umărului cu corpul, de cca. 31,5 cm, această amforă putea să aibă dublul capacitații amforei Inv. nr. 30014.

Tipul IV

Este reprezentat de un singur fragment de gură de amforă, Inv. nr. 23314 (Pl. 26/4), dar deoarece cunoaștem o analogie perfectă în castelul de la Iatrus, am considerat că o putem include în rîndul vaselor cu caractere morfologice bine cunoscute.

Argila este bej-cărămizie, dură, compactă, multe particule albe (calcar?). Gura largă, pilniformă, cu buza ușor furoșată pe latura exterioară iar pe latura interioară seobită, astfel că formează un prag, pe care probabil că se sprijinea capacul amforei. Gâtul este scund, conic, evazat spre bază. Toartele masive, ovale, slab profilate prin nervuri și brazde. Corpul era conic cu diametrul maxim la partea superioară, îngustîndu-se treptat spre baza de formă conică.

Decor: pe gât și pe corp apar brazde largi.

Datare: sfîrșitul secolului IV.

Analogii: Iatrus⁸³, Troesmis⁸⁴.

Tipul V

Argilă bej-cărămizie sau orange, multe bobîte violet-brune (oxid de fier?), particule albe (calcar?), puțin cuart pisat, dură; angobă de culoare brun deschis la exterior.

Gura îngustă, buza teșită oblic spre exterior la partea superioară are pe latura exterioară o sănătate și o nervură masivă, care o dețină de gâtul amforei (Pl. 27/1 Inv. nr. 25365). Gâtul tri-bucic să fi fost, conform analogiilor, înalt, tronconic, umerii înguști, toartele masive, corpul conic terminat cu o bază convexă înconjurată de un picior tubular (Pl. 27/2, Inv. nr. 24085).

Observații: deși nu avem păstrat nici un exemplar întreg, textura argilei, angoba și caracterele morfoloäge indicate de cele două fragmente sunt de ajuns pentru a recunoaște un tip de amforă foarte răspândit în secolele II-V în bazinul oriental al Mării Mediterane precum și pe coaștele Mării Negre. Față de exemplarele timpurii (sec. II-III e.n.), remarcăm îngroșarea buzei și rotunjirea bazei⁸⁵, piciorul rămânind în continuare tubular. Deoarece s-au publicat prea puține exemplare întregi, nu știm dacă aceste amfore erau fabricate în mărimi diferite, circulația economică sau, după cum rezultă din analiza măsurilor liniare ale amforelor de acest tip de la Athene⁸⁶ și Corint⁸⁷, asistăm la o reducere treptată a dimensiunilor, respectiv a capacitateilor aerului tip de amforă.

Tipul VI

Argila este de culoare bej sau rozie, multe particule negre și brune (pirită?), puține particule albe (calcar?), rare buchițe brune (oxid de fier?), dură; angobă proprie.

Gura îngustă, buza aproape dreptunghiulară în secțiune, îngroșată la exterior iar la partea superioară teșită oblic. Toarta era ovală în secțiune cu una sau două nervuri la exterior. Gâtul este înalt, tronconic, umerii înguști. Conform analogiilor corpul era conic, terminat cu un picioruș tubular (Pl. 27/3; Inv. nr. 25676).

Inscriptii: pe acest tip de amforă apar frecvent *dipinti* execuți cu o vopsea roșie, din păcate însă, în general ilizibili. Pentru puținii *dipinti* lizibili nu putem formula nici o interpretare. Deoarece pentru inscripția care apare pe amfora cu Inv. nr. 25676: MAK, îndrăzni să facem o apropiere cu inscripția *xxxzzi* ce apare pe o amforă de același tip descoperită la Trușești⁸⁸.

Dafare: sfîrșitul secolului IV, apariția lor și la începutul secolului V datorindu-se probabil unor refolosiri a acestor recipiente.

Analogii: cîmpia Munteniei⁸⁹, Moldova⁹⁰, Nordul Mării Negre⁹¹.

Capacitate: un exemplar de la Berœe are 1,8 l⁹².

Tip VII

Pasta este de culoare brun deschis, cu foarte multă mică, moale, fină, angobă proprie. Gura este foarte îngustă, cu diametru ce oscilează între 3,3/3,6 cm. buza îngustă, puternic teșită pe latura exterioară. Toarta este în formă de bandă, uneori ușor concavă pe direcția longitudinală, atâșările superioare împreunate și formând un fel de guler pe gât. Corpul este conic și se termină cu un picioruș tubular sănăconic care poate fi gol sau plin în interior (Pl. 27/4-9).

Analogii: Dinogetia⁹³, Aegyssus⁹⁴, Sacidava⁹⁵, Atena⁹⁶, Corint⁹⁷, Berenice⁹⁸.

Obersații: evoluția acestui tip a fost amplu analizată de M. Lang,⁹⁹ H. S. Robinson¹⁰⁰ și W. Haftmann¹⁰¹. Descoperirile de la Babadag-Topraichioi, datează mai ales în prima jumătate a secolului V, atestă că schimbarea acestui tip — de la cel cu o toartă la cel cu două toarte — a avut loc către sfîrșitul secolului IV și începutul secolului V. La Topraichioi, din cele șase fragmente de gât păstrate, numai două indică faptul că vasul avea o singură toartă (Pl. 27/5) În privința bazelor terminate cu picioare conice constatăm că apar deopotrivă atît picioare conice tubulare cît și pline. Ambele tipuri de picioare au existat deopotrivă în prima jumătate a secolului V, situație ce pare că s-a perpetuat și în secolul VI¹⁰².

F) Amfore diverse

În această grupă am inclus amforele a căror formă completă nu ne este cunoscută nici din literatura de specialitate, astfel că nu am putut să le încadrăm într-o formă

descriere mai sus. Am considerat însă oportun să le prezintăm în speranță că viitoarele descoperiri vor putea completa aceste informații. Ordinea prezentării acestor amfore ţine seama de freevenția cu care apar.

Tip I

Pasta este **bej-gălbui**, particule albe, multă mica albă, rară mica aurie, fină, relativ moale; angobă proprie.

Gura are o lărgime medie, cu diametre care oscilează între 10,6–11,2 cm. Buza este ușor rulată spre exterior. Cîrlul este cilindric iar toartele sunt ovale în secțiune, uneori cu o sănțuire mediană, longitudinală (Pl. 28/4).

Inscriptiuni: pe unulrul unei amfore (Pl. 28/4) apar, deoparte și de alta a toartelor, două șrupe de *graffiti*:

a) $\Delta \text{II} \kappa = 38,5$ (*sextarii?*) (20,9286 l); b) $\Delta - \text{I} \mid \mid \mid \kappa$

Prima grupă de *graffiti* pare să fi fost anulată prin două linii slab îneilate. Interpretarea celei de-a doua grupări nu este clară. O ipoteză ar putea fi și aceea că a fost greșită trasarea primei litere, astfel ca în loc de Δ să fie vorba tot de un A, deci corect ar fi $\Delta \text{III} \mid \mid \mid \kappa = 38 + 3,5 = 41,5$ *sextarii* deși în acest caz am avea un amestec al cifrelor grecesti cu cele latine.

Tip II

Pasta este de culoare **bej-brună**, cu nuanțe de culoare cenușie, multă nisip, mica albă, rare păiete de mica aurie, foarte dură, compactă, angobă alb-gălbui, subțire, pe alocuri ștearsă.

Gura largă, buza masivă, verticală, îngroșată, rotunjita la exterior și cu un prag masiv pe latura sa interioară. Umerii par să fi fost largi (Pl. 29). Aceste amfore par a se data doar în al doilea sfert al secolului V la Babadag-Toprailei.

Tip III

Pasta **bej-brună**, multă mica albă, puțină mica aurie, eură fin pisat, bobite violet; angobă brună la exterior.

Gura este de dimensiuni medii (10,6/8,3 cm), buza îngroșată la exterior, aproape dreptunghiulară în secțiune, puțin teșită oblic la partea superioară. Cîrlul scund, cilindric, evazat ușor spre bază. Toartele par să fie ovale în secțiune, la fixarea atâșului superior rămânind (în interior) urma degetului olarului (Pl. 30/2). Forma corpului nu o cunoaștem. Două baze terminate cu piciorușe conice — care au o textură și o culoare a pastei asemănătoare cu fragmentul de gură descris mai sus — par să ne indice și tipul de bază (Pl. 30/6).

Inscriptiuni: pe umăr pare a se observa partea superioară a unei litere zgîriate.

Tipul IV

Pasta **bej-cenușie**, particule albe calcaroase, care prin calcinare lasă uneori găuri în argilă, dură, angobă proprie.

Gura destul de mică cu o buză teșită oblic spre exterior; git cilindric, evazat spre bază, toartă ovale în secțiune cu o muchie masivă la partea superioară; umerii par să fi fost destul de largi (Pl. 31/1) (Inv. nr. 23997). Exemplarul se datează în al doilea sfert al secolului V.

Inscriptiuni: pe cîrlul și umărul amforei apare o inscripție pietată cu vopsea brună, dispusă pe trei rânduri:

R₁...A S; R₂...S III κ; R₃...IH κ

Este vorba de indicarea capacitatei vasului. În rîndul 1 probabil este vorba de indicarea capacitatei de 31 sextari (?) Faptul că în următoarele rînduri apare clar indicată capacitatea de 18,5 sextari, respectiv 10,0566 l, punte sub semnul întrebării cifra indicată în primul rînd, dată fiind diferența mare care există între cifre.

Tipul V

Pasta este de culoare **bej-cărămizie**, multă mica aurie, multe bobite violet (oxid de fier?), particule albe (calcar?), care prin calcinare au creat mici goluri în pasta, vizibile nu numai

în spărtură ci și la suprafața vasului, creindu-se astfel o impresie de neîngrijire în execuția recipientului.

Gura relativ largă are o buză masivă, rotunjită în formă de manșon. Gîtuțu puțin tronconic, evazat spre partea superioară; unerii convecși, abrupti, toartele ovale în secțiune, puternic curbate. Singurul exemplar descoperit se datează la sfîrșitul secolului IV (Pl.31/2). *Inscripții*: pe unuăr apare o inscripție scrisă cu vopsea roșie: ΔΔΚ' continuarea fiind distrusă de două litere slab zgâriate deasupra: CY.

Analogii: Histria¹⁰³.

Tipul VI

Pasta cărămizie, particule brune, particule albe calcaroase, uneori destul de mari, ce prin calcinare lasă găuri mari în pastă; angobă are o nuanță ceva mai deschisă decât culoarea argilei.

Gură de dimensiuni medii, buza teșită oblic spre exterior, gîtuțu cilindric, evazat spre bază, toartele ovale cu o nervură mediană. Avem un singur exemplar datat în primul sfert al secolului V (Pl. 31/3).

Tipul VII

Pasta brună, multe particule albe calcaroase ce prin calcinare au creat numeroase goluri în pastă; angobă alb-gălbui cu o bună aderență.

Gura de lărgime medie, buza îngroșată la exterior, teșită oblic la partea superioară și cu o sănțuire adâncă pe latura exterioară. Toarta ovală în secțiune, cu o nervură mediană longitudinală la partea superioară, gîtuțu cilindric, evazat spre bază (Pl. 30/4; Inv. nr. 28635).

Inscripții: pe mijlocul gîtuțului s-a păstrat un fragment dintr-un *graffito* ce pare a fi un H sau un N.

Singurul exemplar păstrat se datează în al doilea sfert al sec. V.

Analogii: Histria¹⁰⁴.

Origine: Nordul Africii (?).

Tipul VIII

Pasta gălbuiu, particulele cafenii, foarte puțin cuart, pisat, moale; angobă proprie.

Gura largă, buza rotunjită la exterior, gîtuțu cilindric puțin umflat, toartele ovale în secțiune, cu o nervură mediană longitudinală. Avem un singur exemplar datat în al doilea sfert al secolului V (Pl. 30/5). (Inv. nr. 25321)¹⁰⁵.

Tipul IX

Pasta cenușie, dar cu miezul rozin, particule albe ce prin calcinare dau pastei un aspect poros, mica albă, foarte dură; angobă proprie.

Gura de lărgime medie, buza teșită oblic spre exterior și interior. Toarta ovală în secțiune, gîtuțu cilindric, ușor umflat la mijloc (Pl. 33/1; Inv. nr. 25358). Se datează în al doilea sfert al secolului V.

Tipul X

Pasta bej-gălbuiu, multe particule albe calcaroase care prin calcinare crează porozitate în structura argilei, moale; angobă proprie.

Gura largă, buza teșită oblic spre exterior, toarta ovală în secțiune, gîtuțu scund, cilindric. Singurul exemplar păstrat se datează la sfîrșitul secolului IV (Pl. 32/1; Inv. nr. 25632).

Tipul XI

Pasta este bej-cărămizie, mult nisip, rare particule albe și maron, compactă, relativ moale; angobă proprie.

Gura îngustă, buza îngroșată sub formă de bandă spre exterior, puțin evazată spre exterior, gîtuțu scund, tronconic, toartele ovale în secțiune sunt puternic curbate. Singurul exemplar descoperit se datează în primul sfert al secolului V (Pl. 32/2; Inv. nr. 25893).

Tipul XII

Pasta bej, rare particule albe, compactă, moale; angobă proprie.

Gura îngustă, buza verticală, puțin ingroșată spre exterior în formă de bandă. Gîtu tronconic, puternic evazat spre bază. Toarta ovală în secțiune. Se datează în primul sfert al secolului V (Pl. 33/7; Inv. nr. 26841).

Tipul XIII

Pasta bej-maronie, particule violet-brune, cuarț pisat, mica albă, particule albe; angobă alb-gălbuiu și o bună aderență.

Gura largă, buza triunghiulară în secțiune, ușor teșită spre exterior la partea superioară, despărțită de gît printr-o nervură slabă. Toarta ovală în secțiune, cu două nervuri mediane longitudinale la exterior. Gîtu, deși nu s-a păstrat puțin din el, după înălțimea toartei pare să fi fost destul de înalt (Pl. 33/8; Inv. nr. 25479). Se datează în primul sfert al secolului V.

Tipul XIV

Pasta brun închis, particule albe, cuarț pisat, dură; angobă proprie.

Gura largă, buza este teșită oblic spre exterior la partea superioară. Gîtu are o umflătură la partea superioară, marcată la exterior de o puternică nervură, zonă în care se prind și atașele superioare ale toartelor. Singurul exemplar descoperit datează din al doilea sfert al secolului V (Pl. 33/4).

Tip XV

Pasta bej-brună, particule violet, albe; angobă brun-cenușie. Gura este de lărgime medie cu buza ingroșată spre exterior. Toarta este în bandă, cu o masivă sănătire mediană, longitudinală. Un fragment de bază conică, cu o textură a argilei asemănătoare ar putea indica, eventual, tipul de bază. Se datează în al doilea sfert al secolului V (Pl. 32/3; Inv. 25264).

Tip XVI

Pasta brun-bej, cuarț fin pisat, particule albe, dură; angobă proprie. Gura este largă, buza verticală, ingroșată la exterior, atîrnând puțin la partea ei inferioară. Cele două exemplare descoperite se datează în al doilea sfert al secolului V (Pl. 33/6).

Tip XVII

Pasta de culoare bej închis-roz, cuarț pisat; angobă proprie. Gura este largă, buza verticală, dreptunghiulară în secțiune, cu o sănătire la partea inferioară. Cunoaștem doar două exemplare ce se datează în al doilea sfert al secolului V (Pl. 33/3,5).

Amfore de masă

În cadrul acestei forme am inclus amforele de producție locală, care prin caracterele lor morfologice indică mai mult o folosire în cadrul gospodăriilor antice și nu pentru transport la mare distanță. Textura pastei și unele particularități morfologice ne-au determinat să le împărtășim în două tipuri.

Tip I

Pasta este de culoare bej-orange, scoici pisate (se observă chiar o cochilie păstrată intact), fină; angobă brună la exterior.

Gura este de dimensiuni mijlocii, buza îngroșată la exterior sub forma unei panglici, care este mai îngustă sau mai lată în funcție de dimensiunile amforei, are o sănătire largă pe latura externă și o altă sănătire, mai mică, la partea superioară. Gîtu este scund, ușor umflat, toartele ovale-aplatizate sau rotunde-torsionate în secțiune. Corpul era globular, baza înclinară. La Topraiechioi, se datează la sfîrșitul secolului IV și începutul secolului V (Pl. 28/1,2).

Analogii: Iatrus¹⁰⁶

Tip II

Pasta este de culoare cenușie, multă ușoară albă, fină, dură, compactă, angobă proprie. Gura este largă, buza îngroșată puțin spre exterior, teșită oblic spre interior, altotri este paternie rotunjită spre exterior. Toartele plate cu trei-patru nervuri la partea exterioară sau rotunde, torsionate în secțiune. Gîtuț este aproape cilindric, umăruri largi și convechi, trece lin spre corpul globular, baza este inelată (Pl. 28/3). Pe un fragment de umăr apare un sir de linii în zig-zag, realizate prin lustruire. Uneori apar și 3–6 caneluri pe gît.

Analogii: Iatrus¹⁰⁷.

Observații: aceste amfore sint un produs local, forma lor fiind frecvent întâlnită în Dobrogea antică încă din secolul II¹⁰⁸. Remarcău apariția din al treilea sfert al sec. IV a amforelor de masă care au o pastă de culoare cenușie.¹⁰⁹

Veselă de masă (vasa escaria și vasa po(ta)toria)

În această categorie ceramică am inclus vasele pentru servit lichide (căni și ulcioare), pentru băut (coști, cupe și pahare), pentru servit alimentele (astroane, boluri și străchini) precum și vasele pentru mincare (farfurii, plăouri).

Pasta din care sunt executate aceste grupuri ceramice este foarte fină, de cele mai multe ori arsă oxidant, roșie sau bej-galbenă în funcție de cantitatea predominantă de oxid de fier sau calcar din compoziția pastei. Interiorul și parțial exteriorul acestor vase este acoperit cu un înveliș de protecție de același culoare sau de o nuanță asemănătoare cu a argilici. Această protecție era necesară pentru impermeabilizarea vasului iar în cazul vaselor pentru servit mincarea spre a le feri de imbibarea cu diversele substanțe lichide ce intrau în compoziția mincăurilor. În prezentarea acestei grupe ceramice am avut în vedere mai întâi formele înalte (*vasa po(ta)toria*) și pe urmă formele scunde (*vasa escaria*).

Căniile

Sunt recipiente de dimensiuni medii. Starea fragmentară nu ne permite descrierea lor completă. Pasta este de culoare bej închis, particule fine de culoare violet (oxid de fier?), particule albe (calcar?), fină, dură, compactă; angobă proprie.

Tipul I

S-au păstrat două exemplare fragmentare, unul de dimensiuni mari (Pl. 37/6; Inv. nr. 28617), celălalt de dimensiuni mai mici (Pl. 37/4; Inv. nr. 28616). Gura este largă, trilobată, exemplarul mai mic are însă deschiderea plasată lateral, în stînga toartei, celălaltă piesă având ciocul în partea opusă toartei. La exemplarul mare gîtuț este înalt, cilindric. Toarta în bandă, are două nervuri la partea superioară. Corpul, conform analogilor, pare să fi fost globular. Se datează în sfîrșitul secolului IV și începutul secolului V.

Decor: pe umăr are cîteva caneluri.

Analogii: Iatrus¹¹⁰, Odărci¹¹¹.

Tipul II

Pasta cu miezul cafeniu, cenușie spre exterior, particule violet fine, particule mici de calcar (Pl. 37/2; Inv. nr. 25242).

Gura este destul de largă, terminată cu un cioc larg, marginea răsfrîntă puțin spre exterior. Profilul incomplet nu ne permite calcularea diametrului gurii, nici cunoașterea formei corpului. Se datează în al doilea sfert al secolului V.

Decor: două nervuri separă buza de gît; pe umăr apar alte nervuri.

Analogii: Iatrus¹¹².

Tipul III

Pasta roz-căramizie foarte dură, particule violet, albe, compactă; vopsea brun-roșcată la exterior.

Gura largă, buza umflată și profilată la exterior prin două brazde, gîtuț conic cu o nervură la partea lui superioară. Se datează în al doilea sfert al secolului V (Pl. 37/3; Inv. nr. 25839).

Analogii: Iatrus¹¹³.

Ulcioarele

Ca dimensiuni par să se apropie de cele ale cănilor. Elementul principal ce le desemnează, totuși, de căni este îngustarea suferită de gură și de gât. Deoarece au putut fi restaurate foarte puține exemplare, am căutat să le grupăm tipologic luând drept criteriu forma părții superioare a vasului.

Tipul I

Pasta cenușie, cuart fin pisat, dură, puțin zgrunțuroasă. Un alt exemplar are pasta bej iar suprafața exterioară neagră; angobă proprie.

Gura îngustă cu buza trilobată, toarta în bandă, gâtul îngust, umerii destul de largi, corpul pare să fi fost ovoidal. Se datează în primul sfert al secolului V (Pl. 37/1; Inv. nr. 25695).

Analogii: Iatrus¹¹⁴.

Tipul II

Cuprinde ulcioarele cu gura relativ înaltă, pilniformă. Pasta este de culoare bej-cărămidie, particule brune, rare particule albe, mica albă, fină, compactă; angobă proprie sau, uneori, o vopsea brună-roșie acoperă partea superioară a recipientului.

Gura pilniformă, largă, buza evazată spre exterior, profilată prin două caneluri la exterior. Gâtul îngust, cu o nervură proeminentă la mijloc. Toarta în bandă cu două nervuri mediane longitudinale, cărora pe partea inferioară le corespunde o masivă săntuire. Umerii abrupti iar corpul este ovoidal (Pl. 38/10; Inv. nr. 25340).

Decor: o bandă de caneluri fine pe umăr.

Analogii: Dinogetia¹¹⁵, Callatis¹¹⁶, Histria¹¹⁷, Iatrus¹¹⁸.

Tipul III

Gura pilniformă, ceva mai mică decit a tipului precedent, buza are o săntuire la partea ei superioară și o nervură la partea ei inferioară. Gâtul este îngust, toarta în bandă cu două nervuri mediane longitudinale, umerii abrupti, corpul ovoidal terminat cu o bandă inelară. S-au descoperit două exemplare dateate în al doilea sfert al secolului V (Pl. 37/5; Inv. nr. 29841).

Decor: o bandă de caneluri fine pe umăr.

Tipul IV₁

Pasta de culoare roz, multă mica albă, rare păiete de mica aurie, compactă, fină; vopsea brun-roșcată la exterior.

Gura înaltă, pilniformă, buza este demarcată la exterior printr-o săntuire. Atașul superior al toartei este plasat la mijlocul gâtului. Există un singur exemplar datat în ultimul sfert al secolului IV (Pl. 38/1; Inv. nr. 25639).

Analogii: Atena¹¹⁹.

Observații: este un produs local care imită vestitele ulcioare *terra sigillata* de la El-Aouja din nordul Africii¹²⁰. Artizanul local a căutat să imite forma ulciorului, nereușind însă să elimine nervura rezultată la exterior în urma fixării gâtului de umăr. Vopseaua brun-roșcată de la exterior imita firnisul produselor nord africane.

Tipul IV₂

La Babadag-Topraichioi este posibil să avem și o variantă tîrzie a acestui ulcior, realizată dintr-o pastă cenușie, fină. Pe mijlocul gurii apare o nervură destul de proeminentă. În aceeași zonă se prinde și atașul superior al toartei. Singurul exemplar descoperit se datează în al doilea sfert al secolului V (Pl. 38/2); Inv. nr. 25345).

Analogii: Lețeani¹²¹.

Tipul V

Pasta bej-cărămidie, mica albă, fină, dură; angobă alb-gălbui la exterior. Gura pilniformă, decorată la exterior cu caneluri fine, la partea superioară și o nervură proemi-

nentă spre partea inferioară. Se datează în prima jumătate a secolului V (Pl. 38/8; Inv. nr. 25512).

Tipul VI

Pasta cărămiziu-orange, particule brune și albe, fină, dură, cu mici porozități; angobă proprie.

Gura pălniformă, cu buza mult evazată, degetată de gât prinț-o nervură. Sub această nervură se prinde atașul superior al toartei, care era, probabil, ovală în secțiune. Singurul exemplar descoperit se datează în al doilea sfert al secolului V (Pl. 38/5; Inv. nr. 28563).

Tipul VII

Pastă cărămizie-bej, puțină mica aurie, fină, dură, compactă; angobă proprie.

Gura îngustă, buza lățită spre exterior sub formă unui disc. Gâtul îngust are o nervură la exterior, sub care se prind atașele superioare ale celor două toarte, ovale în secțiune și cu patru nervuri la partea superioară. Cele două exemplare descoperite datează din prima jumătate a secolului V (Pl. 38/6, 7; Inv. nr. 24050, 25650).

Analogii: Dinogetia¹²².

În afara acestor fragmente de gură s-au păstrat și unele corpuri de ulcioare, de formă ovoidală, cărora le lipsea însă partea superioară. Dintre acestea amintim numai patru exemplare mai interesante:

1) Iuv. nr. 27942 (Pl. 38/11). Pastă cărămizie, fină, dură; vopsea brună cu luciu cenușiu, metalic la exterior, rezervată treimea inferioară. A apărut pe un nivel datat în al doilea sfert al secolului V dar forma și execuția indică o datare mult mai timpurie.

2) Inv. nr. 4545. Pastă cenușie, fină, glazură verde la exterior¹²³.

3) Inv. nr. 27943 (Pl. 38/9). Pastă cenușie, fină, angobă proprie. Se datează în al doilea sfert al secolului V. Calitatea și morfologia vasului indică un produs local.

4) Inv. nr. 28619, 28620 (Pl. 38/12; 39/8). Pastă galbuie, moale, toarte fină; vopsea orange sau maronă la exterior, rezervată treimea inferioară. Gura lipsește, gâtul este îngust, cilindric, toarte cu nervuri la exterior, corpul ovoidal, baza înclinară. Se datează la sfârșitul secolului IV.

Faharele

Tipul I

Pasta este de culoare beige deschis, fină, moale; angobă brună deschis sau închis care acoperă recipientul atât la exterior cât și la interior.

Gura este largă, buza uneori diferențiată de corp prinț-o linie incizată, alteori este nediferențiată. Pereții verticali, uneori cu o slabă convesitate în zona mediană, îngustindu-se brusc spre baza mică, înelată (Pl. 39/9; Inv. nr. 25194).

Decor: pe corp apar cite două, trei linii incizate.

Analogii: Callatis¹²⁴, Nordul M. Negre¹²⁵.

Tipul II

Pasta cenușie, dură, compactă, particule albe.

Profil incomplet. Gura îngustă, buza triunghiulară în secțiune, cu partea superioară plană. Corpul era probabil globular sau ovoidal. Se datează la începutul secolului V (Pl. 38/3; Inv. nr. 25406).

Cupe

În cadrul sitului au putut fi identificate două tipuri de cupe: tronconice și bitronconice.

Tipul I

Pasta este de culoare cafenie deschis, fină, compactă; o vopsea fină maronă deschis sau orange acoperă pereții la interior și exterior.

Gura largă, buza verticală cu o carenare puternică la partea inferioară, corpul tronconic, baza lipsește. Se datează în prima jumătate a secolului V (Pl. 39/4, 6, 7; Inv. nr. 25195, 25871, 25885).

Decor: pe exteriorul buzei apar incizate, în pasta crudă, linii ū val.

Analogii: Beroe¹²⁶.

Observații: această cupă este o variantă tirzie a unei cupe din epoca romană timpurie, foarte răspândită în bazinul oriental al Mării Mediterane, unde probabil că erau și produse, precum și în Marea Neagră, fiind descoperite la Samaria¹²⁷, Atena¹²⁸, Olbia¹²⁹.

Tipul II

Pasta și angoba identică cu a tipului I.

Gura largă, buza ușor ingroșată la exterior, corpul tronconic, partea inferioară lipsind. Se datează în primul sfert al secolului V (Pl. 39/2; Inv. nr. 25872).

Analogii: pentru secolul V nu cunoaștem paralele, dar este foarte apropiată morfologic de o cupă descoperită în Atena¹³⁰, datată în secolul III.

Observații: prototipul se pare că apare la Samaria¹³¹.

Ceștile

Tipul I

Pasta brun deschis-roz închis, foarte fină, compactă, dură; vopsea cu un slab luciu metallic la exterior (Pl. 39/5; Inv. nr. 24061).

Gura largă, buza ușor evazată cu o nervură la exterior, care o separă de corp. Aceasta pare să fi fost globular. O toartă subțire se lipsește de buză și de corp. Se datează în ultimul sfert al secolului IV.

Observații: această cească este de bună tradiție romană timpurie, analogiile pentru secolul II fiind foarte multe¹³².

Tipul II

Pasta brună cu miez cenușiu, foarte dură și compactă; angobă proprie. Gura largă, buza verticală cu o slabă evazare. Toarta ovală în secțiune se prinde de buză și pe diametrul maxim al corpului, care avea probabil o formă globulară. Se datează la sfîrșitul secolului IV (Pl. 40/5; Inv. nr. 25366).

Analogii: Iatrus¹³³.

Observații: deși acest exemplar are o mare deschidere a gurii (10, 8 cm), caracteristică de obicei oalelor, textura fină a pastei, lipsa urmelor de fum și funingine, ne-au determinat să o plasăm în rîndul ceștilor.

Tipul III

Pastă cenușie cu miezul bej, rare particule albe, calcaroase, care prin calcinare au creat nișii porozități în structura pastei, fină, dură; exteriorul este puternic lustruit.

Gura largă cu buza aproape verticală, toarta în bandă, corpul bitronconic, baza lipsește. Se datează în al treilea sfert al secolului IV (Pl. 39/3; Inv. nr. 25800).

Decor: partea superioară a corpului este decorată cu ūruri de împunsături oblice.

Analogii: Izvoare¹³⁴, Spantov¹³⁵.

Observații: prin textura argilei, lustruirea și decorarea vasului precum și prin formă, această cească este strâns înrudită cu vasele descoperite în nordul Dunării în cadrul așezărilor culturii Sintana de Mureș-Cerneahov.

Crater

Pastă cărămidie, fină, compactă; vopsea roșu închis-maron la exterior. Gura largă, buza trasă puțin spre exterior, gâtul cilindric, toartele ovale în secțiune se prind de mijlocul corpului globular, terminat cu o bază inelară. Singurul exemplar descoperit se datează în al doilea sfert al secolului V (Pl. 39/1; Inv. nr. 29912).

Analogii: Iatrus¹³⁶.

Observații: acest tip ar putea reprezenta o variantă târzie, micsorată, a craterului din secolele II—III e.n.¹³⁷.

Castroanele

Tipul I

Pasta gălbuie, particule albe, mica albă, fină, compactă; fîrnă brun deschis-orange, cu o bună aderență, acoperă interiorul și exteriorul vasului (Pl. 40/1,3; Inv. nr. 24053, 23988).

Gura largă, buza răsfrîntă orizontal spre exterior, corpul emisferic, baza inelară. Se datează la sfîrșitul secolului IV și prima jumătate a secolului V.

Decor: pe marginea buzei, la partea ci superioară apar crestături.

Analogii: Sucidava¹³⁸

Tipul II

Pasta cenușie, particule albe, fină, dură, mici porozități; exteriorul vasului este lustruit, mai puțin treimură inferioară.

Gura largă, buza îngroșată și ușor răsfrîntă spre exterior, corpul bitroneconic, baza inelară. Se datează la sfîrșitul secolului IV (Pl. 40/7; Inv. nr. 29427).

Decor: o nervură la partea superioară a corpului.

Analogii: Lețcani¹³⁹.

Observații: textura pastei, lustruirea peretelui exterior, forma castronului par a indica o proveniență nord-dunăreană, din aria culturii Sintana de Mureș-Cerneahov.

Tipul III

Pasta cenușie, mica albă, particule brune; angobă proprie.

Gura largă, buza răsfrîntă mult spre exterior, corpul emisferic, baza inelară. Se datează la sfîrșitul secolului IV (Pl. 40/9; Inv. nr. 28621).

Observații: originea, probabil, că o are în lumea getică¹⁴⁰, dar este frecventă și în lumea romană¹⁴¹.

★

O importantă categorie ceramică o constituie vesela de masă pentru servitul mîncării, alcătuită din străuchi, boluri, farfurii și platouri. Într-un studiu recent¹⁴² am prezentat o tipologie care a inclus și patru tipuri de veselă acoperită cu slip roșu, descoperită în situl de la Babadag-Topraichioi, completată cu alte două tipuri, din aceeași epocă, descoperite la Aegyssus. Deoarece această tipologie a fost unul comentată nu o vom mai relata și ne vom mulțumi doar să o continuăm, prezintând alte vase, care diferă de cele publicate anterior prin culoarea pastei și a slippului. Deși formele acestor vase se aseamănă cu cele ale vaselor cu slip roșu, nu le vom include în cadrul tipurilor acelei vesele ci le vom considera drept tipuri aparte deoarece provin din alte centre.

Tipul XVII

Argilă cenușie, fină, dură, compactă.

Gura largă cu buza puțin răsfrîntă spre exterior și ușor îngropată.

Corpul conic, baza probabil inelară (Pl. 40/11; Inv. nr. 25612).

Decor: corpul este ornamentat pe diametrul său maxim cu fațete excizate. Se datează în ultimul sfert al secolului IV.

Analogii: Tîrgșor¹⁴³, Nordul Mării Negre¹⁴⁴.

Tipul XVIII

Pasta bej deschis, foarte fină și compactă cu mica albă. Slip brun închis la exterior și brun deschis la interior.

Gura este largă cu buza trasă spre interior, corpul conic, baza lipsește. Se datează în al doilea sfert al secolului V (Pl. 41/9; Inv. nr. 28557).

Observații: prin forma sa pare să imite strachina cu slip roșu¹⁴⁵, formă care pare a fi foarte răspândită în prima jumătate a secolului V iar la Topraichioi cu predilecție în al doilea sfert al secolului.

Tipul XIX

Pasta este de culoare bej deschis, identică cu a tipului precedent; slip bej-orange închis la interior și exterior.

Gura largă, buza evazată orizontală spre exterior, corpul probabil bitronconic, baza inelară. Singurul exemplar descoperit se datează în al doilea sfert al secolului V (Pl. 41/2; Inv. nr. 23983).

Decor: la partea superioară a buzei au fost incizate, în pasta crudă, trei linii în formă de meandru.

Analogii: Independența (Murighiol)¹⁴⁶.

Tipul XX

Pasta este asemănătoare cu a tipului precedent, slipul este însă de culoare brun închis atât la interior cât și la exterior.

Buza este rotunjită, nediferențiată de corpul troneonic, îngustat spre bază. Forma farfuriei este identică cu a tipului IX B¹⁴⁷. Exemplarul se datează în primul sfert al secolului V (Pl. 41/3; Inv. nr. 28590).

Tipul XXI

Textura pastei este asemănătoare cu a tipurilor XVIII–XX, slipul fiind de culoare bej închis-orange, cu o bună aderență.

Buza verticală este teșită oblic spre interior, la partea ei superioară, în timp ce atîrnă puțin, la partea inferioară. Buza se detasează de corp, la interior, printr-o nervură. Corpul este emisferic și se termină cu o bază inelară (Pl. 41/4,5; Inv. nr. 23912, 23961, 25362).

Decor: partea exterioară a buzei este decorată cu rotiță dințată, decor ce se întindește și în interior în zona ce corespunde la exterior cu inelul bazei. Centrul vasului este umplut cu un motiv, ieuzat în pasta crudă, în formă de stea cu șapte colțuri, înecadrat pe marginea de două cercuri concentrice. Cele patru exemplare descoperite se datează în al treilea sfert al secolului V.

Analogii: Aegyssus¹⁴⁸.

Tipul XXII

Pasta bej-maronie, fină, vopsea căramizie la interior iar la exterior acoperă doar puțin din partea lui superioară.

Gura este largă, cu buza răsfrântă spre exterior având la partea ei superioară două sănături. Corpul este emisferic, partea inferioară lipsește. Singurul exemplar, apărut în zona extramuros, se datează la mijlocul secolului V (Pl. 42/6; Inv. nr. 25600).

Analogii: o variantă timpurie apare la Tropaeum Traiani¹⁴⁹.

Tipul XXIII

Pasta bej-rozie, fină, dură; slip brun roșcat, care devine de culoare gălbui la exteriorul buzei.

Buza verticală, ascuțită la partea ei superioară, este delimitată de corp, la partea exterioară, printr-o muchie proeminentă. Corpul tronconic, partea inferioară lipsește. Exemplarul a fost descoperit în zona extramuros și se datează în al doilea sfert al secolului V (Pl. 43/8; Inv. nr. 25545).

Analogii: Histria¹⁵⁰.

Din analiza texturii pastei, a morfologiei vaselor precum și a analogiilor fiecărui tip de veselă pentru servit măncarea, s-au conturat mai multe centre de producție: pontic,

mierosiatic, nord african, cndian(?), nord dunărean și local. Dacă primele trei centre au fost tratate cu alt prilej¹⁵¹, ultimele trei vor fi analizate în continuare.

Producția caracterizată printr-o pastă bej-orange, foarte fină și compactă, cu un slip deasemenea foarte fin, a cărui culoare are o nuanță ceva mai închisă decât culoarea pastei, anii denumit-o provizoriu drept cndiană, astăzi cunoscută sub numele de Hayes¹⁵². Din punct de vedere morfologic se înregistrează o diversitate de forme: vesela pentru servit măncarea de tip XVIII - XXI și castroanele de tip I, II; vesela pentru băut: cupele de tip I și II, paharul de tip I.

Producția nord dunăreană are o pastă cenușie, fină, compactă, acoperită cu un slip propriu, puternic înstrăinit la exterior. Doar trei forme pot fi atribuite acestui centru ceramice: străluna de tip XVII, castroanul de tip II și ceasca de tip III.

Texitura pastei, morfologia și lustrul puternic de la exterior, combinat uneori cu un decor realizat din panete incizate, indică o proveniență nord dunăreană, fiind adusă de gotii stabiliți la sfîrșitul secolului IV la sudul Dunării.

În grupa veseliei de masă locale am inclus îndeosebi vesela pentru servit băutura, care prin formele ei înalte se prezintă mai greu la transporturi pe mari distanțe, astfel că trebuie să fie produsă local. De asemenea prin texitura pastei și morfologie, aceasta pare să fie strins legată de ceramica secolelor II - III din Dobrogea, nereușind, astfel, să fie încadrată în nici unul din celelalte centre.

VESELA DE BUCĂTĂIE (VASA COQUINA(TO)RIA)

În această categorie ceranică am inclus acele recipiente folosite în bucătărie pentru prepararea alimentelor (fiert, fript, copt), precum și pentru mici depozitări. Granita dintre aceste vase nu este întotdeauna ușor de stabilit¹⁵³. Aceste vase sunt ușor de recunoște și prin culoarea argilă - neagră, cenușie sau cărămizie - și prin texitura pastei: mai dură, destul de zgrunțuroasă, cu mult nisip, cuart pisat, oxid de fier. Foarte frecvente sunt și urmele de ardere secundară, provocate în general de utilizarea lor deasupra focului din bucătărie sau de incendiile provocate de distrugerile repetate ale sitului. Nu credem însă că argila vaselor și-ar fi putut schimba complet culoarea ca urmare a arderilor secundare¹⁵⁴. Vasile erau arse oxidant sau reducător de la început iar arderile ulterioare nu le puteau schimba culoarea total, ci doar anumite părți ale corpului sașorean modificări de culoare. Uneori se observă chiar o predilecție pentru unul sau altul din procedeele de ardere a vaselor în funcție și de un anumit tip. O altă caracteristică a acestor vase o constituie și prezența urmărilor de fusingine, mai ales în zona buzei.

Tipologizarea vaselor din bucătărie s-a dovedit a fi dificilă datorită stării fragmentare a acestora, noi neposediind nici un profil complet iar pe de altă parte fragmentele de buză păstrate indică o mare varietate, care în întotdeauna este semnificativă.

Oalele

Aceste recipiente au fost împărțite în tipuri după forma buzei lor, pentru considerații asupra formei corpului și bazei lor noi trebuind să apelăm la analogii. Ordinea prezentării acestor tipuri am stabilit-o după cantitatea în care au apărut acestea.

Tipul I

Pasta are în general o culoare cărămizie dar apar și vase de culoare cenușie sau neagră, rareori de culoare alburie-bej, cuart pisat, particule violet (oxid de fer?); angoră proprie.

Gura are o deschidere variabilă, diametrul ei oscilând între 11 și 24 cm, buza îngrosată, umflată spre exterior, are la partea ei superioară o sărăciere largă pentru așezat capacul; gâtul lipsește. Toartele plate sau ovale în secțiune sunt profilate la partea superioară, dar există și exemplare fără tuarte. Baza poate fi plană sau rotunjită. Pe umăr sau pe jumătatea superioară a corpului apar rânjerii (Pl. 46/1,2; inv. 23512, 25524, 17063). Analogii: Aegyssus¹⁵⁵, Tropaeum Traiani¹⁵⁶, Sucidava¹⁵⁷, Iatrus¹⁵⁸.

Observații: raritatea apariției acestui tip pe primul nivel se datorează, probabil, faptului că acest tip era la începutul evoluției. Relativa scădere a numărului de exemplare pe

ultimul nivel este provocată de distrugerea modernă a acestuia. În privința evoluției morfologice putem doar remarcă masiva îngroșare spre exterior a marginii vasului la sfîrșitul secolului IV și înălțarea acestei îngroșări începând cu al doilea sfert al secolului V.

Tipul II

Pasta de culoare neagră-cenușie predomină, dar există și oale din pastă de culoare brun-cărămizie, cuart pisat, bobite violet.

După unele particularități ale buzelui distingem unele subtipuri:

H₁ — În acest subtip am grupat acele vase cu buza lată, răsfrintă oblic spre exterior și cu o sănțuire spre interior pentru a permite așezarea capacului. Deschiderea gurii oscilează între 11 și 22 cm. De buză se prinde o toartă ovală, profilată. Corpul se pare că era în formă de sac. Se datează la sfîrșitul secolului IV și prima jumătate a secolului V (Pl. 46/3-5; Inv. nr. 28648, 25329).

Analogii: Histria¹⁵⁹, Yassi-Ada¹⁶⁰.

H₂ — Gura este largă, cu diametrul oscilând între 17 și 31 cm, buza lată, îngroșată ușor la partea terminală, zonă unde are și o mică sănțuire, iar în interior are un mic prag pentru așezarea capacului. Uneori oala este prevăzută cu toarte plate în secțiune care sunt profilate la exterior (Pl. 46/6, 7; Inv. 17060, 17090, 23916).

Analogii: Tropaeum Traiani¹⁶¹.

H₃ — Gura largă, buza lată, răsfrintă oblic spre exterior cu o sănțuire largă pe latura interioară, iar la exterior partea inferioară atârnă puțin. Un exemplar aparte este piesa cu Inv. nr. 17133, care are un prag bine conturat la partea superioară, de sub buză plecind o toartă masivă, profilată la partea superioară (Pl. 47/1-3; Inv. nr. 25394, 24111). Se datează în al doilea sfert al secolului V.

Analogii: Tropaeum Traiani¹⁶².

Tipul III

Pasta asta este de culoare cenușie-neagră, dură, mult cuart pisat, particule violet și albe.

Gura largă cu diametre ce variază între 13 și 18 cm, buza este masivă, trasă orizontal sau oblic spre exterior. Uneori este prevăzută și cu toarte masive, ovale în secțiune, profilate la partea superioară. Conform analogiilor, corpul pare să fi fost oval iar baza plană. Se datează între sfîrșitul secolului IV și al treilea sfert al secolului V (Pl. 40/4, 6, 8; 47/5; Inv. nr. 23847, 23853, 25657, 25659).

Analogii: Iatrus¹⁶³.

Observații: la Toprairchioi acest tip de oală pare deosebit de frecvent la sfîrșitul secolului IV și începutul secolului V. Cu toate că era în general de dimensiuni destul de mari și putea servi la depozitare, urmările de fusingine de pe pereti și de sub buză, indică folosirea sa deasupra focului.

Tipul IV

Pastă bej-brună, moale, ciorburi pisate, bobite violet-brune; aspect grosier al pastei. Lucrată cu mâna. Două exemplare au profilul complet.

Gura, relativ mică, are buza răsfrintă spre exterior, puțin îngroșată, adeseori cu crestături sau alveole la partea și superioară. Corpul este bitroneonie iar baza are marginile neuniform reliefate fiind aproape inelară; atât baza are marginile ieșite în afară (Pl. 48/3, 5; Inv. nr. 24534, 25472, 30177).

Analogii: Spanțov¹⁶⁴, Dmogetia¹⁶⁵, Tîrgsor¹⁶⁶.

Observații: prin textura argilei, unele particularități morfologice, ea de exemplu marginile ieșite în afară sau ornamentarea prin crestături sau alveole pe buză, credem că acest tip aparține unei populații geto-dacice venită de la nordul Dunării, deși nu excludem nici existența locală a acestei populații.

Tipul V

Pasta cărămidie sau neagră, dură, multe particule calcaroase, cuart pisat, bobite violet-brune (Pl. 47/4; Inv. nr. 24070).

Gura largă, cu diametru oceilind între 11 și 17 cm, fără gât, buza verticală, ușor îngroșată, cu o sănătate largă pe latura interioară. Conform analogiilor, corpul vazei era sferic. Deși nu ni se au păstrat fragmente care să arate și toarte, conform analogiilor de la Iatrus, apar și oale prevăzute cu toarte ovale în secțiune, profilate.

Analogii: *Tropaeum Traiani*¹⁶⁷, *Histria*¹⁶⁸, *Iatrus*¹⁶⁹.

Observații: aceste vase se pare că reprezintă ultimul moment din evoluția unui tip de ovală foarte frecvent în Dobrogea¹⁷⁰.

Tipul VI

Pasta alburiu-bej, puține particule brune, cuart fin pisat, dură: argilă proprie.

Gura largă, cu buza lată, răsfrință oblic spre exterior cu o slabă sănătate la partea ei superioară. Corpul pare să fi fost globular. Se datează în prima jumătate a secolului V (Pl. 40/13; Inv. nr. 25371).

Observații: argila deosebită de a celorlalte tipuri de vase indică un centru mai puțin cunoscut în această parte a Dobrogei antice. Această argilă pare a fi proprietatea de NV a regiunii în zonă *Troesmis-Dinogetia*.

Analogii: *Tropaeum Traiani*¹⁷¹.

Tipul VII

Pasta cenușiu închis, cuart pisat, dură.

Gura are o deschidere medie (cca. 13 cm), buza așezată vertical, teșită oblic spre interior și exterior. Corpul pare a fi globular. Cele două exemplare descoperite se datează în primul sfert al secolului V (Pl. 40/2; Inv. nr. 25627).

Tipul VIII

Pasta calenie închis, multă scoică(?) pisată, dură; cind este arsă reducător vasul capătă o culoare cenușiu închis.

După forma buzei distingem două subvariante:

VIII₁ - Gura largă (cca. 19 cm), buza verticală, îngroșată și teșită puternic la exterior, latură pe care apar și alveole mari. Gâtul este destul de bine conturat, corpul pare a fi ovoidal, de dimensiuni relativ mari. Nu pare să fi avut toarte (Pl. 47/6; Inv. nr. 25408). Se datează în al doilea sfert al secolului V.

Decor: pe latura externă a buzei apar alveole mari.

Analogii: *Sacidava*¹⁷².

VIII₂ - Gura are un diametru mic față de prima subvariantă (între 13–15 cm), buza verticală, cu latura exterioară teșită oblic, gâtul scund, corpul pare să fi fost globular (Pl. 48/2; Inv. nr. 25395).

Decor: pe corpi apar uneori caneluri.

Analogii: *Iatrus*¹⁷³.

Tipul IX

Pasta de culoare brună-negricioasă, cuart fin pisat, particule violet-brune, fină, dură.

Gura largă (cca. 15–16 cm), buza trasă spre exterior, lată la partea superioară, ușor concavă pe latura interioară. Toarta elipsoidală în secțiune, se prinde de buză și pe mijlocul corpului. Acesta era probabil globular (Pl. 48/1; Inv. nr. 25393).

Analogii: *Tropaeum Traiani*¹⁷⁴.

Observații: acest tip pare a fi caracteristic, mai ales, celui de al doilea sfert al secolului V și anumită, probabil, un tip de ovală foarte frecvent în Nordul Dobrogei în secolul VI.

Tipul X

Aceeași argilă ca și tipul IX.

Gura destul de mică (10,5 cm), buza îngroșată spre exterior, triunghiulară în secțiune, gât scund, tronconic, corpul, probabil ovoidal; pe umăr este prezentă o mică nerăvă (Pl. 40/10; Inv. nr. 23851).

Se datează în primul sfert al secolului V.

Analogii: Lețcani¹⁷⁶, Săveni¹⁷⁶.

Tipul XI

Pastă cenușie, asemănătoare cu a tipului precedent.

Gura nu prea largă, buza răsfrință spre exterior, teșită oblic la partea superioară. Corpul pare să fi fost globular sau ovoidal. Execuție îngrijită (Pl. 48/4; Inv. nr. 25377). Se datează în prima jumătate a secolului V.

Analogii: Lețcani¹⁷⁷, Tîrgșor¹⁷⁸.

Tipul XII

Pasta negricioasă, cuart pisat, nisip, mica albă.

Gura nu prea largă, buza trasă orizontal spre exterior, plană la partea superioară. Corpul are formă de sac, cu pereții aproape verticali (Pl. 48/7; Inv. nr. 25263). Se datează la sfîrșitul secolului IV.

Analogii: Sucidava¹⁷⁹.

Tipul XIII

Argilă cărămiziu-orange, cuart pisat, particule brune, albe.

Gura foarte largă, marginea ușor evazată, buza ingroșată și rotunjită pe latura exterioară. Toarta masivă, ovală în secțiune și ușor profilată la partea superioară se prinde de buză și de unul din vârfurile. Forma corpului și a hârtiei nu o cunoaștem (Pl. 48/6; Inv. nr. 28642). Singurul exemplar descoperit se datează în al doilea sfert al secolului V. *Observații*: slabele urme de ardere secundară prezente pe pereții acestui fragment ceramic se datorăză incendiului nivelului. Oala se pare că a servit pentru depozitare și nu pentru prepararea măncării.

Tipul XIV

Pasta brună, cuart pisat, calcar, oxid de fier, aspect zgrunțuros în spărtură; lucrată, probabil la roata înceată.

Gura largă (diametru 15 cm), buza verticală, plană la partea superioară. Corpul pare să fi fost ovoidal (Pl. 49/1; Inv. nr. 17070).

Decor: în zona de trecere de la gură la corp apare un șir de împunsături realizate probabil cu unghia. Se datează în al doilea sfert al secolului V.

Analogii: Lețcani¹⁸⁰.

Observații: acest recipient ar putea indica o populație nord dunăreană (sarmati?) stabilită în imperiu.

Castronanele

În această grupă am inclus acele recipiente a căror înălțime este mai mică decât a oalelor deși gura lor poate avea aceeași deschidere. Textura pastei lor, cu mult cuart, oxid de fier, ca și duritatea pereților, frecvențele urme de ardere, luningine de pe pereții acestor vase ne-au determinat să le includem în categoria vaselor de bucătărie, ele servind la prepararea sau înălțarea măncărurilor.

După caracteristicile morfologice am împărțit această grupă în următoarele tipuri:

Tipul I

Pastră brun închis sau cenușie, cuart fin, calcar, mica albă.

Gura largă, cu diametre ce oscilează între 10,5 – 18 cm. Buza este subțire, lată, trasă oblic spre exterior, cu un prag la interior. Corpul se pare că era bitroneconic, având, probabil jumătatea inferioară rotunjită (Pl. 49/3, 4, 6, 8; Inv. nr. 28623, 28624, 25470, 25396).

Analogii: Creta¹⁸¹.

Observații: acest tip de castron pare a reprezenta varianta romană tirzie a unor castronane romane timpurii¹⁸². Acst tip se pare că va fi folosit pînă în secolul VI¹⁸³.

Tipul II

Pasta este de culoare brun deschis-cărămiziu, cuart, dură; textura pastei și maniera de execuție sunt îngrijite. Unele mici particularități ne determină să le împărțim în două subtipuri:

H₁ — Gura largă, cu diametre ce oscilează între 20—22 cm. Buza este trasă orizontal spre exterior, cu o nervură la interior pentru susținerea capacului. Corpul emisferic era terminat cu o bază plană (Pl. 50/1; Inv. nr. 24034).

H₂ — prezintă aceleși caractere morfologice dar, în plus, posedă două tortișe arcuite puternic, profilate la exterior (Pl. 50/4; Inv. nr. 24094). Acest tip se datează la începutul secolului V.

Analogii: Histria¹⁸⁴

Observații: acest tip de castron are o morfologie mult apropiată de aceea a vaselor *mortaria*, dar sunt lipsite de asperitățile de pe pereții interiori, necesare frecării legumelor. De asemenea, prezența urmatorilor de funingine și a culorii negre a pereților exteriori, demonstrează utilizarea lor deasupra flăcării.

Tipul III

Pasta brun închis, oxid de fier (?), cuart pisat, pietricele.

Gura largă (diametrul = 23 cm), buza este răsfrântă oblic spre exterior, are jumătatea superioară teșită oblic. Corpul bitronconic cu jumătatea inferioară convexă iar baza era probabil plană. Singurul exemplar păstrat se datează în ultimul sfert al secolului IV (Pl. 50/2; Inv. nr. 25670).

Analogii: Iatrus¹⁸⁵.

Tipul IV

Pasta brun-roșcată, cuart fin, oxid de fier, aspect îngrijit. Unele particularități morfologice ne-au determinat să-l împărțim în două subvarianțe:

IV₁ — Gura largă, gâtul înalt, două toarte în bandă, profilate la partea superioară, corpul conic, baza plană. Se datează în primele trei decenii ale secolului V (Pl. 49/10; Inv. nr. 25426, 17096).

Decor: brazde largi, proeminente pe gât.

Analogii: Aegyssus¹⁸⁶, Iatrus¹⁸⁷.

IV₂ — Desehidereză gurii este mai mică, față de prima subvariantă, buza este trasă aproape orizontal spre exterior, ușor teșită spre interior, gâtul relativ înalt, corpul, conform analogilor, era conic, baza plană. Se datează în al doilea sfert al secolului V (Pl. 49/2; Inv. nr. 25341).

Decor: brazde proeminente pe gât.

Analogii: Aegyssus¹⁸⁸.

Tipul V

Pastă brun-negricioasă sau cărămizie, cuart, calcar, dură.

Gura foarte largă, cu diametre între 24—31 cm, buza lată, răsfrântă oblic spre exterior, toarta plată sau elipsoidală se prinde sub buză și pe corpul conic. Se datează în al doilea sfert al secolului V (Pl. 50/5, 6; Inv. nr. 23827, 24000).

Analogii: Tropaeum Traiani¹⁸⁹.

Tipul VI

Pasta este galben-alburie, cuart pisat, calcar (?), dură.

Gura este relativ largă, buza răsfrântă spre exterior, cu sau fără sănțuire largă la partea superioară. Profilul incomplet ne spunează să-i cunoaștem forma completă a corpului și bazei. Se datează în al doilea sfert a secolului V (Pl. 49/5, 7; Inv. nr. 24042, 25688).

Cratițele

În această grupă am inclus trei tipuri de recipiente, care prin caracterele lor morfologice și dimensiuni nu pot fi incluse în grupa oalelor sau a Castroanelor.

Tipul I

Pasta are miezul cafeniu închis, cenușie spre margini, bobite violet, cuart fin, dură.

Gura este largă, cu buza trasă orizontal spre exterior și profilată la partea superioară prin două brațe și nervuri. Corpul este troneonic și terminat, probabil, cu o bază plană. Sub buză apar tortiță în bandă, al căror mijloc este preșat de peretele vasului. Se datează în al doilea sfert al secolului V (Pl. 50/3; Inv. nr. 24104, 25468).

Analogii: Iatrus¹⁹⁰.

Observații: acest tip de cratiță are, probabil, origini în ceramica microasiatică romană timpurie¹⁹¹.

Tipul II

Pasta neagră, cioburi pisate, zgrunțuroasă; lucrată la mîină.

Gura largă, cu buza trasă spre exterior, corpul troneonic, baza plană. Se datează în ultimul sfert al secolului IV (Pl. 49/12; Inv. nr. 25661).

Observații: textura argilei, prelucrarea neglijentă, ne determină să atribuim acest tip de cratiță unei populații nord dunărene, stabilită în imperiul roman la sfîrșitul secolului IV.

Tipul III

Pasta brună-negricioasă, compactă, degresanți fini.

Gura largă, buza răsfrântă oblic spre exterior, cu marginea exterioară profilată printre-o sănătire iar pe latura superioară are deosebita o sănătire pentru așezarea capacului. Corpul era, probabil, cilindric. Se datează în primul sfert al sec. V (Pl. 49/9; Inv. nr. 25535).

Capacele

Pasta este de culoare brun-cărămizie, mai rar cenușie, cuart fin, particule albe, dură. Un singur exemplar are o textură fină, de culoare cărămizie, acoperit cu vopsea brună la interior și la exterior (Pl. 41/1; Inv. nr. 25844). După morfologie am împărțit capacele în trei tipuri:

Tipul I

Mîner puternic, pereții nu prea boltiți, terminați fie cu marginea orizontală rotunjită, fie cu partea inferioară a marginii rotunjită iar la partea superioară cu o nervură proeminentă (Pl. 41/7; Inv. nr. 25382). Se datează: sfîrșitul sec. IV—mijlocul secolului V.

Analogii: Iatrus¹⁹².

Tipul II

Minerul este mai fin modelat, pereții boltiți și terminați cu o margine trasă mult spre interior (Pl. 41/6; 49/13; Inv. nr. 25470, 27961). Se datează în al doilea sfert al secolului V.

Analogii: Aegyssus¹⁹³, Iatrus¹⁹⁴.

Tipul III

Pereții troneonici foarte canelați (Pl. 41/8; Inv. nr. 25343). Se datează între sfîrșitul sec. IV și mijlocul sec. V.

Analogii: Iatrus¹⁹⁵.

Varia

Biberon (*Tilina* sau *Ubuppa*).

Pasta brună, fină, mică albă și aurie, angobă proprie. Corpul este globular, baza circulară, plană, cu o prelungire tubulară în zona diametrului maxim. Buză și toartă lipsesc dar se observă urma atașului inferior al toartei deasupra diametrului maxim. Se datează la sfîrșitul secolului IV (Pl. 38/4; Inv. nr. 25844). O bună prezentare a acestui tip de recipient, cu o largă bibliografie, o face Hilgers¹⁹⁶.

NOTE

1. Considerăm necesar să facem cîteva precizări asupra termenilor folosiți în clasicarea ceramică. Astfel în nomenclatura de „category” includem totalitatea „formelor”, în formă vor intra totalitatea „tipurilor”, în tip se includ totalitatea „variantelor”, iar din varianta vor face parte totalitatea subvarianteelor, respectiv a produselor realizate în același perioadă de timp în același sau mai multe ateliere, între care, de obicei, pot exista relații de apropiere. Prin subtip înseamnă acele amfore care imită unele caractere morfoloäge ale unui anume tip fiind executate în zone producătoare diferite. Aceste subtipuri sunt executate în același timp cu tipul principal.
2. Böttger 1982, 69 - 70, Pl. 51/528, unele din exemplarele tipului II din situl de la Babadag-Topraichioi se regăsesc printre vasele publicate de B. Böttger sub denumirea de Krassl (v. Pl. 50). Considerăm că ar putea fi numite mai bine dolia de mici dimensiuni.
3. Scorpan 1976, Pl. X/3.
4. Barnea 1966, 244, 257, Fig. 8/6, 13/1, 15/6 - 7.
5. Cătăniciu-Barnea 1979, 190, Fig. 168/3.7
6. Opaț 1987, 247 - 250.
7. Opaț 1984, 311 - 317.
8. Descoperită în săpăturile noastre pe un nivel distrus în a. 295.
9. Böttger 1982, 44, Tip I - 5, Pl. 21/5 - 9.
10. Kravchenko-Korpusova 1975, 23, Fig. 3/1.
11. O. Langovaija, S. A. VII, 1941, 19 - 21.
12. Datat în sec. II - III de Zeest 1960, Pl. XXX/72.
13. Vezi infra, nota 56.
14. Böttger 1982, 88 - 89.
15. Înedită, din săpăturile noastre.
16. Barnea 1966, 245, 248, Fig. 8/1, 3; 10/1.
17. Rădulescu 1976, 109 - 110, Pl. XII/2, 3.
18. Böttger 1982, 50, Tip III - 1, Pl. 12 d, 26, 27.
19. Yakobson 1979, 9, Fig. 1/2, 5: autorul separă greciș, după opinia noastră, cele două amfore în tipuri distincte.
20. Întîlnim ateliul capacitatei de 2,5 - 3 l la Iatrus (Böttger 1982, nr. 325, 330); de 4 l la Iatrus (Böttger 1982, nr. 317, 326), Topraichioi (Pl. 15/2), Dinogetia (Barnea 1966, fig. 8/3), Aegyssus (colecția MDD-T1, Inv. 1065); de 5 l la Iatrus (Böttger 1982, nr. 328, 327) de 6 l la Dinogetia (Barnea 1966, Fig. 10/1), Chersones (Yakobson 1979, Fig. 1/2), Iatrus (Böttger 1982, nr. 322); de 6,5 l la Iatrus (Böttger 1982, nr. 569); de 8,5 l la Iatrus (Böttger 1982, nr. 316); de 9 l la o amforă din colecția Muzeului Deltei Dunării (MDD) Tulcea, inv. 2234; de 10,5 l la Iatrus (Böttger 1982, nr. 168, 321), valoarea maximă pe care o cunoaștem fiind de 11 litri la un exemplar din Nordul Marii Negre (Yakobson 1979, Fig. 1/6).
21. Vezi supra, nota 18.
22. Condorachi 1954, 455, Fig. 378, 379.
23. Williams-Zervos 1982, 139, Fig. 3/73.
24. Vegas 1973, 145, Tip 59, Fig. 56/1, 2.
25. Whitehouse 1982, 69, Fig. 12, nr. 161 - 164; Whitehouse 1985, 182, Fig. 7, nr. 50, 51.
26. Sistem de acord cu afirmația lui W. Haftmann (Hautum 1981, 88) după care există o strînsă înrudire între amforele byzantine și tripolitane.
27. Manacorda 1977, fig. 128.
28. Panella 1973, fig. 188, 189, 204, 206, totuși exemplarele noastre au dimensiuni mai mici.
29. Palma-Panella 1968, fig. 522.
30. Manacorda 1977, 162.
31. Panella 1973, fig. 377; Palma - Panella 1968, fig. 528.
32. Manacorda 1977, 156 - 59.
33. Palma-Panella 1968, fig. 527, 528.
34. Manacorda 1977, 156 - 59.
35. Informație M. Bucovăla căruia îi mulțumim și pe această cale.
36. Whitehouse 1982, 69, fig. 10, nr. 128.
37. Manacorda 1977, 257, nr. 14.
38. Ibidem, 170.
39. Hautum 1981, 115 - 17; Böttger 1982.
40. Manacorda 1977, 216 - 17.
41. Histria (Condurachi 1954, 460, fig. 387); Independența-Murighiol (inedite).
42. Yassi-Ada (Bass-Doorninck 1982, 181, fig. 8 - 18/P-66, P-67); Samos (Hautum 1981, 216, fig. 310 - 13).
43. Mulțumim și pe această cale lui At. Barnea pentru permisiunea de a fotografia și desena exemplarul.
44. Inedite.
45. Eutyches este cunoscut ca proprietar al unui atelier de lămpi, care a activat între mijlocul sec. III și prima jumătate a sec. IV, EUT fiind o prescurtare ce apare frecvent și pe lămpile acestuia, cf. Perlweig 1961, 25, 26.
46. Robinson 1959, 109, M-273, Pl. 29.
47. I. Barnea, Arta creștină în România (sec. III - VI), București 1979, pl. 38/1.
48. Rădulescu 1976, 107, pl. VII/3.
49. Kravchenko-Korpusova 1975, fig. 5/4.
50. Popescu 1976, 119 - 20, nr. 70.
51. Bass-Doorninck 1971, 34, tip I, Pl. 2/8.
52. D. Tudor, Dacia XI - XII, 1945 - 47, 174, fig. 24/7.
53. Isler 1969, pl. 86 - 87.
54. Informație Dr. W. Hautum, descoperite în tunelul lui Eupalinos.
55. Bass-Doorninck 1971, 34.
56. Amfore inedite pentru al căror desen mulțumim lui W. Hautum.
57. Opaț 1984, 317 - 20.
58. Williams 1983, 102 - 103.
59. Böttger 1982.
60. Pentru răspândirea acestui tip îndeosebi în Măditernană, v. Riley 1979, fig. 42.
61. Böttger 1982, 48, Tip II-4, pl. 23/290 - 92.
62. Opaț 1987, 250 - 51.
63. Böttger 1982, 44 - 45, Tip I-6, perioada A, nr. 14 - 16, Pl. 21.
64. Yakobson 1961, fig. 2/3.

65. Kravchenko-Korpusova 1975, fig. 4/3, 5/3.
Amforă din Tyras cu inv. nr. A-1307 are diametrul gurii: 10,7 cm; I = 85 cm. La calcularea capacitatei am considerat o scară medie de 1/6, desenul nefiind fidel executat. Am obținut o capacitate de cca. 42 litri.
66. Rikman, MIA 139, 1967, 165–96, fig. 18/1. Pare să fi cea mai mare amforă de acest tip cunoscută pînă în prezent. Amforă pare să fie desenată la sc. 1/14, calculul matematic indicind cca. 0,2 l.
67. Röttger 1982, 88–89.
68. T. L. Samoilova, Arheologicheskie Issledovaniya Severozapadnogo Prichernomoria, Kiev 1978, 268–65, fig. 4/1–3.
69. Inedit, din săpăturile noastre.
70. N. Gudea, Gorilea. Așezări din epoca română și romană greacă, în Banatica 1977, 78, fig. 23/2; 35 n.
71. Böttger 1982, 44–45, tip I-6, nr. 250, pl. 21.
72. Faptul că în inscripție apare τ în loc de θ ar putea să se datoreze unei greșeli de scriere.
73. Böttger 1982, 44–45, Tip I-6, Pl. 21/249.
74. Yakobson 1951, fig. 1/1.
75. E. A. Simonovič, SA 1971, 232.
76. Rădulescu 1976, 107–108, pl. X; Scorpan 1977, 283, fig. 23.
77. D. Tudor, op. cit., 171–72, fig. 24/8.
78. Böttger 1982, 45.
79. Ibidem, 51, Tip III-2, pl. 28/334–37, 564.
80. Jones 1950, 278, Cat. 831, pl. 166.
81. Ibidem.
82. Informație V. H. Baumann.
83. Böttger 1982, 47–48, Pl. 23/276, Tip II-2.
84. Descoperire întâmplătoare.
85. În secolele II–III baza era conică, cf. Robinson 1959, Pl. 73, P-822.
86. Robinson 1959, K-113 (mijlocul sec. III); L-33 (început sec. IV); M-287 (început sec. IV); M-274 (sfîrșit sec. IV); M-303 (început sec. V).
87. Williams II-Zervos 1983, 22–26, Pl. 10, nr. 70.
88. M. Petrescu Dimbovița, SCIV VI, 1955, 176, fig. 7.
89. B. Mitrea, C. Preda, Necropole din sec. al IV-lea, e.n. în Muntenia, București 1966, fig. 89/3, 140/1, 237/1, 265/3.
90. M. Petrescu Dimbovița, loc. cit.
91. V. V. Kropotkin, SVOD, Moscova 1970, 13–14, fig. 33/2–3.
92. Opaiț 1980, 302–304, pl. VII/6.
93. Barnea 1966, 260, fig. 12/1.
94. Inedită, din săpăturile noastre.
95. Scorpan 1977, 272–73.
96. Robinson 1959, pl. 17/L-59; 28/M-277, M-282; 33/M-338.
97. Williams II-Zervos 1983, 139–40*, nr. 75, 76.
98. Riley 1979, 229–30, fig. 48.
99. Lang 1955, 277–81.
100. Robinson 1959, pl. 41.
101. Haftmann 1981, 129–65.
102. La Dinogetia (Barnea 1966, 250), amforă are un picior conic. La Independența (Murighiol) intr-un context arheologic din a două jumătate a sec. VI apare deosebitenoașa o amforă cu picior conic.
103. Suciu 1982, 97, fig. 13/62, datată secolul VI.
104. Ibidem, fig. 13/79, datată tot în secolul VI.
105. Morfologie ar putea apartine tipului de amforă cilindrică descoperit în epava de la Yassi Ada, cf. Bass-Doorninck 1971, 34, Pl. 2/9, dar textura pastei diferă.
106. Böttger 1982, 48–49, Tip II-6, pl. 24/293.
107. Ibidem, 52–53, Tip IV-1, pl. 29/353/55.
108. Opaiț 1980-a, 291–94, pl. I–II.
109. Nu credem că aceste două amfore pot fi considerate drept tipuri separate cum, indică Böttger, 1982, 48–49, 52–53. Caracterele morfologice indică faptul că evenimente de-a face cu același tip, eventual cele două amfore ar putea apartine unor variante diferențiale.
110. Böttger 1982, 56, Căni de tip III, Pl. 14/b, n. 31/180, 390.
111. L. Boneva-Petruva, D. Toptanov, Izvestija 18 (33), Varna 1982, 106, pl. II/10; VII/5.
112. Böttger 1982, 56, Căni de tip III, pl. 31/389.
113. Ibidem, 128, nr. 401, pl. 32. Dimensiunea mare a gurii ne-a determinat să nu încadrăm acest recipient în grupa paharelor deoarece analogia cu vasul de la Iatrus este evidentă dar dimensiunile diferă.
114. Ibidem, 56, pl. 31/389/1; autorul înăntrează recipientul în grupa cănilor, de către se deosebesc însă, după opinia noastră, principalele mari similitudini.
115. Barnea 1966, 241, 254, fig. 6/6; 15/2.
116. Preda, 1980, 92, M-84, pl. XI.
117. Scorpan 1977, 287, fig. 30/7.
118. Böttger 1982, 54, pl. 13/a; 29/364.
119. Robinson 1959, 111, pl. 30, M-295, 296.
120. J. Garbsch, Terra sigillata. Ein Weltreich im Spiegel seiner Lukungeschirre, München 1982, 97, nr. 16.
121. Blois 1975, 236, Fig. 23/10; 43/5.
122. Barnea 1966, 245, fig. 8/5.
123. A. Opaiț, Penru VIII, 432, pl. 8/3.
124. Preda, 1980, 102, M-211, pl. XII, LXXIV.
125. K. S., 168, 1981, 56–57, pahar cu lac roșu datat însă la sfîrșitul secolului II și prima jumătate a secolului III.
126. Inedit. Săpători proprii.
127. J. W. Crawford et al., Samaria-Sebaste III. The Objects from Samaria, Londra 1957, 338, Forma 23, fig. 81/6.
128. Robinson 1959, pl. 62/M-33, J-29, G-28; 66/C-70; 68/H-7.
129. T. Knipowitzsch, Die Keramik römischer Zeit aus Olbia in der Sammlung der Ermitage, Frankfurt 1929, 31, Tip 24 (prima jumătate a secolului I e.n.). El indică prezența acestui tip la Olbia pînă în secolul al IV-lea (tip 24 A ab).
130. Robinson 1959, 97, pl. 24, 70, M-144 (mijlocul secolului III).
131. Samaria-Sebaste III, 338, fig. 81/3.

132. E. Bârlădeanu-Zavatin, Pontica X, 1977,
 134, 138, pl. IV/4, 5 datează în secolul II;
 Opaiț 1980-a, 336, pl. VIII/6.
 133. Röttger 1982, pl. 34/410.
 134. R. Vulpe, *Izvoare*, București 1957, 293,
 fig. 312/6, deși reațea este executată
 în *terra nigra* (?), profilul este aproape
 identic cu al exemplarului nostru.
 135. B. Mitrea, C. Preda, *op. cit.*, 28, fig. 51/5.
 136. Röttger 1982, 58, pl. 34/410.
 137. Pentru varianta timpurie a acestui tip v.
 Opaiț 1980-a, 333, pl. VI.
 138. D. Tudor, *Dacia VII–VIII*, 1937–1940,
 283, fig. 13/b.
 139. Bloșiu 1975, 237, fig. 30/13.
 140. I. H. Crișan, *Ceramica daco-geteică*, Bucu-
 rești 1969, pl. 81/4; 82/6.
 141. Robinson 1969, 29, G-65.
 142. Opaiț 1985.
 143. Gh. Diaconu, *Tîrgovăcinele necropolă din sec.
 III–IV c.n.*, București 1966, 59, M-104,
 pl. XCII/1.
 144. K. V. Kasparova, M. B. Schiukin, *Trudi
 Ermitaja*, XX, Leningrad 1979, 164,
 fig. 7/1.
 145. Opaiț 1980, 154, fig. 1/1–3.
 146. Inedit. Săpături proprii.
 147. Opaiț 1980, 157, fig. 3/15, 17.
 148. *Ibidem*, 155–58, fig. 2/10, încadrat acolo
 în tipul V-B, culoarea pastei fiind schim-
 bată ca urmare a arderii puternice sufe-
 rită de nivelul pe care a fost descoperită.
 O reanalizare a pastei și morfologiei ne
 determină să includem respectivul frag-
 ment în cadrul acestui tip.
 149. Cătăniciu-Barnea 1979, 183, fig. 151/2.21.
 150. Suciu 1982-b, 117, pl. 17/1, faza
 A-II; piesa este antrenată.
 151. Opaiț 1985.
 152. Hayes 1972, 408–410.
 153. Hilgers 1969, 14.
 154. Röttger 1982, 66.
 155. Inedit. Săpături proprii.
 156. Cătăniciu-Barnea 1979, 188, fig. 162/5.6.
 157. D. Tudor, *Dacia XI–XII*, 1945–1947,
 170, fig. 21/1.
 158. Röttger 1982, 67–68, tip VI, pl. 47, 48.
 159. Suciu 1982-a, 84, fig. 7/10.
 160. Bass-Doorninck 1971, 35, pl. 2/24.
 161. Cătăniciu-Barnea 1979, 188, fig. 162/5.13.
 162. *Ibidem*, fig. 162/5.9.
 163. Böttger 1982, 66, tip II, pl. 45–46.
 164. B. Mitrea, C. Preda, *op. cit.*, fig. 5/2;
 33/4; 70/3; 79/13; 253/1, 5, 9.
 165. Barnea 1966, 254, fig. 13/6.
 166. Gh. Diaconu, *op. cit.*, 74, pl. CXLII/2;
 CXLI/3.
 167. Cătăniciu-Barnea 1979, fig. 162/5.10;
 5.11.
 168. Suciu 1982-a, 84, fig. 7/12.
 169. Böttger 1982, 66, pl. 45/84–85.
 170. Opaiț 1980-h, 330, pl. I/1, 2.
 171. Cătăniciu-Barnea 1979, 188, fig. 162/5.4;
 5.5.
 172. C. Scarpant, *Pontica XI*, 1978, 165,
 pl. VII/31.
 173. Röttger 1982, 66, tip II, pl. 46/484;
 tip IV, pl. 47/498 dar textura pastei
 vaselor din Iatrus diferă de cea de la
 Toprighioi.
 174. Cătăniciu-Barnea 1979, 186, fig. 158/5.1.
 175. Bloșiu 1975, 226, fig. 7/7.9.
 176. A. Crișanu, SCIV 19, 1968, 299, fig. 1/1.
 177. Bloșiu 1975, 226, fig. 23/9.
 178. Gh. Diaconu, *op. cit.*, 72, mormântul
 nr. 278, pl. CXXXIV/4.
 179. D. Tudor, *op. cit.*, 170, fig. 22/2.
 180. Bloșiu 1975, 225, fig. 15/7; 42/1, în spe-
 cial pentru ornamentație.
 181. Hayes 1983, 122, fig. 6/65.
 182. Opaiț 1980-b, 330, pl. II/1, 2.
 183. Descoperiri inedite de la Independența
 (Murighiol).
 184. Suciu 1982-a, 84, fig. 7/5.
 185. Böttger 1982, 64, pl. 41/450, tip III.
 186. Inedit, colecția muzeului tulcean, inv.
 7994, 7995.
 187. Böttger 1982, 65, tip IV, pl. 42, 43.
 188. Inedit, colecția muzeului tulcean, inv.
 7929.
 189. Cătăniciu-Barnea 1979, 186, fig. 158/2.7.
 190. Böttger 1982, 65, tip I, pl. 41/69.
 191. Jones 1950, 269, nr. 723, fig. 201; Opaiț
 1980-b, 330, pl. IV/13.
 192. Böttger 1982, pl. 49/510, 511, 513.
 193. Inedit.
 194. Böttger 1982, pl. 49/217, 512.
 195. *Ibidem*, pl. 49/514.
 196. Hilgers 1969, 80, fig. 72.

TABEL NR. 1

Categoria ceramică	N I	N II	N III(%)	N IV	N V	N VI	N VII passim
Dolia tip I	5	—	—	3	—	—	5
I ₁	—	—	—	2	4	—	1
Amfore tip piriforme (A)	1 II (B)	1(2,8) 2(20)	3(4,5) 6(17)	2(1,4) 23(16,5)	3(1,8) 26(15,7)	— 2	— 4
Amfore tip cilindrice (B)	I-a I-b I-c I-d II III-1 III-2 III-3 III-4 III-5 III-6 IV	2(20) 1(10) — — — — 1(2,8) — — — — — —	4(11) 2(5,7) 1(2,8) — — — — — — — — —	2(3) 1(1,5) 1(1,5) — — — — — — — — —	1(0,7) 1(0,7) 6(5,6) — — — — — — — — —	3(1,8) — 13(7,8) — — — — — — — — —	1 — 4 — — — — — — — — —
Amfore tip burduf (C)	I II III-1 III-2	— 1(10) — —	— 1(2,8) — 1(1,5)	1(1,5) 2(3) — —	2(1,4) 2(1,4) 3(2) —	3(1,8) 5(3) 2(1,2) —	— — — —
Amfore tip ovoidale (D)	I II III IV	1(10) — — —	1(2,8) 1(2,8) 1(2,8) —	6(9) 1(1,5) — —	24(17) 5(3,5) 1(0,7) 1(0,7)	26(15,7) 1(0,6) 3(1,8) —	11 1 — —
Amfore tip conice (E)	I-a I-b I-c I-d II III IV V VI VII	1(10) — — — 1(10) 1(10) — — — —	5(14,3) — — — 4(11,4) 2(5,7) 1(2,8) — 2(5,7) —	7(10,6) 1(1,5) 2(2,3) 13(20) 6(9) 6(9) — 1(1,5) 2(3)	1(0,7) — 2(1,4) 15(10,6) 20(14) 6(4,2) — 2(1,4) 4(2,8)	5(3) 1(0,6) 1(0,6) 19(11,5) 16(9,6) 8(4,8) — — 1(0,6)	— — — 2 — — — — — —
Amfore diverse (F)	I II III IV V VI VII VIII IX X XI XII XIII XIV XV XVI XVII	— — — — 1(2,8) — — — — — — — — — — — — —	— — — — — 1(1,5) — — — — — — — — — — — —	— — — 1(0,7) — — 1(0,7) — — — — — — — — — —	5(3,5) 2(1,4) 3(1,8) — — — — — — — — — — — — — —	4(2,4) 3(1,8) 3(1,8) — — — — — — — — — — — — — —	— — — — — — — — — — — — — — — — —
Total = 455 =		10(100%)	85(100%)	66(100%)	141(100%)	165(100%)	22
Amfore de masă tip I	1(10)	2	2	—	—	—	10
II	—	3	2	2	3	—	—
Total	1	6	4	2	3	—	6
Total = (470)	11	40	70	143	168	22	10

TABEL NR. 2

Veselă pentru mîncare (farfurii, platouri)	Pass	N I	N II	N III	N IV	N V	N VI	N VII
tip I								
tip II	2	1						
tip III	1							
tip IV								
tip V								
tip VI								
tip VII								
tip VIII								
tip IX								
tip X								
tip XI								
tip XII								
tip XIII								
tip XVI								
tip XVII								
tip XVIII								
tip XIX								
tip XX								
tip XXI								
tip XXII								
tip XXIII								
Veselă pentru băut								
Câni								
tip I								
tip II								
tip III								
Ulcioare								
tip I								
tip II								
tip III								
tip IV ₁								
tip IV ₂								
tip V								
tip VI								
tip VII								
Diverse ulcioare (fragamente atipice)								
Pahare								
tip I								
tip II								
Cupe								
tip I								
tip II								
Cesti								
tip I								
tip II								
tip III								
Crater								
Castroane								
tip I								
tip II								
tip III								
Veselă de bucătărie								
Oale								
tip I								
tip II ₁								
tip II ₂								
tip II ₃								
tip II ₄								
tip III								
tip IV								
tip V								
tip VI								
tip VII								
tip VIII ₁								

	Pass.	N I	N II	N III	N IV	N V	N VI	N VII
tip VIII ₂	—	—	—	—	2	—	—	—
tip IX	—	—	—	1	1	—	—	—
tip X	—	—	—	1	—	—	1	—
tip XI	—	—	—	—	—	—	1	—
tip XII	—	—	1	—	—	—	—	—
tip XIII	—	—	—	—	1	—	1	—
tip XIV	—	—	—	—	1	—	1	—
tip XV	—	—	—	—	1	—	1	—
Castroane	tip I	—	—	1	1	2	4	—
	tip II	—	—	—	4	4	—	—
	tip III	—	—	—	—	1	—	—
	tip IV ₁	—	—	1	—	—	1	—
	tip IV ₂	—	—	—	—	2	—	—
	tip V	—	—	—	—	—	—	—
	tip VI	—	—	—	1	1	—	—
Crăite	tip I	—	—	—	—	—	—	—
	tip II	—	—	1	—	—	—	—
	tip III	—	—	—	1	—	—	—
Capace	tip I	—	—	2	—	1	2	—
	tip II	—	—	—	—	1	—	—
	tip III	—	—	1	—	—	—	1

2. STATISTICA DESCOPERIRILOR

2.1. Statistica descoperirilor repartizate stratigrafie

Marca cantitate și diversitate de material ceramic descoperit în acest șir au permis realizarea unei statistici și a unei reprezentări grafice care în final vor constitui fundamental pentru interpretarea istorică și economică a acestei așezări. În cadrul acestei statisticie am inclus atât vasele întregi precum și fragmentele tipice descoperite pe nivelurile din așezare¹.

După cum se poate observa din tabelul nr. 1, amforele de tip A_{II}, B_I, C_I, C_{II}, D_I, E_I, E_{II}, E_{III}, sint în număr relativ mare; în cadrul veseliei de masă predomina vesela pentru servit măncarea, ea cea de tip I, II, III, IV, VII și X iar dintre recipientele pentru lichide căniile de tip I și ule-oarele de tip II; în categoria veseliei de bucătărie domină cu autoritate oala de tip I, urmată de cele de tip II—VI precum și castroanele de tip I și II.

Cresterea masivă a numărului de vase care se înregistrează odată cu faza B a sitului se datorează, probabil, schimbării sale funcționale, schimbare reliefată și de nouă aspect urbanistic. Putem totuși afirma că tipurile de vase care au numărul cel mai ridicat de exemplare sint în general reprezentate pe toate nivelurile sitului, desigur în procente diferite. Faptul că toate nivelurile au avut un sfîrșit violent ne face să credem că vasele descoperite au fost în funcțiune chiar în momentul respectivei distrugerii. Dacă nu am reușit întotdeauna să întregim vasele descoperite aceasta s-ar putea datora și faptului că unele resturi ceramice au putut fi îndepărtate chiar de constructorii nivelului superior.

Unii cercetători încadrează ceramică unui nivel distrus prin violență în toată perioada de existență a nivelului. După opinia noastră, ceramică, mai ales vesela pentru servitul măncării care știm că se deterioră repede, trebuie datată în funcție de data distrugerii respectivelui nivel.

În taboul nr. 3 precum și în Pl. 58—61 prezentăm amplasarea descoperirilor ceramice și a unora dintre obiectele mărunte în cadrul incăperilor din interiorul fortificației.

Menționăm că pentru nivelurile I–III (faza A) am amplasat descoperirile arheologice în perimetru lăcăperilor fazei B (N IV–VI), considerind că zidurile ultimei faze coincid cu peretii din lemn ai locuințelor sau barăcilor primei faze. Pe podelele primelor niveluri nu am observat urme de gropi pentru birne, ceea ce ne face să presupunem că aerul se află, probabil, sub zidurile fazei B. De asemenea nu am avut în vedere nivelul VI, deoarece acesta apare doar în colțul de S–E al fortificației și în zona extramuros, spațiu în care apare și ultimul nivel al așezării (N VII). Prin amplasarea descoperirilor arheologice în cadrul locuințelor am urmărit și să obținem unele indicații cu privire la funcționalitatea acestora. Pentru aceasta am desemnat spațiile (respectiv lăcăperile) cu cifre romane. Sintetizând descoperirile din aceste lăcăperi după grupe de vase și obiecte mărunte am obținut următoarea perspectivă:

Tabelul nr. 3

Spațiu (Încăpere)	Descoperiri ceramice	N I	N II	N III	N IV	N V	
I.	Amfore	A _{II} E _{II} B _{1-a} B _{1-c} B _{III-4} II ₂ V IX XIV	-	-	1	-	1
	Oale	I II IX XIV	-	-	1	-	1
	Castron	I	-	-	-	-	1
	Uleior	II	-	-	1	-	-
	Cesti	I	-	-	-	-	1
	Farfurii	I II VI	-	-	-	-	1
II.	Amfore tip	A _I A _{II} C _{II} D _{II} E _{I-d} E _{I-a} E _{II} E _{III} B _{1-a} B _{1-c} Amfore tip	-	-	-	1	2
	Vesslă de bucătărie	E _{VII} G _{II} F _{II} F _{VII} F _{XVI}	-	-	1	1	3
	Oale tip	I III IV	-	-	3	-	4
	Capac tip	I	-	-	-	-	1
	Vesslă de masă		-	-	-	-	1
	Ulcior tip	II VI	-	-	-	-	1
	Uleioare diverse		-	-	-	-	1
	Cupă tip	I II	-	-	-	-	1

Continuare tabel 3

Spațiu (încăpere)	Descoperiri ceramice	N I	N II	N III	N IV	N V
	Farfurie tip I		1	1		1
	II	—	1	—	—	2
	III	—	2	—	—	1
	VII	—	1	—	—	—
	VIII	—	—	1	—	—
	XI	—	—	—	—	2
	XVIII	—	—	—	1	—
III	Amfore tip A _{II}	—	—	—	1	1
	C _{III-1}	—	—	—	1	3
	D _I	—	—	—	—	—
	E _{I-a}	—	2	—	—	2
	E _{I-d}	—	—	—	1	2
	E _{II}	—	—	—	1	—
	E _{III}	—	—	—	—	—
	B _{I-b}	—	—	—	1	—
	B _{I-e}	—	—	—	—	—
	E _{VII}	—	—	—	—	—
	G _I	—	—	—	—	—
	Veselă de bucătărie					
	Oale tip I	—	2	—	1	1
	II ₃	—	1	—	—	—
	Castron tip I	—	—	—	—	—
	Capac tip I	—	—	—	1	—
	II	—	—	—	—	—
	Veselă de masă					
	Cană tip I	—	1	—	—	—
	Uleițor tip V	—	—	—	1	—
	Uleițor varia	—	—	—	—	—
	Castron tip I	—	—	—	—	—
	Farfurie tip I	—	—	—	—	—
	II	—	—	—	—	—
	IV	—	—	—	—	—
	VI	—	—	—	—	—
	VII	—	—	—	—	—
	VIII	—	—	—	—	—
	X	—	—	—	—	—
	XIII	—	—	—	—	—
IV	Amfore tip A _I	—	—	—	1	4
	A _{II}	—	—	—	2	1
	C _{II}	—	—	—	1	6
	C _{III-1}	—	—	—	4	1
	D _I	—	—	—	2	1
	E _{I-d}	—	—	—	1	—
	E _{II}	—	—	—	—	—
	E _{III}	—	—	—	—	—
	E _{VII}	—	—	—	—	—
	B _{I-a}	—	—	—	1	—
	B _{I-e}	—	—	—	1	—
	B _{III-3}	—	—	—	—	—
	B _{III-5}	—	—	—	—	—
	G _{II}	—	—	—	—	—
	F _{VII}	—	—	—	—	—

Continuare tabel 3

Continuare tabel 3

Continuare tabel 3

Spațiu (încăpere)	Descoperiri ceramice	N I	N II	N III	N IV	N V
VII	Dolium tip I	-	-	-	1	-
	Amfore					
	Amfore tip A II		3	-	1	1
	C _{II}	-	-	-	2	1
	D _I	-	-	-	2	1
	D _{II}	-	-	-	2	1
	E _I a	1	-	-	2	1
	E _I d	-	-	-	2	1
	E _{II}	-	-	-	1	1
	E _{III}	-	-	-	1	1
	B _I a	1	-	-	1	1
	B _I c	-	-	-	1	1
	E _{VII}	-	-	-	1	1
	G _{II}	-	-	-	2	1
	D _{III}	-	-	-	2	1
	F _{II}	-	-	-	1	1
	F _{XVII}	-	-	-	1	1
	Veselă de bucătărie					
	Oale tip	I	-	-	3	1
		II ₁	-	-	1	1
		II ₂	-	-	3	1
		IV	-	-	2	1
		V	-	-	1	1
		VI	-	-	1	1
		VIII ₂	-	-	1	1
		IX	-	-	2	1
	Castron tip I	-	-	-	-	-
	Cratită tip III	-	-	-	-	-
	Veselă de masă	-	-	-	-	-
	Ulcior tip II	-	-	-	-	-
	Farfurie tip I	-	-	-	-	-
		II	-	-	-	-
		III	-	-	-	-
		IX	-	-	-	-
		X	-	-	-	-
		XVIII	-	-	-	-
IX	Dolium tip I	-	-	-	1	-
	Amfore tip					
	A _I	-	-	-	2	1
	A _{II}	-	-	-	2	1
	C _{II}	-	-	-	2	1
	D _I	-	-	-	2	1
	D _I	-	-	-	2	1
	E _I a	-	-	-	2	1
	E _{III}	-	-	-	2	1
	C _{III} 1	-	-	-	2	1
	F _{IV}	-	-	-	2	1
	F _{XII}	-	-	-	2	1
	E _{VII}	-	-	-	2	1
	Veselă de bucătărie					
	Oale tip	I	-	-	-	-
		III	-	-	-	-
		VI	-	-	-	-
		VII	-	-	-	-
		X	-	-	-	-
	Castron tip II	-	-	-	-	-
	Veselă de masă	-	-	-	-	-

Continuare tabel 3

Spațiu (încăpere)	Descoperiri ceramice	N I	N II	N III	N IV	N V
	Farfurii tip I				2	1
	II	—	—	—	1	1
	III	—	—	—	1	1
	IV	—	—	—	1	1
	VI	—	—	—	1	1
	VII	—	—	—	—	1
	XX	—	—	1	—	—
	Cupe tip	I	—	—	—	1
X	Dolia tip	II	—	—	—	2
	Amfore tip	AII	—	—	—	1
		CII	—	—	—	1
		CIII-1	—	—	—	1
		DI	—	—	1	1
		EI-a	—	—	1	1
		EI-d	—	—	1	1
		EII	—	—	2	1
		EIII	—	—	1	1
		BI-a	—	—	—	1
		BII	—	—	—	1
		BIII-4	—	—	—	1
		BI-d	—	—	1	1
	Amfore tip	EVII	—	—	—	1
		FI	—	—	1	1
		FII	—	—	1	1
		FV	—	—	—	1
		FxI	—	—	—	1
		FxIII	—	—	—	1
		FxIV	—	—	—	1
		FxV	—	—	—	1
	Veselă de bucătărie		—	—	—	2
	Oale tip	I	—	—	—	1
		II ₁	—	—	—	2
		II ₂	—	—	1	1
		III	—	—	1	1
		V	—	—	—	—
		VI	—	—	2	—
		VIII ₁	—	—	—	1
	Castron tip II		—	—	—	—
	Veselă de masă		—	—	—	2
	Farfurii tip VII		—	—	—	—
	X		—	—	2	—
XI	Amfore tip	AI	—	—	—	1
		AII	—	—	—	1
		CII	—	—	—	2
		DII	—	—	—	1
		EI-C	—	—	—	1
		EJ1	—	—	1	1
		BI	—	—	—	1
		BIII-3	—	—	—	1
		GI	—	—	—	1
		FI	—	—	—	1
	Veselă de bucătărie	FxVI	—	—	—	1
	Oale tip	I	—	—	—	3
		V	—	—	—	—
		VI	—	—	—	—

Continuare tabel 3

Spațiu (încăpere)	Descoperiri ceramice	N I	N II	N III	N IV	N V
	Veselă de masă					
	Ulcior tip I	—	—	—	1	—
	varia	—	—	—	1	1
	Pahar tip I	—	1	—	1	—
	II	+	—	1	—	—
XII	Amfore tip D _{IV}	—	—	—	1	—
	E _{I-a}	—	—	—	—	—
	E _{II}	—	—	—	2	—
	B _{I-c}	—	—	—	1	—
	G _I	1	—	—	—	—
	Veselă de bucătărie					
	Oale tip I ₁	—	—	—	2	—
	I ₂	—	—	1	—	—
	I ₄	—	—	1	—	—
	Castron tip I	—	—	—	1	—
	Veselă de masă					
	Farfurii tip II	—	—	—	2	—
	XVI	—	—	—	1	—
XIII	Amfore tip A _I	—	1	—	—	—
	A _{II}	—	—	1	—	—
	D _I	—	—	1	—	—
	E _{I-d}	—	—	1	—	—
	E _{II}	—	—	1	—	—
	B _{IV}	—	—	1	—	—
	E _{VII}	—	—	1	—	—
	G _I	—	—	1	—	—
	G _{II}	—	—	1	—	—
	F _I	—	—	1	—	—
	F _{XVI}	—	—	1	—	—
	Veselă de bucătărie					
	Oale tip I	—	—	1	—	—
	I ₁	—	—	—	3	—
	I ₃	—	—	1	—	—
	IV	—	—	1	—	—
	Castron tip IV ₁	—	—	1	—	—
	Capac tip II	—	—	—	1	—
	Veselă de masă					
	Farfurii tip VI	—	—	—	—	1
	X	—	—	2	—	—
XIV	Amfore tip A _{II}	—	—	—	2	—
	C _{III-a}	—	—	—	1	—
	D _I	—	—	1	—	—
	E _{I-d}	—	—	1	—	—
	G _I	—	—	1	—	—
	Veselă de bucătărie					
	Oale tip I	—	—	—	1	—
	I ₄	—	—	1	—	—
	Veselă de masă					
	Farfurii tip VI	—	—	2	—	—
	X	—	—	1	—	—

Pe baza acestor descoperiri ceramice, precum și a unora dintre obiectele mărunte vom încerca să facem în continuare unele atribuirii funcționale spațiilor și încăperilor².

Faza A.

Nivelul I

Numărul mic de vestigii descoperite pe nivelul constructiv nu ne permite stabilirea funcționalității spațiilor.

Nivelul II (Pl. 58)

Prin linii punctate am încercat să reconstituim ipotezic traseele unor eventuale compartimentări realizate din lemn, existente în această primă fază. Ca atare și încercările de a atribui anumite funcționalități acestor spații trebuie să privite ca simplă ipoteze de lucru. Spațiile II, III, V, VII, VIII, X, XI, XIII, prin numărul proporțional de vase ceramice și de obiecte mărunte, erau, probabil, locuințe³.

Spațiile IV, VI, IX, XII, XIV, unele cu foarte puțin inventar ceramic, altele lipsite complet de astfel de vestigii, dar în care se găsesc diverse unelte agricole din metal și arme par să fi fost încăperi cu funcții economice, de depozitare sau militare.

Nivelul III (Pl. 59)

Spațiile II—V, VII—XI și XIII—XIV prin varietatea inventarului ceramic și a obiectelor mărunte precum și prin existența unor vete aparțin probabil unor locuințe. Doar spațiile VI și XII, prin numărul mic de obiecte descoperite în interiorul lor, par să indice continuarea funcționalităților anterioare.

Demne de remarcat sunt acum și zidurile construite din piatră și legate cu pămînt, care închid și delimităază ferm unele iucăperi. În ceea ce privește amforele, se remarcă repartitia proporțională a diverselor forme, cu predominarea tipurilor A_{II}, D_I și E_I, ultimul fiind cel mai frecvent.

Apariția destul de frecventă a fusaielor în unele locuințe atestă o intensificare a caracterului civil al sitului.

Faza B

Nivelul IV (Pl. 60)

În cea de-a doua fază compartimentările sunt realizate din pereti a căror parte inferioară este din piatră legată cu pămînt, elevația fiind continuată cu chirpic. Alături de acestea continuă să fie folosite și zidurile nivelului anterior.

Marele număr de amfore și lipsa veseliei de bucătărie din încăperea II ne determină să credem că este vorba de un depozit. Încăperile IV, V, VII, VIII și IX aveau, probabil, funcții mixte: de depozitare — datorită numărului mare de amfore descoperite în ele — și de locuire, deoarece alături de amfore apar și vase de masă și bucătărie, dolia, râșnițe, greutăți pentru războiul de țesut și vete. Alte încăperi, X—XIV, prin numărul mic de amfore, veselă de masă și de bucătărie, probabil că erau simple locuințe. Să în cadrul acestui nivel reține atenția numărul restrins de descoperiri ceramice din încăperea VI, ceea ce ar putea indica o continuitate funcțională a acestui spațiu.

Tot acum, în jumătatea sudică a curții interioare se amenajează un canal de evacuare a apelor pluviale.

Ca și pe celelalte niveluri, surprinde o anumită simetrie în reprezentarea unor tipuri de amfore, cum ar fi de exemplu cazul amforelor A_{II} și D_I: în încăperea III s-a descoperit o amforă A_{II} și una D_I; în încăperea VI — un exemplar A_{II}, unul D_I.

Nivelul V (Pl. 61)

Compartimentările anterioare se mențin, apare însă o nouă compartimentare în partea sudică a curții. În fața pilonului 1 apare o mare vatră circulară cu diametrul de 1,50 m, mărginită de pietre.

Marele număr de amfore din încăperile II—IV pare să indice o folosire a acestui spațiu cu predilecție pentru depozitare, în timp ce în celelalte încăperi această funcție era dublată cu cea de locuit.

Numărul mic de descoperiri din încăperile XII—XIV se datorează distrugerilor moderne care au afectat puternic ultimele niveluri din această parte a aşezării. Și pentru acest nivel se remarcă numărul mic de obiecte — comparativ cu celalalte încăperi — descoperite în încăperea VI.

În concluzie, conform acestei interpretări prudente a vestigilor descoperite, cu grec potem susține o funcție exclusiv militară a fortificației în timpul nivelurilor II—III. Apariția fusaiolelor, a rănițelor, a undrelor agricole pledează pentru existența unei garnizoane care se ocupa atât cu meseria armelor cît și cu cultivarea pământului.

Pentru faza B putem afirma că încăperile II—V au avut probabil o destinație economică în primul rînd, fapt pentru care pare să pledeze și ingustimea lor. Încăperea VI, prin poziția sa centrală și numărul mic de obiecte descoperite în cadrul ei, pare să fi fost destinată unei funcțiuni mai deosebite, eventual de natură administrativă. Încăperile VII—XIV, prin dimensiunile lor mari și prin vesela variață și ceea mai redusă numeric față de cea a încăperilor II—V, au îndeplinit în primul rînd funcția de locuință, combinată uneori cu cea de depozitarie.

2.2. Statistica descoperirilor repartizate tipologic

În cele ce urmează vom prezenta repartitia principalelor grupe ceramice în cadrul fiecarui nivel⁴.

TABELUL NR. 4

Categorii ceramice	N I	N II	N III	N IV	N V
Amfore	11(55%)	40(46%)	70(50%)	143(53%)	168(54%)
Veselă de masă	3(15%)	28(31%)	31(22%)	58(22%)	85(27%)
Veselă de bucătărie	6(30%)	21(23%)	39(28%)	69(25%)	58(19%)
Total	20(100%)	89(100%)	140(100%)	270(100%)	311(100%)

Din analiza tabelului 4 și a diagramei 1 reiese clar preponderența amforelor pe toate nivelurile sitului; cu toate că în momentul nivelului II se înregistrează o slabă scădere a numărului acestora, în momentele următoare ele cunoacă creștere progresivă.

Vesela de masă are în linii mari aceeași reprezentare numerică ca și cea de bucătărie, nerușind nici una să predomine. Situația este explicabilă dacă avem în vedere viața relativ scurtă pe care o cunoacă aceste recipiente în comparație cu amforele, care și după golirea de produsul inițial continuă să fie folosite ca vase pentru conservarea diverselor produse.

În cadrul celei mai numeroase categorii ceramice de la Babadag-Topraichioi — amforele — observăm numărul relativ mare al amforelor de tip A_{II} și D_I. Conform diagramei din Pl. 62 se pare că, în general, cele două tipuri de amforă au avut o evoluție destul de asemănătoare. Aceasta ne determină să credem că aceste tipuri de amfore conțineau produse diferite, dar importante pentru locuitorii acestui sit, cum erau de exemplu uleiul și vinul. Referitor la amforele în formă de bardul trebuie să remarcăm numărul destul de mare al acestora. Spre deosebire de acestea, amforele conice apar în număr destul de mare, după cum rezultă și din diagramă (Pl. 62). Din ambele grafice se remarcă totuși existența unui moment dificil în aprovisionarea sitului la sfîrșitul secolului IV și începutul secolului V (N_{II}—N_{III}). Faptul că deocamdată nu cunoaștem cu precizie căror produse erau destinate acestei amfore și nici zona producătoare din care erau importate, ne lipsește de posibilitatea unor comentarii mai ample cu privire la prezența acestor categorii ceramice la fortificația și așezarea de la Babadag-Topraichioi.

Categoria vaselor da niciun reprezentant de un număr mare de vase spre deosebire de numărul redus al recipientelor pentru băut. Situația aceasta se poate explica,

probabil, prin faptul că vesela de masă se ținea relativ repede și trebuie înlocuită, iar pe de altă parte importul de forme închise (căni, uleioare) este mult mai redus⁵. De asemenea vesela pentru băut din ceramică era completată cu recipientele din sticlă cum rezultă din tabel și diagramă (Pl. 63).

TABELUL NR. 5

Vesela pentru băut	N I	N II	N III	N IV	N V
Ceramică	2(33%)	13(59%)	9(45%)	15(52%)	8(30%)
Sticlă	4(67%)	9(41%)	11(55%)	14(48%)	19(70%)

Total	6	22	20	29	27
-------	---	----	----	----	----

Se observă că rolurile conduceătoare au fost împărțite alternativ. Cu toate acestea diferențele existente între cele două categorii nu sunt mari, ele completându-se armonios.

O situație deosebit de interesantă este relevată de analiza veseliei pentru servit înmâncarea. În tabelul nr. 6 am grupat șase posibile centre de producție întărite în cadrul sitului:

- producția locală (căni, uleioare, pahare tip U, cești tip I-II, crater, castron tip III, farfurie tip XXII).
- producția pontică (vesela pentru mîncare tip II, IV, X).
- producția microasiatică (vesela pentru mîncare tip I, III, V, VI, IX, XI, XVI, XXIII).
- producția nord-africană (vesela pentru mîncare tip VII, VIII, XII, XIII).
- producția enidiană (?) *vasa escarin* tip: XVIII-XXI; castron tip I, II)
- *vasa polioria*: cupe tip I, II, pahar tip I).
- producția nord-dunăreană (străchină tip XVII, castron tip II, ecașă tip III)

TABELUL NR. 6

Centre de producție	N I	N II	N III	N IV	N V	N VI	N VII
locală	2(50%)	11(38%)	5(18%)	12(20%)	7(8%)	2(9%)	0
pontică	1(25%)	5(17%)	12(41%)	19(32%)	23(27%)	4(18%)	3(16%)
microasiatică	0	7(24%)	6(21%)	17(29%)	41(48%)	15(68%)	13(68%)
nord-africană	2(7%)	2(7%)	3(10%)	4(7%)	8(9%)	0	0
enidian (?)	0	2(7%)	3(10%)	7(12%)	7(8%)	1(5%)	3(16%)
nord-dunăreană	1(25%)	2(7%)	0	0	0	0	0
Total	4(100%)	29(100%)	29(100%)	59(100%)	86(100%)	22(100%)	19(100%)

Din analiza tabelului și a diagramei (Pl. 65) reține în primul rînd atenția continuă scădere a producției locale⁶. Această scădere s-a căutat și suplinită în primul rînd printr-un import de veseli pontice, care va atinge apogeul la începutul secolului al V-lea. În momentul imediat următor (N IV) pe piata locală vor începe să se impună produsele centrului microasiatic care de acum înainte va domina cu autoritate. Centrele nord-african și egeean vor avea o evoluție ascenționatoare pînă în momentul nivelului IV, după care, în timp ce primul centru va dispărea odată cu nivelul VI, cel enidian (?) va mai cunoaște o oarecare ampliere mai ales în momentul nivelului VII, încercind să suplimească lipsa de produse locale și nord-africane.

Centrul de producție nord-dunărean, probabil de origine gotică, prezent numai pe primele două niveluri nu a jucat un rol important. Este mai mult ca sigur că aceste vase nu au fost importate ci aduse de elementele gotice care s-au aşezat, la sfîrșitul secolului al IV-lea, în mare număr, la sud de Dunăre.

TABELUL NR. 7

Vesela de bucătărie	N I	N II	N III	N IV	N V
Oale tip I	1(16,6%)	7(32%)	12(39%)	18(39%)	26(72%)
tip II	2(33%)	9(36%)	6(19%)	18(39%)	9(25%)
tip III	1(16,6%)	2(9%)	2(6%)	3(7%)	0
tip IV	1(16,6%)	4(18%)	3(10%)	2(4%)	1(3%)
tip V	1(16,6%)	1(5%)	5(16%)	1(2%)	0
tip VI	0	0	3(10%)	4(9%)	0
Total	6	22	31	46	36

Din grupa vaselor de bucătărie am analizat doar primele șase tipuri de oale, care prin numărul lor pot oferi o imagine concludentă privind oscilațiile care au avut loc în perioada nivelurilor I–V în cadrul acestei categorii ceramice.

Din analiza tabelului 14 (Pl. 63) se observă clar cum la sfârșitul secolului al IV-lea dominau oalele de tip II. Spre sfârșitul acestei perioade începe însă puternica ascensiune a oalelor de tip I, care vor suplini decăderea tipului II produsă la începutul secolului V, pentru ca în al doilea sfert al secolului V oala de tip I să fie preponderentă. Acest tip de oală este destul de bine cunoscut și la Iatrus în această perioadă⁷, dar încă a ocupă poziția dominantă pe care o are în situl dobrogcean. Dintre celelalte tipuri de oale mai remarcăm tipurile IV și VI la care se va apela îndeosebi la începutul secolului V o dată cu decăderea producției tipului II.

În concluzie putem afirma că și aici ca și la Iatrus⁸, multimea formelor de oale și castroane pledează pentru o descentralizare a producției locale.

NOTE

1. Ale cătuirea statistică și fost ingrenată ca urmare a faptului că în urma nivelurilor efectuata în antichitate, a fost înălțată o anumită cantitate de ceramică astfel că adeseori dintr-un vas nu am găsit decit fragmente din partea lui superioară sau inferioară. Pentru a nu număra un vas de mai multe ori, prin atribuirea diverselor lui fragmentelor altor vase, am analizat diametrul guilor, textura pastei și unele particularități morfologice, numărind separat buzile și fragmentele de guză și optind pentru numărul cel mai mare.
2. Folosim termenul de „spațiu” îndeosebi pentru prima fază a sitului din care nu cunoaștem cu precizie compartimentările existente.
3. În analiza compartimentărilor existente în fortificație nu vom lua în considerație

spațiul I deoarece acesta a fost puternic afectat de luerările moderne, astfel că vestigile descoperite aici nu reflectă situația reală.

4. Am avut în vedere doar primele cinci niveluri întrucât ultimele niveluri, din spațiu intramurian, au fost aferente de luerările moderne.
5. În cadrul veracelui ceramice analizate nu am luat în considerație străuchiile, farfurile și platourile ci numai căniile, ulicioarele, paharele, rășile, rupile și castroanele.
6. Deoarece în zona extramuros s-au descoperit doar de multe fragmente de vesela de masă, care aparțin nivelurilor VI și VII, am completat diagrama și cu aceste niveluri pentru a mai cuprinzătoare prezentație și situație.
7. B. Höttger, 1982, 67–68, tip VI.
8. Ibidem, 84.

CATALOGUL SELECTIV AL DESCOPERIRILOR CERAMICE

- 1) *Dolium*. Pastă cărămidzie, degresant grosier. $Dg = 65$; $Dm = 160$; $I = 160$. S I, N I. Pl. 11/1.
- 2) *Dolium*. Pastă cenușie. $Dg = 42$; $Dm = 68$; $I = cca 90$; C 10 bis, N V. Pl. 11/2.
- 3) *Dolium*, fragmentar. Pastă cenușie, dură, compactă, piatricele, cuart pisat, angobă proprie. $Dg = 27,5$. Nr. inv. 25448; C 3, N VI. Pl. 12/1.

- 4) Dolium, fragmentar. Pastă similară cu nr. 3. Dg = 27. Nr. inv. 23834, C 18, N V. Pl. 12/2.
 5) Dolium, fragmentar. Pastă brună cu miez cenușiu, mica albă, cuarț fin, oxid de fier. Dg = 25. Nr. inv. 23042. C 5, N VI. Pl. 12/3.
 6) Dolium, fragmentar. Pastă cafenie, dură, mica albă, cuarț pisat. Dg = 27. Nr. inv. 25645. C 18 bis, N IV. Pl. 12/4.
 7) Gură de amforă. Pasta brună, dură, mult cuarț fin pisat, oxid de fier. Dg = 16,8. Nr. inv. 28641. C 3, N IV. Pl. 13/1.
 8) Gură de amforă. Pastă identică cu nr. 7. Dg = 16; Dt = 6,4/5. Nr. inv. 17062. C 7, N IV. Pl. 13/2.
 9) Gură de amforă. Pastă identică cu nr. 7. Dg = 14; Dt = 5,2/2,6. Nr. inv. 28613. C 12, N II. Pl. 13/3.
 10) Amforă, fragmentar. Pastă bej închis, calcar, oxid de fier, angobă proprie. Dg = 13; Dt = 4,5/2. Nr. inv. 25372. C 15, N IV.
 11) Amforă, fragmentar. Pastă cărămizie închis, dură, particule calcaroase, angobă proprie. Dg = 13,7; Dt = 4,2/2,8. Nr. inv. 28603. C 3, N II. Pl. 14/1.
 12) Amforă, fragmentar. Pastă gălbuiie cu miez cărămiziu, dură, particule calcaroase, puțină mica aurie, angobă alb-gălbuiie. Dg = 13,4; Dt = 4,2/2,4. Nr. inv. 28601. C 2, N IV. Pl. 14/2.
 13) Amforă, fragmentar. Pasta roșie-cărămizie, dură, particule albe, rare boabe violet, angobă albă la exterior. Dg = 10,7; Dt = 4,3/2,9. Nr. inv. 25647. C 9, N II. Pl. 15/1.
 14) Amforă, fragmentar. Pastă roz-cărămizie, dură, rare particule albe, negre-violet, angobă alb-gălbuiie. Dg = 10; Dt = 3,6/2,1. Nr. inv. 17056; C 7, N III, Pl. 15/3.
 15) Amforă, fragmentar. Pasta este identică cu nr. 14. Dg = 10,8; Dt = 3,6/2. Nr. inv. 28639. C 18, N II. Pl. 15/4.
 16) Amforă, lipsă gura. Pasta roșie-cărămizie, dură, multe particule albe, boabe violet, angobă albă. Dt = 2,8/1,8; Dm = 15,5; I = cca 50. Nr. inv. 39495. C 4, N V. Pl. 15/2.
 17) Amforă, fragmentar. Pasta bej-brun deschis, boabe violet, rare particule albe. Dg = 10,6. Nr. inv. 23954. C 19, N IV. Pl. 16/1.
 18) Amforă, fragmentar. Pasta identică cu nr. 17. Dg = 10. Nr. inv. 25546. C 18, N IV. Pl. 16/2.
 19) Amforă, fragmentar. Pastă gălbuiie, fină, dură. Dg = 12,5; Dt = 3,5/2,2. Nr. inv. 4536. C 1, N V. Pl. 16/10.
 20) Amforă, fragmentar. Pasta brun-bej, culoarea fiind probabil modificată de incendierea nivelului, dură, boabe violet, multe porozități. Dg = 8,7; Dt = 3/1,7. Nr. inv. 23843. C 18, N IV. Pl. 16/3.
 21) Gură de amforă. Pasta vineție, foarte dură, boabe violet, cuarț fin pisat, compactă, angobă cenușie. Dg = 14,4. Nr. inv. 25368. C 8, N II. Pl. 16/4.
 22) Gură de amforă. Pasta rozie cu patină bej-cenușie la exterior și interior, fină, compactă, rare particule albe. Dg = 9,8. Nr. inv. 25309. C 4, N V. Pl. 16/8.
 23) Gură de amforă. Pasta cenușie-violet, particule albe, fină, dură. Dg = 14,4; nr. inv. 24132. C 9, N IV. Pl. 16/5.
 24) Gură de amforă. Pasta identică cu nr. 23. Dg = 12,3. Nr. inv. 22277, C 16, N VI. Pl. 16/7.
 25) Gură de amforă. Pasta bej-roșcată, dură, fină. Dg = 10,6. Nr. inv. 25519. C 4, N VI, Pl. 16/9.
 26) Gură de amforă. Pastă brună-vineție, foarte fină și compactă. Dg = 5,6. Nr. inv. 25380. C 13, N IV. Pl. 16/11.
 27) Gură de amforă. Pastă bej deschis, fină, moale. Dg = 13; Dt = 4,3/2,7. Nr. inv. 25663. C 8, N II. Pl. 17/3.
 28) Gură de amforă. Pastă identică cu nr. 27. Dg = 10,6; Dt = 4/2. Nr. inv. 17089. C 11, N III. Pl. 17/5.

- 29) Gură de amforă. Pastă identică cu nr. 27. Dg = 12,3; Dt = 3,3/2,3. Nr. inv. 25258. C 19, N V. Pl. 17/2.
 30) Amforă, fragmentar. Pastă bej, moale, mult nisip, angobă alburie-cenușie. Dg = 12,6; Dt = 2,5/3. Nr. inv. 17058; C-5, N IV (Pl. 17/1).
 31) Amforă, fragmentar. Pastă cărămizie, dură, oxid de fier, angobă gălbuiie-alburie la exterior. Dg = 9,6; Dt = 3,6/2,3. Nr. inv. 25477. C-18, N III. Pl. 18/1.
 32) Amforă, fragmentar. Pastă cenușie, fină, mica albă. Dg = 8,5; Dt = 4/1,3; Dm = 37. Nr. inv. 4523. C-1, N IV. Pl. 18/2.
 33) Amforă, fragmentar. Pastă cenușie, dură, compactă, degresant fin. Dg = 8,8; Dt = 4,2/1,7. Nr. inv. 25424. C-4, N V. Pl. 19/1.
 34) Amforă, fragmentar. Pastă brună, dură, compactă, rare particule albe, angobă bej. Dg = 10,3; Dt = 4/2. Nr. inv. 17178. C-17, N V. Pl. 19/3.
 35) Amforă, fragmentar. Pastă bej, moale, compactă. Dg = 10,6; Dt = 3/2,3. Nr. inv. 17054. C-5, N IV. Pl. 19/5.
 36) Amforă, fragmentar. Pastă bej-cărămizie, dură, oxid de fier, quart, mica aurie, angobă proprie. Dg = 12; Dg = 5/2,6. Nr. inv. 29911. C-17, N III. Pl. 20/2.
 37) Amforă, fragmentar. Pastă cărămizie-rozie, fină, mica albă, particule calcaroase, angobă alb-gălbuiie la exterior. Dg = 11,5; Dm = 33. Nr. inv. 23840. C-14, N III. Pl. 20/1.
 38) Amforă, fragmentar. Pastă neagră-cenușie, datorată incendierii nivelului. Dg = 10; Dt = 3/2,4. Nr. inv. 17013; C-5, N IV. Pl. 21/2.
 39) Amforă, fragmentar, dar cu profilul complet. Pastă bej închis, mult piroxen, quart fin pisat. Dg = 7; Dt = 3,5/2,5; Dm = 30; I = 53. Nr. inv. 39496. C-8, N IV. Pl. 21/1.
 40) Amforă, fragmentar. Pastă identică cu nr. 39. Dg = 6,8; Dt = 3,2/2,6. Nr. inv. 28598. C-2, N V. Pl. 21/3.
 41) Amforă, fragmentar. Pastă bej, particule maronii și negre, rar calcar, angobă bej-gălbuiie la exterior. Dg = 12; Dt = 4,2/2,5. Nr. inv. 25671. C-5, N III. Pl. 21/4.
 42) Amforă, fragmentar. Pastă bej, fină, moale, multă mica albă, rară mica aurie. Dg = 11; Dt = 2,6/1,6; I = 24. Nr. inv. 25827. C-18, N IV. Pl. 22/3.
 43) Amforă, fragmentar. Pasta roșie-cărămizie, dură, compactă, puține particule albe și violente, angobă alb-gălbuiie la exterior. Dg = 6,3; Dt = 2,6/1,8; I = 16. Nr. inv. 17057. Passim. Pl. 22/1.
 44) Amforă, fragmentar. Pasta identică cu nr. 43. Dg = 7,2; Dt = 2,8/2,3; I = 16. Nr. inv. 17059. C 5, N IV. Pl. 22/2.
 45) Amforă, fragmentar. Pastă orange-cărămizie, dură, particule albe, rare păiete de mica aurie, angobă roșu închis. Dg = 10; Dt = 3,7/2,7. Nr. inv. 25826. C 9, N II. Pl. 23/1.
 46) Amforă, lipsă buza și baza. Pasta bej-maronie, relativ dură, multe particule negre și maronii, bobîte violet, angobă bej închis. Dt = 3,1/2,2; I = 57. Nr. inv. 29910. C 10, N III. Pl. 23/5.
 47) Amforă, fragmentar. Pasta bej-maronie, particule negre și maron, bobîte violet-brune. Dg = 7; Dt = 3,2/1,8. Nr. inv. 28600. C 20, N V. Pl. 23/4.
 48) Amforă, fragmentar. Pastă bej-gălbuiie, relativ dură, particule negre și maronii (piroxen?), angobă brună-cafenie. Dg = 7; Dt = 3,2/2,3; I = 25. Nr. inv. 25669. C 3, N III. Pl. 24/1.
 49) Amforă, fragmentar. Pastă cărămizie, particule negre, albe (calcar), quart pisat. Dg = 10; Dt = 3,5/2. Nr. inv. 17064. C 7, N III. Pl. 24/2.
 50) Amforă, fragmentar. Pastă bej la exterior, roz spre interior, dură, compactă, particule negre, maronii (piroxen?), angobă bej. Dg = 7,3; Dt = 3,9/3. Nr. inv. 25606. C 16, N II. Pl. 24/3.
 51) Amforă. Pasta roz-cărămizie, dură, compactă, multe bobîte violet, angobă alb-rozie la exterior. Dg = 7,5; Dt = 2,6/1,8; Dm = 18,5; I = 57. Nr. inv. 24535. C 19, N II. Pl. 25/1.

- 52) Amforă, lipsă baza. Pasta identică cu nr. 51. Dg = 6,4/4; Dt = 3,3/2; Dm = 20,5.
 Nr. inv. 25478. C 18, N III. Pl. 25/2.
- 53) Amforă, lipsă o porțiune din corp. Pasta identică cu nr. 51. Dg = 9; Dt = 3/1,5;
 Dm = 20; I = cca 50. Nr. inv. 30013. C 8, N IV. Pl. 25/4.
- 54) Amforă. Pasta bej, moale, multe particule negre și brune, angobă bej deschis-gălbuiie. Dg = 8,2; Dt = 2,8/1,9; Dm = 27; I = 57,5. Nr. inv. 30014. C 5, N I. Pl. 26/1.
- 55) Amforă, fragmentar. Pastă identică cu nr. 54. Dg = 9,3; Dt = 2,7/1,5. Nr. inv. 25451. C 8, N II. Pl. 26/3.
- 56) Amforă, fragmentar. Pastă identică cu nr. 54. Dg = 10; Dt = 3,4/1,7. Nr. inv. 28637. C 3, N IV. Pl. 26/2.
- 57) Amforă, fragmentar. Pasta rozie-bej, dură, rare particule de calcar și boabe violet, angobă alb-gălbuiie. Dg = 10,5; Dt = 3,4/1,6. Nr. inv. 28699. C 18, N III. Pl. 26/5.
- 58) Gură de amforă. Pasta cărămizie, foarte multe particule albe, dură, compactă, angobă venușie-brună. Dg = 14,5; Dt = 3,6/2. Nr. inv. 23314. C 15, N V. Pl. 26/4.
- 59) Gură de amforă. Pasta orange, fină, dură, boabe violet, cuart pisat, multe particule albe (calcar, scoici?). Dg = 7. Nr. inv. 25365. C 17, N IV. Pl. 27/1.
- 60) Bază de amforă. Pasta bej-cărămizie, degresant identic cu nr. 59. Db = 7. Nr. inv. 24085. C 2, N IV. Pl. 27/2.
- 61) Amforă, fragmentar. Pasta roz-eărămizie, dură, foarte multe particule negre și brune, puține particule albe. Dg = 7,3; Dt = 4/3,7. Nr. inv. 25676. C 4, N II. Pl. 27/3.
- 62) Amforă, fragmentar. Pastă brună, micațee, fină. Dg = 3,6; Dt = 3/1,2. Nr. inv. 24117. C 6, N IV. Pl. 27/8.
- 63) Gură de amforă. Pasta bej, relativ moale, fină, cochlili de scoici pisate, angobă brun-roșcate la exterior. Dg = 8,8; Dt = 3/1,6. Nr. inv. 25326. C 3, N II. Pl. 28/2.
- 64) Gură de amforă. Pasta identică cu nr. 63. Dg = 12. Nr. inv. 28632. C 14, N II. Pl. 28/1.
- 65) Amforă, fragmentar. Pasta cenusie, fină, dură, particule albe. Dg = 10,5; Dt = 4/1,7. Nr. inv. 25534. C 10, N III. Pl. 28/3.
- 66) Amforă, fragmentar. Pasta bej-brună, moale, mult nisip. Dg = 11,2; Dt = 2,8/1,9. Nr. inv. 17055. C 5, N V. Pl. 28/4.
- 67) Amforă, fragmentar. Același tip și aceeași pastă ca nr. 51 - 53. Dg = 7,8; Dt = 3,5/2,2; Dm = 23,5. Nr. inv. 4537. C 1, N IV: neilustrat.
- 68) Amforă, fragmentar. Pastă brună cu mica cenusiu, dură, compactă, mult nisip, mica albă, rare păciute de mica aurie, angobă albă gălbuiie. Dg = 12; Dt = 3,9/1,9; I = 17. Nr. inv. 17052. C 5, N IV. Pl. 29/1.
- 69) Amforă, fragmentar. Pasta identică cu nr. 68. Dg = 12; Dt = 4,3/2,6. Nr. inv. 25792. C 5, N V. Pl. 29/2.
- 70) Amforă, fragmentar. Pasta rozie, fină, dură, rare boabe violet, multă mica albă, rară mica aurie, cuart fin pisat, angobă proprie. Dg = 13,2; Dt = 3,4/1,8. Nr. inv. 23915. C 2, N V. Pl. 30/1.
- 71) Amforă, fragmentar. Pasta identică cu nr. 70. Dg = 10,8; Dt = 2,6/2. Nr. inv. 25307. C 4, N V. Pl. 30/3.
- 72) Gură de amforă. Pasta rozie-brună, fină, dură, mica albă, angobă brun închis la exterior. Dg = 10,6. Nr. inv. 25255. C 19, N V. Pl. 30/2.
- 73) Amforă, fragmentar. Pasta galbenă, moale, particule albe (calcar?), brune și negre (piroxen?), angobă proprie. Dg = 12; Dt = 3,2/2. Nr. inv. 25321. C 2, N V. Pl. 30/5.
- 74) Amforă, fragmentar. Pasta bej-cenusie, dură, fină, particule albe (calcar?), angobă proprie. Dg = 8; Dt = 3,8/2,2. Nr. inv. 23997. C 18, N IV. Pl. 31/1.
- 75) Amforă, fragmentar. Pasta cărămizie-rozie, moale, păciute de mica aurie particule albe (calcar?), care prin ardere au creat mici gohuri în pastă, angobă bej. Dg = 11; Dt = 3,5/2,3. Nr. inv. 25672. C 6, N II. Pl. 31/2.

- 76) Amforă, fragmentar. Pasta brună, dură, particule albe, angobă alb-gălbuiie cu bună aderență. Dg = 10,7; Dt = 3,3/2; inv. nr 28635; C-9, N IV; Pl. 30/4.
 77) Amforă, fragmentar. Pasta cărămizie, dură, particule brune, albe, Dg = 9; Dt = 3,7/2; I = 10, inv. nr. 25550; C-4, N III; Pl. 31/3
 78) Amforă, fragmentar. Pasta cenușie cu miez rozin, foarte dură, particule albe, mica albă, angobă cenușie la exterior. Dg = 10; Dt = 3,5/2,5; inv. nr. 25358; C-19, N IV; Pl. 33/1
 79) Amforă, fragmentar. Pasta bej deschis, moale, particule albe (calcar?). Dg = 12; Dt = 4/2. Nr. inv. 25632. C 18, N II. Pl. 32/1.
 80) Amforă, fragmentar. Pasta bej, moale compactă, mult nisip, rare particule albe și maron. Dg = 7,8; Dt = 3,3/2. Nr. inv. 25893. C 20, N III. Pl. 32/2.
 81) Amforă, fragmentar. Pasta bej, compactă, moale, rare particule albe. Dg = 6; Dt = 3/2. Nr. inv. 25841. C 18, N III. Pl. 33/7.
 82) Amforă, fragmentar. Pasta bej-maronie, dură, multe porozități, bobite violet (oxid de fier?), puțin cuart pisat, mica albă, angobă alb-gălbuiie la exterior. Dg = 12; Dt = 3,3/2,4. Nr. inv. 25479. C 18, N III. Pl. 33/8.
 83) Amforă, fragmentar. Pasta brun închis, fină, dură, particule albe, cuart fin pisat. Dg = 11; Dt = 4/1,2. Nr. inv. 25271. C 18, N V. Pl. 33/4.
 84) Gură de amforă. Pasta maron, fină, dură, multă mica albă, rară mica aurie. Dg = 12; Dt = cca 4/1,6. Nr. inv. 23927. C 6, N VI. Pl. 33/2.
 85) Gură de amforă. Pasta cărămizie-brună, particule albe, cuart fin. Dg = 13. Nr. inv. 25303. C 5, N IV. Pl. 33/3.
 86) Gură de amforă. Pasta identică cu nr. 85. Dg = 13. Nr. inv. 25522. C 10, N IV. Pl. 33/5.
 87) Gură de amforă. Pasta brun deschis, dură, bobite violet, cuart fin pisat. Dg = 10,5. Nr. inv. 25509. C 12, N III. Pl. 33/6.
 88) Amforă, fragmentar. Pasta bej deschis-vineție, dură, compactă, particule brune-violet, albe, angobă brun închis la exterior. Dg = 10; Dt = 2,7/1,6. Nr. inv. 25264. C 16, N V. Pl. 32/3.
 89) Cană, fragmentar. Pasta bej cu miez brun, dură, compactă. Dg = 13; Dt = 2,4/1,4. Nr. inv. 28617. C 3, N II. Pl. 37/6.
 90) Cană, fragmentar. Pasta cenușie, dură. Dg = 8; Dt = 2,7/1,2. Nr. inv. 25695. C 17, N IV. Pl. 37/1.
 91) Cană, fragmentar. Pasta roz-cărămizie, dură, vopsea brună-roșcată la exterior. Dg = 12. Nr. inv. 25839. C 4, N V. Pl. 37/3.
 92) Cană, fragmentar. Pasta identică cu nr. 89. Dg = 8,4; Dt = 1,6/0,7. Nr. inv. 28616. C 4, N IV. Pl. 37/4.
 93) Vas biberon. Pastă brun deschis, dură, fină, mica albă, particule brune. Dm = 8,7; Db = 4; I = 8,5. Nr. inv. 25884. C 8, N II. Pl. 38/4.
 94) Ulcior. Pasta bej, fină, particule violet, albe, angobă brun-roșcată. Dg = 7; Dt = 3,3/1,3; Dm = 17,5; Db = 10,5. Nr. Inv. 29841. C 18/19, N IV. Pl. 37/5.
 95) Ulcior, fragmentar. Pasta identică cu nr. 94. Dg = 8. Nr. inv. 25340. C 18, N IV. Pl. 38/10.
 96) Gură de ulcior. Pasta cărămizie-orange, fină, dură, particule brune și albe. Dg = 5. Nr. inv. 28563. C 2, N V. Pl. 38/5.
 97) Gură de ulcior. Pasta bej-cărămizie, dură, fină, mica albă, angobă alb-gălbuiie la exterior. Dg = 5,6. Nr. inv. 25512. C 12, N III. Pl. 38/8.
 98) Ulcior, fragmentar. Pasta roz, fină, compactă, multă mică albă, rare păiete de mica aurie, vopsea roșcată la exterior. Dg = 5,6; Dt = 2/1,2. Nr. inv. 25639. C 18, N II. Pl. 38/1.
 99) Ulcior, fragmentar. Pastă cenușie, fină, micacee, moale. Dg = 5; Dt = 2,4/1,2. Nr. inv. 25345. C 15/16, N IV. Pl. 38/2.
 100) Ulcior, fragmentar. Pasta cărămizie-orange, compactă, dură. Dt = 2,2/1,3. Nr. inv. 24050. C 15, N IV, Pl. 38/7.

- 101) Pahar, fragmentar. Pasta cenușie-negricioasă, dură, fină. Dg = 7. Nr. inv. 25406. C 17, N III. Pl. 38/3.
 102) Ulicor fragmentar. Pasta galben-bej, fină, compactă, particule albe, vopsea brună pe jumătatea superioară a corpului. Dt = 2/1,4. Nr. inv. 28620. C 3, N II. Pl. 38/12.
 103) Ulicor, fragmentar. Pasta identică cu nr. 102. Dm = 18; Db = 8,4. Nr. inv. 28619. C 4/5, N II. Pl. 39/8.
 104) Ulicor, lipsă gura și toarta. Pasta cărămizie, dură, fină, compactă, vopsea brună cu luciu metalic pe jumătatea superioară a corpului. Dm = 13,5; Db = 5,7. Nr. inv. 27942. C 2/3, N IV. Pl. 38/11.
 105) Ulicor, fragmentar. Pasta cenușie, niciacee, fină, particule albe. Dm = 11; Db = 6. Nr. inv. 27943. C 5, N V. Pl. 38/9.
 106) Cupă, lipsă baza. Pasta cafeniu deschis, fină, compactă, vopsea maron deschis la exterior și interior. Dg = 10,5; Dm = 10,8. Nr. inv. 25872. C 2, N III. Pl. 39/2.
 107) Cupă, fragmentar. Pasta identică cu nr. 106. Dg = 13,8; Dm = 15,3. Nr. inv. 25871. C 18/19, N IV. Pl. 39/4.
 108) Cupă, fragmentar. Pasta identică cu nr. 106. Dg = 14; Dm = 14. Nr. inv. 25195. C 19, N V. Pl. 39/6.
 109) Cupă, fragmentar. Pasta identică cu nr. 106. Dg = 13; Dm = 13,5. Nr. inv. 25885. C 2, N III. Pl. 39/7.
 110) Pahar. Pasta identică cu nr. 106. Dg = 8,2; Db = 4,5. Nr. inv. 25194. C 16, N IV. Pl. 39/9.
 111) Crater, lipsă toartele. Pasta cărămizie, fină, vopsea roșie-brună la exterior. Dg = 9,5; Dm = 10,5; Db = 5,4. Nr. inv. 29912. C 18, N III. Pl. 39/1.
 112) Ceasăcă, lipsă baza. Pasta cenușie, fină, dură, rare particule albe, lustru la exterior Dg = 10,8; Dt = 1,8/1; Dm = 11,7. Nr. inv. 25800. C 5, N I. Pl. 39/3.
 113) Strachină, fragmentar. Pasta bej, fină, compactă, vopsea maron închis la exterior și maron deschis la interior. Dg = 18. Nr. inv. 28557. C 2, N IV.
 114) Castron, lipsă margininea. Pasta identică cu nr. 106. Dg = cca. 13; Db = 5,4. Nr. inv. 24053. C 3, N II. Pl. 40/1.
 115) Ceasăcă, fragmentar. Pasta brun-roșcată, compactă și dură, angobă brună închis la exterior. Dg = 8; Dt = 1,4/0,7. Nr. inv. 24061. C 1, N I. Pl. 39/5.
 116) Castron. Pasta identică cu nr. 106. Dg = 23; Db = 11. Nr. inv. 23988. C 8, N IV. Pl. 40/3.
 117) Castron. Pasta cenușie, fină, dură, particule albe, exteriorul lustruit. Dg = 21; Db = 7,8. Nr. inv. 29427. C 7, N II. Pl. 40/7.
 118) Castron. Pasta asemănătoare cu nr. 117. Dg = 20; Db = 6. Nr. inv. 28621. C 9, N II. Pl. 40/9.
 119) Strachină. Pasta identică cu nr. 117. Dg = 19; Dm = 21. Nr. inv. 25612. C 8, N II. Pl. 40/11.
 120) Ceasăcă, fragmentar. Pasta brună cu miez cenușiu, dură, compactă. Dg = 10,8; Dt = 1,8/0,9. Nr. inv. 25366. C 7/8, N II. Pl. 40/5.
 121) Oală, fragmentar. Pasta cărămizie, dură, cuart, particule albe și brune, rară mica aurie. Dg = 14; Dt = 2,7/1,6; Dm = 21,6. Nr. inv. 17063. C 2, N V. Pl. 46/1.
 122) Oală, fragment gură. Pasta alburie-bej, puține particule brune, cuart fin pisat, dură. Dg = 15. Nr. inv. 25371. C 17, N IV.
 123) Oală, fragmentar. Pasta identică cu nr. 121. Dg = 15,5; Dt = 3,6/1,2; Dm = cca. 23,5. Nr. inv. 25312. C 4, N V. Pl. 46/2.
 124) Oală, fragmentar. Pasta neagră, dură, cuart fin, ardere secundară puternică care a schimbat culoarea inițială a pastei. Dg = 17,7; Dt = 3/1,8. Nr. inv. 28643. C 19, N IV. Pl. 46/5.
 125) Oală, fragmentar. Pasta bej-cărămizie, dură, particule negre, albe, brune. Dg = 20,6. Nr. inv. 23916. C 13, N II. Pl. 46/6.

- 126) Oală, fragmentar. Pasta identică cu nr. 125. Dg = 32. Nr. inv. 17160. C I, N III.
 127) Oală, fragmentar. Pasta bej-cărămizie, fină, dură. Dg = 17,5. Nr. inv. 25394. C 10, N IV. Pl. 47/1.
 128) Oală, fragmentar. Pasta cărămizie, dură, mica aurie, cuart, bobite violet. Dg = 16,5; Dt = 3/1,4. Nr. inv. 17133. C 15, N IV. Pl. 47/3.
 129) Oală, fragmentar. Pasta cărămizie-rozie, dură, particule albe, violet, patină brună-cenușie la exterior. Dg = 17; Dm = 24,5. Nr. inv. 24070, C 1, N I. Pl. 47/4.
 130) Oală, fragmentar. Pasta brună, dură, cuart grosier, bobite violet. Dg = 18; Dm = 28. Nr. inv. 23847. C 1/2, N II. Pl. 47/5.
 131) Oală, fragmentar. Pasta cafeniu închis, dură, multă seoică pisată. Dg = 25. Nr. inv. 25408. C 1, N IV. Pl. 47/6.
 132) Oală, fragmentar. Pasta brun închis, dură, compactă, cuart fin. Dg = 15,6; Dt = 2,5/1. Nr. inv. 25393. C 10, N IV. Pl. 48/1.
 133) Oală, fragmentar. Pastă cenușie, dură, particule albe. Dg = 15,5. Nr. inv. 25395. C 10, N IV. Pl. 48/2.
 134) Oală, fragmentar. Pastă cenușiu închis, dură, cuart, bobite violet. Dg = 13. Nr. inv. 25627. C 20, N III. Pl. 40/2.
 135) Oală, fragmentar. Pastă cenușie-neagră, dură, cuart pisat, bobite violet, particule albe. Dg = 17,5. Nr. inv. 25657. C 8, N II. Pl. 40/6.
 136) Oală, fragmentar. Pastă cenușie închis, dură, mult cuart pisat. Dg = 10,5. Nr. inv. 23851. C 20, N III. Pl. 40/10.
 137) Oală, fragmentar. Pasta identică cu nr. 136. Dg = 13. Nr. inv. 25373. C 15, N IV. Pl. 40/12.
 138) Oală, fragmentar. Pasta cenușie, dură, degresant grosier. Dg = 12,5. Nr. inv. 25377. C 2, N V. Pl. 46/4.
 139) Oală. Pasta bej, moale, porozități, degresant grosier (pietricele, cioburi pisate), bobite violet (oxid de fier?). Dg = 10,5; Dm = 12; Db = 8,4. Nr. inv. 24534. C 12, N III. Pl. 48/3.
 140) Oală, fragmentar. Pasta cenușie-negricioasă, dură, nisip, cuart pisat, mica albă. Dg = 11,7. Nr. inv. 25263. C 8, N II. Pl. 48/7.
 141) Oală, fragmentar. Pasta brună, dură, cuart pisat, particule albe, violet, aspect zgrunțuros în spărtură. Dg = 15. Nr. inv. 17070. C 1, N VI. Pl. 49/1.
 142) Oală. Pasta maro-brun, degresant grosier, bobite violet. Dg = 7; Dm = 11. Db = 7. Nr. inv. 25472. C 18, N IV. Pl. 48/5.
 143) Oală, fragmentar. Pasta cărămizie-bej, dură, pietricele, cuart pisat, bobite violet, particule albe. Dg = 19,5; Dt = 4,3/1,8; Dm = 36,6. Nr. inv. 28642. C 6, N IV Pl. 48/6.
 144) Castron, fragmentar. Pasta cenușie, dură, cuart pisat. Dg = 15; Dt = 2/0,9. Nr. inv. 28623. C 8/9, N V. Pl. 49/6.
 145) Castron, fragmentar. Pasta cărămizie-brună, dură, bobite violet. Dg = 17. Nr. inv. 25396. C 10, N IV. Pl. 49/8.
 146) Castron, fragmentar. Pasta bej-brună, fină, paie de mica aurie, cuart fin. Dg = 20,7. Nr. inv. 24034. C 20, N III. Pl. 50/1.
 147) Castron, fragmentar. Pasta brun-deschis, dură, mica aurie, particule albe, violet Dg = 21,5; Dt = 2/1,2. Nr. inv. 24094. C 15, N IV. Pl. 50/4.
 148) Castron, fragmentar. Pasta vineție-neagră, dură, bobite violet, cuart pisat. Dg = 23,6. Nr. Inv. 25670. C 3, N II. Pl. 50/2.
 149) Crătită. Pasta neagră, grosieră, mari porozități, pleavă, pietricele. Dg = 14,4; Db = 8. Nr. inv. 25661. C 7, N II. Pl. 49/12.

- 150) Castron, fragmentar. Pasta brună, fină, dură, cuart pisat, bobite violet. Dg = 21,5
Nr. inv. 17096. C 2, N III. Pl. 49/10.
- 151) Castron, fragmentar. Pasta cărămizie, dură, bobite violet, cuart pisat, particule albe. Dg = 28. Nr. inv. 24000. C 15, N VI. Pl. 50/6.
- 152) Castron, fragmentar. Pasta brun închis, dură, multe particule albe. Dg = 23; Dt = 2,3/1. Nr. inv. 23827. C 17, N VI. Pl. 50/5.
- 153) Castron, fragmentar. Pasta alb-gălbuiie, compactă, fină, cuart fin, particule albe. Dg = 16,5. Nr. inv. 24042. C 8, N IV. Pl. 49/5.
- 154) Castron, fragmentar. Pasta cenușie-negricioasă, dură, cuart fin pisat, bobite violet. Dg = 18,2. Nr. inv. 25688. C 7, N V. Pl. 49/7.
- 155) Cratiță, fragmentar. Pasta brună închis, degresant grosier. Dg = 15,5. Nr. inv. 25535. C 10, N III. Pl. 49/9.
- 156) Cratiță, fragmentar. Pasta bej închis, fină, cuart fin, bobite violet, particule albe patină cenușie la exterior și interior. Dg = 20,5. Nr. inv. 24104. C 9, N V. Pl. 50/3
- 157) Capac. Pasta brună-cărămizie, dură, cuart pisat, particule albe. D-buton = 5. Nr. inv. 28644. C 7/8, N V. Pl. 49/11.
- 158) Capac. Pastă cenușie, dură, cuart pisat, particule albe. D-buton = 3,6; Dg = 16. Nr. inv. 27961. C 5, N V. Pl. 49/13.

VI. STICLA¹⁾

C. OPAIT

Desi materialul este in stare fragmentara, s-au putut reconstitui cîteva tipuri principale. Acestea sint: paharele, bolurile, borcanele, cupele, unguentariile, amforetele si canile.

Paharele

Reprezinta forma cu frecvența cea mai mare (63,7% din totalul descoperirilor). Majoritatea exemplarelor sint de culoare olive (26 din 39), restul sint galbui, galbui-brune sau incoloroare.

S-au putut reconstitui trei tipuri:

a) (Pl. 51/1—5, 9). 19 exemplare, dintre care opt sint decorate cu „picături” albastre.

D_g: 5,4—12,4 cm

D_b: 3,6—6,6 cm

I: 8,1—10,3 cm

Buza evazata înspre exterior, cu fața internă ușor concavă. Pereți sint ușor curbați. Baza prezintă o usoară ridicătură spre interior.

b) (Pl. 51/6—8, 10, 11) 13 exemplare.

D_g: 7—11,8 cm

D_b: 3,4—5 cm.

Paharele au formă de trunchi de con.

c) (Pl. 52/1) 2 exemplare.

D_g: 7,8 cm.

Formă conică.

Paharele se datează în ultimul sfert al secolului al IV-lea e.n. și în prima jumătate a secolului al V-lea.

Formele de pahare se inseră, în mare, tipologice făcute de N. P. Sorokina paharelor din secolele IV—V descoperite pe litoralul M. Negre². Ele își găsesc analogiile cele mai bune la Histria³, precum și în necropolele și așezările de pe litoralul nordic al M. Negre⁴ și din Pannonia⁵. Unele forme corespund modei epocii, fiind răspândite din Crimeea pînă în Germania⁶, Austria⁷.

Bolurile (Pl. 52/2, 4, 6, 8).

Din sticla incoloră, cu peretei groși (0,3—0,5 cm).

Prezintă o deschidere largă la partea superioară (D_g: 9,8—16,5 cm) și se îngustează spre bază. Un singur exemplar pare să fi fost semisferic. Decorate cu caneluri demareate de incizii.

Se datează la sfîrșitul secolului al IV-lea și într-al doilea sfert al secolului al V-lea e.n. Analogii: Histria⁸, în necropola de la Szomogyszil⁹ și în nordul M. Negre¹⁰.

Borcanele (Pl. 52/3, 5, 7)

Din sticla galbuie, olive sau incoloră. S-au păstrat doar fragmente din jumătatea superioară a corpului.

Buza este fin aproape verticală, fie evazată spre exterior. Immediat de sub buză corpul se largeste mult, fiind, probabil, globular.

Dg: 7–11,6 cm. Nedecorate.

Datate la sfîrșitul secolului al IV-lea și în prima jumătate a secolului al V-lea.

Analogii: în necropolele pannonice¹¹.

Flacoane (Pl. 53/1–4)

Din sticlă gălbuie sau gălbuie-olive.

S-au păstrat doar guri de flacoane și un picior (care, însă, ar putea proveni și de la o cupă).

Gura este pîlniată, cu buza ea un manșon (D_g : 3,8–5,3 cm). Picior pîlniat cu o margine ea un manșon.

Datate în prima jumătate a secolului al V-lea.

Analogii: Szomogyszil¹², Csongrád¹³, Poetovio¹⁴.

Unghentarii (Pl. 53/7, 8)

Două exemplare, din sticlă olive și verde.

Sfîrșitul secolului al IV-lea – începutul secolului al V-lea.

Analogii: Callatis¹⁵, Tomis¹⁶, Scupi¹⁷.

Amforă (?) (Pl. 53/10)

S-a păstrat un singur fragment din partea inferioară a unui recipient terminat cu o bază asemenită.

Cîteva toarte fragmentare ar putea proveni tot de la amfore.

Analogii: Athena(?)¹⁸.

Datare: al doilea sfert al secolului al V-lea.

Cană (?) (Pl. 53/13)

Un singur fragment dintr-o buză, descoperit pe nivelul IV pare a documenta și existența acestei forme.

În concluzie putem spune că din totalul de tipuri de vase de sticlă folosite în interiorul fortificației de la Topraichioi pe tot parcursul existenței sale frecvența cea mai ridicată o dețin paharele. Procentajul ridicat (63,7%) de descoperiri de acest tip dovedește că paharul din sticlă nu era un obiect de lux, pus ca ofrandă în mormintele celor bogăți, ci un obiect de uz comun. Exemplarele decorate cu „stropii” albaștri nu constituiau nici ele un lux¹⁹, ci se inserau în moda din răsăritul imperiului, într-una din provinciile de aici avându-și, probabil, obîrșia²⁰.

NOTE

1. Problema a fost tratată mai detailat în Pontica, 18, 1985.
2. Sorokina 1972, p. 73, fig. 2; idem 1977, fig. 1.
3. Suciu 1982-b, p. 121, pl. 20 (II B 17 și II B 18).
4. Sorokina 1964, fig. 1,3; idem 1977, fig. 2–3; Kropotkin 1970, fig. 76/5, 71/1.
5. Barkóczy-Salamon 1968, fig. 1, 2, 3/1, 3, 4, 4/2, 3, 6/2; Bürger 1979, pl. 6/1, 4, 8/9, 16/7 etc.
6. Pürling 1981, fig. 2/13, 3/1, 2, 4/1, 9.
7. Grünewald 1981, pl. 14.
8. Suciu 1982-b, p. 122, pl. 21 (I C 10).
9. Bürger 1979, p. 48, pl. 18/4.
10. Kropotkin 1970, p. 132, fig. 76/12, nr 1312.
11. Barkóczy-Salamon 1968, p. 32, fig. 5/1,2.
12. Bürger 1979, p. 42–43, pl. 15/6.
13. Barkóczy-Salamon 1968, p. 33, fig. 6/1.
14. Subic 1974, pl. III, 26, 27 și pl. IV, 36, 37.
15. G. Preda, *Callatis. Necropola romano-bizantină*, București 1980, p. 147, pl. XIII, M. 264.
16. M. Bucovăla, *Vase antice de sticlă la Tomis*, București, 1968, nr. 267, 270; Lungu-Chera-Mărgineanu, Pontica XV, 1982, pl. II/1, IV/10, 11, V/18.
17. Mikulcic 1974, p. 210, pl. VIII, 233.
18. Robinson 1959, 11230, pl. 55.
19. Vezi supra nota 2.
20. Ibidem.

VII. OPAIȚELE

A. OPAIT

Descoperirile de acest gen, fără a fi prea numeroase (doar 43 de exemplare dintre care doar 11 complete), deoarece provin din contexte arheologice bine date aduc precizări prețioase pentru stabilirea cronologiei unor tipuri de opaițe.

Pornind de la procedeul de fabricație, materialul a fost împărțit în trei grupe mari:

- A) Opaițe prelucrate în tipar
- B) Opaițe prelucrate la roată
- C) Opaițe modelate cu mîna

A) OPAIȚE PRELUCRATE ÎN TIPAR

Din această grupă fac parte majoritatea opaițelor descoperite în așezare. Deoarece aceste opaițe au fost descoperite în bune condiții stratigrafice, prezentarea lor se va face în ordine cronologică; tipologia care a rezultat are astfel o valoare numai locală, ea trebuind să fie integrată într-o tipologie generală a descoperirilor din întreaga Dobrogă¹.

I) Opaiț cu disc rectangular

Pasta bej, fină, dură, partiele calcareoase; vopsea brun închis la partea superioară. Corpul este oval cu o toartă verticală turnată odată cu partea superioară a opaițului; discul patrat se unește cu ciocul rotund printr-un canal ingust; baza uvală este înconjurată de o canelură în formă de lacrimă care are imprimată în mijloc litera K. Discul este înconjurat pe trei laturi de ove iar spre canal are o gaură de aerisire (?). Bordura lată, ușor înclinată spre interior este ornamentată cu motivul osului de pește precum și cu un șir paralel de impresiuni. De o parte și de alta a minerului apar cerculețe slab imprimate (Pl. 74/3 a, b).

Dimensiuni²: L = 9,7 cm; l = 7 cm; I = 3,2/4,7 cm; nr. inv. 28549; C 10; N II.

Datare: ultimul sfert al secolului al IV-lea.

Analogii: Corinth³, Athena⁴.

După cum se vede și din analogii pare a fi vorba de un produs attic.

II) Opaiț cu corpul alungit, discul mic și fără canal

1) Pasta bej-cenușie (culoarea poate să schimbe și ca urmare a incendierii nivelului), vopsea brună pe tot corpul, exfoliată în unele părți.

Corpul alungit are un disc mic puternic adâncit terminat cu un cioc ale cărui margini sunt ridicate. Toarta este inelată cu două nervuri mediane. Baza rotundă, adineță, are implantată în centru litera M.

Dimensiuni: L = 9,5 cm; l = 6 cm; I = 3,4/4 cm; nr. inv. 25188; C 17, N I. (Pl. 74/4).

Datare: 370–378

Analogii: Independența (Murighiol)⁵, Efes⁶.

Forma ciocului, analogiile de la Efes par să indice un produs microasiatic. Nu excludem nici o imitație locală⁷ a unui opaiț microasiatic.

2) Pasta cărămizie-orange, particule calcaroase, vopsea roșie-brună la partea superioară. Corpul oval, biconvex în secțiune, discul mic, delimitat printr-o umflătură circulară, gaura de umplere înconjurată de un inel în relief. Deasupra ciocului rotund se află o palmetă în relief. Toarta este lamelară, unită la partea inferioară, printr-o nervură, cu baza inelară. Marginea de jonețire dintre cele două părți ale opaișului este foarte pronunțată. Pe bordura lată, puternic înclinată, flancind din două părți discul, se află cîte două cruce adincite în pasta, executate neglijent (Pl. 74/1).

Dimensiuni: L = 7,8 cm; l = 5,6 cm; I = 2,6/3,8 cm; nr. inv. 7998; C 8, N III.

Datare: primul sfert al secolului al V-lea.

Analogii: Tomis⁸, Sadowetz⁹, Efes¹⁰.

3) Pasta este identică cu a opaișului precedent.

Corpul oval, biconvex în secțiune, discul aproape de lec adincit, foarte mic, ocupat aproape în întregime de orificiul de umplere, ciocul rotund cu marginea ridicată, toarta lamelară, unită prin nervură cu baza rotundă, plană (Pl. 74/2).

Dimensiuni: L = 6,7 cm; l = 5,1 cm; I = 2,5/3,5 cm; nr. inv. 28551; C 14, N IV.

Datare: cca 422–433.

Analogii: același cu ale opaișului precedent.

Aceste două opaiete aparțin același seri dar unor generații diferite, după cum indică atât datarea lor cît și degenerarea caracterelor morfologice și a dimensiunilor. Deși au o origine mieroaștică, nu excludem o producere locală a acestor opaiete, având în vedere marginea de jonețire puternic reliefată, mai ales la ultimul exemplar.

4) Pasta bej-cenușie, vopsea neagră: posibil ca și culorile acestui opaiț să fie schimbate datorită arderii secundare.

S-a păstrat numai jumătate din partea superioară; discul mic, concav, delimitat printr-o umflătură circulară de umerii puternic înclinați, decorați cu linii în relief dispuse radial. Toarta lamelară, neperforată. (Pl. 74/7)

Datare: primul sfert al secolului al V-lea.

Analogii: Efes¹¹.

5) Pasta bej-maronie, ușor micacee, rare particule albe; vopsea roșie. Fragment. Discuț concav, înconjurat de trei cereuri incizate. Bordura ușor înclinată spre exterior este decorată cu globule. Toarta lamelară neperforată. (Pl. 74/6)

Dimensiunile: l = cca 7,2 cm; nr. inv. 25389; C 10, N III.

Datare: primul sfert al secolului al V-lea.

Analogii: Efes¹², Delos¹³, Corinth¹⁴.

Pare să fie un produs mieroaștic.

6) Pasta cenușie, fină, vopsea brună (arderea secundară a schimbat culorile). Fragmentar. Discuț concav, delimitat printr-o umflătură circulară de bordura puternic înclinată. Ciocul rotund, puternic înălțat. Decor din globule pe bordură. (Pl. 74/5)

Dimensiuni: l = cca 6,4 cm; nr. inv. 25213; C 4, N IV.

Datare: cca 422–433.

Analogii: Efes¹⁵, Milet¹⁶.

III) Opaiete cu corpul rotund

1) Pasta bej-maronie, fină, urme de angobă alburie bogată în mica albă, care face să selipească suprafața opaișului.

Fragmentar. S-a păstrat numai partea superioară, mai puțin ciocul. Discul este mare, circular, mărginit de un manșon circular. Umerii înguști, înclinați ușor spre exterior, decorați cu nervuri paralele dispuse radial. Toarta lamelară, neperforată, cu trei caneluri mediane. Discul este decorat cu o scenă mitologică: Dionysos cu nebrida pe brațul stîng, ținind tyrsos-ul în mîna dreaptă iar în fața lui se află pantera. (Pl. 75/1)

Dimensiuni: $I_p = 1,5/3$ cm; l = 6,7 cm; nr. inv. 25209; C 3, N III.

Datare: primul sfert al secolului al V-lea.

Analogii: Efes¹⁷.

Avînd în vedere analogia perfectă cît și culoarea argilei, care pare identică cu exemplarul efesian, pare să fie vorba de un produs importat din Asia Mică. Dimensiunile

mai mici ale exemplarului nostru pare să indice o generație mai tîrzie a acestei serii.
2) Pasta bej, moale, angobă proprie.

Fragmentar. Puternica umflătură circulară a discului înconjură o cruce în relief amplasată în centrul acestuia. Brațele crucii sunt decorate cu linii oblice, iar capetele acesteia cu linii verticale. Pe bordura înclinată este dispus un șir de globule. Toarta lamelată neperforată se termină spre bază cu nervuri dispuse sub formă de ancoră sau coadă de pește. (Pl. 75/2)

Dimensiuni: l = cca 7,2 cm; I_p = 2,8/4 cm; nr. inv. 4551; Extramuros, N VI.

Datare: mijlocul secolului al V-lea.

Analogii: Tomis¹⁸, Efes¹⁹, Milet²⁰.

3) Pasta roșie-cărămizie, foarte multă mică albă, particule albe relativ mari (calcar?); angobă proprie.

Corpul este rotund, la fel și discul, care este înconjurat de o nervură circulară; umerii ușor înclinați; toarta lamelată, neperforată se termină cu o nervură la partea inferioară. Ciocul rotund are marginile ridicate puternic. Baza inelată. Ca decor spore pe umăr un șir de linii în relief dispuse radial, care în dreptul ciocului se transformă în granule. De o parte și de alta a ciocului ca și a toartei, care a fost lipită ulterior la corpul opaișului, apar cîte două linii în relief terminate cu granule la ambele extremități. Perechi de linii în relief, dar mai lungi, flanchează ciocul și nervura terminală a toartei la partea inferioară. În centrul bazei inelare apare o cruce iar între brațele acesteia cîte două triunghiuri, toate în relief. (Pl. 75/3)

Dimensiuni: l = 0,4 cm; l = 7 cm; I = 2,8/4,3 cm; nr. inv. 25201; C 18, N V.

Datare: al doilea sfert al secolului al V-lea.

Analogii: opaișe ascemănatore dar nu identice apar la Tomis²¹ și Delos²². Arhetipul acestui opaiș apare probabil la Butovo²³.

4) Pasta și caracterele morfologice ascemănatore cu ale opaișului precedent.

Discul spart, toarta lipsește. Umărul este decorat cu ciorechini, vrejuri și frunze de viță de vie; se mențin perochile de bastonase cu puncte la extremități care flanchează ciocul și toarta. Decorul părții inferioare este similar cu al pirsei anterioare, mai puțin încadrarea nervurii inferioare a mînerului din care a rămas o singură nervură verticală de care se apropiu oblic o altă nervură mai mică. (Pl. 75/4)

Dimensiuni: L = 8,9 cm; l = 7 cm; I = 2,7 cm. Nr. inv. 28550. Extramuros, N VI.

Datare: mijlocul secolului al V-lea²⁴.

Analogii: aceleași ca la exemplarul anterior.

5) Pasta și decorul identice cu aceleia ale nr. III/3 și III/4.

Fragment din partea inferioară a opaișului.

Nr. inv. 25214; C 8, N III.

Datare: primul sfert al secolului al V-lea.

Această serie se pare că a fost în uz în toată prima jumătate a secolului al V-lea (cca 420—460). La Athena²⁵ acest opaiș, cu mici modificări, apare pînă în secolul al VII-lea.

6) Pasta bej, fină, dură, la exterior are o angobă proprie cu foarte multă mică albă ceea ce face ea suprafața să-i strălucescă parțial.

Fragmentar; discul rotund, concav, are în centru două cercuri concentrice destul de slab reliefate. Toarta lamelată, neperforată are trei incizii mediane longitudinale și se termină spre bază cu o ancoră. Pe umărul convex apare un decor în relief reprezentind struguri și vrejuri de viță de vie. (Pl. 76/1)

Dimensiuni: l = cca 7,6 cm. Nr. inv. 28552; C 20, N IV.

Datare: cca 422—433.

Analogii: Efes²⁶.

7) Textura pastei și morfologia identice cu nr. III/6.

Fragmentar; s-a păstrat o porțiune mai mare din baza inelată, care în centru are imprimată o plantă pedis. (Pl. 76/2)

Dimensiuni: l = cca 7,6 cm; I = 2,6/4,2 cm; nr. inv. 25207. C 4, N IV.

Datare: cca 422—433.

Analogii: aceleasi cu cele ale opaiului precedent.

Menționăm că decorul acestei piese este mult mai bine reliefat.

8) Textura pastei și morfologia similară cu cele ale ultimelor două piese.

Fragmentar; discul este decorat cu o rozetă iar umărul cu o coroană de frunze (viță de vie?) (Pl. 76/3)

Dimensiuni: l = cca 7,6 cm; I = 2,6/4,4 cm; nr. inv. 25208. C 3, N IV.

Datare: cca 422—433.

Analogii: Efes ²⁷.

9) Textura pastei, morfologia și decorul de pe umeri identice cu nr. III/5.

Fragmentar (Pl. 76/5) Nr. inv. 24123. C 2, N V.

Datare: al doilea sfert al secolului al V-lea.

Aceeași datare și au și alte două fragmente de opaiete descoperite în C 1 și C 4, iar porțiuni mici din patru opaiete aparținând aceluiași tip au apărut și pe nivelul II (ultimo sfert al secolului al IV-lea). Pe două dintre ele, alături de vrejurile de viță de vie și ciortchini apar și frunzele. (Pl. 76/6)

IV. Opaite cu corpul și discul oval

1) Pasta cărămizie, vopsea roșie închis la partea superioară.

Fragmentar; discul concav, oval, mărginit de o nervură și o săuțuire puternică care se deschide spre cioc într-un canal ce nu pare să fi fost prea larg. Pe umărul convex apare un decor din cereuri cu punete mari în centru, separate prin două linii scurte adânc crestate. (Pl. 76/7)

C 5, N V. Nr. inv. 25217.

Datare: al doilea sfert al secolului al V-lea.

2) Textura pastei și morfologia identice cu ale opaiului precedent.

Fragmentar. (Pl. 76/10). C 4, N IV. Nr. inv. 25216.

Datare: al doilea sfert al secolului al V-lea.

Analogii: Efes ²⁸.

3) Pasta cărămizie-roz, dură, compactă; angobă brun deschis.

Fragment. Discul oval, concav este mărginit de două nervuri puternice; umărul convex este decorat cu șurui între buclele cărora se află cîte un mic cerc. (Pl. 76/9)

C 5, N V. Nr. inv. 25297.

Datare: al doilea sfert al secolului al V-lea.

4) Textura pastei, morfologia și decorul identice cu ale exemplarului precedent.

Nr. inv. 25215: C 4, N IV.

Datare: cca 422—433.

Analogii: Independența (Murighiol) ²⁹.

5) Pasta cenușie, culoare căpătată ca urmare a incendierii nivelului pe care a fost descoperită, fină, dură compactă.

Fragmentar; lipsă baza, părți din disc, umăr și cioc. Discul este concav, oval, delimitat printr-o săuțuire puternică de umerii convecși, unit cu ciocul printr-un canal relativ îngust. Toartă inelară. Umerii sunt decorati cu o linie în zig-zag puternic adâncită iar spațiile libere lăsate de linie sunt umplute cu cîte două cercuri concentrice adâncite. Într-un loc se observă granule, care desigur constituie un defect de tipar, situație frecvent întâlnită la tiparile din gips ³⁰. (Pl. 76/8)

Dimensiuni: l = 9,5 cm; l = 6,6 cm; I = 3,1/4,6 cm. Nr. inv. 25210. C 4, N V.

Datare: al doilea sfert al secolului al V-lea.

Analogii: Athena (?) ³¹.

6) Pasta rozie-cărămizie, fină, dură; vopsea brună-negricioasă cu un slab luciu metalic la partea superioară.

Fragmentar; s-a păstrat puțin din partea superioară și inferioară. Umărul îngust este decorat cu linii mici, adâncite, dispuse radial; discul parțial concav, toartă inelară, baza rotundă, reliefată pe care este imprimată litera ? (Pl. 76/11)

Dimensiuni: I — cca 2,7/3,7 cm. Nr. inv. 25200. C 20, N V.

Datare: al doilea sfert al secolului al V-lea.

Textura argilei și unele particularități morfologice ne-au determinat să-l includem în cadrul acestui tip.

Acest tip de opaiț, mai puțin întâlnit în literatura de specialitate, se diferențiază de celelalte tipuri prin: o argilă de foarte bună calitate, bej-rozie, fină; discul oval mult adineat, iar canalul ce duce spre cioc ridicat pînă la nivelul umerilor, care sunt relativ înguști și convechi, cu decorul adineat; toarta inelară și două cercuri concentrice adinicate.³² La aceste caracteristici de pastă și morfologie se adaugă și datarea similară a tuturor exemplarelor cunoscute de noi în Dobrogea: al doilea sfert al secolului al V-lea. Pînă la apariția altor descoperiri inclinăm să credem că ar putea fi vorba de un eventual produs local inspirat de un opaiț microasiatic de forma celui din Milet.³³

V) Opaițe cu corpul alungit, discul mic și cu canal

1) Pasta bej-cărămizie, multă mică albă; angobă proprie.

Corp puternic alungit, disc mic înconjurat de o nervură puternică, care se prelungeste sub formă de canal îngust spre ciocul binc reliefat cu o largă gaură a fitilului. Toarta lamelară, neperforată. Baza inelară, adineată; ciocul este flancat la partea inferioară de cîte o nervură. Pe umerii largi, răzuți spre exterior, apare un decor din frunze de viță de vie și ciorechini. (Pl. 77/1)

Dimensiuni: L = 10 cm; l = 6,5 cm; I = 2,8/3,5 cm. Nr. inv. 29616. Extramuros, N VII.

Datare: a doua jumătate a secolului al V-lea.

Analogii: Efes³⁴.

Ar putea fi o imitație locală a unor opaițe microasiatice.

VI) Opaițe de tip nord african

1) Pasta rozie-orange, fină, dură, compactă; angobă orange.

Fragmentar; s-a păstrat o porțiune din cioc și din umăr. Este tipul clasic de opaiț nord african, cu discul ovoidal mărginit de o puternică nervură care se deschide spre cioc într-un canal larg. Umerii drepti sunt decorați cu un motiv floral, palmetă din trei frunze care stă peste o volvă dublă³⁵ și unul geometric, patrat dublu liniar cu 16 puncte între cele două linii exterioare cu două cercuri concentrice la mijloc.³⁶ (Pl. 77/2)

Nr. inv. 22273; C 4, N V.

Datare: cca. 433—441.

Dacă lipsește discul ne este greu să găsim analogii. Tipul acesta este însă foarte cunoscut pentru a face alte considerații. Subliniem doar datarea acestui fragment în jurul anului 440, fapt ce confirmă datarea lui Hayes.³⁷

VII) Opaițe de tip balcanic

1) Pasta negricioasă-cenușie, culoare căpătată prin incindierea nivelului, fină.

Corpul alungit și plat cu ciocul în prelungire, umărul lat înădrăut spre exterior și interior de cîte o nervură, ultima delimitând și discul pe care-l unește cu ciocul printr-un canal. Toarta conică, lamelară; baza inelară. Pe umăr apare un decor din liniițe în relief dispuse radial în timp ce la partea inferioară a discului apare o cruce în relief. (Pl. 45/4)

Dimensiuni: L = 10,4 cm; l = 6,2 cm; I = 2,7/3,5 cm. Nr. inv. 25101, C 4, N V.

Datare: al doilea sfert al secolului al V-lea (cca 433—441).

Analogii: Independența (Murighiol)³⁸, Tomis³⁹, Iatrus⁴⁰.

Acest tip inspirat de opaițul nord-african va cunoaște o mare popularitate în zona balcanică a imperiului unde va fi întâlnit, cu mici modificări, pînă în prima parte a secolului al VII-lea.

2) Pasta bej-cărămizie, micacee, fină.

Fragment. S-a păstrat o porțiune din partea superioară.

Corpul puternic alungit, discul oval, cu gaura de alimentare în centru, mărginit de o nervură puternică care se deschide spre cioc într-un canal. Umerii puternici aplăcați sint

décorati cu linii mici; din nervura ce mărginește discul se desprinde o nervură ce merge paralel cu prima, iar în dreptul canalului formează o buclă. (Pl. 77/3)

Nr. inv. 36803; Așezare extramuros, S IV, N VII.

Datare: a doua jumătate a secolului al V-lea (?).

Analogii: nu cunoaștem paralele exacte pentru acest opaiț. Ar putea constitui o verigă intermedieră între tipurile XXX și XXXII ale lui C Icomonu ⁴¹.

B) OPAIȚE PRELUCRATE LA ROATĂ

1) Pasta de culoare bej-maronie, mică albă, moale, fină; angobă proprie.

Fragmentar; lipsă ciocul. Corpul circular cu discul rotund, foarte puțin adâncit, gaura de alimentare largă, toarta închiară cu două caneluri incizate. Baza plană, rotundă. (Pl. 77/5)

Dimensiuni: $L_p = 8,7$ cm; $l = 6,4$ cm; $I = 3,3/4,1$ cm. Nr. inv. 25199. C 4, N III.

Datare: primul sfert al secolului al V-lea.

Analogii: Römisch-Germanischen Zentralmuseum-Mainz ⁴².

2) Aceeași textură a pastei și morfologie cu ale exemplarului precedent.

Lipsesc toarta și ciocul. (Pl. 77/6)

Dimensiuni: $L/l = 6$ cm; $I = 3$ cm. Nr. inv. 25200. C 10, N III.

Datare: primul sfert al secolului al V-lea.

3) Aceeași textură a pastei și morfologie cu primele două exemplare.

Fragmentar; lipsesc porțiunile din disc, toarta și ciocul. (Pl. 77/7)

Dimensiuni: $L/l = 6,5$ cm; $I_p = 2,7$ cm. Nr. inv. 25203. C 19, N III.

Datare: primul sfert al secolului al V-lea.

Toate aceste trei opaițe au corpul executat la roată, iar toarta și ciocul lipite ulterior. De asemenea toate se datează în primele decesenii ale secolului al V-lea, fiind produse local și imitând o formă la modă în imperiu în această epocă ⁴³.

C) OPAIȚE MODELATE CU MÎNA

Un singur opaiț se înscrie în acest subcapitol.

Pasta este de culoare boj deschis, dură, cu multă scoică pisată, particule albe (calcar?); angobă proprie.

Corpul ovoidal, umerii căzuți puternic, un mare orificiu pentru alimentare cu marginile ridicate, la fel cum pare să fi fost cazul și cu marginile orificiului fistilului. Toarta masivă, închiară, baza plană. (Pl. 77/8)

Dimensiuni: $L = 10$ cm; $l = 5,9$ cm; $I = 4,3/4,5$ cm. Nr. inv. 25197. C 10, N IV.

Datare: cca 422–433.

Analogii: Telița ⁴⁴.

În pofida numărului relativ mic – 43 exemplare, din care doar 11 păstrate complet – acest material aduce o importantă contribuție la clarificarea schimburilor economice cu celealte provincii ale imperiului precum și în privința producției locale. Au putut fi bine individualizate unele tipuri – cum ar fi, de exemplu, opaițele cu corpul și discul oval (IV).

De asemenea contextele arheologice ferm dateate au oferit puncte de sprijin pentru datarea unor tipuri de opaițe în cadrul provinciei Seythia Minor, cum ar fi, de exemplu, cel nord african sau imitațiile balcanice ale acestuia, ale căror începuturi nu erau fixate cu precizie.

În afara opaițului cu disc rectangular, presupus a fi un produs important din Attica, toate celealte opaițe sunt produse sau, de cele mai multe ori, imitații ale centrelor micro-asiatici. Se relevă astfel din nou strinsa legătură care există între Seythia și Asia Mică, continuând astfel legăturile tradiționale existente între aceste zone încă din specialele elenistică și romană timpurie.

NOTE

1. În privința pericolului de a crea noi tipologii verzi Bruneau 1965, 10.
2. Prescurtările folosite sunt următoarele: lunimea (L); lâitimea (l); înâltîmea (I); aceasta din urmă include și înâltîmea apucătorii. În cazul pieselor fragmentare la subiectul literelor am adăugat litera „p” = păstrată.
3. Bronner 1930, Tip XXVIII, 242, pl. XV/1080.
4. Perlzweig 1961, 143, nr. 1433, pl. 27, datat într-o două jumătate a secolului al IV-lea; Haken 1958, 100—101, nr. 104, Pl. XIV.
5. Colectiv Muzeului „Deltiei Dunării” Tulcea, nr. inv. 28529, descoperit pe un nivel distrus în anul 878.
6. Miltner 1937, 140, nr. 943, 947, pl. V, tip V, forma 5, diferă doar forma toartei care este în bandă lată cu patru caneluri.
7. Prin inițiativă locală nu înțelegem o producere a opaișului în cadrul acestui sit ci în cadrul provinciei.
8. Icoanomu 1967, 130, tip XXVI, nr. 670, 671, fig. 151, 152.
9. Welkow 1935, pl. 20, fig. 2/3.
10. Miltner 1937, 120, tip II, forma 5, nr. 303, decorat pe umăr cu o cruce adincă, decorație ce apare și pe exemplarul nr. 670 de la Tomis.
11. Ibidem, 120, nr. 301, pl. III, tip II, forma 5.
12. Ibidem, 115, nr. 189, 190, pl. II, tip II, forma 1.
13. Bruneau 1965, 139, pl. 33, nr. 4695—4697, dar cu decor pe disc și „pastile în relief” pe bordură, datat într-o două jumătate a secolului al IV-lea.
14. Bruneer 1930, 222, tip XXVIII, nr. 883, pl. XIII.
15. Miltner 1937, 117, nr. 230, pl. II, tip II, forma 1.
16. Menzel 1969, 96, nr. 632, fig. 80/9, dar cu cinci orificii de umplere.
17. Miltner 1937, 158, nr. 1415, pl. VIII, tip X, forma 1.
18. DID II, fig. 50/1, diferă doar ornamentarea crucii.
19. Miltner 1937, 126, nr. 468, tip II, forma 2, pl. IV în caz că în exemplarul nostru discul nu este unit cu ciocul, sau pag. 159, nr. 1443, pl. VIII, tip X, forma 1 dacă discul este unit cu ciocul prin canal.
20. Menzel 1969, 97, nr. 623, fig. 79/7 dar fără globule pe bordură.
21. Icoanomu 1967, 144, nr. 752, fig. 169.
22. Bruneau 1965, 140, nr. 4701, pl. 33.
23. Sultov 1985, pl. III/II cu o decorație identică a umărului și o morfologie foarte apropiată de exemplarului nostru cu excepția ciocului care are gaura situlului mai mică iar ciocul este separat de corp prin două bare incizate.
24. Datarea mai tîrzie a acestei piese față de cea anterioră este asigurată parțial și de reducerea dimensiunilor acesteia.
25. Perlzweig 1961, 199, nr. 2939, pl. 47, 50/2939.
26. Miltner 1937, 163, pl. VIII/1577, 1594; pl. IX/1596, 1605 tip X, forma 2.
27. Ibidem, 104, pl. IX/1633 dar fără rozetă pe disc.
28. Ibidem, 106, 172, pl. X/1878, lămpi bizantine de tip III.
29. Un exemplar întreg a apărut în zona extramuros a cetății în cadrul unui context datat tot în al doilea sfert al secolului V.
30. M. Bailey, *A Catalog of the Lamps in the British Museum*, Vol. I, London 1975, 5.
31. O formă apropiată pare să aibă opaișul publicat de Perlzweig 1961, 184, nr. 2696, pl. 41 și datat la începutul secolului al IV-lea diferă doar forma toartei și decorul umerilor.
32. Cf. exemplarului întreg descoperit la Independența (Marighiol).
33. Menzel 1969, 99, nr. 645, fig. 81/3.
34. Miltner 1937, 105, tip XI, forma 3, pl. IX/1853, 1848, 1849; pl. XIV/324.
35. Hayes 1972, 249, fig. 44 r, motiv tip 118, datat cca. mijlocul secolului al V-lea — începutul secolului al VI-lea.
36. Un motiv similar apare pe tiparul publicat de M. Mackensen în *Bayerische Vorgeschichte* Blatter 46, München 1980, 208, pl. 20; aici este indicată principala bibliografie pentru acest tip de opaișe.
37. Hayes 1972, 314.
38. Inedit.
39. Icoanomu 1967, 139—44, tip XXX, fig. 56.
40. Gomolka-Fuchs 1982, 166—67, pl. 69, nr. 673.
41. Icoanomu, 1967, 27—28.
42. Menzel 1969, 87, nr. 574, pl. 85/8.
43. Bruneer 1930, 122—24, tip XXXV/Pl. XXIV/1580; D. Ivanyi, *Die Pannonische Lampen*, în Diss. Pann. Ser. 2, nr. 2, Budapest 1935, 21, tip XXIII pl. LVI/8, 9.
44. Baumann 1983, fig. 53/5.

VIII. MONEDELE

GH. POENARU BORDEA

Cu ocazia cercetărilor arheologice în fortificația de la Babadag din punctul „Podul de la Toprajchioi” s-a descoperit o cantitate neobișnuit de mare de monede. Primul sondaj din 1978 în care s-au aflat doar patru exemplare nu lăsa să se intrevadă această realitate, însă săpăturile de amploare din 1979–1982, ca și demontarea unui mormânt în 1983, au dus la descoperirea a foarte numeroase monede izolate și a cîteva grupuri caracteristice de monede, mici depozite sau tezaure monetare.

Publicăm aici 750 de monede izolate și cinci „tezaure” monetare. În catalogul monedelor nu sunt incluse exemplarele descoperite în 1978 care au fost publicate și pe care nu le-am avut la dispoziție cînd am încheiat lucrără¹, dar ele vor figura în note la locul potrivit. Pe lîngă cîteva informații generale² au mai fost publicate de autorii săpăturilor cîteva monede descoperite în 1979, fără datele tehnice și cu mici inexactități³. Acestea au fost integrate în catalog și se semnalează în aparatul critic poziția precisă din publicația inițială. Alte două monede, descoperite după încheierea campaniei de săpături din 1981, au fost publicate fără știință noastră⁴ și le-am inclus în catalog.

În catalogul descoperirilor izolate materialul numismatic a fost organizat în ordinea: monede grecești, monede romane din secolul II e.n. și din secolele IV–V. În ce le privește pe acestea din urmă, au fost mai întîi catalogate cele cu atelierul precizat, în ordinea în care atelierele sunt prezentate în catalogele folosite pentru identificări, și în cadrul fiecărui atelier în ordine cronologică, după care sunt publicate cele cu atelierul neprecizat, tot în ordine cronologică. Am inclus de asemenea monedele neprecizate și în fine pe cele total distruse.

În catalogul tezaurelor, cinci la număr, cu un total de 826 monede, care sunt publicate în ordinea dată de ultima monedă, respectiv cele mai recente monede, s-a procedat după aceleași principii, fiind inserate întîi monedele cu atelierul precizat, apoi cele identificabile cu atelierul neprecizat și în sfîrșit cele neidentificabile.

Monedele ilustrate sunt marcate de un asterisc aflat după numărul de catalog, sau, cînd sunt grupate mai multe monede și ea ilustrată nu este nici prima nici ultima, după datele tehnice ale monedei în chestiune, mai exact după mențiunea mm.

CATALOGUL DESCOPERIRILO R MONETARE

a. Izolate

I. GRECEȘTI

Roemetalkes

^{1*}. AE ↓ 3,45 g; 19,5 mm. Inv. 42949.
C 7; N I (1981).

b. Neprecizate: sec. II-III

2-3 AE ↓ 2,12 g; 16 mm ↑ 1,40 g; 15 mm, Inv. 42908 și 43967.
Passim (1980) C 8; N III (1982).

II ROMAINE

a. Secolul II e.n.

Trajan

4.* AE ↓ 20,90 g, 33 mm. Sesterț. Inv. 42669
BMC, III, p. 216, nr. 1015, Roma, grupa A, anul 119(?)
C 11 N 11 (1981)

Hadrian

5.* AE ↓ 24,00 g, 32 mm. Sesterț. Inv. 43925.
BMC, III, p. 406, nr. 1146, Roma, grupa A, anul 119.
C 11 N 11 poate groapa îngă incintă (1982)

Anonimus Probus

6.* AE ↓ 13,37 g, 26 mm Dupondius Inv. 43924.
BMC, IV, p. 354, nr. 2071 Roma, anii 158-159.
C 19 bis N III (1982)

L. Verus

7.* AE ↓ 10,25 g, 24,5 mm As Inv. 43325.
Hibrid Pentru cv cf BMC, IV, p. 591, nr. 1286, anii 165-166(?); M. Aurelius.
C 18 N III (1980)

b. Secolele IV-V

Arelate

Constantius II

8 AE ↓ 1,10 g; 18,5 mm. Fragm Inv. 43341
LRBC, II, 457, anii 354-355.
RIC, VIII, p. 224, nr. 266, anii 355-361
C 14; N III (1980). PCON

Julian

9.* AE ↓ 1,85 g, 18 mm Inv. 43899
LRBC, II, anii 361-363
RIC, VIII, p. 227 nr. 299 anii 360-363, grupa L
C 4, N II (1982). ?CON

Valentinian I

10.* AE ↓ 1,37 g, 18 mm. Fragm Inv. 44257
LRBC, II, 490 sau 491, anii 364-367
N 1 (1980). OF CON

Roma

Neprecizat

11 AE ↓ 1,45 g, 19,5 mm. Fragm Inv. 43276.
LRBC, II, 712-714 sau 718-720, anii 367-375.
C 4, N II (1980). (R sau R-QVA)PTA

Aquileea

Constantius II

12.* AE ↓ 1,10 g, 18 mm. Inv. 43888
LRBC, II, 934, anii 352-354.
RIC, VIII, p. 334, nr. 202, anii 352-355, seria II.
C 2, N II (1982). AQP

Siseia

Constantin cel Mare

13. AE ↓ 2,26 g; 20 mm. Inv. 42670
 RIC, VII, p. 428, nr. 109, anul 320
 C 1; N II (1981).

S | F
 ASIS*

Constans

14. AE ↓ 1,05 g; 16 mm. Inv. 43918
 LRBC, I, 791, anii 341–346.
 RIC, VIII, p. 363, nr. 183, anii 347–348, seria II
 C 18; N I (1982).

[S]I[S]

Constantius II

15. AE ↓ 1,90 g, 17 mm. Inv. 43885
 LRBC, II, 1245, anii 355–361.
 RIC, VIII, p. 378 nr. 393, anii 355–361
 MC2/3, N II (1982).

ASIS-

Valens

16–17. AE ↓ 2,30 g; 18,5 mm. ↓ 1,00 g, 17,5 mm. Fragm. Inv. 42950 și 42951,
 LRBC, II, 1276, anii 364–367
 M C 18/19; N I (1981). C 8; N II.

BSISC ; BS[ISC]

Valentinian I

18. AE ↓ 2,60 g; 18 mm. Inv. 42962.
 LRBC, II, 1277, anii 364–367.
 C 7; N I (1981).

ASISC

Valens

19. AE ↓ 2,29 g; 19 mm. Inv. 44737.
 LRBC, II, 1278, anii 364–367.
 C 15; N II (1983).

ASISC

20. AE ↓ 2,15 g; 18 mm. Inv. 42953.
 LRBC, II, 1280, anii 364–367.
 M C18/19; N I (1981).

BSISC

21. AE ↓ 2,25 g, 19 mm. Inv. 43860
 LRBC, II, 1300, anii 367–375.
 C 6; N III (1982).

R
 BSISC

Gratian

22. AE ↓ 2,00 g, 17 mm. Inv. 43350
 LRBC, II, 1301, anii 367–375.
 C 14; N III (1980).

R
 BSISC

Valentinian I

23. AE ↓ 2,12 g, 18,5 mm. Inv. 42209
 LRBC, II, 1302, anii 367–375
 C 13; N I–II (1980).

R |
 ASISC

24. AE ↓ 2,60 g; 18 mm. Perforată Inv. 42672
 LRBC, II, 1303, anii 367–375
 M C 16/17; N I (1981).

S | *
 F
 BSISC

25. AE ↓ 2,50 g; 18 mm Inv. 42778.
LRBC, II, 1384, anii 367–375
C 18; N IV (1980).

Q | R
A
ASISCE

Flacilla

26. AE ↓ 1,20 g, 13 mm Inv. 43921
LRBC, II, 1566, anii 383–392, perioada I.
C 3; N IV (1982)

BSIS

Theodosius I

27. AE ↓ 0,82 g; 18,5 mm Inv. 43323
LRBC, II, 1576, anii 383–392, perioada II.
C 18; N III (1980).

ASIS

Sirmium

Constantius II

28. AE ✓ 2,50 g, 18 mm Inv. 42671
LRBC, II, 1607, anii 351–354 (cu Ev).
RIC, VIII, p. 388, nr. 60, anii 350–355
seria III (cu Ev).
MG 18/19; N II (1981)

E |
ASIRM

29. AE ↑ 1,40 g, 18 mm. Fragm. Inv. 43318.
LRBC, II, 1616, anii 355–361
RIC, VIII, p. 390, nr. 80, anii 355–361.
C 10; N I–II (1980).

BSIRM

30. *Italian*

AE ✕ 1,55 g; 17 mm. Inv. 43900.
LRBC, II, 1616, anii 355–361.
RIC, VIII, p. 390, nr. 81, anii 355–361.
C 4; N II (1982).

BSIRM

Thessalonice

Neprecizat

31. AE ↑ 0,62 g, 15 mm. Fragm. Inv. 43964.
LRBC, I, 859–861, anii 341–346.
RIC, VIII, p. 411, nr. 99–101, anii 347–348.
C 3; N IV (1982).

SMTS[·]

Constantius II

32. AE ✕ 1,10 g; 15 mm. Inv. 42833.
LRBC, I, 862, anii 341–346.
RIC, VIII, p. 411, nr. 102, anii 347–348.
C 15; N IV (1980).

◆
SMTSA.

33–34. AE ✕ 2,67 g; 18 mm ↓ 1,32 g; 18 mm. Inv. 42198 și 42214.
LRBC, II, 1681, anii 351–354.
RIC, VIII, p. 419, nr. 189, anii 350–355, grupa III.
C 4; N II (1980). C 7, N I–II (1980).

Γ |
SMTS · Δ |
SMTS

35. AE ↑ 1,50 g, 15 mm. Inv. 43880
LRBC, II, 1683, anii 361–364
RIC, VIII, p. 419, nr. 192 anii 350–355, grupa III.
C 18; N I (1980).

SMTSΓ

36. AE \searrow 1,70 g; 15 mm. Inv. 43870.

LRBC, II, 1684, anii 355–361.

RIC, VIII, p. 421, nr 208, anii 355–361, grupa I.
C 3; N IV (1982).

M |
SMTSF

37. AE \uparrow 0,87 g; 16 mm. Inv. 42197.

LRBC, II, 1689, anii 355–361

RIC, VIII, p. 422, nr. 213, anii 355–361, grupa II.
C 4; N II (?).

SMTSF[.]

Valens

38. AE \uparrow 1,70 g; 18 mm. Inv. 43861.

LRBC, II, 1705, anii 364–367.

C 5; N III (1982).

TESF

39–43. AE \searrow 2,20 g; 20 mm. \searrow 2,15 g, 18,5 mm. Fragm. \downarrow 1,80 g; 16 mm.
Fragm. \downarrow 1,30 g; 15 mm. Fragm. \searrow 2,00 g; 18 mm. Perforată.
Inv. 43838, 42955, 43842, 42956 și 42673/.

LRBC, II, 1707, anii 364–367.

TESA (3 ex.) TESA? ; TES[.]

C 13, N II (1982). C 7; N I (1981). C 5; N III (1982). C 7; N I (1981)
MC 16/17; N I (1981)

44–45. AE \uparrow 2,30 g; 16 mm. Inv. 42957 și 44261.

LRBC, II, 1709, anii 364–367.

N III (1981). C 7; N V (1980).

TESB ; TESI

46. AE \uparrow 2,42 g; 18,5 mm. Fragm. Inv. 42244.

LRBC, II, 1714, anii 364–367

C 7; N II (1980).

★ |
TESA

Gration

47. AE \uparrow 3,05 g; 18 mm. Inv. 43915.

LRBC, II, 1730, anii 367–375.

C 18; N I (1982).

|Γ
TES

Valens

48. AE \searrow 2,15 g; 16,5 mm. Inv. 42958.

LRBC, II, 1732, anii 367–375.

C 8; N II (1981).

Δ |
TES

49. AE \downarrow 1,67 g; 18 mm. Inv. 43829.

LRBC, II, – : cf. 1736, anii 367–375, la noi
tip SECVRITAS REIPUBLICAE,

C 18, N I (1982).

[•] ?
TES

Valentinian I

50. AE \downarrow 2,27 g, 18 mm. Inv. 44738.

LRBC, II, 1752, anii 367–375.

Passim (1983).

★ |
B | ★
TES

51. AE \searrow 1,95 g; 18 mm. Inv. 42954.

LRBC, II, 1757, anii 367–375.

C 8; N II (1981).

R | B
TES

Valens

52. AE \uparrow 1,80 g; 17 mm. Perforată. Inv. 43277.
 LRBC, II, -; cf. 1760–1761 (Valentinian I.
 Gratian), anii 367–375.
 C 10; N III (1980).

B | R
TES

Theodosius I

53. AE \downarrow 0,55 g, 12,5 mm. Fragm. Inv. 43349.
 LRBC, II, 1862, anii 383–392.
 C 17; N III (1980).

A |
[TES]

Neprecizat

- 54–55. AE 1,02 g; 14 mm. Fragm. \downarrow 0,75 g; 12 mm. Fragm.
 Inv. 43957 și 43962.
 LRBC, II, 1856–1866, anii 383–392, zeroada II.
 M principal, N VI (1982). C 3, N IV (1982).

sau [•.]
[TES] [TES]

Heracleea

56. Valens

- AE \downarrow 1,30 g, 18 mm. Inv. 42683.
 LRBC, II, -, cf. 1925, anii 364–365, la noi
 tip GLORIA ROMANORVM
 M C 18/19; N III (1981).

|Γ
SMHB

Valentinian II

57. AE \downarrow 1,02 g, 15 mm. Inv. 42846.
 LRBC, II, 1983, anii 383–392.
 C 19; N V (1980).

SMHA

Arcadius

58. AE \uparrow 5,60 g, 20 mm. Inv. 42848.
 LRBC, II, 1990, anii 393–395.
 C 7; N V (1980).

|★
SMHB

Constantinopol

Constantin cel Mare – postum

59. AE \uparrow 1,65 g, 15,5 mm. Inv. 42959.
 LRBC, I, 1063, anii 341–346.
 RIC, VIII, p. 453, nr. 68, anii 347–348.
 M C 18/19; N I (1981).

CONS[-]

60–63. Constantius II

- AE \downarrow 2,82 g, 16 mm. \uparrow 2,40 g; 17 mm. \uparrow 2,10, 16 mm. \uparrow 1,40 g; 14 mm.
 Inv. 42202, 42961, 42960 și 42962.
 LRBC, II, 2039, anii 351–354.

CONSA (2 ex.); [C]ONS[-]; [C]ONS?

- RIC, VIII, p. 458, nr. 118, anii 351–55, grupa II.
 C 7; N II (1980). C 7; N I (1981). C 8, N II (1981). C 7; N I (1980).

64. AE \uparrow 2,07 g; 15 mm. Inv. 42204.

- LRBC, II, 2049, anii 355–361

- RIC, VIII, p. 460, nr. 137, anii 355–361.

- C 18, N I–II (1980)

M-?
CONSA

- 65-66. AE ↓ 2,20 g; 16 mm. ↓ 1,45 g; 14 mm. Fragm. Inv. 42963 și 43872.
 LRBC, II, 2053, anii 355-361. CONSL ; CON[S]
- RIC, VIII, p. 461, nr. 149 sau 151, anii 355-361, grupa II.
 C 7; N I (1981). C 13; N II (1982).
- Neprecizat*
67. AE ↑ 0,85 g; 16 mm. Fragm. Inv. 43954.
 LRBC, II, 2066-2067, anii 364-365. CONSF
 C 4; N II (1982).
- Valentinian I*
68. AE ↑ 2,82 g; 17,5 mm. Inv. 42193.
 LRBC, II, 2068, anii 364-365. CONSPB
 C 4; N II(?) (1980).
- Valens*
69. AE ↓ 2,00 g; 17 mm. Inv. 43840.
 LRBC, II, 2070, anii 364-365. CONSPE
 C 18; N I (1982).
- Valentinian I*
- 70-71. AE ↓ 1,90 g; 18 mm. Fragm. ↓ 2,30 g; 18,5 mm. Inv. 42965 și 42964.
 LRBC, II, 2074, anii 364-365. CONSA? ; CONSB
 C 8; N II (1981). C 7; N I (1981).
- 72-78. *Valens*
- AE ↑ 2,00 g; 19 mm. ↑ 1,50 g; 18 mm. ↑ 1,67 g; 17 mm. Fragm. ↑ 2,05 g; 16 mm. ↓ 2,47 g; 17 mm. ↑ 1,34 g; 16 mm. Fragm. ↓ 1,30 g; 15,5 mm. Inv. 43846, 43832, 43844, 43853, 42196, 42336 și 42967.
 LRBC, II, 2075, anii 364-365. CONSA (2 ex); CONSB : CONSF ;
 M C 12/13; N I (1982). M C 2/3; N II (1982). M C 2/3; N II (1982). C 4; N II (1982). C 4; N II(?) (1980) Passim (1981). C 7; N I (1981).
- 79-80. AE ↑ 2,40 g; 17 mm. ↑ 2,02 g; 17 mm. Inv. 42968 și 43845.
 LRBC, II, 2077, anii 364-365. CONSB : [C]ONS[-]
 C 8; N II (1981). C 8; N II(?) (1982).
- Valentinian I*
81. AE ↑ 2,00 g, 16,5 mm. Inv. 43310.
 LRBC, II, 2087, anii 366-367.
 C 10; N I-II (1980). CONSA
- Valens*
82. AE ↓ 2,60 g; 18 mm. Inv. 42207
 LRBC, II, 2091, anii 367-375. ★ | R
 C 18; N I-II (1980). CONSA
- Valentinian I*
83. AE ↓ 1,60 g; 18 mm. Fragm. Inv. 43067.
 LRBC, II, 2094, anii 367-375.
 Passim (1981). R | ★
 CONSA

Valens

84. AE ↓ 2,00 g; 16,5 mm. Fragm. Inv 42675.
 LRBC, II, 2095, anni 367–375.
 M C 18/19, II (1981).

CONSE[.]

Gratianus

85. AE ↓ 2,40 g, 16,5 mm. Inv 42969.
 LRBC, II, 2100, anni 367–375.
 C 7; N I (1981).

CONST

Valentinian I

86. AE ↓ 1,25 g, 19 mm. Fragm. Inv 42970.
 LRBC, II, 2101, anni 367–375
 C 7; N I (1981)

[C]ONS[.]

Valens

- 87* AE ↑ 2,40 g, 18 mm Inv 42971 Inv 42971
 LRBC, II, 2102, anni 367–375
 C 7; N I (1981)

CONSB

88. AE ↓ 2,55 g 16 mm Inv 43858
 LRBC, II, 2103, anni 367–375
 C 7, N III

[C]ON[S]

89. AE ↓ 1,42 g, 16 mm. Fragm. Inv 43852
 LRBC, II, 2106, anni 367–375
 C 7, N II (1982).

CONSA

Valentinian I

- 90* AE ↑ 2,25 g 16,5 mm Inv 42674
 LRBC, II, 2109, anni 367–375
 M C 18/19, N III (1981).

CONST

Valens

- 91* AE ↑ 2,25 g 18 mm Inv 43033
 LRBC II - , cf 2111 (Gratian) anni 367–375
 M C 2/3, N III (1981)

C[DNS.]

Theodosius I

- 92* AE ↓ 1,31 g 12,5 mm Inv 40646
 LRBC, II, 2159, annul 383
 C 7 A, N III (1979)

CON[?]

- 93* AE ↓ 0,70 g 13,5 mm Inv 42677
 LRBC, II, , cf 2159 annul 383 la noi su stea
 M C 2/3; N II (1981)

CONA*

Arcadius

- 94 AE ↓ 1,12 g, 14 mm. Inv 42336
 LRBC, II, 2161, annul 383
 Passim (1981).

CONF

Flacilla

95. AE ↑ 1,15 g; 19 mm. Inv. 42972.

LRBC, II, 2167, anul 383.

N III (1981).

CONC

Theodosius I

96–98. AE ↘ 0,92 g; 12 mm. ↑ 0,80 g; 13,5 mm. ↓ 0,65 g; 13 mm. Inv. 43313, 42678 și 42679.

LRBC, II, 2184, anii 383–392 sau 2192, anii 393–395.

CONSA (2 ex.); CON[S.]

C 18; N III (1980). M C 18/19, N V (1981). M C 18/19; N III (1981).

Arcadius

99–102. AE ↓ 0,95 g; 13 mm, ↑ 0,70 g; 14 mm. ↓ 1,00 g; 14 mm. ↓ 0,70 g; 12 mm. Inv. 42856, 42973, 43064 și 43904.

LRBC, II, 2185, anii 383–392.

CONSA (2 ex.); CONSI; CONS[.]

C 4; N V (1980). N III (1981). C 13; N III (1981). C 20, N VI (1982).

Neprecizat

103–105. AE ↑ 1,17 g; 12,5 mm. ↑ 0,67 g; 12 mm, ↓ 0,80 g, 13,5 mm. Inv. 43281, 44739 și 42680.

LRBC, II, 2183–2185, anii 383–392 sau 2192–2194, anii 393–395.

CONSA (2 ex.); CONSI.

C 19; N VI (1980). C 15; N V, martor principal (1983). M C 8/9; N III (1981).

Theodosius I

106. AE ↑ 4,20 g; 21 mm. Fragm. Inv. 42966.

LRBC, II, 2186, anii 393–395.

CONSA

N III (1981).

Arcadius

107. AE ↘ 0,95 g; 14,5 mm. Inv. 43305.

LRBC, II, 2193, anii 393–395.

CONSI

C 19; N III (1980).

108–111. AE ↓ 2,60 g; 17,5 mm, ↑ 1,58 g; 17 mm. ↓ 1,72 g; 19 mm.

Fragm. ↓ 1,50 g; 18 mm. Inv. 43340, 40647*, 43346 și 43905.

LRBC, II, 2205, anii 395–402.

CONSA (2 ex.); CONSB; CONSI

C 12; N III (1980). C 13; N V (1979). C 4; N III (1980). M C 3; N V (1982).

Honorius

112–114. AE ↓ 2,47 g, 17 mm. ↘ 2,25 g; 17 mm. Fragm. ↓ 2,15 g; 17,5 mm.

Inv. 40665*, 43037 și 42681.

LRBC, II, 2206, anii 395–402.

CONSA (3 ex.)

C 2; N IV, eventual între N V și N IV (1979). M C 8/9; N IV (1981). M C 3/4; N IV (1981).

Neprecizat

115. AE ↓ 1,87 g; 15,5 mm. Inv. 43271.

LRBC, II, 2205–2206, anii 395–402

[C]ONSA

C 17; N VI (1980).

Arcadius

116–117. AE ↑ 2,26 g; 16,5 mm. ↑ 1,90 g; 17 mm. Inv. 43317 și 42854.

LRBC, II, 2210, anii 402–408.

CONSA; [C]ONSA

C 10; N I–II (1980). C 4; N V (1980).

118. AE ↑ 0,67 g; 12 mm. Inv. 43906.

LRBC, II, 2221, anii 402–408

M principal, N VI (1982)

CON[S.]

Honorius

119. AE ↓ 0,76 g; 13 mm. Inv. 40653¹⁰

LRBC, II, 2223, anii 408–423

C 4; N VI (1979)

CON[NS]

120–121. AE ↓ 1,60 g; 16 mm. ↓ 1,12 g; 13,5 mm. Fragm. Inv. 43321 și 43284.

LRBC, II, 2224, anii 408–423

CON[S]A, CONS

C 18; N III (1980). C 18; N III (1980).

Theodosius II

122. AE ↘ 0,97 g; 14 mm. Fragm. Inv. 43923.

LRBC, II, 2225, anii 408–423

C 20; N VI (1982).

CONSA

Nicomedia

Maximinus II Daza

123. AE ↘ 6,12 g; 25 mm. Inv. 42199

RIC, VI, p. 562, nr. 55, grupa IV, dec. 308–mai 310.

C 4; N II (?) (1980)

SMNB

Neprecizat

124. AE ↓ 0,82 g, 16 mm. Inv. 43966.

Tip GLORIA EXERCITVS (1st), anii 336–341

M C 12/13; N I (1982).

SMN ζ

Constans

125–126. AE ↑ 1,35 g, 15 mm. ↑ 0,62 g; 15 mm. Inv. 43919 și 42203.

LRBC, I, 1150, anii 341–346.

RIC, VIII, p. 475, nr. 51, grupa II, anii 347–348.

M C 2/3; N II (1982). C 18; N I–II (1980).

SMNA, SMNB

Neprecizat

127. AE ↘ 0,65 g, 13 mm. Inv. 43027.

Tip VOT/XX/MVLT/XXX, anii 341–346 (LRBC), 347–348 (RIC)

M C 5/6; N V (1981).

SMNA

Constantius II

128. AE ↘ 5,30 g, 24 mm. Inv. 43890.

LRBC, II, 2300, anii 351–354

RIC, VIII, p. 478, nr. 84, anii 351–355, grupa I.

C 12; N II (1982).

SMNC-3

129–130. AE ↑ 2,60 g, 17 mm. ↘ 2,20 g, 17,5 mm. Inv. 43873 și 44740.

LRBC, II, 2309, anii 351–354 sau 2311, anii 355–361.

SMNA, SMN ζ

RIC, VIII, p. 479, nr. 96, anii 351–355, grupa III sau p. 481, nr. 104, anii 355–361, grupa I.

M C 2/3; N II (1982). C 15; N III (1983).

Julian

131. AE ↘ 2,45 g; 17 mm. Inv. 43898.

LRBC, II, ..; cf. 2312, anii 355–361.

RIC, VIII, p. 481, nr. 105, anii 355–361, grupa I.

M C 12/13; N I (1982).

SMNA

Constantius II

132. AE ↑ 2,15 g; 17 mm. Inv. 42974.

LRBC, II, 2313, anii 355–361.

RIC, VIII, p. 482, nr. 110, anii 355–361, grupa I.
C 7; N I (1981).

M |
SMNA

133–134. AE ↑ 1,65 g; 15,5 mm. ↓ 1,25 g, 16 mm. Fragm. Inv. 42975 și 43892.

LRBC, II, 2315, anii 355–361.

RIC, VIII, p. 482, nr. 112, anii 355–361, grupa II.
C 7; N I (1981). M C 12/13; N I (1982).

SMNA

Iulian

135. AE ↑ 1,60 g; 17 mm. Inv. 42976.

LRBC, II, 2316, anii 355–361.

RIC, VIII, p. 482, nr. 113, anii 355–361, grupa II.
C 7; N I (1981).

SMNE

Valentinian I

* 136–137. AE ↑ 2,10 g; 17 mm ↗ 2,13 g; 18 mm. Inv. 42977 și 44258.

LRBC, II, 2325, anii 364–365 sau 2334, anii 367–375.

C 7; N I (1981). C 7; N II (1980).

SMNA

SMNT

Valens

138. AE ↑ 2,10 g; 19,5 mm. Inv. 43068.

LRBC, II, 2326, anii 364–365.

M C 17/18; N II (1981).

SMNA

139–142. AF ↑ 1,95 g, 17 mm. ↑ 1,42 g, 18 mm. Fragm.

↑ 1,80 g, 16,5 mm. ↓ 1,70 g; 18,5 mm. Inv. 42721, 43837, 42195 și 42683.

LRBC, II, 2327, anii 364–365 sau 2335, anii 367–375. SMNA (2 ex.) SMNT (2 ex.)

M C 18/19; N II (1981). M C 2/3; N II (1982) C 4, N II (?) (1980). M C 18/19; N II (1981)

SMNA

SMNT

143. AE ↓ 2,30 g; 18 mm. Inv. 42978

LRBC, II, 2329, anii 364–365.

C 7; N I (1981).

SMNA

144. AE ↗ 2,10 g, 16 mm. Inv. 42979

LRBC, II, 2330, anii 364–365 sau 2337,

anii 367–375

C 7; N I (1981).

SMNB

SMNT

Neprecizat

145. AE ↓ 2,65 g; 16 mm. Inv. 43936.

LRBC, II, 2325–2327, anii 364–365 sau

2334–2335, anii 367–375

M C 12/13; N I (1982).

[SMNA]

Valentinian I

146. AE ↓ 1,60 g; 18 mm. Inv. 43912.

Tip SECVRITAS REIPVBLICAE, LRBC, II, –; cf. p. 93.

M C 2/3; N II (1982).

SMNA

Theodosius I

- 147 AE ↑ 1,50 g, 13 mm Inv 42684
 LRBC, II, 2404, anii 383–392 sau 2498 ap 393–395
 M C 18/19, N III (1981) SMNA

Arcadius

- 148 AE ↑ 0,77 g, 12,5 mm Fragm. Inv 42780
 LRBC, II, 2405, anii 382–392 sau 2499
 anii 393–395.
 C 16, N IV (1980). SMN[]

Honorius

- 149 AE ↑ 4,67 g, 22 mm Inv 43324
 LRBC, II, 2424, anii 393–395
 C 18, N III (1980)
 150–151 AE ↘ 1,65 g, 15 mm ↑ 1,67 g 17 mm, Inv 40656 II și 44255 12
 LRBC, II, 2443, anii 402–408 SMNA · SMN[]
 C 2, N VI (1979), C 8, N VI (1980)

Neprezentat

152. AE ↑ 1,65 g; 14,5 mm Inv 43028.
 LRBC, II, 2446–2448, anii 402–408.
 M C 2/3, N III (1981) SMN[]

Theodosius II

153. AE ↘ 0,81 g; 10 mm Inv 40659 12,
 LRBC, II, 2459, anii 425–450
 C 4, N VI (1979). SMNA

Cyzic

- Constantius II*
 154. AE ↘ 1,40 g; 18 mm. Inv 43886
 LRBC, II, 2486, anii 351–354.
 RIC, VIII, p. 497, nr. 92, anii 351–354, seria I.
 C 4; N II (1982). SMKS

155. AE ↗ 2,00 g; 17,5 mm Inv 43311
 LRBC, II, 2502, anii 355–361
 RIC, VIII, p. 499, nr. 116, anii 355–361, seria 2
 C 10, N I–II (1980). SMK[]

- 156–157 AE ↑ 1,64 g; 15 mm. Fragm. ↑ 2,20 g, 16 mm. Inv 44741 și 42980
 LRBC, II, 2504, anii 355–361.
 RIC, VIII, p. 499, nr. 117, anii 355–361, seria II
 C 15, N III (1983), C 7, N I (1981); SMKA · SMKA

158. AE ↑ 1,40 g; 14,5 mm. Inv 42245.
 LRBC, II, –; cf. 2504, anii 355–361
 RIC, VIII, p. 499, nr. 121, anii 355–361, seria II.
 C 7, N II (1980). SMKA

Valens

159. AE ↗ 2,25 g, 19 mm. Inv 43056
 LRBC, II, 2618, anii 364–365 sau 2527, anii 367–375.
 M C 16/17, pe arsură; N I (1981). SMKA

Valentinian I

- 160–163* AE ↑ 1,70 g; 17 mm. ↑ 1,60 g; 15 mm. ↓ 1,80 g;
 19 mm. ↓ 1,62 g; 17,5 mm. Perforată. Inv. 42685,
 42982, 42687 și 42686.
 LRBC, II, 2519, anii 364–365 sau 2529, SMKA ; SMKB ; SMKD (2 ex.).
 anii 367–375.
 M C 18/19; N II (1981). C 7; N I (1981). M C 18/19; N II (1981). M C 16/17;
 N I (1981).

Valens

- 164–167* AE ↑ 2,35 g; 16 mm. ↑ 1,70 g; 16,5 mm. Fragm. ↑ 2,35 g; 16,5 mm. ↑
 2,10 g; 16,5 mm. Inv. 43857, 42983, 43042 și 42981.
 LRBC, II, 2520, anii 364–365 sau SMKA ; SMKB ; SMKD (2 ex.).
 2530, anii 367–376.
 M C 12/13; N I (1982). M C 18/19; N I (1981). C 4; N I (1981). M C 18/19;
 N I (1981).

Gratian?

168. AE ↓ 2,10 g; 21 mm. Fragm. Inv. 42688. SMKG
 LRBC, II, 2545, anul 383.
 M C 3/4; N IV (1981).

Valentinian II

- 169.* AE ↓ 0,75 g; 14 mm. Fragm. Inv. 43353. SMKA
 LRBC, II, 2556, anul 383.
 C 7; N III (1980).

Arcadius

- 170.* AE ↓ 1,36 g; 14,5 mm. Inv. 40651¹⁴. SMKA
 LRBC, II, 2562, anul 383.
 C 8; N V, pe zidul unei clădiri interioare – 0,32 m (1979).

Arcadius

- 171.* AE ↓ 0,97 g; 14 mm. Inv. 43363. SMKA
 LRBC, II, –; cf. 2552–2562, anul 383,
 la noi clar VOT/XX/MVLT/XXX.
 C 2; N I–II (1980).

Neprecizat

- 172–173. AE ↗ 1,15 g; 13 mm. ↑ 0,30 g; 10 mm. Fragm. Inv. 42781 și 42866.
 LRBC, II, 2568–2570 anii 383–392 sau SMKA ; [S]MK[B]
 2577–2679, anii 393–395.
 C 16; N IV (1980). C 13; N II (1980).

Arcadius

- 174.* AE ↓ 4,30 g; 21,5 mm. Inv. 42984. SMKA
 LRBC, II, 2572, anii 393–395.
 N III (1981).

Honorius

- 175.* AE ↓ 2,20 g; 17 mm. Inv. 42839. [S]MK[B?]
 LRBC, II, 2581, anii 395–402.
 C 10; N IV (1980).

Neprecizat

176. AE ↓ 2,47 g; 16,5 mm. Inv. 42815.
 LRBC, II, 2580—2582, anii 395—402.
 C 16; N IV (1980).

SMKA

Honorius

177. AE ↑ 1,98 g; 18 mm. Inv. 44263.
 LRBC, II, 2587, anii 402—408.
 C 17; N I—II (?) (1980).

SMKA

Arcadius

178. AE ↖ 0,90 g; 13 mm. Fragm. Inv. 43040.
 LRBC, II, 2590, anii 402—408.
 N IV, pe zidul adosat pilonului (1981).
 179. AE ↑ 0,45 g; 12 mm. Inv. 43039.
 LRBC, II, 2597, anii 402—408.
 M C 5/6; N V (1981).

SMKA

SMK[.]

Antiochia

Constantius II

180. AE ↓ 0,77 g; 15 mm. Fragm. Inv. 42910.
 LRBC, I, 1380, anii 337—341.
 RIC, VIII, p. 516, nr. 45, anii 337—347, seria I.
 Passim (1980).

SMANA

181. AE ↓ 1,85 g; 15 mm. Inv. 42689.
 LRBC, I, 1398, anii 341—346.
 RIC, VIII, p. 521, nr. 113, anii 347—348.
 M C 18/19; N III (1981).

SMANE

Constans

182. AE ↖ 1,10 g; 13 mm. Inv. 42690.
 LRBC, I, 1399, anii 341—346.
 RIC, VIII, p. 521, nr. 116, anii 347—348.
 M C 5/6; N VI (1981).

SMANB?

Constantius II

183—185. AE ↑ 1,86 g; 16 mm. ↓ 1,52 g; 16,5 mm. Fragm. ↑ 1,22 g; 14 mm.
 Inv. 42985, 42208 și 42221.
 LRBC, II, 2632, anii 351—354. ANE; [A]Nθ; ANI
 RIC, VIII, p. 524, nr. 153, anii 350—355, seria III sau p. 528, nr. 187A,
 anii 355—361, grupa I.
 M C 18/19; N I (1981); C 18; N I—II (1980); C 7; N I—II (1980).

186—188. AE ↖ 3,00 g; 17 mm. ↑ 2,30 g; 16,5 mm. ↓ 1,75 g;
 18 mm. Inv. 42691, 42986 și 43893.
 LRBC, II, 2634, anii 351—354 sau 2635,
 anii 355—361. ANA
 RIC, VIII, p. 524, nr. 155, anii 350—355, seria III sau p. 258, nr. 188,
 anii 355—361, grupa I.
 M C 18/19; N III (1981); C 7; N I (1981); C 20; N IV (1982).

Julian

189. AE ↑ 1,57 g; 16 mm. Inv. 42223.

LRBC, II, 2636, anii 355–361.

ANAI

RIC, VIII, p. 528, nr. 189, anii 355–361, grupa I.

C 7; N I–II (1980).

Constantius II

190–191. AE ↑ 2,00 g; 14,5 mm. ↓ 2,30 g; 15,5 mm. Inv. 43315 și 42987.

LRBC, II, 2637, anii 355–361.

RIC, VIII, p. 528, nr. 191, anii 355–361, grupa I.

C 10; N I–II (1980). C 7; N I (1981).

M
ANAM
ANI*Valentinian I*

192. AE ↓ 1,50 g; 11 mm. Inv. 43047.

LRBC, II, 2653, anii 364–367

ANTA

sau 2658, anii 367–375.

C 4; N I (1981).

*Valens*193–197. AE ↑ 1,85 g; 18 mm. Fragm. ↓ 1,42 g; 14 mm. ↓ 2,70 g;
16,5 mm. ↓ 2,30 g; 17 mm. ↓ 2,70 g; 17 mm. Fragm.

Inv. 43833, 42222, 42988, 42692 și 43834.

LRBC, II, 2654, anii 364–367 sau ANTA; ANTΔ; ANTI (2 ex) ANT[-]
2659, anii 367–375.C 13; N II (1982). C 7; N I–II (1980). C 7; N I (1981). M C 18/19; N II (1981),
C 13; N II (1982).*Neprecizat*

198–199. AE ↓ 2,40 g; 15 mm. ↓ 1,60 g; 14,5 mm. Fragm. Inv. 43956 și 42242.

LRBC, II, 2653–2655, anii 364–367 sau

ANTB; [A]NT[-]

2658–2662, anii 367–375.

C 13; N II (1982). C 19; N I (1980).

Valentinian I

200–201. AE ↓ 1,80 g; 17 mm. ↑ 1,90 g; 17 mm. Inv. 43013 și 43914.

LRBC, II, 2656, anii 364–367

ANTB; ANT[-]

sau 2663, anii 367–375.

C 4; N II (1982). C 4; N II (1982).

Valens

202. AE ↓ 2,20 g; 18 mm. Inv. 43841.

LRBC, II, 2657, anii 364–367 sau 2664,

ANTA

anii 367–375.

C 13; N II (1982).

Gratianus (?)

203. AE ↑ 2,12 g; 18 mm. Inv. 43916.

LRBC, II, 2661, anii 367–375.

ANTA

C 18; N I (1982).

Valentinian I

204. AE ↓ 1,87 g; 17,5 mm. Inv. 42211.

LRBC, II, —, cf. 2666–2667 (Valens).

Gratian, SECVRITAS REIPUBLICAE), la noi sigur tip GLORIA

ROMANORVM (8), anii 367–375.

C 7; N I–II (1980).

★
ANTF

Arcadius

205 AE ↓ 0,85 g 12 mm Inv 40652
 LRBC, II, 27/1 anii 383-392.
 C 4, N VI (1979)

21
ANTF

Theodosius I

206. AE ↓ 0,99 g 13 mm Inv 40657
 LRBC, II, 2764 tip gen., anii 383-395
 C 3; N V (1979)

[•]
ANTA

207 AE ↓ 0,77 g; 11 mm. Inv 40658
 LRBC, II, 2810, anii 425-450
 C 16, N VI (1979).

AN[T]

*Alexandria**Constantius II*

208. AE < 2,30 g, 17 mm. Inv 42693
 LRBC, II, 2844, anii 351-354 sau 2846
 anii 355-361

ALE

RIC, VIII, p. 544 nr 80 anii 351 - 355, seria II sau p. 544, nr. 82 anii 355 - 361 grupa I
 M C 18/19, N II (1981)

209 AE < 1,50 g, 17 mm Fragm Inv 42694

ALEB

LRBC, II, 2850, anii 355-361
 RIC, VIII, p. 545, nr. 87 anii 355-361 grupa II
 M C 18/19, N III (1981)

Neprecizat

210 AE 1,80 g, 15 mm Inv 43951
 LRBC, II, 2850-2852 anii 355-363
 C 18, N I (1982)

ALEA

Iordan

211 AE ↓ 1,00 g 16 mm Fragm Inv 42695
 LRBC, II, 2855, anii 363 - 364
 RIC, VIII, p. 546 nr. 92
 M C 18/19, N II (1981)

ALE[]

Valentinian I

212 AE ↓ 2,20 g 17 mm Inv 42232
 LRBC, II, 2860 anii 364-367 sau 2862,
 anii 367-375
 C 4, N II(?) (1980).

ALEB

Valentinian II

213 AE ↓ 1,00 g 12 5 mm Inv 43356
 LRBC, II, 2881, anii 383
 C 19, N III (1980)

ALEA

Arcadius

214 AE < 2,55 g 17 mm Inv 43908
 LRBC, II, 2917 anii 395-402
 M principal, N VI (1982)

ALEB

Neprecizat

Neprecizat

215. AE ↑ 1,07 g; 16,5 mm. Inv. 40663 ¹⁸.
 Tip GLORIA EXERCITVS (2 st.), anii 330—336.
 C 15; N V, pe substrucție (1979).

Constantinopolis

216. AE ↓ 1,54 g; 16 mm. Inv. 40661 ¹⁹.
 Tip Victoria pe proră, anii 330—337.
 C 3; N VI, în dărâmătură (1979)

Constans

217. AE ↑ 1,45 g; 14,5 mm. Inv. 42989
 Tip GLORIA EXERCITVS (1 st.), anii 337—341.
 C 7; N I (1981).

Neprecizat

218—219. AE ↓ 1,52 g; 13 mm. ↓ 0,84 g; 14 mm. Fragm. Inv. 43976 și 40662 ²⁰.
 Tip GLORIA EXERCITVS (1 st.), anii 336—341.
 M C 2/3; N II (1982). C 9; N VI (?) (1979).

Constans

220. AE ↑ 1,00 g; 14 mm. Inv. 43821.
 Tip VICTORIAE DD AVGGQ NN, anii 341—346 (LRBC), 347—348 (RIC).
 M C 2/3; N III (1982).

Neprecizat

221—222. AE ↓ 1,15 g; 15,5 mm. 0,95 g; 15 mm. Inv. 44742 și 43963.
 Tip VICTORIAE DD AVGGQ NN, anii 341—346 (LRBC), 347—348 (RIC).
 Passim (1983). C 18; N I (1982).

Constantius II

223—224. AE ↓ 1,32 g; 15 mm. Fragm. ↓ 1,30 g; 15 mm. Inv. 44262 și 43802.
 Tip VOT/XX/MVLT XXX, anii 341—346 (LRBC), 347—348 (RIC).
 C 7, N V (1980). C 13; N II (1982).

Constans

225. AE ↑ 1,60 g; 15 mm. Inv. 42697
 Tip ea mai sus, anii 341—346 (LRBC), 347—348 (RIC).
 M C 18/19; N II (1981).

Neprecizat

226. AE ↓ 0,92 g; 14 mm. Fragm. Inv. 42872.
 Tip ca mai sus, anii 341—346 (LRBC), 347—348 (RIC).
 C 19; N I (1980).

227. AE ↑ 2,36 g; 20 mm. Fragm. Inv. 44743.
 Tip FEI. TEMP REPARTIO (E & 2 C), anii 348—351.
 Passim (1983).

Constantius II

228—229. AE ↑ 5,30 g; 23 mm. ↓ 5,20 g; 25 mm. Fragm. Inv. 43316 și 43883.
 Tip FEI. TEMP REPARTIO (FH3) anii 351—354, acs 2.
 Nr. 229, dublă frapă pe rv.
 C 10; N I—II (1980). C 14; N II (1982).

230—260. AE ↓ 3,00 g; 16 mm. Fragm. ↓ 2,57 g; 15 mm. ↓ 2,45 g; 14,5 mm.
 ↓ 2,40 g; 17 mm. ↑ 2,25 g; 16,5 mm. Fragm. ↓ 2,17 g; 16 mm. Fragm. ↓ 2,15 g;
 16 mm. ↓ 2,05 g; 16 mm. ↓ 1,92 g; 18 mm. ↑ 1,90 g; 13,5 mm. ↓ 1,89 g; 18,5 mm.
 ↑ 1,87 g; 18 mm. Fragm. ↑ 1,82 g; 16 mm. ↓ 1,80 g; 19 mm. ↑ 1,80 g; 16 mm.
 ↓ 1,70 g; 16 mm. ↓ 1,70 g; 15,5 mm. Fragm. ↑ 1,65 g; 15 mm. ↓ 1,62 g; 17 mm.

↑ 1,60 g; 18 mm. ↑ 1,60 g; 17 mm. ↓ 1,55 g; 16 mm. ↘ 1,55 g; 15,5 mm. ↘ 1,50 g; 17 mm. ↗? 1,50 g; 16 mm. Fragm. ↓ 1,45 g; 18 mm. ↓ 1,40 g; 16 mm. ↓ 1,30 g; 17 mm. ↓ 1,22 g; 16 mm. 0,80 g; 17 mm. Fragm. ↘ 0,80 g; 15 mm. Fragm. Inv. 42700, 43874, 43030, 42901, 42990, 43867, 44259, 43889, 42191, 42696, 42216, 43357, 42215, 43871, 42701, 42699, 42853, 42206, 42947, 43884, 43868, 42860, 43361, 43878, 42702, 44744, 43876, 42240, 42911, 43887 și 42248.

Tip FEL TEMP REPARATIO (FH), anii 354–358.

M C 2/3; N IV (1981). C 18; N I (1982). C 4; N I (1981). C 7; N I (1981). C 7; N I (1981). C 18; N I (1982). C 18; N I–II (1980). C 5; N III (1982). C 19; N I (1980). C 6; N III (1981). C 18; N I (1980). C 19; N III (1980). C 18; N I (1980). C 13; N II (1982). M C 18/19; N II (1981). M C 18/19; N II (1981). C 18; N I–II (1980). C 18; N I–II (1980). C 10; N I–II (?) (1980). C 18; N I (1982). M C 2/3; N II (1982). C 18; N I–II (1980). N I–II (1980). C 18; N I (1982). M C 18/19; N II (1981). C 18; N I (1982). M C 2/3; N II (1982). C 19; N I (1980). Passim (1980). C 5; N III (1982). C 18; N I–II (1980).

Constantius Gallus

261. AE ↘ 1,45 g; 15 mm. Inv. 43920.

Tip FEL TEMP REPARATIO, anii 354.
C 13; N II (1982).

Italian

262–264. AE ↑ 2,05 g; 16 mm. ↘ 1,70 g; 15 mm. ↓ 1,60 g; 15,5 mm.
Inv. 44745, 42703 și 42704.

Tip FEL TEMP REPARATIO (FH), anii 355–358.

C 15; N III (1983). C 6; N III (?) (1981). M C 2/3; N II (1981).

Neprecizat

265–273. AE ↘ 2,70 g; 19 mm. 1,75 g; 13 mm. ↘ 1,55 g; 15 mm. Fragm. 1,40 g; 15,5 mm. Fragm. 1,40 g; 15 mm. ↗ 1,25 g; 14 mm. Fragm. 1,25 g; 14 mm. ↑ 0,90 g; 15,5 mm. 0,72 g; 14 mm. Fragm. Inv. 42959, 43041, 42705, 42698, 43958, 42892, 42902, 42935 și 42239.

Tip FEL TEMP REPARATIO (FH), anii 354–358.

C 10; N I–II? (1982). C 4; N I (1981). M C 18/19; N II (1981). M C 3/4; N III (1981). M C 2/3; N II (1982). C 15; N V (1979). C 8; N II (1981). C 3; N V? (1979). C 19; N I (1980).

Constantius II

274–298. AE ↑ 2,50 g; 18,5 mm. ↑ 2,05 g; 15,5 mm. ↘ 1,80 g; 17 mm. ↓ 1,70 g; 14 mm. ↓ 1,65 g; 16,5 mm. ↑ 1,65 g; 15 mm. ↑ 1,65 g; 14 mm. ↑ 1,64 g; 15 mm. ↑ 1,50 g; 16,5 mm. ↑ 1,47 g; 15,5 mm. ↓ 1,45 g; 16 mm. ↓ 1,43 g; 17 mm. Fragm. ↓ 1,40 g; 15 mm. ↘ 1,35 g; 18 mm. Fragm. ↑ 1,30 g; 17 mm. Fragm. ↑ 1,30 g; 15 mm. Fragm. ↓ 1,30 g; 13,5 mm. ↑ 1,25 g; 14 mm. Fragm. ↓ 1,20 g; 14 mm. Fragm. ↓ 1,17 g; 15,5 mm. ↓ 1,10 g; 16 mm. Fragm. ↘ 0,95 g; 14,5 mm. Fragm. ↑ 0,80 g; 15 mm. Fragm. ↓ 0,75 g; 16 mm. Fragm. ↑ 0,60 g; 14 mm. Fragm. Inv. 42712, 42994, 43879, 42710, 42708, 42993, 43308, 44260, 42194, 42224, 43877, 44746, 42713, 43309, 43875, 42711, 42995, 42996, 42709, 42706, 42707, 42219, 43869 și 42912.

Tip SPES REIPVLINE, anii 358–361.

M C 18/19; N II (1981). C 7; N I (1981). C 4; N II (1982). M C 18/19; N II (1981). M C 18/19; N II (1981). M C 18/19; N I (1981). C 10; N I–II (1980). C 7; N V (IV?) (1980). C 4; N II (?) (1980). C 7; N I–II (1980). Passim (1982). C 15; N II (1983). C 18; N I (1981). C 10; N I–II (1980). M C 2/3; N II (1982). M C 18/19; N II (1981). C 7; N I (1981). C 7; N I (1981). M C 18/19; N II (1981). M C 18/19; N III (1981). M C 18/19; N II (1981). C 18; N I (1980). C 18; N I (1982). M C 2/3; N II (1982). C 3; N VI (1979).

Julian

299—306. AE ↑ 2,25 g; 15 mm. ↘ 1,80 g; 16 mm. ↑ 1,87 g; 13 mm. ↘ 1,05 g; 18 mm. Fragm. ↓ 1,05 g; 15 mm. ↑ 1,00 g; 16 mm. Fragm. ↑ 0,85 g; 15,5 mm. Fragm. ↑ 0,35 g; 14,5 mm. Fragm. Inv. 43895, 43894, 42874, 43896, 43897, 42227, 42997 și 42234.

Tip SPES REIPUBLICAE, anii 358—361.

C 13; N II (1982). M C 2/3; N II (1982). C 19; N I (1980). C 5; N III (1982). C 5; N III (1982). C 13; N I-II (1980). C 8; N II (1981). C 4; N II(?) (1980).

Neprecizat

307—313. AE ↓ 2,00 g; 15,5 mm. 1,95 g; 18 mm. ↓ 1,70 g; 15,5 mm. ↑ 1,62 g; 13 mm. 1,60 g; 15 mm. Fragm. ↑ 1,80 g; 16,5 mm. ↓ 1,05 g; 16 mm. Fragm. Inv. 43953, 43952, 42714, 42942, 44747, 42715 și 44748.

Tip SPES REIPUBLICAE, anii 358—361.

C 20; N II (1982). M C 2/3; N II (1982). M C 18/19; N II (1981). Passim (1980). C 4; N II (1982). M C 18/19; N II (1982). C 18; N I (1982).

Valentinian I

314. AE ↓ 2,15 g; 15 mm. Inv. 42998.

Tip RESTITVTOR REIP, anii 364—365.

M C 18/19; N I (1981).

Neprecizat

315. AE ↑ 1,25 g; 17 mm. Fragm. Inv. 43955.

Tip RESTITVTOR REIP? anii 364—365.

C 4; N II (1982).

Valentinian I

316—320. AE ↓ 1,82 g; 18 mm. ↑ 1,60 g; 18,5 mm. Fragm. ↑ 1,60 g; 16 mm. ↗ 0,98 g; 17 mm. Fragm. ↓ 0,90 g; 16 mm. Fragm. Inv. 43911, 43045, 42220, 43910 și 42210.

Tip GLORIA ROMANORVM (8), anii 364—375.

M C 2/3; N II (1982). C 4; N I (1981). C 7; N I-II (1980). M C 2/3; N II (1982). C 7; N I-II (1980).

321—329. AE ↘ 2,65 g; 16 mm. ↑ 2,50 g; 19 mm. ↑ 2,30 g; 19 mm. ↘ 1,90 g; 17,5 mm. Fragm. ↑ 1,70 g; 17,5 mm. ↓ 1,67 g; 16,5 mm. ↓ 1,57 g; 15 mm. ↘ 1,22 g; 16,5 mm. ↓ 1,16 g; 13 mm. Fragm. Inv. 42729, 42728, 42726, 43008, 42727, 44749, 44750, 43275 și 42213.

Tip SECVRITAS REIPUBLICAE, anii 364—375; nr. 326 dublă frapă pe rv.

M C 18/19; N II (1981). M C 18/19; N II (1981). M C 18/19; N III (1981). C 7; N I (1981). C 4; N II (1981). C 15; N III (1983). C 15; N II (1983). C 4; N II (1980). C 7; N I-II (1980).

Valens

330—361. AE ↑ 3,05 g; 18 mm. ↓ 3,00 g; 16 mm. ↓ 2,80 g; 17 mm. ↑ 2,67 g; 16 mm. ↓ 2,60 g; 16,5 mm. ↓ 2,60 g; 16 mm. ↓ 2,37 g; 16 mm. ↑ 2,32 g; 18 mm. Fragm. ↑ 2,27 g; 17 mm. Fragm. ↑ 2,15 g; 17 mm. ↑ 2,05 g; 16 mm. ↓ 2,00 g; 16,5 mm. ↑ 1,97 g; 18 mm. ↑ 1,95 g; 18 mm. ↑ 1,90 g; 17 mm. ↑ 1,85 g; 18 mm. ↑ 1,85 g; 16 mm. Fragm. ↑ 1,80 g; 17 mm. ↑ 1,70 g; 18 mm. ↓ 1,70 g; 16 mm. Fragm. ↓ 1,70 g; 16,5 mm. ↓ 1,67 g; 15 mm. Fragm. ↘ 1,55 g; 17 mm. ↑ 1,50 g; 19,5 mm. Fragm. ↓ 1,45 g; 15,5 mm. Fragm. ↑ 1,42 g; 17 mm. ↘ 1,35 g; 17 mm. Fragm. ↓ 1,35 g; 15 mm. ↘ 1,15 g; 16 mm. Fragm. ↑ 1,15 g; 17 mm. Fragm. ↑ 0,97 g; 14 mm. Fragm. Inv. 43866, 43003, 42716, 42200, 43002, 42999, 43849, 43851, 42205, 42773, 43839, 42718, 42814, 43831, 43069, 43835, 43000, 43307, 42717, 42719, 43278, 42720, 42212, 43847, 43005, 44751, 43850, 43001, 43274, 43004, 43864 și 43856.

Tip GLORIA ROMANORVM (8), anii 364–378.

C 17; N I (1982). C 8; N II (1981). M C 18/19; N II (1981). C 19; N I (1980). C 8; N II (1981). C 7; N I (1981). M C 2/3; N II (1982). C 18; N I (1982). C 18; N I–II (1980). C 18; N IV (1980). M C 2/3; N II (1982). M C 18/19; N II (1981). C 16; N IV (1981). C 18; N I (1982). Poartă; N IV(?) (1981). C 18; N II (1982). C 7; N I (1981). C 10; N I–II (1980). M C 18/19; N II (1981). M C 18/19; N III (1981). C 18 bis; N IV(?) (1980). M C 18/19; N II (1981). C 7; N I–II (1981). C 13; N II (1982). C 8; N II (1981). C 16; N III (1983). C 18; N I (1982). C 7; N I (1982). C 4; N II (1980). C 8; N II (1981). C 5; N III (1982). *Passim* (1982).

362–390. AE ↓ 2,50 g; 17 mm. ↖ 2,45 g; 16 mm. ↑ 2,40 g; 17 mm. ↓ 2,35 g; 16,5 mm. ↖ 2,35 g; 15 mm. ↑ 2,30 g; 17 mm. ↑ 2,30 g; 17 mm. *Fragm.* ↑ 2,25 g; 18 mm. ↓ 2,20 g; 18 mm. *Fragm.* ↓ 2,20 g; 17 mm. ↖ 2,07 g; 15,5 mm. *Fragm.* ↓ 2,05 g; 16 mm. ↓ 1,92 g; 18 mm. ↓ 1,90 g; 17 mm. ↖ 1,90 g; 14 mm. ↖ 1,85 g; 18 mm. ↑ 1,80 g; 16,5 mm. ↑ 1,75 g; 17 mm. ↓ 1,70 g; 16 mm. ↑ 1,52 g; 17 mm. *Fragm.* ↓ 1,50 g; 18 mm. *Fragm.* ↑ 1,47 g; 17 mm. ↑ 1,40 g; 17 mm. ↓ 1,05 g; 17 mm. *Fragm.* 1,00 g; 17 mm. *Fragm.* ↓ 1,00 g; 16 mm. *Fragm.* ↓ 0,87 g; 15,5 mm. *Fragm.* ↑ 0,80 g; 18 mm. *Fragm.* ↑ 0,55 g; 16 mm. *Fragm.* Inv. 4273b, 42730, 43863, 43009, 43855, 43859, 43848, 43865, 43862, 43012, 42192, 43010, 43840, 42732, 42734, 42217, 42736, 43348, 43011, 40644, 42731, 43836, 42733, 43031, 42737, 43013, 42875, 43843 și 43854²¹.

Tip SECVRITAS REIPVBLICAE, anii 364–378.

M C 18/19; N III (1981). M C 18/19; N II (1981). C 5; N III (1982). C 7; N I (1981). C 18; N II (1982). M C 12/13; N I (1982). C 4; N II (1982). M C 12/13; N I (1982). M C 12/13; N I (1982). C 7; N I (1981). C 19; N I (1980). M C 18/19; N I (1981). M C 2/3; N II (1982). M C 18/19; N II (1981). M C 18/19; N I (1980). M C 16/17; N II (1981). C 19 bis; N III (1980). M C 18/19; N I (1981). C 5; N V (1979). M C 18/19; N III (1981). M C 2/3; N II (1982). M C 78/19; N II (1981). C 4; N I (1981). N I (1981). M C 18/19; N III (1981). C 19; N I (1980). C 18; N I (1982). M C 12/13; N I (1982).

391–392. *Gratian*

AE ↖ 2,60 g; 17 mm. ↑ 2,22 g; 17 mm. Inv. 43917 și 44752.

Tip SECVRITAS REIPVBLICAE, anii 367–378.

C 7; N II (1982). C 15; N II (1983).

Neprecizat

393–424. AE ↖ 2,70 g; 2,55 g; 18 mm. ↖ 2,25 g; 14 mm. ↓ 2,20 g; 15,5 mm. 2,10 g; 15,5 mm. *Fragm.* ↖ 2,05 g; 15 mm. *Fragm.* ↑ 1,90 g; 16 mm. ↓ 1,90 g; 15,5 mm. ↑ 1,90 g; 15 mm. ↑ 1,77 g; 16 mm. ↑ 1,72 g; 16 mm. *Fragm.* ↓ 1,70 g; 15,5 mm. ↑ 1,70 g; 14 mm. ↓ 1,60 g; 18 mm. ↑ 1,60 g; 16,5 mm. ↑ 1,45 g; 19 mm. 1,45 g; 17 mm. ↑ 1,37 g; 16,5 mm. *Fragm.* 1,35 g; 18 mm. *Fragm.* 1,30 g; 16,5 mm. 1,30 g; 16 mm. *Fragm.* 1,30 g; 15 mm. ↓ 1,20 g; 14 mm. *Fragm.* ↑ 1,12 g; 15,5 mm. *Fragm.* ↓ 1,12 g; 15 mm. *Fragm.* 1,02 g; 14,5 mm. *Fragm.* ↖ 1,00 g; 17 mm. 0,98 g; 15 mm. *Fragm.* ↓ 0,95 g; 15 mm. 0,90 g; 14 mm. *Fragm.* ↓ 0,80 g; 15,5 mm. *Fragm.* 0,45 g; *Fragm.* Inv. 42762, 43928, 43931, 42810, 43007, 42229, 42722, 42724, 42725, 43930, 43939, 42858, 42723, 43926, 43006, 43940, 43934, 44753, 43929, 43060, 43935, 42237, 42909, 43362, 42856, 43268, 43933, 43927, 43306, 43937, 42676 și 43932.

Tip GLORIA ROMANORVM (8), anii 364–378.

M C 18/19; N II (1981). C 5; N III (1982). C 13; N II (1982). C 16; N V (1980). C 7; N I (1981). C 13; N I–II (1980). M C 18/19; N III (1981). M C 18/19; N II (1981). M C 18/19; N II (1981). M C 2/3; N II (1982). M C 2/3; N II (1982). C 18; N I–II (1980). M C 18/19; N III (1981). C 18; N I (1982). M C 18/19; N I (1981). C 18; N II (1982). C 4; N II (1982). C 10; N I–II (1980). M C 2/3; N II (1982). M C 18/19; N III (1981). C 4; N II (1982). C 19; N I (1980). C 4; N VI (1979);

C 3; N I-II (1980). C 13; N I-II (1980). C 6; N I-II (1980). C 18; N I (1982). M C 2/3; N II (1982). C 10; N I-II (1980). M C 12/13; N I (1982). Passim (1982). M C 18/19; N III (1981).

425—448. AE ↓ 3,00 g; 16 mm. Fragm. ↑ 2,42 g; 14 mm. ↑ 2,17 g; 16 mm. ↘ 2,15 g; 16 mm. ↗ 2,10 g; 18 mm. ↑ 2,10 g; 12,5 mm. ↓ 1,90 g; 15 mm. ↑ 1,80 g; 17,5 mm. ↓ 1,80 g; 16 mm. ↗ 1,75 g; 13 mm. ↓ 1,72 g; 16 mm. Fragm. ↑ 1,65 g; 14 mm. ↗ 1,57 g; 15 mm. ↓ 1,50 g; 16 mm. ↓ 1,45 g; 16,5 mm. ↓ 1,45 g; 15 mm. ↑ 1,45 g; 15 mm. ↑ 1,45 g= 15 mm. ↓ 1,42 g; 18 mm. Fragm. ↓ 1,35 g; 18 mm. Fragm. ↓ 1,25 g; 18 mm. ↑ 1,25 g; 14 mm. Fragm. ↑ 1,20 g; 16,5 mm. Fragm. ↓ 0,97 g; 16 mm. Fragm. 0,65 g; 14,5 mm. Fragm. Inv. 43065, 43949, 42247, 42740, 42739, 42236, 42228, 43015, 42738, 43014, 43947, 43017, 43946, 44754, 43016, 43950, 43948, 44755, 43945, 43944, 42924 ²³, 43302, 43270 și 42226.

Tip SECVRITAS REIPVBLCIAE, anii 364—378.

Passim (1981). C 4; N II (1982). C 18; N I-II (1980). C 1; N II (1981). M C 18/19; N II (1981). C 19; N I (1980). C 13; N I-II (1980). M C 18/19; N I (1981). M C 3/4; N II (1981). C 7; N I (1981). M C 2/3; N II (1982). M C 18/19; N I (1981). C 18; N I (1982). C 15; N III (1983). M C 18/19; N I (1981). C 4; N II (1982). C 4; N II (1982). C 15; N III (1983). C 13; N II (1982). M C 2/3; N II (1982). C 4; N VI (1979). C 19; N I-II (1980). C 4; N II (1980). C 7; N I-II (1980).

Gratian

449. AE ↑ 3,37 g; 26,5 mm. Fragm. Inv. 43360.

Tip REPARATIO REIPVB, anii 378—383.

C 5; N III (1980).

Arcadius

450. AE ↑ 2,00 g; 15 mm. Inv. 43907.

Tip VOT/V, anul 383.

C 4; N II (1982).

Neprecizat

451. AE ↑? 0,72 g; 13 mm. Inv. 42844.

Tip VOT/X/MVLT/XX, anul 383.

C 4; N IV (1980).

452—455. AE ↑ 0,75 g; 13 mm. Fragm. 0,72 g; 12 mm. ↗ 0,65 g; 11,5 mm. ↑ 0,60 g; 14 mm. Inv. 43961, 43960, 42933 și 42741.

Tip VOT/.../MVLT/..., anul 383.

C 18; N I (1982). C 18; N IV (1982). C 7; N III? (1979). M C 3/4; N V (1981).

456—457. AE ↗ 1,00 g; 12,5 mm. ↘ 0,77 g; 13 mm. Inv. 42841 și 43282.

Tip SALVS REIPVBLCIAE, anii 383—392.

C 10; N IV (1980). C 18; N III (1980).

Theodosius I

458—463. AE ↑ 1,35 g; 13,5 mm. ↑ 1,12 g; 12,5 mm. ↓ 1,00 g; 12 mm. ↓ 0,85 g; 14 mm. ↑ 0,85 g; 12 mm. ↑ 0,50 g; 13 mm. Inv. 42743, 42201, 42742, 43029, 43287 și 43922.

Tip SALVS REPVBLCIAE, anii 383—395.

M C 2/3; N II (1981). C 19; N I (1980). N C 8/9; N III (1981). M C 5/6; N V (1981). C 6; N VI (1980). C 11; N II (1982).

Arcadius

464—465. AE ↑ 1,60 g; 11,5 mm. Fragm. ↑ 1,04 g; 13 mm. Fragm. Inv. 43018 și 40648 ²³.

Tip SALVS REIPVBLCIAE, anii 383—395.

M C 18/19; N III (1981). C 3; N V (1979).

Neprecizat

466–484. AE ↓ 1,36 g; 16,5 mm. ↓ 1,35 g; 14 mm. ↓ 1,10 g; 12,5 mm. ↘ 1,10 g; 12 mm. ↑ 1,05 g; 12 mm. ↑ 1,02 g; 12,5 mm. ↑ 1,02 g; 11,5 mm. ↑ 0,85 g; 12 mm. ↘ 0,80 g; 12,5 mm. ↓ 0,77 g; 12 mm. Fragm. ↑ 0,75 g; 12 mm. ↓ 0,75 g; 11,5 mm. ↑ 0,72 g; 13 mm. ↓ 0,70 g; 13 mm. Fragm. ↑ 0,70 g; 11 mm. ↓ 0,65 g; 13 mm. ↑ 0,62 g; 13 mm. Fragm. ↘ 0,60 g; 12 mm. Fragm. ↓ 0,45 g; 13 mm. Fragm. Inv. 43019, 42808, 42806, 43313, 43043, 43296, 43339, 44756, 42846, 43941, 42929, 42779, 43354, 42826, 42803, 42745, 44256, 42744 și 43942.

Tip SALVS REIPUBLICAE, anii 393–395.

C 7; N I (1981). C 16; N IV (1980) C 16; N IV (1980); C 13; N III (1980). M C 12/13; N II, în arcură (1982). C 18; N III (1980) C 12; N III (1980). C 15; NVL 12/13; N II, în arcură (1982). C 18; N III (1980) C 12; N III (1980) C 15; N V. martor principal (1983). C 18; N V (1980) C 18; N IV (1982). C 3; N VI (1979). C 18; N IV (1980). C 19; N III (1980). C 5; N IV (1980) C 16; N IV (1980). M C 3/4; N IV (1981). C 13; N I–II (1980). M C 6/7; N III (1981). M C 9/10; N VI, în vatră (1981).

Honorius

485. AE ↓ 5,60 g; 22 mm. Inv. 43905.

Tip GLORIA ROMANORVM (18), anii 393–395²⁴.

C 20; N IV sau N V (1982).

Neprecizat

486. AE ↓ 1,75 g; 23 mm. Inv. 43938.

Tip GLORIA ROMANORVM (18), anii 393–395.

C 4; N IV (1982).

Arcadius

487–493. AE ↑ 2,65 g; 16,5 mm. ↓ 2,52 g; 18 mm. ↘ 2,50 g; 18 mm. ↑ 2,00 g; 18,5 mm. ↑ 1,62 g; 17,5 mm. ↑ 1,47 g; 18 mm. ↓ 1,12 g; 17 mm. Fragm. Inv. 43020, 42235, 43909, 44757, 43322, 40649²⁵ și 42845.

Tip VIRTVS EXERCITI (2), anii 395–402.

N III (1981). C 19; N II (1980). C 20; N II (1982). C 15; N V, martor principal (1983). C 18; N III (1980). C 5; N III (1979). C V; N V (1980).

Honorius

494²⁶–495. AE ↓ 1,80 g; 17 mm. ↑ 1,55 g; 17 mm. Inv. 43902 și 40654²⁶.

Tip VIRTVS EXERCITI (2), anii 395–402²⁷.

C 18; N I (1982). C 3; N V (1979).

Neprecizat

496–504. AE ↑ 2,15 g; 16,5 mm. 2,10 g; 17,5 mm. ↓ 2,10 g; 15 mm. ↓ 1,54 g; 15 mm. ↓ 1,50 g; 17 mm. Fragm. ↘ 1,30 g; 16,5 mm. ↑ 1,09 g; 14 mm. Fragm. ↑ 0,80 g; 18 mm. Fragm. 0,79 g; 13 mm. Fragm. Inv. 43034, 43352, 42813, 44758, 42914, 42747, 42913, 42746 și 44254.

Tip VIRTVS EXERCITI (2), anii 395–402.

M C 2/3; N III (1981). C 4; N II (1980). C 16; N IV (1980). Passim (1983). C 7; N V (1979). M C 18/19; N IV (1981). C 3; N V (1979). M C 5/6; N IV (1981). C 8; N VI profil (1980).

505–506. AE ↓ 1,02 g; 12 mm. ↓ 0,90 g; 10 mm. Inv. 43965 și 43038.

Tip CONCORDIA AVG (3), anii 395–402 sau CONCORDIA AVGGG, anii 402–408. M principal; N VI (1982). M C 2/3; N III (1981).

Theodosius II

507 AE ↓ 1,35 g; 14,5 mm. Inv. 43036.

Tip CONCORDIA AVG, anii 402–408.

M C 5/6; N V (1981).

Neprecizat

508–511. AE \checkmark 1,87 g; 13,5 mm \downarrow 1,75 g; 15,5 mm \downarrow 1,65 g; 16 mm \checkmark 0,82 g; 15,5 mm Inv. 43355, 42783, 43032 și 42915.

Tip CONCORDIA AVGG, anii 402–408.

C 19, N III (1980); C 17, N IV (1980); M C 2/3; N III (1981); C 2; N V (1979).

Arcadius

512–513. AE \checkmark 1,20 g, 13 mm \checkmark 0,94 g, 16 mm. Fragm. Inv. 44759 și 40650²⁸.

Tip GLORIA ROMANORVM (21), anii 402–408.

C 15; N V martor principal (1983). C 3; N V, în dărînătura de pe el (1979).

Neprecizat

514–516. AE \downarrow 1,22 g; 14 mm \uparrow 1,20 g; 12 mm \downarrow 1,18 g, 14 mm. Fragm. Inv. 43358, 43043 și 40660²⁹.

Tip GLORIA ROMANORVM (21), anii 402–408.

C 5; N III (1980); M C 2/3; N III (1981); C 2, N VI (1979).

Honorius

517–519. AE \downarrow 1,55 g; 16 mm. Fragm. \uparrow 1,20 g; 16 mm. Fragm. \downarrow 1,00 g; 15 mm. Inv. 43066, 43901 și 43343.

Tip GLORIA ROMANORVM (22), anii 408–423.

Passim (1981). C 20; N VI (1982). C 18; N III (1980).

Theodosius II

520. AE \uparrow 1,10 g, 14 mm. Inv. 42748.

Tip GLORIA ROMANORVM (22), anii 408–423.

M C 3/4, N V (1981).

Neprecizat

521–524. AE \downarrow 2,00 g; 15 mm; \uparrow 1,40 g; 15 mm; \uparrow 1,00 g; 13 mm; \uparrow 0,52 g; 14,5 mm. Fragm. Inv. 42850, 42749, 42916 și 42945.

Tip GLORIA ROMANORVM (22), anii 408–423.

C 19; N V (1980). M C 5/6, N IV (1981). C 7; N III? (1979). Passim (1980).

Theodosius II

525. AE \uparrow 1,70 g, 15 mm. Inv. 43044.

Tip GLORIA ROMANORVM (23), anii 408–423.

M C 5/6; N V (1981).

Neprecizat

526. AE \downarrow 1,20 g, 13 mm. Fragm. Inv. 42750.

Tip GLORIA ROMANORVM (23), anii 408–423.

M C 5/6; N VI (1981).

Theodosius II

527–531. AE \uparrow 0,79 g; 11 mm; \downarrow 0,75 g; 13 mm. Fragm. \uparrow 0,70 g; 10 mm. \checkmark 0,57 g; 12 mm \leftarrow 0,50 g; 11 mm. Fragm. Inv. 40645³⁰, 42751, 42752, 43279 și 42840.

Tip cruce în româna, anii 425–450.

C 3; N VI (1980). M C 3/4; N VI (1981). M C 5/6; N VI (1981). C 5; N VI (1980). C 11; N IV (1980).

Neprecizat

532 - 535. AE 0,60 g; 11,5 mm. ↓ 0,60 g; 11,5 mm. Fragm. ↓ 0,50 g; 10 mm. 0,35 g; 10 mm. Fragm. Inv. 42838, 44760, 42917 și 42753.

Tip erucă în cunună, anii 425 - 450.

C 11, N IV (1980). M C 5/6; N V (1981). C 3, N V (1979) M C 5/6 N VI (1981).

Marcian

536 - 537 0,35 g, 8,5 mm. Fragm. 0,50 g; 7,5 mm. Inv. 43021 și 42755.

Tip monogramă 7 și monogramă neprecizată, anii 450 - 457.
M C 5/6, N VI (1981) M C 3/4, N V (1981)

Imitație

538 AE ↓ 2,05 g; 14 mm. Inv. 43023.

Prototip SECVRITAS REIPVBLICAE, anii 364 - 378
C 7, N I (1981).

Theodosius I imitație

539 AE ↑ 0,52 g; 12,5 mm. Fragm. Inv. 42812.

Prototip SALVS REIPVBLICAE, anii 383 - 395
C 16, N IV (1980).

Imitație

540 AE ↑ 1,10 g; 15 mm. Inv. 43022.

Prototip SALVS REIPVBLICAE, anii 383 - 395.
M C 18/19, N III (1981).

Neprecizate

541 - 742. AE 7,70 g, 29 mm. 2,50 g, 13 mm. 2,32 g; 17 mm. 2,30 g, 11,5 mm.
2,12 g; 14 mm. 2,10 g; 18 mm. 2,10 g; 16 mm. 2,05 g; 17 mm. Fragm. 2,05 g,
15 mm. 2,00 g, 15 mm. 1,95 g, 18 mm. 1,92 g; 15 mm. 1,90 g; 17,5 mm. Fragm.
1,90 g, 17 mm. 1,90 g; 16,5 mm. 1,87 g; 14 mm. 1,85 g; 16 mm. 1,85 g; 15 mm.
Fragm. 1,80 g, 19 mm. 1,80 g, 16 mm. Fragm. 1,77 g; 16,5 mm. Fragm. 1,75 g;
12 mm. 1,70 g; 12,5 mm. 1,70 g; 10,5 mm. 1,69 g; 18 mm. Fragm. 1,67 g, 12 mm.
1,65 g; 15 mm. Fragm. 1,62 g; 12 mm. 1,60 g; 16,5 mm. 1,60 g; 16 mm.
Fragm. 1,60 g; 16 mm. Fragm. 1,60 g; 15 mm. 1,57 g; 14 mm. 1,57 g; 14 mm.
1,55 g; 16 mm. Fragm. 1,55 g; 13 mm. 1,52 g, 12 mm. Fragm. 1,50 g; 17 mm. Fragm.
1,50 g; 16 mm. 1,50 g; 16 mm. Fragm. 1,50 g; 15 mm. 1,50 g; 14 mm. 1,47 g;
14,5 mm. 1,47 g; 13,5 mm. 1,45 g; 17 mm. Fragm. 1,45 g; 13 mm. 1,42 g; 14 mm.
1,40 g; 17 mm. Fragm. 1,40 g; 16 mm. Fragm. 1,40 g; 15 mm. Fragm. 1,40 g; 14 mm.
Fragm. 1,40 g; 14 mm. 1,37 g, 12 mm. 1,37 g; 11,5 mm. 1,37 g; 11,5 mm. 1,35 g;
16 mm. 1,35 g, 15,5 mm. 1,35 g; 14 mm. Fragm. 1,32 g; 18 mm. 1,32 g; 17 mm.
Fragm. 1,30 g; 18 mm. Fragm. 1,30 g, 16,5 mm. Fragm. 1,30 g; 16 mm. 1,30 g;
15 mm. 1,30 g; 15 mm. Fragm. 1,30 g, 14,5 mm. 1,25 g; 16 mm. Fragm. 1,22 g;
15 mm. 1,22 g; 14 mm. 1,22 g; 13,5 mm. 1,20 g; 17,5 mm. Fragm. 1,20 g; 17,5 mm.
Fragm. 1,20 g, 15 mm. 1,20 g; 13,5 mm. 1,20 g; 13,5 mm. Fragm. 1,20 g; 13 mm.
1,20 g; 11,5 mm. 1,17 g; 16 mm. Fragm. 1,17 g; 16 mm. Fragm. 1,15 g; 16 mm.
Fragm. 1,15 g, 14,5 mm. Fragm. 1,15 g; 12 mm. 1,12 g; 17,5 mm. 1,12 g; 15 mm.
Fragm. 1,12 g; 14,5 mm. 1,12 g; 13,5 mm. 1,12 g; 12 mm. Fragm. 1,10 g; 16,5 mm.
Fragm. 1,10 g; 14 mm. Fragm. 1,10 g; 14 mm. 1,10 g; 13 mm. 1,10 g; 13 mm.
Fragm. 1,10 g; 11,5 mm. 1,07 g; 14,5 mm. 1,05 g; 17 mm. Fragm. 1,05 g; 15 mm.
Fragm. 1,05 g; 13 mm. 1,05 g; 10,5 mm. 1,00 g; 17 mm. Fragm. 1,00 g; 15 mm.
Fragm. 1,00 g; 14 mm. Fragm. 0,98 g; 13 mm. 0,97 g; 13 mm. Fragm. 0,95 g; 19,5 mm.
Fragm. 0,95 g; 17 mm. Fragm. 0,95 g; 13,5 mm. 0,95 g; 12 mm. 0,95 g; 12 mm.
0,95 g; 10 mm. 0,92 g, 13 mm. Fragm. 0,90 g; 15 mm. Fragm. 0,90 g; 14,5 mm.
0,90 g; 14,5 mm. 0,90 g; 14 mm. Fragm. 0,90 g; 14 mm. Fragm. 0,90 g; 12 mm.

Fragm. 0,87 g; 15 mm. Fragm. 0,87 g; 73 mm. Fragm. 0,87 g; 13 mm. Fragm. 0,85 g; 18,5 mm. Fragm. 0,85 g; 16,5 mm. Fragm. 0,85 g; 16 mm. Fragm. 0,85 g; 16 mm. Fragm. 0,85 g; 15 mm. Fragm. 0,85 g; 14,5 mm. Fragm. 0,85 g; 14 mm. Fragm. 0,85 g; 13 mm. Fragm. 0,85 g; 12 mm. Fragm. 0,80 g; 15 mm. Fragm. 0,80 g; 13 mm. Fragm. 0,80 g; 13 mm. 0,80 g; 13 mm. Fragm. 0,80 g; 11 mm. 0,77 g; 11 mm. Fragm. 0,75 g; 12 mm. 0,75 g; 12 mm. 0,72 g; 17 mm. Fragm. 0,72 g; 17 mm. Fragm. 0,72 g; 14 mm. Fragm. 0,72 g; 12,5 mm. Fragm. 0,72 g; 11,5 mm. 0,72 g; 11 mm. Fragm. 0,70 g; 15 mm. Fragm. 0,70 g; 15 mm. Fragm. 0,70 g; 14 mm. 0,70 g; 13 mm. 0,70 g; 12 mm. 0,70 g; 11 mm. Fragm. 0,69 g; 12 mm. Fragm. 0,67 g; 13 mm. 0,67 g; 12 mm. Fragm. 0,67 g; 12 mm. Fragm. 0,67 g; 11 mm. 0,67 g; 11 mm. 0,65 g; 16 mm. Fragm. 0,65 g; 14,5 mm. Fragm. 0,65 g; 11 mm. Fragm. 0,62 g; 16 mm. Fragm. 0,62 g; 13,5 mm. Fragm. 0,62 g; 13 mm. 0,62 g; 12,5 mm. Fragm. 0,62 g; 12 mm. Fragm. 0,60 g; 17 mm. Fragm. 0,60 g; 14 mm. Fragm. 0,60 g; 13 mm. 0,60 g; 13 mm. Fragm. 0,60 g; 13 mm. Fragm. 0,60 g; 13 mm. Fragm. 0,57 g; 12,5 mm. Fragm. 0,57 g; 12,5 mm. Fragm. 0,52 g; 12 mm. Fragm. 0,50 g; 16 mm. Fragm. 0,50 g; 12 mm. Fragm. 0,50 g; 12 mm. Fragm. 0,50 g; 12 mm. Fragm. 0,50 g; 8 mm. 0,47 g; 14 mm. Fragm. 0,47 g; 13 mm. Fragm. 0,45 g; 9 mm. Fragm. 0,42 g; 13 mm. Fragm. 0,42 g; 12 mm. Fragm. 0,40 g; 13 mm. Fragm. 0,40 g; 13 mm. Fragm. 0,40 g; 10 mm. Fragm. 0,39 g; 10 mm. Fragm. 0,38 g; 12 mm. Fragm. 0,35 g; 13 mm. Fragm. 0,35 g; 12 mm. Fragm. 0,35 g; 11 mm. Fragm. 0,35 g; 10,5 mm. 0,32 g; 12 mm. Fragm. 0,30 g; 12,5 mm. Fragm. 0,27 g; 15 mm. Fragm. 0,27 g; 10 mm. Fragm. 0,27 g; 9 mm. Fragm. 0,25 g; 11 mm. 0,25 g; 8,5 mm. Fragm. 0,22 g; 10 mm. 0,22 g; 9 mm. Fragm. 0,20 g; 15 mm. Fragm. 0,20 g; 12 mm. Fragm. 0,20 g; 10 mm. Fragm. 0,15 g; 10 mm. Fragm. 0,14 g; 6 mm. Fragm. Inv. 42764, 43048, 43982, 43049, 42864, 43827, 42241, 43980, 42233, 43824, 42975, 42871, 42859, 42761, 43051, 42777, 42772, 43828, 43059, 42928, 42231, 43054, 43312, 43320, 44761, 43272, 44762, 42870, 43024, 42868, 44763, 43985, 43283, 43978, 42861, 44764, 42869, 44765, 43977, 44766, 42851, 42754, 42941, 42782, 44767, 43057, 42246, 42768, 43025, 42769, 42867, 42769, 42948, 42946, 42943, 42926, 43058, 43063, 43979, 42873, 43970, 42787, 43342, 43969, 43989, 42771, 44768, 43988, 43822, 42770, 43035, 43359, 42247, 43062, 42760, 43344, 43052, 49968, 42823, 43347, 42932, 42847, 43351, 42218, 42473, 42876, 42836, 42934, 43825, 42826, 43061, 42763, 42756, 43280, 43984, 44769, 48470, 42931, 44771, 43053, 42863, 44772, 42923, 44773, 44774, 42230, 42852, 42855, 42937, 43987, 44776, 44776, 44777, 44778, 43288, 42243, 43272, 42940, 42862, 42765, 43974, 44779, 42857, 44780, 42767, 44781, 42842, 44782, 42758, 43326, 42944, 43986, 42927, 42837, 44783, 43973, 44784, 43981, 43285, 42774, 44786, 43971, 44786, 44787, 42930, 44788, 44789, 44790, 44791, 44792, 44793, 42811, 43267, 44794, 42939, 44795, 44796, 44797, 43314, 42804, 44816, 43050, 43269, 43055, 44798, 43026, 44817, 42225, 43083, 44799, 42766, 44800, 42936, 42935, 44801, 44802, 44803, 44804, 44818, 44805, 43972, 44806, 44807, 44819, 44820, 44980, 43046, 43345, 44820, 44808, 43046, 43345, 44821, 44809, 44810, 44822, 42938, 42228, 44823, 44811, 44824, 44812, 44813, 44814, 44815, 42784³¹.

M C 2/3; N V (1981). M C 18/19; N III (1981). C 18; N I (1982). M C 18/19; N III (1981). C 19; N I (1980). C 18; N I (1982). C 19; N I (1980). C 4; N II (?) (1980). C 2; N III (1982). M C 2/3; N II (1982). C 19; N I (1980). C 18; N I-II (1980). M C 3/3; N IV (1981). C 8; N II (1981). C 18; N V (1980). M C 18/19; N II (1981). M C 2/3; N II (1982). M C 18/19; N I (1981). C 3; N I-II (1979). C 13; N I-II (1980). M C 18/19; N III (1981). C 18; N III (1980). C 18; N III (1980). M C 15/16; N IV martor principal (1983). C 4; N II (1980). C 15; N II (1983). C 19; N I (1980). C 7; N I (1981). C 13; N I-II (1980). C 18; N I (1982). C 18; N I (1982). C 18; N III (1980). C 18; N I (1982). C 18; N I-II (1980). C 11; N II (1982). C 19; N I (1980). C 2; N V (1982). M C 2/3; N II (1982). M C 12/13; N I (1982). C 4; N V (1980). C 10; N II (1981). Passim (1980). C 16; N IV (1980). C 2; N I-II (1980). C 7; N I (1981). C 7; N II (1980). M C 18/19; N II (1981). C 8; N II (1981). M C 18/19; N III (1981). C 13; N I-II (1980). M C 18/19; N III (1981). C 18; N IV (1980). C 7; N I (1981). C 19; N II

sau III (1980). Passim (1980). Passim (1981). C 18; N I (1982). C 19; N I (1980). C 4; N II (1982). M C 5/6; N IV pe zid (1981). C 18; N III (1980). M C 2/3; N II (1982). C 4; N II (1982). M C 18/19; N III (1981). C 5; N III (1982). C 4; N II (1982). M C 2/3; N III (1982). M C 18/19; N III (1981). C 4; N II (1982). M C 2/3; N III (1981). C 5; N III (1982). C 4; N I (1981). M C 18/19; N III (1981). C 10; N I-II (1980). C 18; N I-II (1980). C 7; N I (1981). M C 18/19; N III (1981). C 18; N III (1980). M C 18/19; N I (1981). M C 2/3; N II (1982). C 18; N I (1982). C 4; N III (1980). C 4; N VI (1979). C 19; N V (1980). C 18; N III (1980). C 18; N I (1980). C 10; N IV (1980). C 19; N I (1980). C 5; N IV (1980). C 7; N III? (1979). C 13; N II (1982). C 5; N V? (1982). C 7; N I (1981). C 7; N IV (1981). M/C 3/4; N V (1981). C 19; N VI (1980). C 18; N I (1982). C 18; N I (1982). C 13; N II (1982). C 7; N IV? (1979). C 18; N I (1982). M C 18/19; N I (1981). C 18; N I-II (1980). C 16; N IV (1980). C 4; N VI (1979). C 14; N III (1980). C 10; N I-II (1980). C 13; N I-II (1980). C 4; N V (1980). C 18; N V (1980). C 4; N I (1979). C 4; N II (1982). Passim (1981). M C 2/3; N III (1981). M C 18/19; N III (1981). C 18; N I (1982). C 18; N VI (1980). C 19; N I (1980). C 4; N II (1980). C 3; N V (1979). C 18; N I-II (1980). C 5; N V (1981). M C 2/3; N II (1982). M C 18/19; N III (1981). C 18; N I-II (1980). M C 18/19; N II (1981). M C 18/19; N III (1981). C 10; N IV (1980). M C 3/4; N IV (1981). M C 5/6; N IV (1981). C 18; N III (1980). Passim (1980). 3/4; N IV (1981). M C 5/6; N IV (1981). C 18; N III (1980). Passim (1980). Z VI, martor principal (1980). C 3; N VI (1979). C 8; N IV (1980). Passim (1983). M C 2/3; N II (1982). M C 2/3; N II (1982). M C 12/13; N I (1982). C 18; N III (1980). C 18; N IV (1980). C 15; N V, martor principal (1983). M C 2/3; N II (1982). C 13; N II (1982). M C 3/4; N V sau N IV, martor principal (1982). C 9; N V (1979). C 18; N I (1982). M C 12/13; N I (1982). C 10; N I-II (1980). M C 15/16; N IV, martor principal (1983). C 19; N I-II (1980). C 13; N II (1982). C 16; N IV (1980). C 17; N VI (1980). M C 2/3; N II (1982). C 6; N V (1979). M C 18/19; N II (1981). C 18; N III (1980). C 19; N III (1980). C 18; N III (1980). C 16; N IV (1980). C 5; N V (1980). M C 18/19; N I (1981). C 4; N -II (1980). M C 18/19; N III (1981). C 8 N II (1981). M C 2/3; N II (1981). Passim (1980). C 7; N I-II (1980). C 2; N IV (1982). C 18; N IV (1980). M C 17/18; N VI (1981). C 10; N I-II (1980). C 7; N III? (1979). C 3; N VI (1979). C 4; N II (1982). C 4; N II (1980). C 5; N III (1980). C 18; N III (1980). C 16; N IV (1980). M C 18/19; N III (1981). M C 2/3; N II (1982). C 18; N I (1982). C 18; N VI (1983). Passim (1980). Passim (1980). C 18; N V (1980). M C 4/5; N IV (1981). C 18; N III (1980). C 7; N III? (1979). M C 3/4; N V (1981). C 4; N II (1980). C 4; N VI (1979). C 4; N VI (1979). C 15; N V (1979). C 3; N V (1979). C 16; N IV (1980). C 16; N IV (1980). C 16; N IV (1980). C 3; N V, martor principal (1982). M C 2/3; N III (1981). M C 5/6; N VI (1981). C 17; N IV (1980).

Total distruse

743—750. C 18; N I (1982). C 7; N II (1981). C 20; N VI (1982). Passim (1982) — 5 exemplare

B. TEZAURE

Tetraurul 1 deseoperit în C 8, nivelul II, în 1982.

Claudius II — postumă

1. Ant ↗ 1.18 g; 14 mm. Fragm. Inv. 43575.

RIC, V, 1, p. 234, nr. 266.

Lugdunum

Iulian

2*. AE ↓ 1,57 g; 17 mm. Fragm. Inv. 43695.

LRBC, II, 260, anii 355—360.

RIC, VIII, p. 191, nr. 198, anii 355—360, seria II.

P. Bastien, Lyon 337—363, p. 236, nr. 245, anul 357.

CPLG

Roma

Gratian

3^{*} AE ↓ 2,42 g, 16 mm. Inv. 43686.
LRBC, II, 714, anii 367–375.

RPRIMA

Aquileia

Gratian

4^{*} AE ↑ 2,02 g; 18 mm. Inv. 43534.
LRBC, II, 1019, anii 367–375.

SMAQP

Siscia

Constantius II

5–6. AE ↑ 2,30 g, 16 mm. ↑ 1,87 g; 17 mm. Inv. 43555 și 43741
LRBC, II, 1236, anii 355–361.
RIC, VIII, 377, nr. 372, 355–361.

M |
ASIS D

7^{*} AE ↑ g; 16 mm. Inv. 43682.
LRBC, II, 1246, anii 355–361.
RIC, VIII, 378, nr. 396, anii 355–361

BSIS★

8^{*} AE ↑ 1,48 g, 16 mm. Fragm. Inv. 43740.
LRBC, II, 1250, anii 355–361.
RIC, VIII, p. 378, nr. 400, anii 355–361.

ASIS[V]?

Valens

9^{*} AE ↓ 2,88 g; 18,5 mm. Inv. 43509.
LRBC, II, 1272, anii 364–367.

BSISC

10^{*} AE ↑ 2,12 g; 20 mm. Inv. 43667
LRBC, II, 1274, anii 364–367

BSISC

11^{*} AE ↑ 2,29 g, 17 mm. Inv. 43666.
LRBC, II, 1278, anii 364–367.

ASISC

Valentinian I

12^{*} AE ↓ 2,13 g, 18 mm. Inv. 43529.
LRBC, II, 1279, anii 364–367.

FSISC

Valens

13. AE ↓ 1,47 g, 19 mm. Fragm. Inv. 43665.

FSISC

LRBC, II, 1285, anii 364–367.

FSISC

Gratian

14^{*} AE ↓ 1,98 g; 18 mm. Inv. 43539

S | D
FSISC

LRBC, II, 1316, anii 367–375.

Sirmium

Constantius II

15–16. AE ↓ 2,20 g; 16 mm. Fragm. ↓ 1,50 g; 17 mm. Fragm. Inv. 43739 și 43891

LRBC, II, 1615, anii 355–361.
RIC, VIII, p. 390, nr. 80, anii 355–361

ASIRM

Julian

- 17–18. AE ↓ 1,86 g; 17 mm. Fragm. ↑ 1,72 g; 16 mm. Fragm. Inv. 43693 și 43694.
 LRBC, II, 1616, anii 355–361. ASIRM
 RIC, VIII, p. 390, nr. 81, anii 355–361.

*Thessalonie**Constantius II*

19. AE ↓ 2,10 g, 17 mm Inv. 43748.

LRBC, II, 1681, anii 351–354.
 RIC, VIII, p. 419, nr. 189, anii 350–355, grupa III.

Δ
SMTS

20. AE ↓ 1,93 g, 17 mm. Inv. 43743
 LRBC, II, 1683, anii 351–354.

SMTS

RIC, VIII, p. 419, nr. 192, anii 350–355, grupa III.

- 21–23. AE ↓ 2,36 g; 17 mm ↑ 1,99 g; 16 mm ↘ 1,19 g; 17 mm

Inv. 43568, 43745 și 43744

M | M |
SMTSA · SMTSF · (2 ex.)

LRBC, II, 1684, anii 350–361

RIC, VIII, p. 420, nr. 208, anii 355–361, grupa I.

Valentianus I

24. AE ↓ 2,07 g, 16 mm. Inv. 43700.

LRBC, II, 1702, anii 364–367.

TESA

Valens

- 25–29. AE ↓ 2,18 g; 16 mm. ↑ 2,05 g; 16 mm. Fragm. ↓ 2,32 g;
 17 mm ↓ 2,27 g; 18 mm. ↑ 2,18 g; 16 mm Inv. 43508, 43507, 43505, 43503 și 43504.
 LRBC, II, 1705, anii 364–367 TESA (2 ex.) TESF (2 ex.)

Valentinian I

- 30–31. AE ↘ 2,27 g, 17 mm ↘ 1,62 g, 18 mm Inv. 43703 și 43704.

LRBC, II, 1706, anii 364–367

TESA

Valens

32. AE ↓ 1,73 g, 16 mm. Inv. 43506

LRBC, II, 1709, anii 364–367

TESF

- 33–34. AE ↘ 2,59 g, 18 mm ↑ 2,40 g, 19 mm. Inv. 43664 și 43663.

LRBC, II, 1714, anii 364–367

TESA

Gratian

35. AE ↓ 1,72 g; 17 mm. Inv. 43532.

LRBC, II, –, cf. 1724–1726, anii 367–375 (Valentinian I și Valens)

R | M |
TESF

Valens

36. AE ↘ 2,67 g, 17 mm Inv. 43662

LRBC, II, – cf. 1726–1727, anii 367–375 (Valentinian I și Gratian).

M | R |
TESA

37. AE ↓ 1,70 g; 16 mm. Inv. 43661.

LRBC, II, 1732, anii 367–375.

A |
TES

38. AE ↓ 2,30 g; 17 mm. Inv. 43660.

Δ |
[TES?]

LRBC, II, 1732 și urm., anii 367–375.

Gratian

39. AE ↓ 1,97 g; 17 mm. Inv. 43688.

Γ |
TES

LRBC, II, --; cf. 1738 (Valentinian I).

Heraclaea

Constantius II

40–41. AE ↓ 2,47 g; 16 mm. Fragm. ↑ 2,07 g; 17,5 mm. Inv. 43570 și 43569.

SMHA

LRBC, II, 1900, anii 351–354.

RIC, VIII, p. 436, nr. 90, anii 351–355, grupa III.

42–44. AE ↓ 2,00 g; 15,5 mm. ↓ 1,77 g; 16 mm. ↑ 2,23 g; 18 mm. Fragm. Inv. 43731, 43734 și 43735

SMHA (2 ex.); SMHΓ?

LRBC, II, 1905, anii 355–361.

RIC, VIII, p. 437, nr. 98, anii 355–361, grupa II.

Valens

45–46. AE ↓ 2,07 g; 17,5 mm. ↑ 1,57 g; 18 mm. Fragm. Inv. 43670 și 43669.

SMHA

LRBC, II, 1920, anii 364–365 sau 1933.

anii 366–367

47. AE ↓ 1,67 g; 17 mm. Inv. 43668

1 •
SMH[B?]

LRBC, II, 1923, anii 364–365.

Valentinian I

48. AE ↓ 1,54 g, 17,5 mm. Inv. 43702.

Γ |
SMHA

LRBC, II, --, cf. 1925, anii 364–365 (Valens).

Valens

49. AE ↓ 1,44 g; 18 mm. Inv. 43659.

Γ |
SMHA

LRBC, II, 1925, anii 364–365.

50. AE ↓ 3,00 g, 16,5 mm. Inv. 43658

★ | X
SMH[-]

LRBC, II, 1940, anii 367–375.

Constantinopol

Constantius II

51. AE ↓ 1,21 g; 16,5 mm. Inv. 43556.

[C] O [N] S [-]

RIC, VII, p. 589, nr. 138, anii 336–337.

Constantius Gallus

52. AE ↓ 1,75 g; 18 mm. Fragm. Inv. 43544.

CONSIA

LRBC, II, 2040, anii 351–354.

RIC, VIII, p. 458, nr. 120, anii 351–355, grupa II.

53. AE ↓ 1,70 g; 18,5 mm. Fragm. Inv. 43545.

X |
CONSA

LRBC, II, 2047, anii 351–354 (la noi R–E).

RIC, VIII, p. 458, nr. 124, anii 351–355, grupa II.

Constantius II

54-55 AE \nwarrow 1,18 g; 16 mm. Fragn. \nearrow 1,49 g; 14,5 mm. Inv. 43736 și 43715.
 LRBC, II, - ; cf. 2053, anii 355-361. [C]ONS[A?]; [CO]NSB
 RIC, VIII, p. 461, nr. 149, anii 355-361, grupa II.

Julian

56. AE \downarrow 2,40 g; 16 mm. Inv. 43716.
 LRBC, II, - ; cf. 2054, anii 355-361. CONSA
 RIC, VIII, p. 461, nr. 150, anii 355-361, grupa II.

57. *Constantius II*

AE \uparrow 1,23 g; 17 mm. Fragn. Inv. 43712.
 LRBC, II, - ; cf. 2055, anii 355-361 (Julian). C |
 RIC, VIII, p. 461, nr. 153, anii 355-361, grupa II. [CO]NS[?]?

Valentinian I

58. AE \downarrow 2,63 g; 17 mm. Inv. 43699.
 LRBC, II, 2066, anii 364-365. CONSPA

Valens

59. AE \uparrow 2,21 g; 19 mm. Fragn. Inv. 43493.
 LRBC, II, 2069-2070, anii 364-365. [C]ONSPA?

Valentinian I

60. AE \downarrow 1,73 g; 17 mm. Fragn. Inv. 43701.
 LRBC, II, 2071, anii 364-365. CONSP€

Valens

61. AE \downarrow 1,31 g; 17 mm. Inv. 43657.
 LRBC, II, 2072, anii 364-365. CONSPA

Valentinian I

62-63. AE \uparrow 2,37 g; 18 mm. \downarrow 1,85 g; 17 mm. Fragn. Inv. 43466 și 43467.
 LRBC, II, 2074, anii 364-365. CONSA

Valens

64-66. AE \uparrow 2,05 g; 16 mm. \uparrow 2,11 g; 18 mm. Fragn. \nearrow 1,35 g; 15,5 mm.
 Fragn. Inv. 43471 și 43468. \star | \star ; \star | \star CONSE[]
 LRBC, II, 2086, anii 366-367. [CO]NSE[]

67. AE \uparrow 1,94 g; 18 mm. Inv. 43656.
 LRBC, II, 2088, anii 366-367.

\star | CONSA

68-72. AE \uparrow 2,19 g; 17 mm. \downarrow 1,40 g; 17 mm. Fragn. \nearrow 2,87 g; 17 mm. \uparrow 2,64 g;
 16,5 mm. \downarrow 2,10 g; 18,5 mm. Fragn. Inv. 43372, 43469, 43473, 43475 și 43474.
 LRBC, II, 2091, anii 367-375.

\star | Q (2 ex.) ; \star | Q ; \star | Q (2 ex.) CONSE[]

73. AE \downarrow 2,28 g; 17 mm. Inv. 43655.
 LRBC, II, 2095, anii 367-375.

Q | \star CONSA

Gratian

74. AE \nwarrow 1,90 g; 16 mm. Fragn. Inv. 43537.
 LRBC, II, 2100, anii 367-375.

Q | E CONSE[]

Valens

75. AE ↓ 2,54 g; 17 mm. Inv. 43485.
LRBC, II, 2103, anii 367–375.

+ | +
CON[S-]

Gratian

76. AE ↑ 2,80 g; 17 mm. Inv. 43536.
LRBC, II, 2104, anii 367–375.

+ | +
CONSF

Valens

77. AE ↓ 2,47 g; 19 mm. Inv. 43654.
LRBC, II, 2110, anii 367–375.

• |
CONSA

Neprecizat

- 78–79. AE ↑ 2,00 g; 16,5 mm. Fragm. ↑ 1,40 g; 15 mm. Inv. 43757 și 436787.
Tip SECVRITAS REIPVBLICAE, anii 364–375. CON[S-]; [C]ON[S-]

Nicomedia

Licinius

80. AE ↑ 2,77 g; 19 mm. Inv. 43576.
RIC, VII, p. 607, nr. 44, anii 321–324.

X | IN
SMNΓ

Constantius II

81. AE ↓ 1,92 g; 15 mm. Inv. 43559.
LRBC, II, 2309, anii 351–354 sau 2311,
anii 355–361.
RIC, VIII, p. 479, nr. 96, anii 351–355, grupa III sau p. 481, nr. 104, anii
355–361, grupa I.
82–83. AE ↓ 1,88 g; 16 mm. ↓ 1,42 g; 15 mm. Inv. 43713 și 43753.
LRBC, II, 2315, anii 355–361.
RIC, VIII, p. 482, nr. 112, anii 355–361, grupa II.

SMNA

Valentinian I

84. AE ↓ 2,35 g; 15,5 mm. Inv. 43528.
LRBC, II, 2325, anii 364–365 sau 2334,
anii 367–375.

SMN[-]

Valens

85. AE ↑ 1,95 g; 18 mm. Inv. 43386.
LRBC, II, 2326, anii 364–365.

SMN[-]

- 86–87. AE ↓ 3,30 g; 19 mm. Fragm. ↓ 2,17 g; 17 mm. Inv. 43511 și 43510.
LRBC, II, 2329, anii 364–365.

SMN[A?]

Cyzie

Gratian

88. AE ↓ 2,09 g; 16,5 mm. Inv. 43687.
LRBC, II, 2338, anii 367–375.

SMNA?

Constantius II

- 89–90. AE ↑ 1,10 g; 13,5 mm. ↑ 1,07 g; 15 mm. Inv. 43749 și 43742.
LRBC, I, 1306, anii 341–346.

SMKA ; SMKE

- RIC, VIII, p. 493, nr. 48, anii 347–348.

91. AE ↑ 1,06 g; 16 mm. Inv. 43714.
 LRBC, II, 2504, anii 355–361
 RIC, VIII, p. 499, nr. 117, anii 355–361, grupa II. SMKA
- Julian*
92. AE ↑ 2,00 g; 17 mm Inv. 43692.
 LRBC, II, 2505, anii 355–361.
 RIC, VIII, p. 499, nr. 118, anii 355–361, seria II. SMKA
93. AE ↓ 1,98 g; 16 mm. Inv. 43691.
 LRBC, II, 2507 (corectat), anii 355–361.
 RIC, VIII, p. 499, nr. 120, anii 355–361, seria II. Γ |
94. AE ↑ 1,26 g; 16 mm. Inv. 43690.
 LRBC, II, —; cf. 2505 și 2507 (Caesar)
 RIC, VIII, p. 500, nr. 124, anii 361–363 L |
- Valentinian I*
95. AE ↑ 2,21 g; 16 mm Fragm. Inv. 43527.
 LRBC, II, 2517, anii 364–365 sau 2526, anii 367–375. [SMKA]
- Valens*
- 96–98. AE ↓ 2,41 g; 18 mm. ↓ 2,41 g; 16 mm. ↘ 1,96 g; 19,0 mm. Fragm. Inv. 43488, 43487 și 43489.
 LRBC, II, 2518, anii 364–365 sau 2527, anii 367–375. SMKA (2 ex.); SMKA
- 99–100. AE ↑ 1,93 g; 17 mm. Fragm. ↑ 1,92 g; 18 mm. Fragm. Inv. 43651 și 43653.
 LRBC, II, 2520, anii 364–365 sau 2530, anii 367–375. SMKA
- Antiochia*
- Constans*
101. AE ↘ 1,55 g, 16 mm. Inv. 43543.
 LRBC, I, 1382, anii 337–341
 RIC, VIII, p. 615, nr. 47, anii 337–341, seria I. SMANI
- Neprecizat*
102. AE 1,95 g, 16,5 mm. Fragm. Inv. 43613.
 LRBC, II, 2632–2637, anii 351–354 sau 355–361.
 RIC, VIII, p. 624, anii 353–356, anii 350–355, seria III, sau p. 628, nr. 187A–189, anii 355–361, grupa I. ANE
- Valens*
- 103–105. AE ↘ 2,57 g, 17 mm. Fragm. ↘ 2,30 g; 16 mm. ↑ 1,99 g; 16 mm. Inv. 43490–43492. LRBC, II, 2654, anii 364–367 sau 2659, ANTA ; ANTΓ ; ANTΔ anii 367–375.
106. AE ↑ 0,96 g, 15,5 mm. Fragm. Inv. 43512.
 LRBC, II, 2655, anii 364–367 sau 2660, anii 367–375. ANTΔ
- 107–109. AE ↑ 2,37 g, 16 mm ↘ 1,75 g, 17 mm. ↘ 1,90 g; 16 mm. Fragm. Inv. 43652, 43650 și 43694.
 LRBC, II, 2657, anii 364–367 sau 2664, anii 367–375. ANTA ; ANTΓ ; ANTE

Neprecizat

110. AE \searrow 1,66 g; 13 mm. Inv. 43604.

Tip GLORIA ROMANORVM (8), anii 364–375.

ANTB

Alexandria

Valens

111 AE \downarrow 1,71 g; 13 mm. Inv. 43648.

LRBC, II, 2861, anii 364–367 sau 2863,
anii 367–375.

ALEI

Atelier neprecizat

Neprecizat

112–113. AE \downarrow 1,16 g; 13,5 mm. \searrow 1,03 g; 12 mm. Fragm. Inv. 43612 și 43803.

Tip GLORIA EXERCITVS (1 st.), anii 336–341.

Constantin cel Mare – postumă

114. AE 1,44 g; 12 mm. Inv. 43804.

Tip AETERNA PIETAS, anii 337–341.

Constantius II

115–116. AE \searrow 1,46 g; 15 mm. \downarrow 0,84 g; 13 mm. Fragm. Inv. 43746 și 43747.

Tip VOT/XX/MVLT/XXX, anii 341–346 (LRBC), 347–348 (RIC).

117–141. AE \downarrow 2,57 g; 14 mm. \downarrow 2,37 g; 16 mm. \searrow 2,32 g; 16 mm. \uparrow 2,29 g;
15 mm. \downarrow 2,26 g; 17 mm. \uparrow 2,25 g; 17,5 mm. \uparrow 2,25 g; 17 mm. \downarrow 2,17 g; 17 mm.
 \searrow 2,16 g; 14 mm. \downarrow 2,13 g; 15,5 mm. Fragm. \uparrow 2,05 g; 16 mm. \uparrow 2,05 g; 16 mm.
 \uparrow 2,04 g; 16 mm. Fragm. \uparrow 2,03 g; 17 mm. \uparrow 2,00 g; 15 mm. \uparrow 1,99 g; 17 mm.
 \searrow 1,94 g; 16 mm. Fragm. \uparrow 1,87 g; 17 mm. Fragm. \searrow 1,84 g; 16 mm. \searrow 1,80 g;
14,5 mm. \downarrow 1,36 g; 16 mm. \searrow 1,35 g; 15 mm. Fragm. \downarrow 1,34 g; 16 mm. Fragm.
 \searrow 1,32 g; 17 mm. \downarrow 1,00 g; 15 mm. Fragm. Inv. 43557, 43723, 43750, 43719, 43730,
43733, 43729, 43725, 43718, 43727, 43722, 43738, 43724, 42728, 43795, 43720, 43717,
43732, 43507, 43752, 43571, 43721, 43566, 43726 și 43737.

Tip FEL TEMP REPARATIO (FH), anii 354–358.

142–145. AE \searrow 2,58 g; 15 mm. \uparrow 2,37 g; 15,5 mm. \downarrow 1,89 g;
 \uparrow 1,89 g; 19 mm. 17 mm. Inv. 43563, 43561, 43560 și 43562.

M
[---]

146–147. AE \uparrow 2,10 g; 16 mm. \uparrow 1,60 g; 14 mm. Inv. 43565 și 43564.

Ca mai sus, anii 355–358.

M
[---]

Iulian

148. AE \uparrow 1,65 g; 15 mm. Inv. 43697.

Ca mai sus, anii 355–358.

Neprecizat

149–159. AE \uparrow 2,19 g; 17 mm. \searrow 2,15 g; 17 mm. \searrow 2,15 g; 16 mm. 2,13 g;
14 mm. \searrow 2,00 g; 16 mm. Fragm. \searrow 1,67 g; 15,5 mm. \uparrow 1,62 g; 17 mm. 1,55 g;
14 mm. 1,23 g; 13 mm. \uparrow 1,14 g; 13 mm. Fragm. \searrow 1,09 g; 13 mm. Fragm. Inv.
43763, 43764, 43760, 43784, 43605, 43761, 43762, 43607, 43759, 43606 și 43802.

Ca mai sus, anii 354–358.

Constantius II

160–180. AE \uparrow 2,55 g; 16 mm. \downarrow 2,19 g; 15 mm. \downarrow 2,17 g; 15,5 mm. \downarrow 2,12 g;
16 mm. \searrow 2,07 g; 16 mm. \searrow 1,99 g; 15 mm. \uparrow 1,90 g; 16 mm. \uparrow 1,71 g; 16 mm.

• 1,61 g; 15 mm. Fragm. ↓ 1,59 g; 16 mm. ↑ 1,55 g; 16 mm. Fragm. ↑ 1,44 g; 15 mm. Fragm. ↓ 1,41 g; 16 mm. ↘ 1,33 g; 15 mm. Fragm. ↘ 1,30 g; 14 mm. Fragm. ↘ 1,23 g; 16,5 mm. ↑ 1,20 g; 16,5 mm. ↘ 1,15 g; 15 mm. Fragm. ↘ 1,10 g; 16,5 mm. Fragm. ↑ 1,05 g; 16 mm. Fragm. ↓ 1,00 g; 15 mm. Fragm. Inv. 43707, 43751, 43554, 43551, 43573, 43548, 43711, 43574, 43552, 43710, 43709, 43706, 43553, 43558, 43550, 43705, 43572, 43806, 43708, 43801 și 43549.

Tip SPES REIPUBLICAE, anii 358–361.

Julian

181–185. AE ↑ 3,36 g; 16,5 mm. ↑ 1,63 g; 15 mm. ↑ 1,25 g; 16 mm. Fragm. ↑ 1,22 g; 15 mm. Fragm. ↑ 1,04 g; 15 mm. Fragm. Inv. 43541, 43539, 43540, 43696 și 43538.

Ca mai sus, anii 358–361.

Neprecizat

186–189. AE ↘ 1,54 g; 15 mm. Fragm. 1,48 g; 11,5 mm. ↑ 1,23 g; 15 mm. ↘ 1,06 g; 12,5 mm. Inv. 43608, 43609, 43611 și 43610.

Ca mai sus, anii 358–361.

Julian

190. AE ↑ 1,22 g; 15 mm. Inv. 43812.

Tip SPES REPUBLICE, anii 361–363.

Iovian

191. AE ↘ 1,62 g; 15 mm. Fragm. Inv. 43546.

Tip VOT/V, anii 363–364.

192. AE ↘ 1,32 g; 15 mm. Fragm. Inv. 43547.

Tip VOT/V/MVLT/X, anii 363–364.

Valentinian I

193–197. AE ↑ 3,32 g; 16 mm. Fragm. ↓ 2,45 g; 16,5 mm. ↘ 2,39 g; 17 mm. ↑ 2,26 g; 18 mm. Fragm. ↓ 2,22 g; 18 mm. Fragm. Inv. 43530, 43526, 43529, 43531 și 43524.

Tip GLORIA ROMANORVM (8), anii 364–375

198–199. AE ↓ 2,08 g; 17 mm. ↓ 1,48 g; 18 mm. Fragm. Inv. 43698 și 43525.

Tip SECVRITAS REIPUBLICAE, anii 364–378.

Valens

200–220. AE ↘ 2,97 g; 16,5 mm. ↘ 2,94 g; 17 mm. ↓ 2,43 g; 18 mm. ↓ 2,4 g; 16,5 mm. Fragm. ↓ 2,37 g; 18,5 mm. Fragg. ↑ 2,26 g; 17 mm. ↓ 2,10 g; 20 mm. Fragm. ↑ 1,93 g; 19 mm. Fragm. ↑ 1,93 g; 16,5 mm. ↑ 1,82 g; 15 mm. Fragm. ↘ 1,63 g; 16 mm. ↓ 1,56 g; 14 mm. Fragm. ↓ 1,46 g; 14,5 mm. ↓ 1,44 g; 18,5 mm. Fragm. ↑ 1,40 g; 17 mm. Fragm. ↑ 1,36 g; 16 mm. Fragm. ↘ 1,22 g; 17 mm. Fragm. ↑ 1,22 g; 15 mm. ↑ 1,21 g; 17 mm. ↑ 1,20 g; 17 mm. ↓ 1,16 g; 18 mm. Fragm. Inv. 43680, 43683, 43681, 43478, 43477, 43476, 43671, 43678, 43481, 43544, 43676, 43672, 43675, 43482, 43677, 43483, 43673, 43679, 43674, 43479 și 43480.

Tip GLORIA ROMANORVM (8), anii 364–378.

221–241. AE ↑ 2,61 g; 17 mm. Fragm. ↑ 2,49 g; 14 mm. ↓ 2,30 g; 16,5 mm. ↑ 2,30 g; 16 mm. ↑ 2,23 g; 15 mm. ↘ 2,18 g; 16 mm. Fragm. ↑ 2,13 g; 20 mm. ↑ 2,01 g; 16 mm. ↑ 2,00 g; 18 mm. ↑ 1,98 g; 16 mm. ↑ 1,95 g; 14 mm. ↑ 1,92 g; 15 mm. ↑ 1,91 g; 18 mm. Fragm. ↑ 1,90 g; 18,5 mm. ↑ 1,79 g; 13 mm. ↑ 1,74 g; 17 mm. Fragm. ↓ 1,73 g; 15 mm. Fragm. ↑ 1,67 g; 17,5 Fragm. ↓ 1,58 g; 14 mm. ↓ 1,56 g; 16,5 mm. Fragm. ↓ 1,43 g; 15 mm. Inv. 43502, 43685, 43501, 43521, 43684, 43516, 43519, 43494, 43496, 43522, 43499, 43513, 43498, 43500, 43514, 43515, 43517, 43497, 43520, 43518 și 43495.

Tip SECVRITAS REIPUBLICAE, anii 364–375

Gratian

242. AE ↓ 2,97 g; 20 mm. Fragm. Inv. 43689.

Tip GLORIA RÖMANORVM (8), anii 367–378.

243. AE ↑ 1,75 g; 16 mm. Fragm. Inv. 43535.

Tip SECVRITAS REIPUBLICAE, anii 367–378.

Neprecizat

244–264. AE ↑ 2,92 g; 15 mm. Fragm. ↓ 2,64 g; 16,5 mm. ↓ 2,41 g; 16,5 mm.
↓ 2,17 g; 17 mm. Fragm. ↓ 2,05 g; 16 mm. ↑ 1,97 g; 16 mm. Fragm. ↓ 1,92 g;
14 mm. ↓ 1,90 g; 15 mm. ↓ 1,84 g; 17 mm. ↓ 1,83 g; 15,5 mm. 1,79 g; 17 mm.
↓ 1,74 g; 13 mm. ↑ 1,70 g; 18 mm. Fragm. 1,64 g; 16 mm. ↑ 1,62 g; 18 mm. Fragm.
↓ 1,62 g; 15 mm. ↓ 1,45 g; 13 mm. Fragm. ↑ 1,41 g; 16 mm. 1,25 g; 16 mm.
Fragm. ↓ 1,18 g; 13 mm. Fragm. ↓ 0,87 g; 17 mm. Fragm. Inv. 43976, 43778,
43774, 43775, 43769, 43772, 43766, 43771, 43773, 43780, 43767, 43768, 43765, 43779,
43781, 43783, 43770, 43782, 43602, 43777 și 43603

Tip GLORIA ROMANORVM (8), anii 364–378

265–298. AE ↓ 2,84 g; 18 mm. ↓ 2,47 g; 16 mm. ↓ 2,13 g; 17 mm. Fragm. ↓
2,05 g; 12 mm. ↑ 2,04 g; 17 mm. ↓ 1,98 g; 17 mm. Fragm. ↑ 1,94 g; 13 mm. ↑
1,92 g; 17 mm. Fragm. ↓ 1,90 g; 17 mm. ↑ 1,88 g; 16 mm. Fragm. ↓ 1,87 g;
12 mm. ↑ 1,87 g; 72 mm. ↓ 1,86 g; 14 mm. ↑ 1,83 g; 15,5 mm. ↓ 1,62 g; 15,5 mm.
↓ 1,60 g; 13 mm. ↓ 1,59 g; 13 mm. ↓ 1,57 g; 15 mm. Fragm. ↑ 1,53 g; 16 mm.
Fragm. ↑ 1,50 g; 14 mm. ↓ 1,49 g; 17 mm. Fragm. ↑ 1,46 g; 17 mm. Fragm. ↓
1,45 g; 16 mm. ↓ 1,40 g; 14,5 mm. Fragm. ↓ 1,30 g; 14 mm. ↑ 1,25 g; 13 mm. ↓
↑ 1,20 g; 14,5 mm. Fragm. ↓ 1,17 g; 15 mm. ↑ 1,05 g; 13,5 mm. Inv. 43586, 43589,
43594, 43582, 43585, 43598, 43755, 43587, 43596, 43579, 43581, 43578, 43576, 43592,
43600, 43588, 43601, 43599, 43597, 43591, 43595, 43590, 43577, 43768, 43764, 43580,
43593, 43583 și 43584.

Tip SECVRITAS REIPUBLICAE, anii 364–378.

Imitație?

294. AE ↓ 1,50 g; 14 mm. Inv. 43542.

Prototip SECVRITAS REIPUBLICAE, anii 364–378.

295–380. *Neprecizate*

AE ↑ 2,60 g; 16 mm. 2,53 g; 16 mm. 2,28 g; 16 mm. 2,13 g; 17 mm. 2,08 g; 17 mm.
Fragm. 2,03 g; 17 mm. 1,92 g; 13 mm. Fragm. 1,48 g; 18 mm. 1,82 g; 14 mm. 1,81 g;
15,5 mm. 1,72 g; 16 mm. Fragm. 1,67 g; 17 mm. 1,67 g; 12 mm. 1,64 g; 15 mm. Fragm.
1,63 g; 13 mm. 1,63 g; 12 mm. 1,62 g; 12 mm. 1,60 g; 12 mm. 1,67 g; 15 mm. 1,55 g;
14 mm. 1,55 g; 11,6 mm. 1,54 g; 14,5 mm. 1,52 g; 16 mm. 1,50 g; 13 mm. 1,48 g; 13 mm.
1,46 g; 13 mm. 1,45 g; 15 mm. 1,45 g; 14 mm. 1,44 g; 15 mm. 1,41 g; 12 mm. Fragm.
1,40 g; 16 mm. Fragm. 1,40 g; 14 mm. Fragm. 1,40 g; 13 mm. 1,4× g; 12 mm. 1,38 g
14 mm. 1,37 g; 18 mm. 1,37 g; 16 mm. Fragm. 1,35 g; 17 mm. Fragm. 1,34 g; 17,5 mm.
Fragm. 1,34 g; 16 mm. Fragm. 1,33 g; 16 mm. Fragm. 1,33 g; 14 mm. Fragm. 1,30 g;
15 mm. Fragm. 1,28 g; 17 mm. Fragm. 1,27 g; 15 mm. Fragm. 1,25 g; 20 mm. 1,25 g;
15 mm. Fragm. 1,25 g; 14 mm. Fragm. 1,20 g; 16,5 mm. 1,19 g; 15,5 mm. Fragm. 1,18 g;
14 mm. Fragm. 1,17 g; 12 mm. Fragm. 1,16 g; 12 mm. 1,15 g; 16 mm. Fragm. 1,12 g;
15 mm. Fragm. 1,12 g; 11 mm. 1,11 g; 13 mm. 1,10 g; 13 mm. Fragm. 1,09 g; 17 mm.
Fragm. 1,09 g; 15 mm. 1,08 g; 12 mm. Fragm. 1,06 g; 13 mm. Fragm. 1,02 g; 13 mm.
Fragm. 1,00 g; 16 mm. Fragm. 1,00 g; 15,5 mm. Fragm. 1,00 g; 15,5 mm. 1,00 g; 14 mm.
Fragm. 1,00 g; 13 mm. Fragm. 0,99 g; 12 mm. 0,96 g; 14 mm. Fragm. 0,90 g; 14 mm.
Fragm. 0,88 g; 13 mm. 0,86 g; 15 mm. Fragm. 0,80 g; 15 mm. Fragm. 0,80 g; 12 mm.
Fragm. 0,78 g; 13 mm. Fragm. 0,75 g; 13 mm. Fragm. 0,71 g; 15 mm. 0,71 g; 12 mm. Fragm.
0,71 g; 12 mm. Fragm. 0,70 g; 15 mm. Fragm. 0,68 g; 14 mm. Fragm. 0,61 g; 13,5 mm.
Fragm. 0,52 g; 13 mm. Fragm. 0,44 g; 10 mm. Fragm. 0,33 g 13 mm. Fragm. Inv. 43786,
43820, 43796, 43646, 43647, 43819, 43637, 43817, 43816, 43790, 43621, 43627, 43640,

43791, 43645, 43638, 44713, 43818, 43814, 478, 43643, 44714, 43788, 43810, 43644,
43625, 43789, 43630, 43620, 43636, 43807, 43619, 43811, 43808, 44715, 44736, 43815,
44717, 43631, 44718, 43797, 44719, 43635, 43623, 43616, 44720, 44721, 43622, 43800,
43632, 43624, 43614, 43642, 43629, 44722, 43618, 43785, 44723, 43626, 43793, 44724,
43615, 44725, 43813, 43794, 43799, 43805, 44726, 43639, 43634, 44727, 43809, 43617,
44728, 43641, 44729, 44730, 43633, 44731, 44732, 43792, 43628, 44733, 44734, 44735
și 44736.

Teraurul 2 descoperit în C 17, nivelele I-II, în 1980.

Thessalonie

Constantius II

1. AE ↑ 1,70 g; 19 mm. Inv. 43299.
LRBC, II, 1681, anii 351–354.

 SMTS

RIC, VIII, p. 419, nr. 189, anii 350–355, grupa 3

Valentinian I

2. AE ↓ 1,52 g; 17,5 mm. Inv. 43303
LRBC, II, 1704, anii 364–367.

 TESB

Valens

3. AE ↑ 2,17 g; 16 mm. Inv. 43296.
LRBC, II, 1707, anii 364–367.

 [T]JESA

Constantinopol

Constantius II

4. AE ↑ 1,55 g; 13,5 mm. Inv. 43301.
LRBC, II, 2053, anii 355–361.
RIC, VIII, p. 461, nr. 151, anii 355–361.

 CONS[.]

Procopius

5. AE ↑ 1,25 g; 18 mm. Inv. 43291.
LRBC, II, 2079, anii 365–366.

 CONSA

Valentinian I

6. AE ↑ 2,12 g; 19 mm. Fragm. Inv. 43335.
LRBC, II, 2101, anii 367–375.

 CONSA

Gratianus

7. AE ↑ 2,40 g; 17 mm. Inv. 43298.
LRBC, II, 2111, anii 367–375.

 CONSA

B

Cyzie

Valentinian I

8. AE ↓ 1,57 g; 17 mm. Inv. 43304.
LRBC, II, 2519, anii 364–365 sau 2529.
anii 367–375.

 SMKA

Atelier neprecizat

Constantin cel Mare – postumă

9. AE ↓ 0,92 g; 12,5 mm. Fragm. Inv. 43330.
Tip VN-MR, anii 341–346 (LRBC), 347–348 (RIC).

Neprecizat

10. AE ↓ 0,72 g; 12 mm. Fragm. Inv. 43300.

Tip VOT/XX/MVLT/XXX, anii 341–346 (LRBC), 347–348 (RIC).

SM[...]

Constantius II

11. AE ↑ 2,20 g; 15 mm. Inv. 43290.

Tip FEL TEMP REPARATIO (FH), anii 354–358.

M

12. AE ↑ 1,62 g; 17 mm. Inv. 43338.

Ca mai sus, anii 354–358.

13–14. AE ↑ 1,25 g; 16 mm. ↑ 1,20 g; 16 mm. Inv. 43332 și 43333.

Tip SPES REIPUBLICE, anii 358–361.

Valens

15–17. AE ↑ 2,07 g; 17 mm. ↓ 1,70 g; 16,5 mm. ↓ 1,62 g; 13 mm. Inv. 43292, 43295 și 43336.

Tip SECVRITAS REIPUBLICAE, anii 364–378.

Neprecizat

18–20. AE ↘ 2,05 g; 17 mm. ↓ 1,92 g; 16 mm. ↑ 1,87 g; 15,5 mm. Fragm. Inv. 43289, 43294 și 43334.

Tip GLORIA ROMANORVM (8), anii 364–378.

Theodosius I?

21. AE ↑ 1,00 g; 12,5 mm. Fragm. Inv. 43328.

Tip SALVS REIPUBLICAE, anii 383–395.

Neprecizat

22. AE 1,05 g; 14 mm. Fragm. Inv. 43331.

Ca mai sus, anii 383–395.

Neprecizate

23–30. AE 2,07 g; 16 mm. 1,77 g; 15 mm. Fragm. 1,67 g; 15,5 mm. 1,02 g; 18 mm. Fragm. 1,00 g; 16 mm. Fragm. 0,80 g; 17 mm. Fragm. 0,67 g; 11 mm. Fragm. 0,42 g; 10 mm. Fragm. Inv. 43337, 43293, 43297, 44706, 43327, 43329, 44707 și 44708.

Tezaurul 3 descoperit în C18, nivelele I–II, în 1980.

Alexandria

Valens

1. AE ↘ 2,02 g; 13,5 mm. Inv. 43364.

LRBC, 11, 2861, anii 364–367 sau 2863,
anii 367–375.

[A]LEF

Atelier neprecizat

Constantius II

2–4. AE ↓ 1,72 g; 13 mm. ↓ 1,50 g; 14 mm. ↑ 1,35 g; 13 mm. Fragm. Inv. 43435, 43394 și 43448.

Tip FEL TEMP REPARATIO (FH), anii 354–358.

Neprecizat

5–8. AE ↑ 1,62 g; 14 mm. 1,47 g; 15 mm. Fragm. 0,95 g; 14 mm. Fragm. 0,80 g; 13,5 mm. Fragm. Inv. 43430, 43446, 43456 și 43378.

Ca mai sus, anii 354–358.

9–11. AE 1,42 g; 16 mm. Fragn. 1,07 g; 13,5 mm. Fragn. 1,07 g; 13,5 mm. Fragn.

Inv. 43367, 43366 și 43365.

Tip SPES REIPVBLICAE, anii 358–361.

Valentinian I?

12. AE 1,12 g; 14,5 mm. Inv. 43431.

Tip SECVRITAS REIPVBLICAE, anii 364–375.

Neprecizat

13–17. AE ↑ 2,30 g; 16,5 mm. ↓ 2,15 g; 16,5 mm. Fragn. ↑ 2,07 g; 17 mm. Fragn. 1,27 g; 17 mm. Fragn. 0,80 g; 13,5 mm. Fragn. Inv. 43416, 43423, 43436, 43368 și 43369.

Tip GLORIA ROMANORVM (8), anii 364–378.

18–22. AE ↓ 1,70 g; 17,5 mm ↑ 1,57 g; 13 mm. Fragn. ↓ 1,22 g; 13 mm. ↑ 1,00 g; 14 mm. Fragn. ↓ 0,70 g; 14 mm. Fragn. Inv. 43438, 43465, 43371, 43400 și 43370.

Tip SECVRITAS REIPVBLICAE, anii 364–378.

Theodosius I

23. AE ↑ 1,55 g; 13 mm. Inv. 43427.

Tip SALVS REIPVBLICAE, anii 383–395.

Neprecizat

24–26. AE ↓ 1,92 g; 14,5 mm. 1,57 g; 13,5 mm. 1,05 g; 13 mm. Fragn. Inv. 43418, 43409 și 43419.

Ca mai sus, anii 383–395.

Neprecizate

27–142. AE 2,77 g; 15,5 mm. 2,55 g; 17 mm. 2,42 g; 17 mm. Fragn. 2,40 g; 16 mm. 2,37 g; 18 mm. Fragn. 2,25 g; 15,5 mm. 2,17 g; 17,5 mm. 2,02 g; 12,5 mm. 1,95 g; 16 mm. 1,90 g; 16 mm. Fragn. 1,87 g; 15 mm. Fragn. 1,85 g; 14,5 mm. Fragn. 1,82 g; 18 mm. 1,82 g; 17 mm. 1,82 g; 11,5 mm. 1,80 g; 16,5 mm. 1,75 g; 15 mm. 1,70 g; 14 mm. 1,75 g; 12 mm. 1,72 g; 18,5 mm. 1,72 g; 15 mm. Fragn. 1,70 g; 16,5 mm. Fragn. 1,70 g; 16 mm. 1,57 g; 7,5 mm. 1,67 g; 13 mm. 1,65 g; 16,5 mm. 1,65 g; 15,5 mm. 1,65 g; 15 mm. 1,60 g; 14 mm. 1,60 g; 12 mm. 1,57 g; 15,5 mm. Fragn. 1,57 g; 16 mm. 1,57 g; 14 mm. 1,50 g; 16 mm. Fragn. 1,55 g; 14,5 mm. 1,55 g; 14,5 mm. Fragn. 1,50 g; 17 mm. Fragn. 1,47 g; 17,5 mm. 1,42 g; 18 mm. Fragn. 1,42 g; 14 mm. 1,42 g; 14 mm. Fragn. 1,40 g; 15 mm. Fragn. 1,35 g; 16 mm. Fragn. 1,32 g; 14 mm. 1,30 g; 18 mm. Fragn. 1,30 g; 17 mm. Fragn. 1,30 g; 16 mm. Fragn. 1,27 g; 18,5 mm. Fragn. 1,27 g; 15 mm. Fragn. 1,27 g; 13,5 mm. Fragn. 1,20 g; 15,5 mm. Fragn. 1,20 g; 14,5 mm. Fragn. 1,20 g; 11 mm. 1,17 g; 12 mm. 1,12 g; 20 mm. Fragn. 1,12 g; 15 mm. Fragn. 1,12 g; 15 mm. Fragn. 1,10 g; 15,5 mm. Fragn. 1,07 g; 15,5 mm. 1,07 g; 16,5 mm. Fragn. 1,05 g; 18 mm. 1,05 g; 16,5 mm. Fragn. 1,05 g; 15 mm. Fragn. 1,05 g; 14 mm. Fragn. 1,05 g; 12,5 mm. Fragn. 1,05 g; 11,5 mm. 1,02 g; 14 mm. 0,97 g; 17 mm. Fragn. 0,97 g; 16 mm. Fragn. 0,97 g; 15,5 mm. 0,97 g; 14 mm. Fragn. 0,93 g; 12 mm. Fragn. 0,92 g; 12 mm. 0,92 g; 11 mm. 0,90 g; 16,5 mm. Fragn. 0,90 g; 16 mm. Fragn. 0,90 g; 13 mm. Fragn. 0,87 g; 12,5 mm. 0,87 g; 12,5 mm. Fragn. 0,85 g; 17,5 mm. Fragn. 0,85 g; 14 mm. Fragn. 0,85 g; 14 mm. Fragn. 0,85 g; 13 mm. Fragn. 0,80 g; 16 mm. Fragn. 0,80 g; 15 mm. Fragn. 0,80 g; 14,5 mm. Fragn. 0,80 g; 14 mm. Fragn. 0,75 g; 13,5 mm. Fragn. 0,72 g; 13,5 mm. 0,72 g; 13 mm. Fragn. 0,70 g; 17,5 mm. Fragn. 0,70 g; 16,5 mm. Fragn. 0,70 g; 13,5 mm. Fragn. 0,70 g; 12 mm. Fragn. 0,67 g; 16 mm. Fragn. 0,67 g; 15 mm. Fragn. 0,67 g; 13 mm. Fragn. 0,67 g; 10,5 mm. 0,65 g; 11 mm. Fragn. 0,60 g; 14,5 mm. Fragn. 0,55 g; 15 mm. Fragn. 0,50 g; 13 mm. Fragn. 0,50 g; 13 mm. Fragn. 0,47 g; 13 mm. Fragn. 0,47 g; 12,5 mm. 0,42 g; 13 mm. Fragn. 0,37 g; 13,5 mm. Fragn. 0,37 g; 13 mm. Fragn. 0,32 g; 12 mm. Fragn. 0,29 g; 16 mm. Fragn. 0,29 g; 12 mm. Fragn. 0,29 g; 11 mm. Fragn. 0,29 g; 11 mm. Fragn. Inv. 44824, 43425, 43433, 43405, 44825, 43382, 43428, 43420, 43417, 43399, 43445, 43393, 43429, 43432, 43460, 43389, 44826, 43385, 43441, 43395, 43440, 43402, 43437, 43398, 43403, 43414, 43421, 43372, 43392, 43387, 44827, 43390,

43388, 43380, 43386, 43458, 43415, 43457, 43413, 43401, 43408, 43451, 43373, 43410,
43412, 43391, 44828, 43434, 43452, 44829, 44830, 43375, 43449, 43462, 44831, 43376,
43396, 44832, 44833, 44834, 43422, 44835, 43407, 43442, 44836, 43461, 43379, 43377,
43439, 43374, 44837, 43464, 43424, 43411, 44838, 44839, 43450, 43459, 44840, 44841,
44842, 44843, 43384, 44844, 44845, 43406, 43397, 44846, 44847, 43404, 43447, 43426,
43453, 44847, 43383, 44848, 43444, 43454, 43381, 44849, 43455, 43463, 43443, 44850,
44851, 44852, 44853, 44854, 44855, 44856, 44857, 44858, 44859, 44860, 44861 și 44862.

Tezaurul 4 descoperit în C 18, nivalele I-II, în 1980.

Roma

Constantin II

1*. AE ↑ 0,87 g; 15 mm. Inv. 42877.
Tip VIRTVS AVGVSTI, anii 337—341.

Valens

2*. AE ↓ 1,65 g; 17,5 mm. Inv. 43126.
LRBC, II, 709, anii 364—367.

RS

Aquileea

Constantius II

3*. AE ↓ 1,97 g; 17,5 mm. Inv. 43236.
LRBC, II, 930, anii 352—354.
RIC, VIII, p. 334, nr. 199, anii 352—355, seria II.

AQS

Valens

4*. AE ↓ 1,05 mm. Inv. 43154. g; 18
LRBC, II, 966, anii 364—367.

SMA QP?

A

Siscia

Valentinian I

5*. AE ↓ 1,70 g; 19 mm. Inv. 43214.
LRBC, II, 1283, anii 364—367.

ASISC

*

Valens

6*. AE ↑ 2,72 g; 17 mm. Inv. 43153.
LRBC, II, 1300, anii 367—375.

ASISC

R

Gratian

7*. AE ↑ 2,25 g; 17,5 mm. Inv. 43139.
LRBC, II, 1324, anii 367—375.

FSISC

*

S F

Valentinian I

8*. AE ↓ 2,05 g; 17 mm. Inv. 43213.
LRBC, II, 1329, anii 367—375.

ASISC

F M

Sirmium

Constantius II

9*. AE ↑ 1,45 g; 17,5 mm. Inv. 43235.
LRBC, II, 1615, anii 355—361.
RIC, VIII, p. 390, nr. 80, anii 355—361.

BSIRM

32. AE ↑ 2,20 g; 18,5 mm. Inv. 43222.
LRBC, II, 2049, anii 355—361.

M. |
CONSA

RIC, VIII, p. 460, nr. 137, anii 355—361, grupa II.

Iulian

33. AE ↓ 1,67 g; 16,5 mm. Fragm. Inv. 43201.
LRBC, II, 2051, anii 355—361.

M. |
CONSA

RIC, VIII, p. 460, nr. 138, anii 355—361, grupa II.

Valens

34*. AE ↑ 1,20 g; 17,5 mm. Fragm. Inv. 43148.
LRBC, II, 2073, anii 364—365.

CONSPA

Valentinian I

35. AE ↓ 1,68 g; 17,5 mm. Inv. 43212.
LRBC, II, 2074, anii 364—365.

CONSA

Valens

36*—37. AE ↑ 2,22 g; 19,5 mm. ↑ 2,12 g; 18,5 mm. Inv. 43147
și 43145.

LRBC, II, 2075, anii 364—365.

CONSA ; CONSB

38—39*. AE ↑ 2,27 g; 19 mm. ✕ 1,82 g; 19 mm. Fragm. Inv. 43146
și 43144.

LRBC, II, 2077, anii 364—365.

CONSA

40. AE ↓ 1,95 g; 18,5 mm. Inv. 43128.
LRBC, II, 2095, anii 367—375.

* | ♀
CO(NS-)

41. AE ↑ 2,22 g; 16,5 mm. Inv. 43143.
LRBC, II, 2107, anii 367—375.

CONSB []

42*. AE ↓ 1,85 g; 18,5 mm. Inv. 43141.
LRBC, II, 2109, anii 367—375.

CONSA

43*. AE ↑ 1,57 g; 18 mm. Inv. 43142.
LRBC, II, 2112, anii 367—375.

B |
CONSA

Theodosius I

44. AE ↓ 0,85 g; 14 mm. Inv. 42882.
LRBC, II, 2159, anul 383.

CONSA

Honorius

45*. AE ↓ 3,55 g; 21 mm. Inv. 42883.
LRBC, II, 2204, anii 395—402 ³².

CONSA

Nicomedia

Neprecizat

46. AE ✓? 2,30 g; 18 mm. Inv. 42878.

Tip GLORIA EXERCITVS (1 st.) anii 336—341.

SMN[.]

Constans

47. AE ↓ 1,70 g; 15,5 mm. Inv. 43199.

LRBC, I, 1142, anii 337—341.

RIC, VIII, p. 471, nr. 12, anii 337—340.

SMNA*Constantius Gallus*

48*. AE ↑ 1,92 g; 17,5 mm. Inv. 43196.

LRBC, II, 2310, anii 351—354.

RIC, VIII, p. 479, nr. 97, anii 351—355, grupa III.

SMNE*Valens*

49*. AE ↑ 2,62 g; 17,5 mm. Inv. 43167.

LRBC, II, 2326, anii 364—365.

SMNA

50—53. AE ↑ 2,55 g; 16,5 mm. ↑ 2,47 g; 16,5 mm. Fragm. ↓ 2,20 g; 18,5 mm. ↓ 1,77 g; 18 mm. Inv. 43170, 43171, 43169 și 43172.

LRBC, II, 2327, anii 264—265 sau SMNA (2 ex.); SMNB; SMNF
2375, anii 367—375.

54. AE ↑ 1,40 g; 17 mm. Inv. 43166.

LRBC, II, —; cf. 2326—2327, anii

364—365 și 2335, anii 367—375 (la noi legenda 3).

SMNA*Valentinian I*

55*—56. AE ↓ 2,25 g; 17,5 mm. ↑ 1,85 g; 16,5 mm.

Inv. 43218 și 43217.

LRBC, II, 2328, anii 364—365 sau 2336,
anii 367—375.SMNA ; SMNA*Valens*

57. AE ↑ 2,00 g; 16,5 mm. Inv. 43129.

LRBC, II, 2329, anii 364—365.

[S] MN[A sau Δ]

58*. AE ↑ 2,47 g; 18 mm. Inv. 43168.

LRBC, II, 23330, anii 364—365 sau
anii 367—375.SMNB*Neprecizat*

59. AE ↑ 1,70 g; 16,5 mm. Fragm. Inv. 43188.

LRBC, II, 2328—2330, anii 364—365 sau

2336—2338, anii 367—375.

SMNA*Areadius*

60*. AE ↑ 1,62 g; 15,5 mm. Inv. 42884.

LRBC, II, 2436, anii 395—402.

SMNA*Cyzic**Constantius II*

61. AE ↑ 2,72 g; 19 mm. Inv. 43242.

LRBC, II, 2496, anii 351—354 sau 2498, anii 355—361.

RIC, VIII, p. 498, nr. 104, grupa III, anii 351—354, seria III
sau p. 499, nr. 110, anii 355—361, seria I.SMKE

Constantius Gallus

62*. AE ↑ 1,92 g; 19 mm. Inv. 43195.

LRBC, II, 2497, anii 351—354.

RIC, VIII, p. 498, nr. 107, anii 351—354, seria III.

SMKA*Constantius II*

63. AE ↑ 1,25 g; 14 mm. Fragm. Inv. 42885.

LRBC, II, 2504, anii 355—361.

RIC, VIII, p. 499, nr. 115, anii 355—361, seria II.

[S]MKA*Valentinian I*

64*. AE ↘ 2,35 g; 18 mm. Inv. 43216.

LRBC, II, 2517, anii 364—365 sau
2526, anii 367—375.SMKΓ*Valens*65*—67. AE ↑ 2,12 g; 17 mm. ↑ 2,02 g; 17,5 mm. ↓ 1,62 g; 18 mm. Inv. 43162, 43165
și 43164.LRBC, II, 2518, anii 364—365 sau
2527, anii 376—375.SMKA*Valentinian I*

68*. AE ↑ 2,25 g; 17,5 mm. Inv. 43211.

LRBC, II, 2519, anii 364—365 sau 2529, anii 367—375.

SMKA*Valens*69*—75. AE ↓ 2,60 g; 17 mm. ↓ 2,32 g; 17 mm. ↓ 1,80 g; 17 mm*. ↘ 2,47 g; 18
mm. ↓ 2,32 g; 17,5 mm. ↓ 1,97 g; 16,5 mm. ↓ 2,25 g; 16,5 mm. Inv. 43157, 43156,
43155, 43163, 43160, 43140 și 43161.LRBC, II, 2520, anii 364—365 sau
2530, anii 367—375.SMKA (3 ex.); SMKΓ (3 ex.);
SMK[.]*Neprecizat*

76. AE ↓ 1,95 g; 17 mm. Inv. 43200.

LRBC, II, 2519—2520, anii 364—365 sau
2529—2531, anii 367—375.SMK[.]*Antiochia**Constantius II*

77*. AE ↘ 1,97 g; 16 mm. Inv. 43237.

LRBC, II, 2634, anii 351—354 sau
2635, anii 355—361.

RIC, VIII, p. 524, nr. 155, anii 350—355, seria III.

ANA?

78*. AE ↑ 1,55 g; 16 mm. Fragm. Inv. 43239.

LRBC, II, 2638, anii 355—361.

RIC, VIII, p. 528, nr. 193, anii 355—361, grupa II.

ANA*Valens*

79—80*. AE ↑ 1,65 g; 16 mm. ↑ 1,12 g; 16 mm. Fragm. Inv. 43159 și 43174.

LRBC, II, 2654, anii 364—367 sau
2659, anii 367—375.ANTA

Neprecizat

81. AE ↘ 1,27 g; 14 mm. Fragn. Inv. 43187.
 LRBC, II, 2653–2655, anii 364–367 sau
 2658–2662, anii 367–375.

ANT[.]

Alexandria

Constantin cel Mare

82*. AE ↑ 1,75 g; 15,5 mm. Inv. 43206.

LRBC, I, 1473, anii 341–346.

RIC, VIII, p. 541, nr. 32, anii 347–348.

SMALA

Valens

83. AE ↓ 2,48 g; 15 mm. Inv. 43158.

LRBC, II, 2861, anii 364–367 sau 2863, anii 367–375.

ALEB

Neprecizat

84. AE ↘ 2,10 g; 17,5 mm. Inv. 43190.

Tip SECVRITAS REPVBLCIAE, anii 364–375

ALEF

Atelier neprecizat

Constans

85. AE ↓ 1,42 g; 16 mm. Inv. 43197.

Tip GLORIA EXERCITVS (1 st.), anii 336–337.

Constantin cel Mare – postumă

86. AE ↘ 1,00 g; 14 mm. Inv. 43210.

Tip quadrigă, anii 337–341.

Neprecizat

87. AE ↓ 1,75 g; 16,5 mm. Fragn. Inv. 42902.

Tip VICTORIA AVGΓ, anii 341–346 (LRBC), anul 347 (RIC).

Constantin cel Mare – postumă

88–90. AE ↓ 1,57 g; 14,5 mm. Fragn. ↓ 1,35 g; 15 mm. 1,20 g; 14 mm. Inv. 43209,

43207 și 43208.

Tip VN/MR, anii 341–346 (LRBC), anii 347–348 (RIC).

Neprecizat

91. AE ↓ 0,77 g; 14 mm. Fragn. Inv. 42886.

Tip VOT/XX/MVLT/XXX, anii 341–346 (LRBC), anii 347–348 (RIC).

92–107. AE ↑ 2,90 g; 17 mm. ↘ 2,60 g; 17 mm. ↑ 2,55 g; 14 mm. ↑ 2,25 g; 17,5 mm. Fragn. ↘ 2,23 g; 16 mm. ↑ 2,12 g; 16 mm. ↓ 1,85 g; 15 mm. ↘ 1,70 g; 76,5 mm. Fragn. ↓ 1,57 g; 17,5 mm. Fragn. ↓ 1,55 g; 16 mm. ↓ 1,50 g; 17 mm. ↓ 1,37 g; 15 mm. Fragn. ↑ 1,27 g; 16,5 mm. Fragn. ↓ 1,20 g; 16 mm. Fragn. ↑ 1,00 g; 17 mm. Fragn. ↓ 0,95 g; 14,5 mm. Inv. 43252, 43248, 42889, 42890, 43247, 43259, 42888, 43254, 43245, 43257, 43249, 43261, 43258, 42887, 43256 și 42891.

Tip FEL TEMP REPARATIO (FH), anii 354–358.

108–111. AE ↑ 2,40 g; 16 mm. ↗ 1,87 g; 15,5 mm. ↓ 1,82 g; 15,5 mm. ↘ 1,37 g; 15 mm. Fragn. Inv. 43246, 43255, 43250 și 43251.

Ca mai sus (FH), anii 354–358.

112–113. AE ↑ 2,22 g; 16 mm. ↑ 2,10 g; 15,5 mm. Inv. 43253 și 43260.

Ca mai sus (FH), anii 354–358.

Neprecizat

114–116. AE 1,90 g; 15 mm. 1,65 g; 15 mm. Fragm. 1,05 g; 13,5 mm. Fragm. Inv. 43191, 43192 și 43193.

Ca mai sus (FH), anii 354–358.

117. AE ↓ 1,95 g; 16 mm. Inv. 43194.

Ca mai sus (FH), anii 354–358.

Constantius II

118–130. AE ↖ 1,95 g; 16,5 mm. ↓ 1,92 g; 16 mm. ↘ 1,87 g; 16,5 mm. ↑ 1,67 g; 16,5 mm. ↗ 1,65 g; 16 mm. ↑ 1,62 g; 16,5 mm. ↙ 1,42 g; 16,5 mm. Fragm. ↘ 1,32 g; 13 mm. ↖ 1,10 g; 15 mm. Fragm. ↓ 1,05 g; 15 mm. Fragm. ↑ 1,00 g; 15 mm. Fragm. ↓ 0,90 g; 16,5 mm. Fragm. ↖ 0,82 g; 14,5 mm. Fragm. Inv. 43240, 43263, 43266, 43262, 43243, 42893, 43265, 44709, 42900, 42894, 43241, 43244 și 43264. Tip SPES REIPVBLICE, anii 358–361. Nr. 121 surfrapat pe un ex. de tip FEL TEMP REPARATIO (FH).

Iulian

131–135. AE ↑ 2,12 g; 15 mm. Fragm. ↓ 1,60 g; 16,5 mm. ↑ 1,60 g; 16 mm. Fragm. ↘ 1,47 g; 16 mm. Fragm. ↑ 1,10 g; 16 mm. Fragm. Inv. 43203, 42896, 43204, 44710 și 42897.

Ca mai sus, anii 358–361.

Neprecizat

136–137. AE 1,40 g; 14,5 mm. Fragm. ↖ 1,02 g; 13 mm. Fragm. Inv. 43189 și 42898. Ca mai sus, anii 358–361.

Valentinian

138. AE ↑ 1,85 g; 19 mm. Fragm. Inv. 42901.

Tip RESTITVTOR REIP, anii 364–365.

139–141. AE ↓ 2,95 g; 17 mm. ↓ 1,55 g; 16 mm. ↓ 1,45 g; 17,5 mm. Inv. 43219, 43220 și 43221.

Tip GLORIA ROMANORVM (8), anii 364–375, nr. 139 surfrapat pe un ex. de tip FEL TEMP REPARATIO (FH), av. p. rv. și rv. pe av.

142–145. AE ↘ 2,00 g; 17,5 mm. ↓ 2,00 g; 17,5 mm. ↑ 1,80 g; 18,5 mm. ↑ 1,20 g; 15,5 mm. Fragm. Inv. 43135, 43137, 43136 și 43092.

Tip SECVRITAS REIPVBLICAE, anii 364–375.

Valens

146–158. AE ↑ 2,50 g; 17 mm. ↓ 2,45 g; 15 mm. ↘ 2,30 g; 14,5 mm. Fragm. ↓ 2,18 g; 16,5 mm. Fragm. ↓ 2,15 g; 19 mm. ↗ 2,05 g; 18 mm. ↑ 1,97 g; 16,5 mm. Fragm. ↓ 1,87 g; 16 mm. Fragm. ↓ 1,87 g; 15,5 mm. ↓ 1,85 g; 15 mm. Fragm. ↑ 1,77 g; 17 mm. ↓ 1,60 g; 16,5 mm. Fragm. ↑ 1,32 g; 17,5 mm. Fragm. Inv. 43175, 43176, 43181, 43182, 43180, 43178, 43177, 43184, 43185, 43173, 43179, 43183 și 43186. Tip GLORIA ROMANORVM (8), anii 364–378.

159–173. AE ↑ 2,65 g; 18 mm. ↑ 2,15 g; 14 mm. ↑ 2,12 g; 16,5 mm. ↑ 2,10 g; 18 mm. Fragm. ↑ 2,07 g; 16,5 mm. ↓ 2,00 g; 15 mm. ↘ 1,95 g; 15,5 mm. ↑ 1,80 g; 17,5 mm. Fragm. ↑ 1,57 g; 16,5 mm. ↗ 1,55 g; 13 mm. ↑ 1,52 g; 16,5 mm. ↓ 1,50 g; 16 mm. ↑ 1,47 g; 17,5 mm. Fragm. ↑ 1,42 g; 17 mm. Fragm. ↓ 1,00 g; 15 mm. Fragm. Inv. 43072, 43132, 43074, 43084, 43130, 43123, 43086, 43133, 43125, 43134, 43127, 43122, 43131, 44711 și 43124.

Tip SECVRITAS REIPVBLICAE, anii 364–378.

Gratian?

174. AE ↑ 1,73 g; 15 mm. Inv. 43138.

Ca mai sus, anii 367–378.

175–195. *Neprecizat*

AE ↑ 2,45 g; 16 mm. Fragm. ↘ 2,20 g; 16 mm. Fragm. ↓ 2,08 g; 15 mm. Fragm. ↑ 2,05 g; 15 mm. ↘ 2,00 g; 16,5 mm. ↑ 1,95 g; 16,5 mm. Fragm. ↘ 1,90 g; 16 mm. Fragm. ↑ 1,85 g; 16,5 mm. Fragm. ↑ 1,65 g; 16 mm. Fragm. ↓ 1,60 g; 17 mm. Fragm. ↓ 1,55 g; 16,5 mm. Fragm. ↘ 1,50 g; 17 mm. Fragm. ↓ 1,40 g; 16,5 mm. Fragm. 1,35 g; 15 mm. Fragm. ↓ 1,15 g; 16 mm. Fragm. ↑ 1,15 g; 15 mm. Fragm. ↓ 1,05 g; 15,5 mm. Fragm. ↘ 1,05 g; 14,5 mm. Fragm. ↓ 0,99 g; 17 mm. Fragm. ↓ 0,85 g; 13,5 mm. Fragm. 0,80 g; 13,5 mm. Fragm. Inv. 43100, 43111, 43105, 43104, 43103, 43115, 43114, 43107, 43102, 43118, 43112, 43117, 43109, 43119, 43110, 44712, 43101, 43113, 43108, 43116 și 43106

Tip GLORIA ROMANORVM (8), anii 364–378.

196–222. AE ↘ 2,55 g; 17,5 mm. ↓ 2,40 g; 18 mm. ↓ 2,25 g; 17 mm. ↑ 2,02 g; 17 mm. Fragm. ↑ 1,95 g; 14 mm. ↑ 1,90 g; 16 mm. Fragm. ↑ 1,80 g; 13,5 mm. ↑ 1,70 g; 16,5 mm. ↑ 1,60 g; 17 mm. Fragm. ↓ 1,60 g; 16,5 mm. Fragm. ↑ 1,60 g; 16 mm. ↘ 1,60 g; 15 mm. Fragm. ↓ 1,60 g; 15 mm. ↓ 1,55 g; 16,5 mm. Fragm. ↘ 1,50 g; 12,5 mm. ↓ 1,45 g; 14 mm. ↑ 1,42 g; 15 mm. Fragm. ↑ 1,35 g; 17,5 mm. ↓ 1,35 g; 14,5 mm. ↓ 1,30 g; 16,5 mm. ↓ 1,30 g; 14 mm. Fragm. ↓ 1,30 g; 12,5 mm. ↘ 1,25 g; 16,5 mm. Fragm. ↓ 1,18 g; 15 mm. Fragm. 1,05 g; 16 mm. Fragm. ↓ 0,95 g; 16 mm. Fragm. ↑ 0,80 g; 15 mm. Fragm. Inv. 43121, 43071, 43094, 43077, 43081, 43075, 43090, 43089, 43082, 43087, 43098, 43079, 43083, 43076, 43099, 43097, 43088, 43070, 43096, 43086, 43078, 43080, 43091, 43120, 43073, 43093 și 43095.

Tip SECVRITAS REIPVBLCIAE, anii 364–378.

223 AE 0,47 g, 12,5 mm. Fragm. Inv. 42880.

Tip VOT/ /MVLT/, anul 383.

224. AE ↓ 1,77 g; 12 mm. Inv. 42879.

Tip SALVS REIPVBLCIAE, anii 383–395.

Neprecizate

226–229 AE 2,00 g, 17 mm. 1,60 g, 14,5 mm. 1,42 g, 10,5 mm. 1,32 g; 17 mm. Inv. 42906, 42899, 42904 și 42905.

Trezaurul s-a descoperit în C19, nivelul IV, în 1980.

Aquileea

Honorius

1 AE ↓ 1,32 g, 12 mm. Inv. 42793.

LRBC, II, 1111, anii 394–395 sau 1113, anii 395–402.

AQ[]

Siscia

Valens

2 AE ↑ 2,05 g, 18,5 mm. Inv. 42810

LRBC, II, –, cf. 1284 (Valentinian I), anii 364–367.

BSISC

Thessalonice

Constantius II

3 AE ↓ 2,42 g, 15 mm. Fragm. Inv. 42797.

LRBC, II, 1689, anii 355–361

SMT[]

RIC, VIII, p. 422, nr. 213, grupa 2, anii 355–361.

Constantinopol

Neprecizat

4 AE ↓ 0,80 g, 15 mm. Fragm. Inv. 42825.

Tip GLORIA EXERCITVS (1 st.), anii 336–341.

CONS[]

Valentinian II

5. AE ↑ 1,10 g; 13 mm. Inv. 42796.

LRBC, II, 2183, anii 383—392.

OONSA*Neprecizat*

6. AE ↓ 1,40 g; 12,5 mm. Inv. 42787

LRBC, II, 2183—2185 anii 383—392 sau
2192—2194, anii 393—395CONSI]*Theodosius II*

7. AE ↑ 1,55 g; 13,5 mm. Inv. 42820

LRBC, II, 2217, anii 402—408.

[CO]NSA*Nicomedia**Honorius*

8. AE ↗ 1,75 g, 15 mm. Inv. 42792.

LRBC, II, 2447, anii 402—408.

SMNA*Neprecizat*

9—10. AE ↑ 2,17 g; 16,5 mm. ↑ 2,02 g, 16 mm. Inv. 42776 și 42800

LRBC, II, 2446—2448, anii 402—408.

[SMNA : SMN[.]*Cyzic**Theodosius I*11—13. AE ↑ 1,57 g, 13 mm. ↓ 1,52 g; 12,5 mm. ↗ 1,20 g; 13 mm. Inv. 42785,
42785 și 42788LRBC, II, 2569, anii 383—392 sau
2577, anii 393—395.SMKA*Theodosius II*

14. AE ↗ 1,62 g; 14 mm. Inv. 42809.

LRBC, II, 2591, anii 402—408

SMKA*Antiochia**Neprecizat*

15. AE ↑ 1,65 g, 16 mm. Inv. 42802.

LRBC, II, 2791—2794, anii 395—402

AN[.]*Atelier neprecizat**Constantius II*

16. AE ↑ 2,10 g, 16 mm. Inv. 42829.

Tip FEI, TEMP REPARATIO (FH), anii 354—358.

17. AE ↑ 1,30 g; 13,5 mm. Fragm. Inv. 42816.

Tip SPES REIPUBLICAE, anii 358—361.

Neprecizat

18. AE 0,60 g, fragm. Inv. 42919

Tip GLORIA ROMANORVM (8), anii 364—378

Theodosius I

19. AE ↗ 1,43 g, 13,5 mm. Inv. 42807.

Tip VOT / X / MVLT / XX, anii 383.

Valentinian II

20. AE ↓ 1,50 g; 12 mm. Fragm. Inv. 42817.

Tip SALVS REIPUBLICAE (2), anii 383—392.

Theodosius I

21. AE ↑ 1,30 g; 14,5 mm. Inv. 42791.

Tip SALVS REIPUBLICAE? anii 383–395.

Neprecizat

22–24. AE ↓ 0,70 g; 13 mm. Fragm. 1,85 g; 12 mm. ↓ 0,65 g; 12 mm. Fragm. Inv. 42835, 42789 și 42827.

Tip SALVS REIPUBLICAE, anii 383–395.

25. AE ↓ 1,32 g; 16 mm. Fragm. Inv. 42798.

Tip VIRTVS EXERCITI (2), anii 395–402.

26. AE ↑ 1,90 g; 16 mm. Fragm. Inv. 42790.

Tip CONCORDIA AVGG, anii 402–408.

Theodosius II

27*. AE ↓ 2,40 g; 16,5 mm. Fragm. Inv. 44705.

Tip GLORIA ROMANORVM (21), anii 402–408.

Honorius

28. AE ↑ 1,50 g; 13,5 mm. Inv. 42794.

Tip GLORIA ROMANORVM (22), anii 408–423.

Neprecizat

29*–31. AE ↓ 1,72 g; 15,5 mm. ↑ 1,72 g; 14 mm. Fragm. ↓ 0,57 g; 13 mm. Fragm. Inv. 42801, 42832 și 42822.

Tip GLORIA ROMANORVM (22), anii 408–423.

Honorius

32*. AE ↓ 1,87 g; 13 mm. Inv. 42786.

Tip GLORIA ROMANORVM (23), anii 408–423.

Neprecizat

33–36. AE ↑ 1,62 g; 14 mm. ↓ 0,90 g; 14,5 mm. Fragm. ↓ 0,67 g; 11 mm. Fragm. ↑ 0,60 g; Fragm. Inv. 42775, 42803, 42826 și 42920.

Tip GLORIA ROMANORVM (23), anii 408–423.

Neprecizate

37–45. AE 2,02 g; 16 mm. 1,92 g; 16 mm. 1,87 g; 12,5 mm. 1,27 g; 10 mm. 1,02 g; 14 mm. 0,85 g; 12 mm. Fragm. 0,82 g; 11 mm. Fragm. 0,40 g; Fragm. 0,27 g; Fragm. Inv. 42830, 42831, 42799, 42824, 42823, 42821, 42834, 42918 și 42921.

NOTE

1. A. Opait, Peuce, 8, 1980, p. 432, nr. 10–13, E. Oberländer-Târnoveanu, Peuce, 8, 1980, p. 505, nr. 72–74, ultima fiind, considerată ca neprecizată.
2. B. Mitrea, Dacia, N.S., 25, 1981, p. 336, nr. 96, unde sunt menționate pentru 1980 trei tezauri, dar în catalogul de mai jos publicăm patru; idem, Dacia, N.S., 28, 1984, p. 187, nr. 83, monede izolate, din care o parte grupate în două „tezauri”, concept la care s-a renunțat ulterior.
3. A. Opait, M. Zahariade, *Materiale*, Tulcea, 1980, p. 339–340, nr. 1–20, fig. 6 și 7, p. 338–339.
4. E. Oberländer-Târnoveanu, Cristina Opait, Peuce, 9, 1984, p. 268, nr. 17, fără precizarea siglei atelierului, de unde și datarea generală 364–376.
5. A. Opait, M. Zahariade, *Materiale*, Tulcea, 1980, p. 340, nr. 18, ilustrat însă la nr. 20, p. 339.
6. E. Oberländer-Târnoveanu, Cristina Opait, Peuce, 9, 1984, p. 208, nr. 18.
7. A. Opait, M. Zahariade, *Materiale*, Tulcea, 1980, p. 340, nr. 15.
8. *Ibidem*, nr. 18, unde însă 395–400.
9. *Ibidem*, p. 339, nr. 2.
10. *Ibidem*, nr. 1.
11. *Ibidem*, nr. 1.
12. După această monedă își are locul o piesă de la Arcadius, AE 2, 100; 18 mm. LRBC.

- II, 2446, anii 402–408, inv. 40092, descoperită în 1978, pentru care vezi E. Oberländer-Târnoveanu, Peuce, 8, 1980, p. 505, nr. 73, unde găsim insă **GLORIA ROMANORVM**, fară (21) care ar fi fost necesar, și a. 400–402 ceea ce este o eroare emisiunii plasându-se corect după proclamarea lui Theodosius II la 10 ianuarie 402, căci acesta participă la ea; dacă ținem seama de ordinea din LRBC, emisiunea care ne interesează ar urma-o pe cea de tip **CONCORDIA AVGG** cu eli-
giile din față; moneda noastră neminalată sumar la A. Opaiț, Peuce, 8, 1980, p. 432, nr. 12.
13. A. Opaiț, M. Zahariade, *Materiale*, Tulcea, 1980, p. 340, nr. 6.
14. *Ibidem*, nr. 13, unde trimite dintr-o inadvertență la LRBC, II, 2385, aceeași emisiune de la Nicomédia.
15. *Ibidem*, nr. 3, unde în cimp stingă să-
culesc din eroare litera F.
16. *Ibidem*, nr. 16.
17. *Ibidem*, nr. 5.
18. *Ibidem*, nr. 17.
19. *Ibidem*, nr. 9.
20. *Ibidem*, nr. 8, lipsește mențiunea fragm.; vezi fig. 6/8 la p. 338.
21. Se adaugă aici o monedă tot de la Valens, de același tip, AE 1.50 g; 14 mm, descoperită în 1978, în S II, pe N 5 – N 3-II (inv. 40090) pentru care vezi E. Oberländer-Târnoveanu, Peuce, 8, 1980, p. 505, nr. 72, a-366–375 (?); cf. A. Opaiț, Peuce, 8, p. 432, nr. 10, unde aceeași datare.
22. A. Opaiț, M. Zahariade, *Materiale*, Tulcea, 1980, p. 340, nr. 10, atribuită lui Valens, ceea ce, la o revizuire mai atentă, nu se confirmă; dacă nu ne insulăm cunva, este vorba de N VI (fost I) și nu de nivelul V.
23. *Ibidem*, nr. 12.
24. Aici ar trebui, dacă am urma LRBC, II, 2203–2204, să notăm „an 395–402”; dacă observăm însă că în celelalte ateliere emisiunea este datată doar între 393–395, iar la Constantinopol datarea mai tîrzie a unei părți din ea să se justifice doar prin existența unei diferențe în grafia numelui lui Honorius, ne putem, credeam, întrebă dacă acest argument este suficient, făcă de contrasugestionalul că mai ales după 395 atelierul de la Constantinopol va fi dat tonul în introducerea unor noi emisiuni monetare, în cazul de față **VIRTUS EXERCITI** (2) și atunci emiterea tipului **GLORIA ROMANORVM** (18) nu ar mai continua după moartea lui Theodosius I în 395.
25. A. Opaiț, M. Zahariade, *Materiale*, Tulcea, 1980, p. 340, nr. 20, ilustrat însă la fig. 7/19 și nr. 20, p. 339.
26. *Ibidem*, nr. 11.
27. Includem aici o altă monedă de la Honorius de același tip AE 1, 808; 17 mm, descoperită în 1978, inv. 40091, pentru care E. Oberländer-Târnoveanu, Peuce, 8, 1980, p. 505, nr. 74, unde datarea pînă în 408 este o eroare, la emisiune neparticipind Theodosius II, care fusese proclamat la 10 ianuarie 402; cf. A. Opaiț, Peuce, 8, 1980, p. 432, nr. 11, unde „Arcadius” cu aceeași datare, dar cu indicația omisă în articolul înainte citat: „descoperită în C 1, în gropă de pe nivelul IV (= N III).
28. A. Opaiț, M. Zahariade, *Materiale*, Tulcea, 1980, p. 340, nr. 14, unde lipsește mențiunea fragm., cf. fig. 7/14, p. 339.
29. *Ibidem*, nr. 4.
30. *Ibidem*, nr. 7.
31. Tot din categoria monedelor nепrecizate face parte, după opiniia lui E. Oberländer, Târnoveanu, Peuce, 8, 1980, p. 505; cf. A. Opaiț, Peuce, 8, 1980, p. 432, nr. 13: „Arcadius” (?) exemplarul descoperit în 1978, passim (inv. 40093).
32. Am menținut aici această datare, deși nu suntem de loc convins că moneda respectivă, în cîndea felului în care este scrisă legenda av., asemănător cu cel al monedelor din răstimpul 393–395, nu se datează de fapt în 393–395; cf. mai sus nota 24.

IX UNELTE ȘI ARME

A. UNELTE

C. OPAIT

Catalogul descoperirilor

I. Mesoare

I.1. Mosor din ceramică. Nr. inv. 36800. (Pl. 54/2; 78/1). Dintr-o pastă grosolană, cu multe pietriciole; lucrat neglijent. $I = 4,1$ cm; $D = 3,4 - 3,8$ cm.

Nivelul IV. Al doilea sfert al secolului al V-lea.

Analogii: Corinth¹, Iatrus².

I.2. Mosor din patră. Nr. inv. 36801. (Pl. 54/1; 78/2). Dintr-o rocă cenușie, slefuită. $I = 3,8$ cm; $D = 2,9 - 4,5$ cm.

Nivelul al IV-lea. Al doilea sfert al secolului al V-lea.

II. Clopote

II.1. Nr. inv. 36809. (Pl. 54/4; 78/6). Din fier; păstrat doar jumătate. $I = 12,4$ cm; $l = 3 - 5,6$ cm; $gr = 0,8$ cm.

Nivelul II. Se datează în ultimul pătrar al secolului al IV-lea.

Analogii: Sucidava³, Iatrus⁴.

II.2. Nr. inv. 36810. (Pl. 54/5; 78/5). Din fier; păstrat doar jumătate. $I = 12,4$ cm; $l = 3,2 - 6,4$ cm; $gr = 0,9$ cm.

Nivelul II. Ultimul sfert al secolului al IV-lea.

Analogii: Sucidava⁵, Iatrus⁶.

II.3. Nr. inv. 36810a. Fragment. Din fier; păstrată cca o pătrime. $I = 6,5$ cm; $l = 5,7 - 7,5$ cm.

Nivelul II. Ultimul sfert al secolului al IV-lea.

Analogii: Iatrus⁷.

II.4. Nr. inv. 36808. (Pl. 54/6; 78/4). Din fier. $I = 8,5$ cm; $l = 4 - 5$ cm; $gr = 0,5$ cm.

Nivelul III. Datat în primul sfert al secolului al V-lea.

Analogii: Sucidava⁸, Iatrus⁹.

II.5. Nr. inv. 29597. Turnat din bronz; fragment. I păstrată = 2,6 cm; $l = 2,3 - 4$ cm.

Nivelul IV. Datat într-al doilea sfert al secolului al V-lea.

Analogii: Sucidava¹⁰.

II.6. Limbă de clopot. Nr. inv. 24528. Din fier; ruptă la un capăt. $L = 5,9$ cm; $D = 0,7 - 1,2$ cm.

Passim.

III. Cuțite

III.1. Cuțit fragment. Nr. inv. 36807. (Pl. 54/3; 78/12). Din fier. Se păstrează doar o parte din lamă (cu un singur tăis) și pedunculul.

$L = 11,8$ cm; $l = 2,4 - 3,6$ cm; $gr = 0,5 - 0,8$ cm.

Nivelul III. Primul sfert al secolului al V-lea.

Analogii: Tropaeum Traiani¹¹.

III.2. Plăsea de cuțit. Nr. inv. 29612. (Pl. 78/8)

Din os, prevăzută cu trei găuri pentru nituri. $L = 12,1$ cm; $l = 2-2,4$ cm.

Nivelul III. Primul sfert al secolului al V-lea.

Analogii: N—V Bulgariei¹².

IV. Topoare

IV.1. Nr. inv. 30089. (Pl. 55/2; 78/11). Din fier. $L = 13,4$ cm; $l = 2,4-4,6$ cm; gr = 0,5—2,5 cm. Rupt la unul dintre capete, în dreptul găurii de înmănușare. Tăis relativ îngust.

Nivelul II. Ultimul sfert al secolului al IV-lea.

Analogii: Tîrgșor¹³.

IV.2. Nr. inv. 27584. (Pl. 78/10 a, b). Din fier. $L = 13,9$ cm; $l = 2,7-4,4$ cm; gr = 1—3 cm.

Gaură de înmănușare ovală; tăis relativ îngust.

Nivelul II. Ultimul sfert al secolului al IV-lea.

V. Seceri

V.1. Nr. inv. 36806. (Pl. 55/1). Din fier. $L = 27$ cm; $l = 2-3$ cm; gr = 0,6—0,8 cm.

Nivelul I. Se datează în ultimul sfert al secolului al IV-lea.

Analogii: Telița¹⁴.

V.2. Nr. inv. 24529. (Pl. 79/1). Din fier. $L = 38$ cm; $l = 2,2-3,4$ cm; $l_{peduncul} = 1,2-1,8$ cm.

Nivelul III. Primul sfert al secolului al V-lea.

Analogii: Telița¹⁵, Saalburg¹⁶.

VI. Coasă

Nr. inv. 24530. (Pl. 79/2)

Din fier. $L = 42$ cm; $l = 1,5-3,1$ cm. Curbură ușoară; ruptă în dreptul plăcii de prindere.

Nivelul III. Primul sfert al secolului al V-lea.

Analogii: Saalburg¹⁷.

VII. Brăzdar de plug

Nr. inv. 39498. (Pl. 55/6; 79/3)

Din fier. $L = 12$ cm; $l = 8,1$ cm; gr = 1,1—1,3 cm. Are manșonul egal cu lama, cu marginile scurte, indoite rotund. Se încadrează în tipul I_b din tipologia făcută de C. Mărăști-Tătulea¹⁸.

Nivelul IV. Datat într-al doilea sfert al secolului al V-lea.

VIII. Mistrie

Nr. inv. 39497. (Pl. 54/7; 78/9)

Fragment. Din fier. $L_{plată} = 14$ cm; $l_{platul păstrat} = 5,5$ cm; gr = 0,03 cm.

Minerul este dreptunghiular în secțiune; blatul era, probabil, eliptic (s-a păstrat doar un sfert).

Nivelul V. Al doilea sfert al secolului al V-lea.

Analogii: Saalburg¹⁹.

IX. Cutie

IX.1. Nr. inv. 36802. (Pl. 79/6).

Din gresie cenușie prevăzută cu un orificiu la unul dintre capete.

$L = 10,1$ cm; $l = 3,1$ cm; gr = 1,1—1,3 cm.

Nivelul I. Ultimul sfert al secolului al IV-lea.

IX.2. Nr. inv. 29587. (Pl. 79/7)

Din gresie cenușie, prevăzută cu un orificiu la unul dintre capete.

$L = 6,6$ cm; $l = 1,6$ cm; gr = 1 cm.

Nivelul II. Ultimul sfert al secolului al IV-lea.

IX.3. Nr. inv. 39473. (Pl. 79/4)

Din gresie cenușie. $L = 6,4$ cm; $I = 2,7-3,8$ cm; $gr = 3$ cm.

Nivelul III. Primul sfert al secolului al V-lea.

IX.4. Nr. inv. 39472. (Pl. 79/5)

Din gresie cenușiu-verzuie. $L = 10,2$ cm; $I = 2,8$ cm; $gr = 0,2-2,2$ cm.

Nivelul III. Primul sfert al secolului al V-lea.

IX.5. Nr. inv. 36799. (Pl. 79/8)

Din gresie verzuie, prevăzută cu un orificiu la unul din capete.

$L = 6,9$ cm; $I = 2$ cm; $gr = 1-1,4$ cm.

Nivelul V. Datată într-al doilea sfert al secolului al V-lea.

X. Fusaiole

X.1. Nr. inv. 25664. (Pl. 54/9)

Dintr-o pastă cenușiu-negricioasă, destul de fină, cu slip cafeniu.

$D = 2,9$ cm; $I = 1,8$ cm.

Nivelul I. Ultimul sfert al secolului al IV-lea.

Analogii: Iatrus ²⁰.

X.2. Nr. inv. 29615. Din pastă cărămizie. $D = 3$ cm. $I = 1,7$ cm.

Nivelul I. Ultimul sfert al secolului al IV-lea.

Analogii: Iatrus ²¹.

X.3. Nr. inv. 25635. Dintr-o pastă cenușiu-cafenie. $D = 3,3$ cm; $I = 1,9$ cm.

Nivelul I. Ultimul sfert al secolului al IV-lea.

Analogii: Iatrus ²².

X.4. Nr. inv. 29613. Din pastă cenușie, lustruită. $D = 3,8$ cm; $I = 2$ cm.

Nivelul I. Ultimul sfert al secolului al IV-lea.

Analogii: Iatrus ²³.

X.5. Nr. inv. 25539. (Pl. 55/4). Dintr-o pastă cenușie, cu urme de lustru.

$D = 3,9$ cm. $I = 1,8$ cm.

Nivelul II. Ultimul pătrar al secolului al IV-lea.

Analogii: Iatrus ²⁴.

X.6. Nr. inv. 25514. (Pl. 55/3). Din pastă cafenie. $D = 3,1$ cm; $I = 3,7$ cm.

Nivelul II. Ultimul sfert al secolului al IV-lea.

X.7—13. Nr. inv. 25533 (Pl. 54/8), 7999, 25501, 25540, 36804, 25513, 25489.

Sapte fusaiole cu aceeași formă, dimensiunile variind între: $D = 2,7-4,8$ cm; $I = 1-1,3$ cm. Dintr-o pastă cafenie sau cărămizie.

Nivelul II. Ultimul sfert al secolului al IV-lea.

Analogii: Iatrus ²⁵.

X.14. Nr. inv. 29586. Pastă cărămizie. $D = 3,5$ cm. $I = 1,6$ cm.

Nivelul III. Primul sfert al secolului al V-lea.

Analogii: Iatrus ²⁶.

X.15—16. Nr. inv. 36803, 25682 (Pl. 55/5). Două fusaiole cu aceeași formă bitroneconică; dintr-o pastă cenușie. Diametrul este de 3 cm și 3,3 cm, iar înălțimea de 2,1 cm, respectiv 1,7 cm.

Nivelul III. Primul sfert al secolului al V-lea.

Analogii: Iatrus ²⁷.

X.17. Nr. inv. 29614. Fusaiolă bitroneconică, dintr-o pastă cafeniu-cenușoasă, lustruită. $D = 2,6$ cm; $I = 1,6$ cm.

Nivelul IV. Al doilea sfert al secolului al V-lea.

Analogii: Iatrus ²⁸.

X.18—19. Nr. inv. 29585, 25692.

Două fusaiole dreptunghiulare în secțiune, dintr-o pastă cărămizie. Diametrul variază între 2,7—4,2 cm, iar înălțimea este de 0,9 cm.

Nivelul IV. Al doilea sfert al secolului al V-lea.

Analogii: Iatrus ²⁹.

XI. Greutăți pentru războiul de țesut

- XI.1. Nr. inv. 17085. Conică. La partea superioară are un început de perforare. Din pastă bej. $I = 11,2$ cm; $D = 8,7-9,2$ cm. (Pl. 55/8)
Nivelul IV. A doua pătrime a secolului al V-lea.
- XI.2. Nr. inv. 17087. Conică. Dintr-o pastă de culoare bej. $I = 12,7$ cm; $D = 8,5$ cm.
Nivelul IV. Al doilea sfert al secolului al V-lea.
- XI.3. Nr. inv. 17083. Conică. Pastă bej-cenușie. $I = 12,2$ cm; $D = 9,3$ cm.
Nivelul IV. Al doilea sfert al secolului al V-lea.
- XI.4. Nr. inv. 17084. Conică. Pastă bej-rozie. Perforată la partea superioară. $I = 12,2$ cm; $D = 8,9$ cm.
Nivelul IV. Al doilea sfert al secolului al V-lea.
- XI.5. Nr. inv. 17086. Conică. Pastă bej-rozie. $I = 12,4$ cm; $D = 9,4$ cm.
Nivelul IV. Al doilea sfert al secolului al V-lea.
- XI.6. Nr. inv. 17088. Conică. Perforată la capătul superior. Pastă bej-cenușie. $I = 11,4$ cm; $D = 8,4$ cm.
Nivelul IV. Al doilea sfert al secolului al V-lea.
- XI.7. Nr. inv. 17082.
Piramidală. Pastă bej-cenușie. $I = 15,2$ cm; $l_{bașă} = 8,5$ cm.
Nivelul IV. Al doilea sfert al secolului al V-lea.
- XI.8. Nr. inv. 25334. Piramidală. Pastă cărămizie arsă secundar. $I = 13,5$ cm; $l_{bașă} = 9$ cm.
Nivelul IV. Al doilea sfert al secolului al V-lea.
- XI.9. Nr. inv. 25400. Trunchi de piramidă. Pastă bej. $I = 12,8$ cm; $l = 4,4$ cm; $l_{bașă} = 9,1$ cm.
Nivelul IV. Al doilea sfert al secolului al V-lea.
- Analogii: Iatrus ³⁰.
- XI.10. Nr. inv. 25335. (Pl. 55/7). Trunchi de piramidă; perforată în partea superioară. Pastă cărămizie-cenușie. $I = 12,2$ cm; $l = 5$ cm; $l_{bașă} = 10$ cm.
Nivelul IV. Al doilea sfert al secolului al V-lea.
- XI.11. Nr. inv. 17146. Greutate circulară, perforată în centru; argilă bej. $D = 8,7$ cm; $gr = 2$ cm.
Nivelul III. Primul sfert al secolului al V-lea.
- Analogii: Iatrus ³¹.

NOTE

1. Davidson 1952, nr. 1280 și 1281, pl. 79; exemplarele datează însă din secolele V-IV i.e.n.
2. Gomolka-Fuchs 1982, Taf. 72/681.
3. D. Tudor, Sacidava III, Dacia XI-XII, 1943-1947, p. 187, fig. 34/3,4; exemplarele sunt din bronz.
4. Gomolka-Fuchs 1982, Taf. 59/375, 379, 387.
5. D. Tudor, op. cit., loc. cit.
6. Gomolka-Fuchs (1982), loc. cit.
7. Ibidem, loc. cit.
8. D. Tudor, op. cit., loc. cit.
9. Gomolka-Fuchs 1982, loc. cit.
10. D. Tudor, op. cit., fig. 34/3.
11. Căliniciu-Bîrcanu 1979, fig. 147/10.2.
12. I. Walkov, 1935, Taf. 9,2/20.
13. Gh. Diaconu, Tigray, Necropola din sec. III-IV e.n., București 1965, p. 31, pl. XVII/3.
14. V. H. Baumann, 1983, p. 272, fig. 5.
15. Ibidem, loc. cit.
16. M. Pietsch în „Saalburg Jahrbuch”, 39, 1983, pl. 25, nr. 544.
17. Ibidem, pl. 24, 532.
18. C. Margarit-Tătulescu în „Oltenia-Studii și comunicări”, Craiova 1982, p. 51 și urm.
19. M. Pietsch, op. cit., pl. 19, nr. 458.
20. Gomolka 1966, p. 343, Taf. XIII/151, 152.
21. Ibidem, p. 344, Taf. XIV/185, 188.
22. Ibidem, p. 348, Taf. XIII/157.
23. Ibidem, p. 343, Taf. XIII/125.
24. Ibidem, p. 343, Taf. XIII/181.
25. Ibidem, p. 344, Taf. XIV/185, 188.
26. Ibidem, loc. cit.
27. Ibidem, p. 343, Taf. XIII/125.
28. Ibidem, loc. cit.
29. Ibidem, p. 344, Taf. XIV/185, 188.
30. Gomolka-Fuchs 1982, Taf. 72/671.
31. Gomolka 1966, Taf. XIV/197, 198 etc.

B. ARME

M. ZAHARIADE

1. CATALOGUL DESCOPERIRII.IOR

Nivelul I

1. Fragment de lamă de *spatha* din fier; dim.: L = 46 cm; l = 5/6 cm (C 4, 1981; Pl. 82/1).
2. Fragment de lamă de *spatha* din fier; dim.: L = 20 cm; l = 6,5/7 cm (ibidem; Pl. 82/3).
3. Fragment (miez) de lamă de *spatha* din fier; la exterior se păstrează urmele tecii de lemn; dim.: L = 23 cm; l = 6 cm (ibidem; Pl. 82/4).
4. Fragment (miez) de lamă de *spatha* din fier; la exterior se păstrează urmele tecii din lemn; dim.: L = 18,5 cm; l = 5,5 cm (ibidem; Pl. 82/5).
5. Fragment din lamă de *spatha* din fier; la exterior se păstrează urmele tecii din lemn; metalul a pătruns în structura lemnului; dim.: L = 22,5 cm; l = 7,5 cm (ibidem; Pl. 83/1).
6. Lamă de *spatha* din fier, fragmentară; dim.: L = 53,3 cm; l = 9 cm (C 6, 1982).
7. Lamă de *spatha* din fier, fragmentară; dim.: L = 34,3 cm; l = 8 cm (C 6, 1982).
8. Fragment de lamă de *spatha* din fier; dim.: L = 16 cm; l = 6 cm (C 18, 1980; Pl. 83/2).

Nivelul II

9. Vîrf de sabie din fier încovoiată spre interior (*machaira*); dim.: L = 13,5 cm; l = 4,5 cm (C 5, 1981; Pl. 80/4).
10. Lamă de topor de luptă din fier; dim.: L = 8,5 cm; l = 5 cm (gr = 1 cm) (C 3, 1980).

Nivelul III

11. Lamă de *spatha* din fier, fragmentară; dim.: L = 20,5 cm; l = 5 cm (martor, C 5/6, 1081; Pl. 83/3).
12. Vîrf (*mucra*) de lemn de *semispatha*; dim.: L = 6,5 cm; l = 3,5 cm (martor, C 16/17, 1981).
13. Câlcii de lance din fier; dim.: L = 9 cm; Ø = 4 cm (C 12, 1981).
14. Bolt (?) de *manuballista*, fragmentar, din fier (C 16, 1981; Pl. 83/5).

Nivelul IV

15. Lamă de *semisphata* din fier, fragmentară; dim.: L = 27,5 cm; l = 4 cm (C 12, 1980; Pl. 82/2).
16. Câlcii de lance din fier, fragmentar; dim.: L = 12 cm; Ø = 4 cm (C 4, 1980).
17. Vîrf de săgeată din bronz cu nervură centrală proeminentă și gaură de înmănușare; dim.: L = 3,5 cm; l = 0,9 cm; Ø = 0,5 cm (C 13, 1979; Pl. 83/6).
18. Cuțit de luptă, din fier, fragmentar; dim.: L = 20,5 cm; l = 5 cm.
19. Vîrf de săgeată din fier în trei muchii și tijă de prindere; dim.: L = 6 cm; l = 1,5 cm (martor C 8/9, 1981; Pl. 83/7).

passim

20. Vîrf de săgeată din fier, de formă rombică, cu tijă de prindere; dim.: L = 7,7 cm l = 1,4 cm (1980; Pl. 83/4).
21. Proiectil de catapultă din piatră; dim.: Ø = 11,9 cm.

22. Proiectil de catapultă din piatră; dim.: $\varnothing = 13,7$ m.
 23. Proiectile de prăstie din pămînt ars; dim.: $\varnothing = 2,4$ cm.

Descoperirile de arme și uelte din fier în fortificația romană de la Babadag-Topraichioi, relativ abunđante, indică desfășurarea în zonă, în egală măsură, a unei intense vieți militare și economice.

Obiectele din categoria armament prezintă unele elemente noi în inventarul deja cunoscut pentru secolele IV–V în provincia Seythia. Ne referim în primul rînd la prezența lamelor de *spatha* și de *semispatha*¹, destul de puțin cunoscute pînă în prezent pe teritoriul provinciei romane (nr. 1–8; 11–12; 15).

Este de remarcat încă de la început că solul, care prezintă un grad de aciditate ridicat în această regiune, stă la baza stării precare a pieselor. Fără a dezvolta aici o temă care va face obiectul unui studiu interdisciplinar privind tehnica de fabricație a acestui tip special de armament (*spatha*, *semispatha*), structura, proveniența metalului din fortificația de la Babadag-Topraichioi avem să observăm, preliminar, procesul accentuat de exfoliere a pieselor desenperite și gradul lor înalt de corodare.

În cazul lamelor de *spatha* (din păcate toate piesele sunt fragmentare) suntem în posesia doar a lățimilor aproximative care se inseră între limitele de 5,00–9,00 cm., pentru ca cele două lame de *semispatha* să rămână cuprinsă între 3,50–4,00 cm. Din pînă exfolierii accentuate, grosimea acestor piese nu poate fi stabilită cu precizie. Se remarcă existența unui virf de lamă de sabie ușor curbat spre interior, lat de 4,50 cm. pe N II.

În fortificația de la Babadag-Topraichioi această categorie de armament este foarte bine datată pe baza elementelor oferite de stratigrafie și a datelor numismatice. Din cele 9 fragmente de lame de *spatha*, 8 piese s-au găsit pe N I iar una pe N III, repartitia zonală a descoperirilor indică 5 piese în C 4, 2 în C 6 și una în C 18, deci o concentrare a lor în jumătatea de vest a fortificației. Cele două piese de *semispatha* s-au descoperit pe N III și N IV în martorul între C 16 și 17 și respectiv în C 12.

Sunt de remarcat de asemenea cele două piese de pe N II (nr. 9, 10), ambole fără analogii încă, din cînd cunoscem, în provincia Seythia.

Prezența masivă a spathelor pe N sugerează disloarea inițială în momentul construcției burgului a unui mic garnizoană alcătuită din soldați recruatați în imperiu sau cel puțin partind armamentul standardizat la această epocă în armata romană. Descoperirile celor două piese de armament de pe N II (nr. 9, 10) ar putea reprezenta un indiciu al prezenței unor elemente germanice în cadrul garnizoanei de la Babadag-Topraichioi, posibil după foedus-ul încheiat cu goții în anul 382 (vezi și cap. III, 4). Toporul de luptă cu lama de mici dimensiuni (nr. 10) numit în literatură de specialitate, pentru exemplarele din vestul și nord-vestul Imperiului roman, *framea*² reprezintă, oricum, o armă caracteristică triburilor germanice, prin urmare și goților, intrată — fără îndoială sub influența germanică — și în dotarea armatei romane. În ce privește atribuirea lamei de sabie ușor facovoiată în interior (nr. 9) este sugestiv un pasaj din cel de-al șaisprezecelea discurs al lui Themistios ținut la Constantinopol în ianuarie 383, în care arată că goții „purtau doar săbilelor patin facovioase, pe care trebuiau să le ofere împăratului în loc de ramuri de năshiu”³.

Dacă afirmația lui Themistios nu este o simplă metaforă ei o realitate este posibil să ne aflăm în prezență unui astfel de exemplar, descris de oratorul roman, deși pentru această perioadă în provinciile dunărene nu s-a mai descoperit un astfel de tip de sabie.

Cele trei virfuri de săgădată (nr. 17, 19, 20) reprezintă tot atîțea tipuri cunoscute pentru perioada romană tîrzie și în provinciile dunărene își găsesc, de pildă, analogii

la Novae⁴. O armă uzitată de soldații din garnizoana burgului era lancea, reprezentată doar de două călcăie de lance (nr. 13, 16). Lemnul păstrat în interiorul unuia dintre acestea arată că la confectionarea acestor arme se folosea bradul, probabil abundent la acea dată în imprejurimi (nr. 13).

Existența unor catapulte plasate fără îndoială pe zidul de incintă lat de 3,40 m precum și dotarea garnizoanei cu manubaliste este sugerată de piesele nr. 14, 20—21.

Proiectoare de praștie din pămînt ars (*glandes latericiae*) (nr. 22) indică folosirea și a acestor arme de către soldații din garnizoană.

NOTE

1. F. Lammert, în RE, XXII, 1929, col. 1544—1545, s.v. *spatha*; A. J. Reinach, în DA, s.v. *Spatha*, p. 1420; P. Couissin, *Les armes romaines*, Paris, 1926, p. 489—492.
2. În general O. Seeck, în RE, XIII, 1910,
3. Themistios, *Or*, X.
4. Archeologia, 20, 1969, p. 30, fig. 31; 21, 1970, p. 168, fig. 18; 24, 1973, tab II, 726—1975, tab I, 3.

X DESCOPERIRI EPIGRAFICE

M. ZAHARIADE

În decursul primei campanii din anul 1979 au fost descoperite trei piese epigrafice dintre care un fragment de *miliarium* și două cărămizi fragmentare cu litere. Fragmentul de stîlp miliar a fost găsit întimplător, la suprafața solului, între alte blocuri de piatră existente în preajma fortificației. Cele două cărămizi fragmentare au fost descoperite în solul antic răscoslit de la intrarea interioară a porții burgului.

Cele trei epigrafe sunt următoarele:

1. Un fragment de stîlp militar din piatră de calcar alb-gălbui (Pl. 80/1) Dimensiuni: L = 23 cm; l = 14 cm; gr. = 7 cm (grosimea maximă păstrată). Litere înalte de 4 cm; Inscriptia este:

AVG PON
MAXLM

r.1: hasta stîngă a literei A cade parțial în ruptură; apendicele vertical al lui G este vizibil deasupra corpului principal al literei; părțile superioare ale literelor P și O sunt prost păstrate și tocice din cauza rupturii; hasta verticală dreaptă a lui N cade în ruptură.

r.2: M + A în ligatură; I este redat prin litera L; hasta verticală dreaptă a lui M cade în ruptură la partea inferioară;

Literele sunt relativ îngrijit executate; paleografia celor 11 litere păstrate ar indica mai greu sfîrșitul secolului II și mai degrabă prima jumătate a secolului III, eventual a două parte a ei.

2. Căramidă fragmentară din pastă de culoare roșie, bine arsă, cu slabe urme de pietriș fin (Pl. 80/2). Pe partea posterioară are urme de mortar. Dimensiuni: L = 12 cm; l = 13,50 cm, gr. = 4 cm. Literele au fost executate în pasta crudă. Literele sunt înalte de 5–6 cm. și dispuse pe două rânduri astfel:

r.1: jumătatea stîngă a lui M cade în ruptură; X are hasta dreaptă întreruptă.

r.2: după F urmează I sau L.

3. Fragment de căramidă din pastă de culoare roșie cu fine urme de pietriș, bine arsă (Pl. 80/3). Dimensiuni: L = 15 cm; l = 8 cm; gr. = 3,5 cm; Literă înaltă de 6 cm a fost executată în pasta crudă.

K sau, eventual, R (?)

Pare mai degrabă K, dată fiind poziția literei la muchia superioară a cărămizii. Hasta oblică de sus a lui K este tăiată de o altă linie oblică perpendiculară.

Așa cum arătam mai sus, paleografia generală a fragmentului de inscripție făcind parte dintr-o piatră miliară, ar îndemna către prima jumătate a secolului III. Desigur, ar putea fi invocată în acest scop, epoca Severilor, cind activitatea intensă de refacere a reșelei rutiere și din estul Morsiei Inferior atinge cotele ei maxime¹, dar, după opinia noastră, acest miliar pare să fi fost pus ceva mai tîrziu. Afirmația, făcută evident sub beneficiul de ipoteză, se bazează în primul rînd pe caracterul literei G. În epocă severică acesta are încă apendicele drept sau ușor rotunjite, dar în orice caz făcind corp comun cu corpul literei². Pe un stîlp miliar descoperit la Hirșova³ și datat în timpul domniei

lui Maximinus Thrax, între 236—238, litera G din AVG prezintă absolut aceleasi caracteristici ca cele ale literelor G de pe fragmentul de la Babadag-Topraichioi. Din păcate, pe celelalte trei exemplare de stîlpi miliari din aceeași perioadă, de la Cogealac, Ibida⁴ și Mănăstirea Saun⁵ acest amânunt nu poate fi bine controlat din pricină martelărilor antice ale numelui împăratului. O anchetă grafică mai extinsă — ceea ce nu constituie aici obiectul prezentării noastre — ar putea rezolva în viitor semnificația acestui mic amânunt. Oricum, argumentul paleografic este evident conjunctural, dar analogia reprezintă, totuși, un punct de reper pentru o înadrare mai precisă în timp a acestui fragment epigrafic.

Un alt aspect ridicat de acest fragment de stîlp miliar este acela că el dovedește și în secolul III o activitate constructivă rutieră pe semita transversală care legă drumul de litoral, intersectată, în dreptul actualului oraș Babadag (*Vicus Norus?*), urteră secundară care ducea spre Aegyssus și continua spre nord-vest spre marele centru militar și civil de la Troesmis, pe limes. Această semita urma țărămurile de sud ale lacurilor Babadag și Topraichioi și malul drept al rîului Taita⁶.

În ceea ce privește cele două cărămizi fragmentare cu inscripții, sără a putea oferi o lectură mai concretă, avem doar să observăm vehicularea și la Babadag-Topraichioi, în perioada romană tîrzie, a unei serieri mixte, cu folosirea, în egală măsură, a literelor mai uzitate din alfabetul grecesc Y, X, K dar și din cel latin M, F, L, I, fenomen des întîlnit, de altfel, și în alte orașe sau fortificații din provincia Scythia⁷.

NOTE

1. G. Mihailov, *Septimius Severus in Moesia Inferior and Thrace in Acta Antiqua Philippopolitana. Studia Historica et Philologica*, 1, Sofia, 1963, p. 113—126; R. Vulpe, în *DID*, II, p. 185—190; L. Hollstein, în *Stud. Balc.*, 10, 1975, p. 30—33.
2. cf. P. Petrović, *Paleografija rimskeih natpisa u Gornjoj Mesići* Beograd, 1975, p. 114—115 și fig. 54.
3. ISM, V, nr. 97, p. 124—126. Aici se menționează și existența stîlpuilui miliar din vremea lui Maximinus Thrax descoperit la Cogealac (jud. Constanța) (CIL, III, 14 462) care nu a fost însă inclus de D. M. Pipidi în *Inscripțiile din Scythia Minor*, vol. I, Bucuresti 1983, p. 484—485; cf. însă și Em. Doruțiu Boilă în SCIV, 15, 1961, 1, p. 183; R. Vulpe, în *DID*, II, p. 226 și diariile legate de proveniența acestei piese de la Corbu (Mărgăriticul Mare).
4. ISM, V, nr. 223 CIL, III, 7612, dar litera G nu se distinge foarte clar.
5. ISM, V, nr. 25 bis, unde G este redat sub forma des uzitată de C.
6. R. Vulpe, în *DID*, II, Harta II: *Scitia Minor în secolele I—III*, rămasă ca mai completă hartă a drumurilor romane în Dobrogea, vezi și A. Aricescu, *Armata în Dobrogea română*, p. 134—178.
7. Vezi în general Popescu, 1976, passim.

XI. DESCOPERIRI MĂRUNTE

C. OPAIT

CATALOG

I. ACCESORII VESTIMENTARE

1. Fibule

1.1. Fibulă cu capete de ceapă. Nr. inv. 25775. (Pl. 56/2)

S-a descoperit un singur cap de la o astfel de fibulă; din bronz. $L = 2$ cm; $d = 1,4$ cm. Pe nivelul I; se datează în ultimul sfert al secolului al IV-lea.

Analogii: Histria¹, Callatis².

1.2. Fibulă cu piciorul intors pe dedesubt. Nr. inv. 20921. (Pl. 56/6)

Un singur exemplar, din bronz. Arcul este decorat cu linii incizate, în zig-zag. Aparține nivelului III. Dată în primul sfert al secolului al V-lea.

Un exemplar asemănător a fost descoperit la Diogetia³.

2. Catarame

2.1. Cataramă din bronz. Nr. inv. 25774. (Pl. 56/3)

$L = 2,1$ cm; $l = 1,5$ cm; gr = 0,2–0,3 cm.

A apărut pe primul nivel; datată în ultimul sfert al secolului al IV-lea.

Analogii: Sadowęcz (Plevna) – R. P. Bulgaria⁴.

2.2. Limbă de cataramă. Nr. inv. 25777. (Pl. 56/1)

Din bronz. $L = 4,2$ cm; $l = 0,8$ –0,9 cm.

Aparține primului nivel. Ultimul sfert al secolului al IV-lea.

2.3. Cataramă din fier. Nr. inv. 36798. (Pl. 81/6)

$L = 4,3$ cm; $l = 3,1$ cm. Dreptunghiulară în secțiune.

Aparține tot primului nivel, datându-se în ultimul pătrar al secolului al IV-lea.

Analogii: Tîrgșor⁵.

2.4. Cataramă din bronz. Nr. inv. 29596. (Pl. 56/4)

$D = 2,5$ –2,9 cm; gr = 0,4 cm; limbă: $L = 2,9$ cm; este decorată la bază cu cinci linii incizate.

Pe nivelul II; datată în ultimul sfert al secolului al IV-lea.

Analogii: Tropaeum Traiani⁶, Panticapaicum⁷.

II. Obiecte de podoabă

1. Inele

1.1. Inel fragmentar. Nr. inv. 25773. (Pl. 56/8)

Din bronz, decorat cu două caneluri fine. $D = 2$ cm; $l = 0,5$ cm.

Nivelul I. Se datează în ultima patrime a secolului al IV-lea.

1.2. Inel. Nr. inv. 29914. (Pl. 81/2)

Din bronz. $D = 2,1$ cm; $l = 0,1$ –0,2 cm. Decorat cu două incizii usoare.

Nivelul III. Se datează în primul sfert al secolului al V-lea.

Analogii: *Trupaeum Traiani*⁸, *Dinogetia*⁹.

1.3. Inel. Nr. inv. 29913. (Pl. 81/3)

Identic cu precedentul. $D = 2,3$ cm; $l = 0,2$ cm.

Nivelul III. Primul sfert al secolului al V-lea.

1.4. Inel. Nr. inv. 25779. (Pl. 57/8)

Din bronz. $D = 2,2$ cm; $l = 0,2$ cm. Decorat cu două linii incizate.

Nivelul IV. Se datează într-al doilea sfert al secolului al V-lea.

Analogii: *Tropaeum Traiani*¹⁰, *Dinogetia*¹¹.

2. Brățări

2.1. Brățară copil. Nr. inv. 25784. (Pl. 56/10)

Din bronz. $D = 3,2-4,1$ cm; $gr = 0,3-0,5$ cm.

Are unul dintre capete rupt, celălalt cu decor incizat.

Pe nivelul II; ultimul sfert al secolului al IV-lea.

Analogii: *Callatis*¹².

2.2. Brățară. Nr. inv. 29595. (Pl. 57/9)

Din bronz. $D = 4,7$ cm; $l = 0,7-0,9$ cm. Capetele decorate cu linii, puncte și cercuri incizate.

Nivelul III. Primul sfert al secolului al V-lea.

Analogii: *Callatis*¹³, *Corinth*¹⁴.

2.3. Brățară de copil. Nr. inv. 20917. (Pl. 56/9)

Din bronz. $D = 3,1-4,2$ cm; $l = 0,4-0,5$ cm. Nedecorată.

Nivelul IV. Datață într-al doilea sfert al secolului al V-lea.

2.4. Brățară. Nr. inv. 20915. (Pl. 57/10)

Din bronz. $D = 7,6$ cm; $gr = 0,5$ cm. Terminată cu capete de șarpe.

Nivelul V. Prima jumătate a secolului al V-lea.

Analogii: *Callatis*¹⁵.

3. Cercei

3.1. Cercel (?). Nr. inv. 25778. (Pl. 57/11)

Din bronz. $D = 2,3-1,9$ cm; $gr = 0,2$ cm. Îi lipsesc capetele.

Nivelul III. Primul sfert al secolului al V-lea.

Analogii: *Callatis*¹⁶.

3.2. Cercel (?) cu acul îndreptat. Nr. inv. 29594. (Pl. 57/7)

Din bronz. $L = 3,1$ cm; $gr = 0,1$ cm; $gr_{cap} = 0,4$ cm. Acul este circular în secțiune; capătul prezintă fațete romboidale.

Pe nivelul V. Al doilea sfert al secolului al V-lea.

Analogii: *Callatis*¹⁷, *Kerci*¹⁸, *Crimeea*¹⁹.

4. Mărgele

4.1. Mărgea. Nr. inv. 29591. (Pl. 81/5)

Din sticlă alburie cu irizații. $L = 1,1$ cm; $D = 0,5$ cm.

Pe nivelul IV. Al doilea sfert al secolului al V-lea.

Analogii: *Callatis*²⁰.

4.2. Mărgea. Nr. inv. 29590. (Pl. 81/1)

Din pastă de sticlă albastră, decorată cu două linii circulare și linii vălurite albe și cu pastile galbene. $D = 2,4$ cm; $gr = 1,7$ cm.

Nivelul IV. Al doilea sfert al secolului al V-lea.

Analogii: *Mangalia*²¹.

III. PANDANTIVE – AMULETE

1. Pandantiv din piatră. Nr. inv. 29589. (Pl. 81/15)

Din piatră roz-alburie, sferulită și perforată către unul dintre capete.

$L = 3,7$ cm; $l = 2,9$ cm; $gr = 1$ cm.

Pe nivelul II. Ultimul sfert al secolului al IV-lea.

2. Pandantiv din bronz. Nr. inv. 20916. (Pl. 81/7)

Turnat. L = 3,7 cm; l = 1,6 cm; I = 3,1 cm.

Forma unei păsări, stilizate; lipsește partea inferioară a picioarelor.

Prevăzută cu un inel pe spate.

Nivelul III. Primul sfert al secolului al V-lea.

3. Amuletă din sticlă. Nr. inv. 29592. (Pl. 81/14)

Din pastă de sticlă albă. D = 1,8 cm; gr = 0,3–0,6 cm. Pe față are stampilat motivul creștin „Daniil în groapa cu leu”²².

Analogii: Dalmația²³, Siria²⁴.

Nivelul IV. Datată într-al doilea sfert al secolului al V-lea.

IV. OBIECTE DE TOALETĂ

1. Pieptene. Nr. inv. 29599. (Pl. 81/9)

Din os. L = 12,6–13 cm; l = 5,1–5,2 cm; gr = 0,3–1,3 cm. Minerul era format din două plăciute prinse de pieptene cu nituri din fier. Nedecorat.

Nivelul I. Ultimul sfert al secolului al IV-lea.

Analogii: Histria²⁵.

V. INSTRUMENTE MEDICALE

1.1. Lamă de cuțit. Nr. inv. 25782. (Pl. 81/10)

Din bronz. Lpăstrată = 7,5 cm; l = 1,9 cm; gr = 0,2 cm. Cu două tășuri, vîrf rotunjît, muchie mediană.

Nivelul III. Primul sfert al secolului al V-lea.

Analogii: Sucidava²⁶, Gallia Aquitania²⁷. Un exemplar asemănător la Corinth²⁸, dar din epoca bizantină.

1.2. Cîrlig. Nr. inv. 20920. (Pl. 57/1)

Din bronz. L = 5 cm; l = 0,9 cm. Manșon conic, aplatizat, terminat cu un cîrlig.

Nivelul IV. Al doilea sfert al secolului al V-lea.

Analogii: Varna²⁹, Demetrias³⁰, Wadi Murabba'ât Caves³¹. Un exemplar asemănător și la Corinth³², dar din epoca bizantină.

1.3. Penseta. Nr. inv. 36797 (Pl. 57/2).

Din bronz. L = 5,2 cm; l = 0,4 cm.

Nivelul II. Ultimul sfert al secolului al IV-lea.

Analogii: Germania Superior³³.

VI. VARIA

1.1. Ac. Nr. inv. 29600 (Pl. 56/7).

Din bronz. L = 6,3 cm; gr = 0,2–0,3 cm.

Pe nivelul I. Ultimul sfert al secolului al IV-lea.

Analogii: Tropaeum Traiani³⁴.

1.2. Ac. Nr. inv. 25772. (Pl. 56/5)

Din bronz. L = 5,7 cm; l = 0,3–0,4 cm; gr = 0,2 cm.

N V. Al doilea sfert al secolului al V-lea.

Analogii: Tropaeum Traiani³⁵.

1.3. Stylus. Nr. inv. 25783. (Pl. 81/13)

Din bronz. L = 16,2 cm; D = 0,4 cm. Decorat cu linii incizate.

N II. Sfîrșitul secolului al IV-lea.

Analogii: Veliki Gradac³⁶.

1.4. Cheie. Nr. inv. 25780. (Pl. 57/4)

Din bronz. L = 10 cm; D = 2,1–2,4 cm; gr = 0,3–0,5 cm.

Pe nivelul III. Datată în primul sfert al secolului al V-lea.

Analogii: Aquis³⁷.

1.5. Cheie-fragment. Nr. inv. 20918. (Pl. 81/11)

Din bronz. L = 14 cm. S-a păstrat doar tija și o parte din inel.

Nivelul III. Prinul sfert al secolului al V-lea.

1.6. Cheie. Nr. inv. 20593. (Pl. 81/4)

Din bronz. D = 1,9 cm; L = 0,5 cm.

Passim.

1.7. Placaj de casetă. Nr. inv. 25776. (Pl. 81/8)

Din foită de bronz, păstrată fragmentar; în colțuri prevăzută cu găuri pentru nituri. Gr = 0,05 cm.

Nivelul II. Ultimul sfert al secolului al IV-lea.

Analogii: Iatrus ³⁸.

1.8. Obiect din os (fragment dintr-un răsner?). Nr. inv. 25782. (Pl. 57/5)

Rupt în două și transversal. D = 3,8 cm; gr păstrată = 1,1 cm. Prevăzut cu un orificiu central. Decor: cercuri incizate; spațiul dintre ele este decorat cu mici cercuri incizate cu cîte un punct central.

Nivelul III. Prinul sfert al secolului al V-lea.

Exemplar asemănător: la Corinth ³⁹.

1.9. Pjesă de harnășament. Nr. inv. 20919. (Pl. 57/3)

Din bronz. L = 9,1 cm; D = 1,4 cm; gr = 0,5–0,9 cm.

Passim.

Analogii: Aquis ⁴⁰.

1.10. Obiect din plumb (pond?). Nr. inv. 39474. (Pl. 57/6)

D = 3,2 cm; l = 2 cm.

Nivelul V. Al doilea sfert al secolului al V-lea.

1.11. Teartă de vas. Nr. inv. 29915. (Pl. 81/12)

Din bronz. l = 10,3 cm; D = 8 cm. Decorată cu un cap de lebădă.

Passim.

Analogii: Iatrus ⁴¹.

NOTE

1. H. Nubar, SCIV 22, 1971, 206, fig. 5/8,9.
2. Preda 1980, 148, pl. XIV, M. 354.
3. I. Barnea, SCIV 20, 1969, 264, fig. 12/4.
4. Welkow 1935, pl. 19/15.
5. Gh. Diaconu, *Tigror. Necropola din secolele III–IV*, București 1966, pl. XXX/3.
6. Cătăniciu-Barnea 1979, 220, fig. 171/10.4.
7. Sorokina 1971, fig. 5/1.
8. Cătăniciu-Barnea 1979, 206, fig. 155/10.16.
9. I. Barnea, op. cit., 263, fig. 11/7.
10. Cătăniciu-Barnea 1979, loc. cit.
11. I. Barnea, op. cit., loc. cit.
12. Preda 1980, 166, pl. XXII, pas; C. Preda, N. Chelută-Georgescu, Pontica VIII, 1975, pl. VIII/10.12.
13. Preda 1980, 155, pl. XXI/M.17.
14. Davidson 1952, 268, pl. 112, nr. 2181.
15. Preda 1980, pl. XXII/M. 356.
16. Ibidem, pl. XVII/M. 290.
17. Ibidem, pl. XVII/M. 74.
18. I. P. Zavetzkaia, KS 138, 1973, 7, fig. 2/22, 39.
19. A. I. Aibabin, KS 138, 1973, 24, fig. 1/3.
20. Preda 1980, pl. XXVIII/passim.
21. C. Ieconomu, Pontica 2, 1969, 90, fig. 10.
22. Obiectul a fost publicat de C. Opaiț în Peuce 9, 1984, 337–38.
23. N. Cambi, Arh. Vestnik, XXV, 1974, 156.
24. B. Zouhdri, Annales du 7e Congrès de l'Association Internationale pour l'histoire du verre, Liège 1978, 61.
25. H. Nubar, op. cit., 207, fig. 6/13.
26. D. Tudor, *Suciadava III. Dacia XI–XII, 1946–1947*, 193, fig. 38/1.
27. E. Kunzli, BJ 182, 1982, 58, fig. 26/3.
28. Davidson 1952, pl. 84/1385.
29. E. Kunzli, op. cit., 113, fig. 88/4.
30. Kriwanger 1981, 121, pl. 88/III a. 127.
31. Z. W. Stefaniak, Arheologija XX, Varsovia, 192, fig. 10.
32. Davidson 1952, pl. 78/1225, 1226.
33. E. Kunzli, op. cit., 83, fig. 57/13, 14.
34. Cătăniciu-Barnea 1979, 206, 10.19.
35. Ibidem, loc. cit.
36. Antiechtes cultures de Djerdap, Belgrad 1969, 133, pl. 18.
37. Dj. Janković, *La Partie Danubienne de la région d'Aquis au VIe et au début du VIIe s.*, Belgrad 1981, pl. XVII/9.
38. Gomolka-Fuchs 1982, pl. 64/457, 458.
39. Davidson 1952, pl. 64/875.
40. Dj. Janković, op. cit., loc. cit.
41. Gomolka-Fuchs 1982, pl. 65/485.

CAPITOLUL XII

CONSIDERAȚII PRIVIND VIAȚA ECONOMICĂ

A. OPAIT

În urma analizării statisticilor repartizate stratigrafic și tipologic se pot trage unele concluzii care să contribuie la completarea tabloului vieții economice din această parte a provinciei Scythia într-o epocă atât de turbură și de puțin cunoscută.

O primă imagine asupra vieții economice este oferită de analizarea raportului dintre producția locală (dolia, amfore de masă, vesela de bucătărie, o parte a veseliei de masă-căni, uleiioare, pahar de tip II, crăști de tip I, II, crater, castron tip III, farfurie tip XXII) și marfa de import (amfore, vesela de servit măncarea, vesela de băut: pahar de tip I, cupe de tip II, ceașca de tip III, castroanele de tip I, II).

TABELUL NR. 1

	N I	N II	N III	N IV	N V
Producția locală	23(68%)	46(46%)	59(40%)	101(35%)	93(28%)
Importuri	11(32%)	54(54%)	90(60%)	186(65%)	243(72%)
Total	34(100%)	100(100%)	149(100%)	287(100%)	336(100%)

Acest raport este ilustrat de tabelul 1 (Pl. 64) unde, cu excepția anilor 370—378 când predomină produsurile locale, începând cu sfârșitul secolului IV și toată prima jumătate a secolului V asistăm la o netă superioritate a produselor importate. Dacă în prima fază a fortificației raportul produs local-produs importat se menține în general echilibrat, desigur cu o ușoară superioritate a ultimului, din a doua fază, când fortificația devine o așezare civilă, curba produselor importante crește puternic, acesta reprezentând în al doilea sfert al secolului V aproape 3/4 din totalul produselor existente în așezare.

În éea ce privește marfa importată pe primul loc se situează amforele. În cadrul acestei grupe ceramice ar fi hazardat, în actualul stadiu al cercetării, să facem diverse presupuneri privind conținutul acestora. Totuși din analiza diagramei (Pl. 62) observăm că amforele de formă A_{II} și D_I începând mai ales din momentul nivelului III sunt destul de apropiate din punct de vedere numeric. Aceasta ne face să presupunem că posedau fiecare un conținut diferit și în egală măsură de necesar pentru locuitorii, produse care au fost constant importate de-a lungul întregii existențe a așezării.

Pe locul al doilea al mărfurilor importate se află cca mai mare parte a veseliei pentru servit măncarea în rindul căreia predomină tipurile I—V. Varietatea acestor forme ceramice indică păstrarea regimului alimentar bogat și variat al epocii romane timpurii. În același timp diversitatea centrelor de producție care se face simțită în cadrul acestei veseli sunt o nișătură a amplelor relații economice pe care le avea în acea epocă provincia Scythia cu celelalte provincii, indicând în același timp strînsa legătură economică și administrativă ce exista între provinciile imperiului.

Dintre regiunile¹ cu care Dobrogea antică a avut legături economice, în lumina rezultatelor săpătorilor de la Babadag-Topraichioi, un loc important și ocupă zona pon-

tică. În afara de vesela de masă, despre care am vorbit mai sus, acestei zone probabil că-i putem atribui și producerea amforelor de tip D_I², D_{II}, E_I, E_{II}, E_{IV}, B_I. Din analiza diagramelor care reproduc evoluția acestor amfore precum și a veseliei de masă pontice, observăm că în general întreg sfîrșitul secolului IV este dominat de zona pontică apogeu fiind atins în momentul lui N_{III}, respectiv primele două decenii ale secolului V.

Avinđ în vedere controversela în atribuirea originilor unor tipuri de amfore — fie pe coastele Asiei Mici fie în insulele din vecinătate, considerăm că putem include în cadrul unei zone mai largi — est mediteraneene — atât centrele meroasiatice și egeeene pentru vesela de masă cît și unele tipuri de amfore cum ar fi formele A și C, E_{II}, B_{II}. Această zonă economică se pare că va prelua hegemonia economică o dată cu momentul nivelului IV cind se constată o diminuare a relațiilor cu zona pontică.

Ultima regiune ale cărei produse economice sunt atestate în fortificația și așezarea de la Babadag-Topraichioi, este cea nord africană. Acesteia îl putem atribui în afara veseliei de masă discutată mai sus³ și amforele de tip B_{III} și B_{IV}. Dacă vesela de masă nord africană, deși nu prea numeroasă, a fost o prezență relativ constantă în cadrul sitului, amforele au fost oscilante, fiind prezente pe nivelurile II, IV, V, după care toate aceste produse dispar. Această dispariție erădем că trebuie pusă în legătură cu cucerirea nordului Africii de către vandali, care în anul 439 ocupă Cartagina⁴.

Din această analiză a ceramicii reiese limpede faptul că fortificația și așezarea de la Babadag-Topraichioi reflectă fidel fluctuațiile principalelor curente economice ale epocii, indiferent că aprovisionarea se făcea direct de la sursă sau prin intermediul unui centru intermediu.⁵

Pentru completarea tabloului intensei vieții comerciale din acest sit trebuiesc menționate și marea număr de monede descoperite aici⁶. Acest mare număr de monede ne ajută să ne explicăm mai bine procentajul ridicat al importurilor existente în așezare: această activitate comercială era favorizată și de amplasarea prielnică a acesteia la o intersecție a drumurilor terestre cu cele maritime, deoarece actualul lac Babadag și balta Topraichioi, inclusiv rîul Taita, erau probabil navigabile. La Topraichioi exista probabil cel mai apropiat port în care puteau ajunge produsele care trebuiau să aprovisioneze marea oraș de la Slava Rusă (IBIDA).

În afara acestei activități comerciale o altă activitate importantă a locuitorilor fortificației și așezării o constituia agricultura. Pentru această activitate pledează în primul rînd prezența inventarului agricol: fier de plug, coasă, tarpan, rîșniță, precum și numeroasele vase pentru depozitare (Dolia). La aceste descoperiri se adaugă și semințele carbonizate descoperite pe nivelurile IV și V ale așezării și care aparțin în mareea lor majoritate lui *Triticum aestivum*, *Secale cereale*, *Paniem miliaceum* și mai puțin *Hordeum vulgare*. În mareea majoritate a cazurilor semințele par a fi fost selecționate pentru însemnat deoarece nu conțin nici un fel de buruieni, sunt bine curățate de înveliș și lipsesc orice urme de spicule⁷.

O altă ocupație a locuitorilor o constituia probabil și creșterea animalelor, după cum o dovedesc resturile osteologice de bovine, porcine domestice, ovine și cabaline. Este foarte probabil ca și clopoțeii descoperiți în așezare să fi fost agătați la gîțul animalelor.

Vînătoarea este documentată de resturile osteologice ale unui cerb iar pescuitul de oasele de prăzi de mari dimensiuni⁸ precum și de greutățile de la plasa de pescuit.

Fusioiele și greutățile pentru războial de țesut descoperite în mai multe încăperi atestă torsal și țesutul ca pe o îndeletnicire intens practicată în această așezare.

Tot ca un mășteag casnic erădем că trebuie privită și eventuala confectionare a unora din oalele de bucătărie de tip IV lucrate cu mîna.

O altă activitate a locuitorilor așezării era și cea constructivă. O dovedește în primul rînd mîstria descoperită pe nivelul II. De asemenea, din relataările localnicilor, am aflat că, cu ocazia construirii actualei ferme din vecinătatea fortificației, au fost distruse unele cuptoare pentru materialo de construcție (cărămizi și țigle).

Acest succint tablou al vieții economice din fortificația și așezarea de la Babadag-Topraichioi vine să întregească imaginea generală a vieții economice din provincia Scythia la sfîrșitul secolului IV și primele trei sferturi ale secolului V.

De la început trebuie să facem precizarea că toate concluziile noastre privind evoluția unor forme ceramico, relațiile comerciale cu anumite centre economice, nivelul producției locale de ceramică precum și în ceea ce privește numărul mare de distrugeri înregistrate, sunt valabile în primul rînd numai pentru acest sit. O generalizare a acestor concluzii la întreaga provincie Scythia, în actualul stadiu al cercetărilor, ar fi hazardat să întreprindem. Fiecare așezare are propria ei evoluție istorică și economică, reflectând mai mult sau mai puțin fenomenele economice și sociale, evenimentele politice și militare generale, care au afectat anumite provincii.

Nu trebuie să ne mirăm astfel faptul că în fortificația și așezarea de la Babadag-Topraichioi întâlnim șapte niveluri într-un interval de cca. 100 de ani, în timp ce în orașe ca Tropaeum Traiani, Histria, Aegyssus, Dinogetia sau Independența (Murighiol) nu întâlnim decât două sau trei niveluri distruse prin violență. Mica fortificație, devenită mai tîrziu așezare, se află în calea tuturor năvălirilor, astfel că este firesc ca ea să înregistreze toate invaziile, în timp ce orașele, mult mai bine fortificate, reușeau să facă față cu succes acestor pericole.

În ciuda acestor repetate distrugeri, viața documentată în acest sit este deosebit de intensă și înfloritoare, demonstrând chiar o anumită creștere demografică. Acest fenomen, în lumina ultimelor cercetări se pare că este surprins în mai multe situri din Dobrogea secolului al V-lea. Astfel, în apropierea comunei Slava Cercheză avem atestat un *vicus* pînă cel puțin la jumătatea secolului V, ultimul nivel de locuire fiind datat cu o monedă de la Marcian (450–457)⁹. Cernia de la Telita, pare să funcționeze și ea pînă către mijlocul secolului V¹⁰. La Tropaeum Traiani fossa este abandonată și se construiesc deasupra ei locuințe extramurane¹¹, în timp ce „vestigiile mărunte arată o continuitate de viață și de cultură aproape normală iar descoperirile monetare atestă o circulație bănească mulțumitoare”¹². La Independența (Murighiol) unul din sănături este de asemenea astupat și se locuiește deasupra lui în prima jumătate a secolului V. O situație asemănătoare se pare că întâlnim și în provincia vecină – Moesia Secunda – unde săpăturile de la Iatrus au relevat pentru sfîrșitul secolului IV și prima jumătate a secolului V o situație destul de înfloritoare, cu livrări stabile de produse pentru garnizoană castelului chiar dacă producția locală este ușor superioară importurilor¹³.

NOTE

1. Folosim acest termen deoarece nu cunoaștem cu certitudine centrele de producție ale amforelor importate pentru a putea denumi provinciile cu care a avut legături economice Scythia.
2. Böttger 1982, 92, presupunând că aceste amfore au fost fabricate în Sinope.
3. Vexi statistică descoperirilor repartizate tipologic, pag. .
4. E. Stein, *Histoire du Bas-Empire*, I, Paris 1959, 324.
5. Probabil că în prima fază aprovizionarea era dirijată din marele centru de la (L)IBIDA.
6. Vexi capitolul descoperirilor monetare.
7. M. Ciuciumaru, *Thraco-Dacia VI*, București 1985, 185–86.
8. Identificările au fost făcute de prof. dr. S. Haimovici de la Facultatea de Biologie din Iași.
9. Săpături efectuate de Cristina și Andrei Opaiț, ultima campanie – cea din 1987 – a identificat un al doilea *vicus* în care viața durează cel puțin pînă către sfîrșitul secolului V.
10. Baumann 1983, 131; autorul nu leagă monedele de secol V, găsite în umplutura gropii din fața cuptorului, de funcționarea fermei ei de a *vicus*-ului aflat în imediata apropiere. Oricum, în fermă sau în *vicus*, viața este constată și aici în prima jumătate a secolului V.
11. I. Cătăniciu, Al. Barnea, „Stratigrafia”, în *Tropaeum Traiani, I, Cetatea*, București 1979, 38–39.
12. *Ibidem*, 229.
13. Böttger 1982, 83.

XIII. CONSIDERAȚII ISTORICE

M. ZAHARIADE

Existența și funcționarea așezării de la Babadag-Topraichioi, așa cum sunt indicate de materialul arheologic și numismatic descoperit, au durat aproape un secol. Informațiile oferite de analiza lotului de monede identificabile* au permis datarea cu destulă precizie a fiecărui nivel de locuire, precum și alcătuirea cronologiei generale a fortificației. Evident, asupra datei înconjurării viețurii în fortificația de la Babadag-Topraichioi se pot exprima încă rezerve deoarece amenajările moderne și distrugerile din secolele XVII-XIX au putut modifica și chiar înălțatura total aflate eventuale niveluri de locuire.

Lotul de piese identificabile descoperite pe N I-II conține monede începînd cu cea de la Maximianus Caesar (emisă în 308-310) și se sfîrșește cu monede de la Theodosius I și Arcadius, datează între 393/5-408. Aproape 70% din totalul monedelor identificate aparțin perioadei 364-379, corespunzînd domniilor lui Valentinian I - Valens. Cu excepția cîtorva piese de la Constantin I, emise postum, pieșele de la Constantinus II se situează, cantitatîv, imediat după lotul Valentinian I - Valens. Este, de remarcat numărul redus de monede ulterioare anului 378 în comparație cu lotul anterior, semn al unei drastice reduceri a circulației monetare după această dată, fenomen surprins de altfel și în tezaurelă de la Tomis¹, Medgidia² și Strunga³ pentru a cîta doar cîteva exemple din provincia Scythia.

Un element important în discuția dintre data de început a fortificației este că pe N I lotul de monede conține în principal piese de la Constantinus II și Valentinian I - Valens într-un procentaj de 31,03% pentru primul și 59,48% pentru cei doi împărați asociați.

În cadrul lotului analizat se remarcă creșterea bruscă și masivă a numărului pieselor de la Constantinus II în raport cu raritatea remarcabilă a celor aparținînd perioadei anterioare. Această situație ar putea constitui un reper cronologic important în ce privește momentul constructiv al fortificației în timpul domniei lui Constantinus II (341-361) eventual spre sfîrșitul ei putind fi interpretată ca perioada de cînd moneda începe să pătrundă, masiv și constant, într-un nucleu - ne gîndim la așezare - deja constituit. Procentual, cum arătam mai sus, piesele Valentinian I - Valens, depășesc însă în mod apreciabil lotul Constantinus II pe N I ceea ce face viabilită și posibilitatea reală ca fortificația să fi fost construită în perioada 364-378, cantitatea apreciabilă de monedă Constantinus II putind fi interpretată ca rezultat al unei intense circulații a piezelor din epoca anterioară.

Astăz ursele epigrafice cît și cele literare indică faptul că perioada 364-378 coincide și cu un masiv efort de întărire a frontierelor imperiului în primul rînd a Jimesului renan și dunărean.

Din textul lui Ammianus Marcellinus principala sursă pentru această perioadă cît și din materialul epigrafic existent, se poate trage concluzia că această activitate a cunoscut punctul său culminant în anii 369-372, corespunzător operațiilor concomitente duse de ambii împărați Valentinian I și Valens, împotriva populațiilor germanice și sarmatice de la Rin și Dunăre.

Între 367 și 369 la Dunărea de Jos s-a desfășurat primul război cu goții⁴ încheiat cu o pace avantajoasă pentru Imperiu.

Amănunte despre activitatea de refacere a sistemului defensiv din provincia Seythia, care a urmat încheierii păcii, le furnizează retorul Themistios, prezent în provincie încă din anul 368 în fruntea unei ambasade a senatului trimisă pentru a-l determina pe împărat să încheie căt mai grabnic ostilitățile cu goții și să ajungă la un acord cu acestia. În discursul „Despre pace adresat lui Valens”⁵, Themistios descrie pe larg marele efort edilitar desfășurat în provincia Seythia: „Iată, prin urmăre, pentru ce a clădit unele întăriri din nou și pe altele, care erau striccate, le-a refăcut iar altora le-a mai adăugat ce le trebuie; le-a înălțat, acolo unde erau prea joase, a făcut ziduri mai groase în părțile unde era nevoie și a adus apă peste tot, acolo unde mai înainte era mare lipsă; a mai făcut și magazii pretutindeni și posturi la marea vecină; a adus soldați după liste și un număr însemnat de găzzi; a adus arme, săgeți și mașini de război, toate puse la încercare cu cea mai mare grija / . . . /. Din ținaturile de sus și pînă la mare ai crede că s-a întins un zid trainic ca oțelul. Cu asemenea fortificații și arme și cu sprijinul unor asemenea ostăși a fost întărită toată provincia”. Inscriptia de la Cius din anul 369, deși singura de acest fel din Seythia în perioadă, confirmă în mod clar efortul de refacere a sistemului de fortificații⁶. În acești ani au fost construite foarte probabil și fortificațiile de la Gratiana, menționată în Notitia Dignitatum, numită astfel după nepotul și coau-gustul lui Valens. Gratian (375–383)⁷ și Valentiniana, amintită de Procopius, după numele fratelui mai mare al împăratului Valentinian⁸. În cadrul acestui masiv efort reconstructiv din anii 369–372 credem că trebuie închirată și ridicarea burgului de la Babadag-Topraiechioi la care a participat, probabil, una din numeroasele unități staționate pe teritoriul Scythiei, imediat după sfîrșitul operațiilor împotriva goților. Nu se poate designa exclude cu totul nici perioada imediat anterioară, pe la circa 360. Asupra intervalului de timp în care a fost construită fortificația o indică și o dată amintită inscripție de la Solva care arată că legio I Martiorum, de rang comitatens, a ridicat burgul de aici în doar 48 de zile⁹. Comparând dimensiunile și elementele de arhitectură din interiorul acestui burg identificat arheologic cu cele ale fortificației de la Babadag-Topraiechioi se poate afirma că, în cazul ultimei, data fiind complexitatea, dimensiunile și masivitatea construcției, perioada în care a fost ridicată trebuie să fi fost mai mare.

Evenimentul major al celor de a doua jumătăți a secolului IV a fost dezastrelul armatei romane în bătălia cu goții de la Hadrianopolis la 9 august 378, cu implicațiile politico-militare cunoscute.

La Babadag-Topraiechioi, analiza lotului de monede grupate pe tezaure sau descoperite izolat dar în condiții stratigraficeclare pare să ducă la concluzia că acest moment, destul de dificil pentru alte orașe sau fortificații, nu a implicat – în ciuda dimensiunilor – o distrugere a așezării. Este adevarat că N I etalrază aceeași bruscă și masivă scădere a circulației monetare sesizabilă la scară provincială cu cinci piese (trei din 383–395 și două din 395–402), ulterior anului 378, dar cu toate acestea este de remarcat continuarea existenței nivelului și după această dată, dovedă pătrunderea în continuare a monedei divizionare din bronz chiar în condițiile unei situații excepționale. Este de semnalat totuși faptul că tezaurul nr. 1 descoperit în C 8, pe N II, se încheie cu moneda anterioară lui 378, dovedă că tezaurizarea s-a produs în perioada de existență a N I pînă la această dată – semn al unei situații dificile – după care a încremat, lotul fiind preluat pe nivelul următor, pe care continuă să circule monedele mai vechi.

În lotul de piese de pe N I sunt două serii care merg *ante* și *post* 395 ceea ce aduce discuția despre data finală a N I spre anii 395–402. Un moment de gravă criză a avut loc la sfîrșitul anului 394 și începutul celui următor¹⁰ cind s-a produs o puternică invazie care pare a fi a hunilor¹¹, despre care fac mențiune Claudiianus¹² și Philostorgios¹³. Aceasta ar putea fi ipoteza pusă în legătură cu o distrugere a burgului de la Babadag-Topraiechioi. Piesele emise și cu eirenlație între 395–402 de pe N I au avut însă nevoie de o perioadă, fie ea și de scurtă durată, în care să poată intra în circulație și ajunge în nordul provinciei. În aceste condiții este de preferat mai degrabă acceptarea ca moment de distrugere a burgului o dată cuprinsă cîndva între anii 395–402, poate mai aproape de începutul

perioadei. Afectarea fortificației de la Babadag-Topraichioi poate fi constată și stratigrafic printr-o dungă fină de arsură surprinsă sporadic, ceea ce sugerează un incendiu, deși nu de mari proporții.

Spre intervalul 395—402, ca dată de distrugere a unor așezări din provinciile Scythia și Moesia II ar fi deosebită și tezaurul de 908 monede descoperit în partea de est a orașului Marcianopolis care își încheiează seria cu piese de la Arcadius¹⁴. Aceasta ar fi un indiciu că în ultimii ani ai secolului IV capitala Moesiei II a suportat un atac care i-a afectat jumătatea de est ceea ce ar corespunde și momentului distrugerii de la Babadag-Topraichioi.

Pe N II monedele se opresc la aceeași dată ca și cele de pe N I, anume 395—402 (2 piese). Există însă un lot de 28 de monede, cu notajie N I-II, în care ultimele monede (2) datează din perioada 402—408 cca. cc, având în vedere piesele 395—402 de pe N I sănătoase probabil de atribuit N II. Este de remarcat oricum, numărul extrem de mic al monedelor învăluite între anii 402—408.

Faptul să ar putea datora desigur — în caz că nu ne aflăm în fața unei situații fortuite — condițiilor create ca urmare a deteriorării relațiilor de schimb când în Scythia pătrund puține monede. Pe fondul unui recul politico-militar al autoritatii Imperiului la Dunărea de Jos circulația monedei divizionare de bronz în regiunile din nordul provinciei era mult încreunătă, îndeosebi în condițiile frecvențelor raidurilor hunice în provincie.

Nivelul II prezintă urmărele unui violent incendiu, se pare generalizat în burgus. Faptul este întărit și de constatarea că monedele acestui nivel sunt puternic arse, unele fiind practic sudate între ele sau aproape topite. O parte din ceramică acestui nivel poartă și ea urme vizibile de incendiu. Unul din atacurile hunice de după anul 402 — într-o vreme la anul 408) în care există mărturia că provincia era plină de huni — ar putea fi cauza acestui adeverat dezastru prin care a trecut fortificația.

Nivelul III este caracterizat de existența celor patru monede din timpul lui Honorius II datează între 408—423 ceea ce ar putea marca totodată, este adeverat destul de slab, o oarecare inviorare a circulației monetare în regiunile de la Dunărea de Jos. Situație favorizată și de noile condiții create prin mutarea probabil într-un interval cuprins între anii 402 și 408, a hunului Uldis la Dunărea panonică de unde deja în acest din urmă an, după informația lui Sozomenos, atacă localitatea Castra Martis (Kula, Bulgaria) din vestul Daciei Ripensis¹⁵. S-ar putea afirma în lumina acestor observații, evident sub beneficiul de ipoteză, că refacerea burgului de la Babadag-Topraichioi printr-o acțiune a autoritatii centrale s-a putut petrece abia începând de la 409—410, cind, întregul sistem de fortificații de la Dunărea de Jos a fost consolidat prin activitatea prefectului pretoriului Anthemius. Conform textului din afara frontierei în Imperiu trebuia bine cunoscut și cunoscut. Fiecare din aceste puncte trebuia să fie de acum bine pazite de *barbarica feritae*¹⁶. În anul 412 s-a emis un decret privitor la reconstrucția flotei dunărene în cadrul măsurilor luate pentru întărirea capacitatii defensive a diocezei Thracia¹⁷. În acest context burgul de la Babadag-Topraichioi pare să fi suportat o masivă refacere, corespunzătoare, cronologie nivelului III (vezi cap. III, 1).

Distrugerea acestui nivel este sugerată de data finală a emisiunilor Honorius, 423. O informație a lui Marcellinus Comes arată că în timpul celui de al 13-lea consulat al lui Honorius și al celui de al 10-lea al lui Theodosius II, *sub anno 422. Hunni Thraciam vastaverunt*¹⁸, această dată fiind de considerat ipotetic, ca data cea mai probabilă de sfârșit al acestui nivel. În orice caz, sfârșitul lui se dovedește să fi fost însoțit de o distrugere generală și destul de serioasă în fortificație. Bolțile din cărămidă, precum și pilonii apar prăbușiti pe nivelul III, în C₆ și C₁₄. Cărămizile pilonului nr. 1 sunt puternic incendiante. Reconstrucția zonei *intramuros*, care a urmat, a fost masivă. Întreaga configurație anterioară fiind total modificată. În C₃ și C₁₃ fragmentele din bolțile de cărămidă au fost suprapuse de un pat de pămînt galben și de ziduri care spart în următorul nivel (N IV).

Nivelurile IV, V și VI sunt marcate de monede de la Theodosius II și Valentinian III (tip cruce în cunună) în perioada mai largă cuprinsă între anii 425 și 450; ultimele două niveluri (N VI sigur, N V posibil) conțin și monede de la Marcian (450–457). De aceea, stabilirea cu exactitate a cronologiei ultimelor trei niveluri întâmpină încă serioase dificultăți, succesiunea lor putind fi discutată de data aceasta în sens invers, plecindu-se de la informațiile istorice și datările evenimentelor relatate de acestea.

Nivelul IV conține un lot de monede a cărui limită superioară poate fi datată cu piecele din perioada amintită de la Theodosius II – Valentinian III. Din punct de vedere urbanistic pe N IV începe să se locuiască masiv în interior, întreg spațiul intramurană fiind acum compartimentat de clădiri.

Deși în lotul de monede identificabile se poate constata o cenzură de doi ani, 423, anul morții lui Honorius și 425 cind începe domnia lui Valentinian III în Occident, în disidenția datării acestui nivel înăuntrul intervalului 425, limita superioară a N III și 450 data finală a pieselor Theodosius II – Valentinian III.

Conjunctural se poate presupune o distrugere a N IV dacă ca este legată de evenimente politico-militare majore, fie în anul 433, cind la Dunărea de Jos s-a produs un nou masiv atac hunic, care a ajuns să amenințe însăși capitala Imperiului. Constantinopol¹⁹, fie în anul 441, cind, profitând de antrenarea unor trupe de la Dunăre în războiul împotriva vandaliilor din Africa, hunii au pătruns în Peninsula Balcanică²⁰. Este de presupus că unul din aceste atacuri a putut fi cel care a efectuat din nou fortificația de la Babadag-Topraichioi și care a dus la distrugerea N IV. Pe N IV au fost surprinse urmele celui mai violent incendiu fără precedent, prin care a trecut burgul în istoria sa.

Nivelurile V și VI conțin, ca ultime monede, piese de la Valentinian III, Theodosius II și Marcian. Monedele Marcian ar indica faptul că ambele niveluri depășesc ca datare jumătatea secolului V, deși în privința piesei de pe N V s-ar putea exprima unele rezerve.

Ipotetic, marii invaziile hunice din 449–450 î s-ar putea atribui distrugerea N V, pe care s-au identificat urme de incendiu deși nu există indicii mai precise în sprijinul acestei date.

Cu toate că suprafața fortificată a fost în bună măsură afectată de amenajările moderne care au distrus parțial și N VI locuirea în perimetru fortificației apare extrem de modestă pe acest nivel și starea pare să se fi deteriorat după toate probabilitățile încă începând cu N IV cind fortificația nu mai este folosită exclusiv în scop de apărare, ci doar ca arie de locuire.

Momentul distrugerii nivelului VI, având în vedere moneda Marcian, trebuie căutat cîndva, fie în vremea acestui împărat, fie la începutul domniei lui Leon I (457–474), probabil în legătură cu așezarea unor rămășițe ale hunilor la nord de Dunăre, după destrămarea regatului lui Attila, și atacurile acestora asupra dioczei Thracia²¹.

Pentru perioada care a urmat acestor evenimente destul de tulburi în istoria așezării de la Babadag-Topraichioi inventarul arheologic și materialul numismatic lipsește complet indicu al unei distrugeri complete a sitului după un interval de peste 80 de ani de existență și funcționare.

*

Burgul roman tîrziu de la Topraichioi este prima fortificație de acest fel cercetată sistematic pe teritoriul Dobrogei (fosta provincie Scythia). În arheologia ținuturilor între Dunăre și marea neagră s-a putut prezisa, pînă în prezent, în teren, un sistem de asamănarea burzii construite în diferite scopuri și cu diverse misiuni, deși existența acastuia poate fi mai mult deosebit presupusă, iar corectările viitoare desigur îl vor contura cu atît mai mult aici, în provinciile Dunării de Jos, cu însemnatatea lor strategică deosebit de importantă pentru capitala părții răsăritene a Imperiului roman, Constantinopol.

În concluzie, poate afirma că descoperirile făcute în fortificația și așezarea de la Babadag-Topraichioi au conturat mai bine tabloul vieții antice din provincia Scythia.

Această aşezare completează rezultatele cercetărilor făcute pînă în prezent doar în unele *villae rustice* și cîteva orașe din Dobrogea antică. Ea aduce noi informații referitoare la acest nou tip de aşezare situată la granița dintre oraș și sat, la ocupările acestor locuitori, la principalele curente comerciale din epocă, precum și o importantă contribuție la stratigrafia istorică a Dobrogei de la sfîrșitul secolului IV și prima jumătate a secolului V.

NOTE

1. Restaurarea lotului de monede a fost făcută de Eugenia Palade de la Institutul de arheologie din București, căreia îi mulțumim și pe această cale. Înreg materialul numismatic face obiectul capitolelui VIII din prezenta lucrare.
1. R. Ocheșanu, *Un deposit de monede romane descoperit în Constanța*, în BSNR, 67–69 (1973–1975), p. 105–111; cf. R. Ocheșanu, Gh. Papuc, *Monede grecești și romane descoperite în Dobrogea*, în Pontica, 1976, p. 220–225.
2. R. Ocheșanu, A. Dumitrașcu, *Un tezaur de la Theodosius I descoperit la Medgidia*, în Pontica, 5, 1972, p. 537–546.
3. O. Iliescu, *Insemnări privitoare la descoperiri monetare (II)* în SCN, 2, 1958, p. 453, nr. 10.
4. Pentru războul cu goții din anii 367–369 vezi Amm. M. Narc., 27, 5, 1–8; Zosimos, 4, 10; A. Nagl, în RE, 2, 14, 1948, s.v. Valens, col. 2107–2109; I. Barnea, în DID, II, p. 394–395; M. Zahariade, în SCIVA, 34, 1989, 1, p. 57–70.
5. Themistios, *Erit elopήνης*. Omīλια 136 a, în Themistii *Orationes euse supersunt*, ed. G. Downey, vol. I, Lipsiae, 1965.
6. Em. Popescu, *IGL*, nr. 233.
7. NDOR, 89, 27.
8. Procopius, *De Aedificiis*, 4, 11, 20.
9. OLL, III, 3653 = ILS, 775.
10. Vezi înă și masiva invazie din anul 391 în Scythia relatată de Zosimos 4, 49 și Claudianus, *Panegyricus de VI Consulatu Honorii Augusti*, 105; *de III Consulatu Atonorii Augusti*, 147–150; *De bello gotico*, 20, 601; *In Rufinum*, 1, 315, 7, 147; E. Demougesot, *De l'unité à la division de l'Empire romain (395–410). Essai sur le gouvernement impérial*, Paris, 1951, p. 115.
11. E. A. Thompson, *A. History of Attila and the Hun*, Oxford, 1948, p. 26.
12. Claudianus, *Panegyricus de IV Consulatu Honorii Augusti*, 49–58.
13. Philostorgios, 11, 8.
14. Al. Mințev, P. Gheorghiev, *Razkopski v Martjanopol prez 1973 g* în Izvestiya, Varna, 15 (30), 1979, p. 101.
15. E. A. Thompson, *op. cit.*, p. 26.
16. CTH, 7, 16, 2 (24.04.410); *Omnes stationes narium, portus, litora, omnes abcessus provinciarum adiuvi etiam loca et insulae*.
17. CTH, 7, 17, 1 (28.01.412).
18. Marcellinus Comes, *Cronica*, 422, 2.
19. T. Peisker, *The Asiatic Background*, în Cambridge Medieval History, Cambridge, 1936, p. 302; I. Barnea, în DID, II, 406.
20. Marcellinus Comes, *Cronica*, 441, 1 și 442, 2; Cassiodorus *Cronica*, 442; *Chronicon Pascale*, 1, 683, 12–15 (p. 315, c), anno 412; Iordanes, *Romania*, 331; T. Peisker, *op. cit.*, p. 362–363; I. Barnea, în DID, II, p. 407.
21. E. Stein, *op. cit.*, p. 353, 356–357; I. Barnea, în DID, II, p. 408; A.H.M., Jones, *op. cit.*, p. 221–224.

APPENDIX

A. OPAIT

In cadrul casetei nr. 13, in momentul in care sapatura arheologica a ajuns la nivelul constructiv (N I), a fost observata o groapă de formă ovală (l. 20/1,60 m) și adâncă de cca. 0,50 m. Curând această groapă română tirzie am surprins o altă groapă care avea o formă de clopot. În această ultimă groapă au apărut mai multe fragmente ceramice getice și romane timpurii, alături de foarte multe oase de animale puternic arse. Groapa avea o adâncime de cca 2,30 m și un diametru de cca. 2 m. Gura gropii era astupată de o lentilă de lut grosă de cca. 5 cm., care fusese arsă încă din antichitate, lentila căpătind astfel o culoare roșie-brună. Nu credem că este lipsit de importanță să menționăm și faptul că forma acestei lentile, care căpătuia groapa getică, este concavă. Această concavitate a fost realizată înainte de arderea lentilei, fiind exclusă o eventuală tasare a acesteia. Peste acest „capac” al gropii se mai aflau cîteva fragmente ceramice getice și cărbune, suprapuse și ele de un pămînt galben închis peste care se suprapunea groapa romană tirzie. Pe baza materialului ceramic roman (Pl. 45/6,7) credem că acest mic complex s-ar putea data în secolul I e.n. Tot pentru o astfel de datare se pare că pledează și moneda de la Roemetalces (v. Catalogul descoperirilor monetare nr. 1), descoperită pe N I al fortificației și care a ajuns aici probabil antrenată de lucrările constructive. Apariția acestei locuiri geto-romane în cadrul sitului vine să completeze cunoștințele noastre despre populația din Dobrogea secolului I e.n., o necropolă din aceeași perioadă fiind descoperită, în apropiere, la Enisala (cf. M. Babeș, SCIV 22, 1971, 19–46; M. Mănuțiu-Adameșteanu, Peuce 9, 1984, 31–40).

CATALOG

1) Vas de tip „Fructieră”, fragment. Nr. inv. 40366, Dg = 28 (Pl. 45/8). Pastă cenușie, fină, particule calcaroase, mica albă. Benzi slab lustruite.

Analogii: L. H. Crișan, *Ceramica daco-getică*, București 1969, 167, fig. 80/1, datare: sec. I i.e.n.–I e.n.; C. Scorpan, Pontica 2, 1969, 54, fig. 35.

2) Cească getică („cătuie”), fragment. Nr. inv. 40363, Dg = 10 cm; I = 3,5 cm; (Pl. 45/5). Pastă brună, scoică pisată, pietricile, nisip; lucrată cu mîna; decorată cu creștături pe buză și pe marginea bazei.

Analogii: I. H. Crișan, op. cit., 153–60, fig. 66 (datare: sec. I i.e.n.–sec. I e.n.).

3) Cească de factură română, fragment. Nr. inv. 40365, Dg = 7 cm (Pl. 45/7). Pastă de culoare orange, foarte fină, rare particule de calcar; slip orange cu o foarte bună aderență.

Analogii: A. Rădulescu, Pontica 8, 1975, 334, pl. III/3; G. Simion, Peuce 9, 1984, 86, pl. XVI/5.

4) Farfurie, fragment. Nr. inv. 40362, Dg = 13,6; Db = 4,5 cm; I = 4,3 cm. (Pl. 45/6) Pastă de culoare bej închis-chărămizie, fină, slip orange cu slab luciu metalic la interior și exterior, rezervat treimea inferioară.

Analogii: P. Alexandrescu „Necropola tumulară”, în *Histria II*, 1966, 202, pl. 99/XXXVI, 7 (datat: a dona jumătate a sec. I e.n.); T. N. Knipovich, MIA 25, 1952, 298, fig. 2/2.

BIBLIOGRAFIE

ABREVIERI

- BCMI Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice, Bucureşti.
BSNR Buletinul Societății Numismatice Române, Bucureşti.
CIL Corpus Inscriptionum Latinarum, Berlin, 1863 și urm.
DA *Dictionnaire des Antiquités grecques et romaines*, Ch. Daremberg-Edm. Saglio, Paris 1877 și urm.
DID II R. Vulpe, I. Barnea, *Din Istoria Dobrogei*, Vol. II, Bucureşti, 1968.
Eph. Ep. *Ephemeris Epigraphica*, Vol. I—IX, Berlin 1872—1913.
ISM, V Em. Doruțiu-Boilă, *Inscriptiile din Scythia Minor*, Vol. V, Bucureşti 1980.
ILS *Inscriptiones Latinae Selectae*, ed. H. Dessau, Vol. I—III, Berlin 1892—1916.
JRS *Journal of Roman Studies*, Londra.
NDOcc; Or. *Notitia Dignitatum et administrationum tam civilium quam militarium*, ed. O. Seeck, Berlin 1873.
RE *Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft* (Pauly-Wissowa-Kroll), Stuttgart 1893 și urm.
Stud Balc. *Studia Balcanica*, Sofia.
SCN Studii și Cercetări Numismatice, Bucureşti.
SCIV Studii și Cercetări de Istorie Veche, Bucureşti.
SCIVA Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie, Bucureşti.
Barkázi-Salamon 1968 L. Baráczki, A. Salamon, *Clasfunde vom Ende des 4 und Anfang des 5 Jhs. in Ungarn*, în Arch. Értesítő, 95, Budapest a 1968, 29—39.
Barnea 1966 I. Barnea, *L'Incendie de la Cité de Dinogetia au VIe Siécle*, în Dacia N.S., X, 1966, 237—60.
Bass-Doorninck 1971 C. F. Bass-Fr. H. van Doorninck Jr., *A Fourth Century Shipwreck at Yassi Ada*, în AJA, 75, 1971, 27—37.
Bass-Doorninck 1982: C. F. Bass-Fr. H. van Doorninck Jr., *Yassi Ada, I, A Seventh-Century Byzantine Shipwreck*, Texas A&M University Press, 1982.
Baumann 1983: V. H. Baumann, *Ferma română din Dobrogea*, Tulcea 1983.
Bloșiu 1975: C. Bloșiu, *Necropola din secolul al IV-lea e.n. de la Lețcani (jud. Iași)*, în Arheologia Moldovei, VIII, 1975, 203—80.

- Böttger 1982:
 Broneer 1930:
 Bruneau 1965:
 Bürger 1979:
 Cătăniciu-Barnea 1979:
 Condurachi 1954:
 Davidson 1952:
 Eiwanger 1981:
 Gomolka 1966:
 Gomolka-Fuchs 1982:
 Grünwald 1981:
 Haken 1958:
 Hautumm 1981:
 Hayes 1972:
 Hayes 1980:
 Hayes 1983:
 Hilgers 1969:
 Iiconomu 1967:
 Isler 1969:
 Jones 1950:
 Kravchenko-Korpusova 1975:
 Kropotkin 1970:
 Lang 1955:
 Manacorda 1977:
- B. Böttger, *Die Gefässkeramik aus dem Kastell Iatrus*, in Iatrus-Krivina, II, Berlin 1982, 33—148.
 O. Broneer, Corinth IV, 2, *Terracota Lamps*, Cambridge, Mass., 1930.
 Ph. Bruneau, *Exploration archéologique de Delos*, fasc. 26, *Les Lamps*, Paris 1965.
 A. Bürger, *Das spätömische Gräberfeld von Somogyeszi*, Budapest 1979.
 I. Cătăniciu, Al. Barnea, *Ceramica și descoperirii mărunte*, in Tropaeum Traiani. I. Cetatea, București 1979, 177—226.
 Em. Condurachi et al., *Histria I*, București 1954.
 G. R. Davidson, *Corinth XII, The Minor Objects*, Princeton, New Jersey 1952.
 J. Einwanger, *Demeitras IV. Keramik und Kleinfunde aus der Demokratia-Basilika*, Bonn, 1981.
 G. Gomolka, *Katalog der Kleinfunde*, in *Klio* 47, 1966, 291—352.
 G. Gomolka-Fuchs, *Die Kleinfunde vom 4 bis 6 Jhs. aus Iatrus*, in Iatrus-Krivina, II, Berlin 1982, 149—205.
 M. Grünwald, *Die Kleinfunde aus des Legionslagers von Carnuntum mit Ausnahme des Gefäßkeramik*, Der Römische Limes in Österreich, Heft XXXI, Wien 1981.
 R. Haken, *Roman Lamps in the Prague National Museum and in the other Czechoslovak Collections*, in *Acta Musei Nationalis Prague*, Series A, Vol. XII, nr. 1—2, 1958.
 W. Hautumm, *Studien zu Amphoren der Spätömischen und frühbyzantinischen Zeit*, Bonn 1981.
 J. W. Hayes, *Late Roman Pottery*, London 1972.
 J. W. Hayes, *Supplement to Late Roman Pottery*, London 1980.
 J. W. Hayes, *The Villa Dionysos Excavations, Knossos: The Pottery*, in ABSA 78, 1983, 97—169.
 W. Hilgers, *Lateinische Gefäßnamen. Bezeichnungen, Function und Form römischer Gefäße nach den antiken Schriftquellen*, Düsseldorf 1969.
 C. Iiconomu, *Opaile greco-romane*, București 1967.
 H. P. Isler, *Heraion von Samos: Eine Frühbyzantinische Zisterne*, in AM 84, 1969, 202—30.
 F. F. Jones, „*The Pottery*” in *Excavations at Gözlu Kule, Tarsus I, The Hellenistic and Roman Periods*, Princeton 1950, cap. VI.
 I. M. Kravchenko-V. H. Korpusova, *Dejaki risi materialnoi kulturi piznorimskoi Tiri*, in Arheologija 18, 1975, 20—42.
 V. V. Kropotkin, *Rimskie importnie izdelia Vostochnoi Evropy*, in SVOD, Moscova 1970.
 M. Lang, *Dated Jars of Early Imperial Times*, in *Hesperia* 24, 1955, 277—85.
 D. Manacorda, „*Le Anfore*”, in *Studii Miscellanei*, 23, Ostia IV, 1977, 116—266; 369—83.

- Menzel 1969: H. Menzel, *Antike Lampen in römisch-germanischen Zentralmuseum zu Mainz*, Mainz 1969.
- Mikulčić 1974: I. Mikulčić, *Ancient Glass from the East Necropolis of Scupi*, in Arh. Vestnik, XXV, 1974, 191–213.
- Miltner 1937: F. Miltner, *Forschungen in Ephesos IV*, 2, Vienna 1937.
- Opaiț 1980 – a; A. Opaiț, *Considerații preliminare asupra amforelor romane și romano-bizantine din Dobrogea*, în Pence VIII, 1980, 291–327.
- Opaiț 1980 – b; A. Opaiț, *Considerații preliminare asupra ceramicii romane timpurii de la Troesmis*, în Pence VIII, 1980, 328–366.
- Opaiț 1984: A. Opaiț, *Beobachtungen zur entwicklung der zwei Amphoratypen*, in Pence IX, 1984, 311–27.
- Opaiț 1985: A. Opaiț, *Einige Beobachtungen zur spätromischen Keramik mit rotem Überzug*, in Dacia N.S., XXIX, 1985, 153–63.
- Opaiț 1987: A. Opaiț, *Amfore romane de mare capacitate. Considerații tipologice*, în SCIVA 38, 1987, 245–58.
- Palma-Panella 1968: B. Palma, Cl. Panella, „Le Anfore”, în Studi Miscellanei, 13, Ostia I, 1968, 97–116.
- Panella 1973: Cl. Panella, „Le Anfore”, în Studi Miscellanei, 21, Ostia III, 1973, 460–633.
- Perlzweig 1961: J. Perlzweig, *The Athenian Agora. Lamps of the Roman Period*, Princeton 1961.
- Pirling 1981: R. Pirling, *Vom Römischen zum Frankischen Glas im Spiegel der Funde von Kressfeld-Gellep*, in Annales du 8e Congrès de l'Association Internationale pour l'histoire du verre, Liège 1981, 115–133.
- Popescu 1976: Em. Popescu, *Inscripțiile grecești și latine din secolele IV–XIII descoperite în România*, București 1976.
- Preda 1980: C. Preda, *Callatis. Necropola romano-bizantină*, București 1980.
- Rădulescu 1976: A. Rădulescu, *Amfore romane și romano-bizantine din Scythia Minor*, în Pontica 9, 1976, 99–114.
- Riley 1979: J. A. Riley, *The Coarse Pottery from Berenice*, în J.-A. Lloyd (ed.), *Excavations at Sidi Khreish-Benghazi (Berenice) II*, Suppl. Lybia Antiqua 1979, 91–465.
- Robinson 1959: H. S. Robinson, *The Athenian Agora, V, Pottery of the Roman Period*, Princeton, 1959.
- Samaria-Sebaste III: J. W. Crowfoot et al., *Samaria-Sebaste III, The Objects from Samaria*, London 1957.
- Scorpan 1976: C. Scorpan, *Origini și linii evolutive în ceramica romano-bizantină (sec. IV–VII)* din arile mediterană și pontică, în Pontica 9, 1976, 155–188.
- Scorpan 1977: C. Scorpan, *Contribution à la connaissance de certains types céramiques romano-byzantins (IVe–VIIe siècles) dans l'espace Istro-Pontique*, în Dacia N.S., XXI, 1977, 269–97.
- Sorokina 1964: N. P. Sorokina, *Steklijannii sosud iz Nijnevo Podnestrov'ja*, în KS 102, 1964.
- Sorokina 1971: N. P. Sorokina, *O Stekljannih sosudah s kapliami sinevo steklo iz Prichernomorija*, în SA 1971, 85–101.
- Sorokina 1972: N. P. Sorokina, *Die Nuppengläser von der Nordküste des Schwarzen Meeres*, in Annales

- Subic 1974:
- Suceveanu 1982 – a:
- Suceveanu 1982 – b:
- Sultov 1985:
- Vegas 1973:
- Welkow 1935:
- Whitehouse 1982:
- Williams 1983:
- Williams II—Zervos 1982:
- Williams II—Zervos 1983:
- Yakobson 1951:
- Yakobson 1979:
- du 5e Congrès de l'Association internationale pour l'histoire du verre, Liège 1972, 71–79.
- Z. Subic, *Revue typologique et chronologique du verre romain de Poetovo*, in Arh. Vestnik, Ljubljana XXV 1974, 89–62.
- Al. Suceveanu, *Contribuții la studiul ceramicii romano-bizantine de la Histria*, in SCIVA 33, 1982, 79–108.
- Al. Suceveanu, *Histria VI. Les Thermes Romains*, București 1982.
- B. Sultov, *Ceramic Production on the Territory of Nicopolis ad Istrum (IInd—IVth Century)*, Sofia 1985.
- M. Vegas, *Ceramica Común Romana del Mediterraneo Occidental*, Barcelona 1973.
- I. Welkow, *Eine Goldfestung bei Sadovetz (Nordbulgarien)*, Germania 19, 1935, 149–158.
- D. Whitehouse et al., *The Schola Praeconum I: The Coins, Pottery, Lamps and Fauna*, in PBSR 50, 1982, 63–84.
- D. F. Williams, *The Petrology of certain byzantine amphorae: some suggestions as to origin*, in Actes. Colloque sur la terracotique antique. Carthage 23–24 Juin 1980, Dossier 1. CEDAC 1983, 99–110.
- Ch. K. Williams II, O. Zervos, *Corinth, 1981: East of the Theater*, Hesperia 51, 1982, 115–63.
- Ch. K. Williams, O. Zervos, *Corinth 1982: East the Theater*, Hesperia 52, 1983, 1–47.
- A. L. Yakobson, *Srednevekovie Amfori Severnogo Prichernomorija*, in SA 15, 1951, 325–44.
- A. L. Yakobson, *Keramik i keramicheskoe proizvodstvo srednevekovoi Tavriki*, Leningrad 1979, 5–17.

SPÄTRÖMISCHE BEFESTIGUNG UND KIEDERSETZUNG VON BABADAG-TOPRAICHOI

(Zusammenfassung)

Die Festung von Babadag, Fundplatz Topraichoi, liegt in einer Gegend an der westlichen Grenze der Seeküste der Dobrudscha, am südlichen Ufer des Topraichoi-Sees, auf einem etwa 12 m über dem Wasserspiegel hohen Vorgebirge.

Auf Basis der 1978 von Andrei Opai vom Donau-Delta-Museum und dem Architekten Teodor Bănieci unternommenenfeldarchäologischen Untersuchung identifiziert, wurde die Festung in derselben Jahr vom Entdecker selbst durch eine Sondage er forscht. Infolge des zwischen dem Donau-Delta-Museum (Andrei Opai und Cristina Opai) und dem Central de Studii și Cercetări de Istorie și Teorie Militară (Mihail Zahariu) getroffenen Abkommen fingen 1979–1982 archäologische Ausgrabungen auf der gesamten Oberfläche an. Diese wurden von topographischen Aufnahmen (Dumitru Ungureanu), Verzeichnungen (Teodor Bănieci) und Luftaufnahmen (Al. S. Stefan) begleitet.

Die gesamte Fläche der Festung wurde in 20 Quadrate ($1' \times 1'$) eingeteilt. Die Stratigraphie

Da die intra muros – Zone im Gegensatz zur extra muros – Zone eine Kontinuität der Ansiedlung aufweist, waren die archäologischen Lagerungen dicker. Die neuzeitlichen Arbeiten haben die letzten zwei Niveaus innerhalb der Mauern berügt, während diese in der Zone außerhalb der Mauern forthastanden. Durch die Anpassung der Stratigraphie beider Bereiche können wir die Reihenfolge aller sieben Niveaus dieses Fundplatzes bestimmen.

Der Zeitpunkt der Errichtung der Festung (N1) scheint in den Zeitraum Valens–Valentinianus I zu fallen, von dem die letzten auf diesem Niveau entdeckten Münzen herkommen (ca. 369–372), als an der Unteret Donau intensiv gebaut wurde. Das Enddes 4. Niveaus ist wahrscheinlich auf den gotischen Einfall zurückzuführen, obwohl es auch fünf zwischen 383 und 395/402 datierbare Münzen gibt, die aber im Vergleich zur riesigen Anzahl der Münzen, die vor 378 auszuwerten sind, mit Vorbehalt als Eindringstücke zu betrachten sind.

Der Anfang des zweiten Niveaus (*N II*) scheint im Zusammenhang mit der Bautätigkeit des Theodosius II zu stehen. Sein Ende wird wahrscheinlich vom Hunneneinfall vom Ende des 4. Jhs. verursacht, indem es mit Münzen von Arkadius (402–408) datiert wird. Das dritte Niveau (*N III*) wird durch Münzen von Honorius (408–423) ins erste Viertel des 5. Jhs. datiert. Seine Zerstörung steht nach der Meinung der Leiter der Ausgrabung mit dem hunnischen Einfall vom J. 422 im Zusammenhang. Diese Zerstörung stellt der ersten stadtbaulichen Phase der Festung ein Ende, wobei die 12 Pfeiler aus dem Inneren zerstört werden und vom nächsten Niveau überdeckt sind. Die Niveaus *IV* und *V* sind durch Münzen von Theodosius II (425–450) datierbar. Das Ende des vierten Niveaus ist wahrscheinlich auf den Hunneneinfall vom J. 433/434, das Ende des fünften Niveaus dagegen auf den Hunneneinfall vom J. 441 oder 447 zurückzuführen. Nur in einigen Quadranten erscheint zwischen dem fünften und dem sechsten Niveau ein anderes sehr schwach abgesondertes Niveau, das aus einem Fußboden aus gelbem oder grauem Lehm, der auch Brandspuren aufweist, besteht. Sie wurden mit *N VIa* und *N VIb* bezeichnet. In diesem Fall könnten sie den hunnischen Angriffen aus den Jahren 441 bzw. 447 entsprechen, obwohl auch bloß die Hypothese einer Feuerbrunst nicht auszuschließen ist. Auf dem sechsten Niveau (*N VII*) brachen ebenfalls Münzen von Theodosius II auf. Jedoch könnte eine sehr schwach lesbare Münze Marcianus (450–457) zugewiesen werden. Dieses Niveau wurde nur im SO-Teil der Festung (Quadrat 20) entdeckt, da die neuzeitlichen Arbeiten die letzten Niveaus aus der übrigen Niedlung zerstört haben. Die materialien Ablagerungen auf diesem Niveau sind sehr spärlich, indem sie vom Balladazar beseitigt wurden. Dieses Niveau könnte dem vorletzten in dem extra muros – Bereich identifizierten Niveau entsprechen, das, wie das letzte (*N VIII*) aus demselben Bereich, anhand der zahlreichen mit dem Rädchen auf der Außenseite dekorierten Teller (*Phocaean Red Slip Ware*, Form 3 von J. W. Hayes) in die zweite Hälfte des 5. Jhs. zu datieren ist. Das Ende dieser Niveaus ist uns historisch unbekannt.

Durch die erhaltenen Angaben wurde das Bestehen einer vollig rechteckigen Festung festgestellt, deren lange Seiten ohne Ecktürme N–S orientiert sind und welche innere Ausmaßen von 38×14 (532 m^2) aufweist. Die Festungsmauer ist $3,40 \text{ m}$ dick, so dass die max. Dimensionen $44 \times 20,40 \text{ m}$ boten. Sie weist ein opus quadratum – Bauweise auf und hat ein $2,30 - 2,60 \text{ m}$ tiefes Fundament. Im Inneren befinden sich 12 Mittelpfeiler, welche symmetrisch in 6 Paaren angelegt sind, und 4 Seitenpfeiler, die sich mit der Festungsmauer verzahnen. Durch diese Lage der Pfeiler entsteht ein Innenhof. Die Mittelpfeiler wurden in opus quadratum angefertigt, die Seitenpfeiler dagegen in opus mixtum, mit je vier Steinschichten aus Stein und Ziegelstein. Die Mittel- und Seitenpfeiler wurden in derselben Zeit mit der Festungsmauer errichtet. Das Tor, eigentlich ein Turm-Tor springt 10 m außerhalb der Festungsmauer vor und wurde durch das System der „Falle“-Tore errichtet, mit zwei

$3,75$ bzw. $2,50 \text{ m}$ breiten Eingängen. In der südlichen Hälfte des Innenhofes wurde ein Kanal für den Abfluss des realen Wassers identifiziert, der auf *N IV* gebaut wurde.

Der in Toprachioi untersuchte Festungstyp ist durch Ausmaß und Form ein in Skythien und den anderen Provinzen des Kaiserreiches noch unbekannter Typ. Von der weiten Suche nach Parallelfunden bietet nur der burgus von Bürgle bei Gundremmingen eine nähere Analogie an, während das Tor mit anderen Typen aus anderen Provinzen verglichen werden kann. Was den Charakter der Festung von Babadag-Toprachioi anbelangt, kann diese in die Gattung der burgi eingegliedert werden. Zwar soll die Festung ursprünglich Schutz- und Aufsichtsanträge erfüllt haben, jedoch darf man vermuten, daß sie allmählich ihren Charakter änderte, wobei sie zu einer Station für die Stockierung des annona-militaris wurde, was auf Grund des archäologischen Sachverhalts festgestellt wurde.

Die extra muros-Siedlung wurde durch 6 Schnitte (S I–VI) und 6 Quadrate untersucht. Diese haben die Existenz derselben Phasen der Ansiedlung wie innerhalb der Festung hervorgehoben.

Das Bestehen der ersten Phase der Ansiedlung wurde nur unmittelbar neben der Festungsmauer identifiziert, wo ein paar Dolia auftauchen; jedoch wird die Zone nur noch dem Anfang der zweiten Phase betrachtet.

In der zweiten Phase weist die extra muros-Siedlung eine relative Tragweite auf. Man errichtet ein paar Mauern aus mit Erde umhainandergebundenen Steinen, es erscheinen Purgan und Herde aus Ziegelsteinen.

Die Erforschung des extra muros-Bereiches der von den neuzeitlichen Arbeiten weniger als der burgus betroffen waren, ergänzt das Bild und die Chronologie der Ansiedlung in diesem Fundplatz bis in die zweite Hälfte des 5. Jhs. u.Z.

Die im 5. Abschnitt behandelten keramischen Funde wurden funktionsgemäß folgenderweise eingeteilt: Gefäße zum Stockieren und zum Transport (dolia, Amphoren); Tischgeschirr; Küchengericht und varia.

Die Gattung der dolia wurde in große und kleine Gefäße eingeteilt.

Die Amphoren wurden dem morphologischen Kriterium nach in mehrere Formen eingeteilt:
 A) Birnformige Amphoren (A I und A II).
 B) Zylindrische Amphoren (B I – B VI).
 C) Balgformige Amphoren (C I – C III).
 D) Eisformige Amphoren (D I – D IV).
 E) Kegelformige Amphoren (E I – E VII).
 F) Verschiedene Amphoren (F I – F XVIII), wo man die Form des Körpers nicht kennt.
 G) Tischamphoren (Kugelformige) (G I – G II)

Innenhalb des Tischgeschirrs hat der Vf. zunächst die hohen Formen (Trinkgefäße – vasa polystyria), danach die niedrigen Formen (Gefäße zum Eessen, vasa evaria) behandelt. Für das Tischgeschirr wurden mehrere Herstellungszentren festgestellt, nämlich das lokale, das kleinasiatische, nordafrikanische, ägyptische und griechische.

Das Küchengeschirr (*vasa coquina(to)ria*) wurde ebenfalls der Formenhöhe gemäß behandelt. Es enthält: Töpfe (Typ I—XV), Krüge (Typ I—VI), Kasserollen (Typ I—III) und Deckel.

In dem Unterabschnitt Varii behandelt der Vf. eine Saugflasche (*Titina, Ubuppa*), eine in der Dobruedescha ziemlich selten vorkommende Ware.

In dem der statistischen Bewertung der Funde gewidmeten Unterabschnitt werden zunächst die stratigraphischen Funde dargelegt. In der Tafel 1 werden die keramischen Funde aus allen 7 Niveaus dargelegt, während in der Tafel 2 die keramischen Funde innerhalb der Wohnungen aus der Zeit der Niveaus I—V behandelt werden, wobei der Vf. versucht hat, einige Zweckbestimmungen der verschiedenen Wohnungen aus den genannten Niveaus festzustellen.

Die Statistik der typologischen Funde verfolgt reihenfolglich die Verbreitung der wichtigsten keramischen Gattungen innerhalb jedes einzigen Niveaus (Taf. 3), und zwar die Verbreitung der Amphoren des keramischen Trinkgeschirrs und des Glasgeschirrs (Taf. 12), der wichtigsten Herstellungsserien für das Tischgeschirr (Taf. 13) und das Küchengeschirr (Taf. 14). All diese Tabellen werden von Diagrammen begleitet, die die Schwankungen der behandelten Keramik aus den Niveaus I—V graphisch wiedergeben.

Ein ausgewählter Katalog ergänzt die Darlegung der keramischen Funde, indem er das Gefüge und die Farbe des Tons, die Dimensionen des Gefäßes, die Inventarnummer, das Quadrat (C) und das Niveau (N) des Fundes angibt.

Obwohl fragmentarisch erhalten haben die Gläserne die Wiederherstellung einiger Haupftypen ermöglicht: Becher, Nämpfe, Schalen, Unguentaria, Amphoren, Kannen.

Die Becher stellen die häufigst angestraffene Form dar. Es begegnen 3 Haupttypen; der erste weist eine zylindrische bis hemisphärische Form auf, der zweite hat einen kegelflanschförmigen Körper und der dritte einen kegelförmigen Körper. Einige davon sind mit blauen Nuppen dekoriert.

Die Schalen sind entweder hemisphärisch oder kegelförmig, mit Kanneluren und fein eingeritzten Linien dekoriert.

Was die Nämpe anbelangt, es wurden nur Fragmente aus dem Oberkörper entdeckt, die nicht verziert sind.

Das Auftreten der Fläschchen, Unguentaria, Amphoren und Kannen wird nur durch ein paar Fragmente bezeugt, welche trotz dem auf spezifische Formen für das Ende des 4. Jhs. und die erste Hälfte des 5. Jhs. hinweisen.

Das ist übrigens die Datierung des gesamten Glassmaterials aus dieser Siedlung, ein Material das on die Mode der Epoche im Osten des Imperiums völlig anpaßt.

Im 7. Abschnitt teilt der Vf. die 43 vollständig und fragmentarisch erhaltenen Lampen auf Grund ihrer Herstellungweise in drei Gruppen ein:
A) Durch Formen hergestellte Lampen.
B) An der Tonsehne gedrehte Lampen.
C) Handgemachte Lampen.

Die durch Formen hergestellten Lampen sind die zahlreichsten. Sie wurden in chronologischer Reihenfolge vorgelegt und vom morphologischen Standpunkt aus in folgende Gattungen eingeteilt:

- I) Lampen mit rechteckigem Diskus.
- II) Lampen mit langem Körper, kleinem Diskus und ohne Kanal.
- III) Lampen mit rundem Körper.
- IV) Lampen mit ovalem Körper und Diskus.
- V) Lampen mit langem Körper, kleinem Diskus und Kanal.
- VI) Lampen nordafrikanischen Typs.
- VII) Lampen balkanischen Typs.

Diese Funde tragen zur Klärung der wirtschaftlichen Handelsbeziehungen zu anderen Provinzen des Reiches bei. Zugleich wurden einige Typen, wie z.B. die Lampen mit ovalem Körper und Diskus (A IV) besser individualisiert. Die gut datierten archäologischen Kontexte aus dieser Siedlung bilden ebenfalls einige feste Anhaltspunkte für die Datierung des Australens einiger Lampentypen in Kleinasien an, so für den nordafrikanischen Typus oder seine balkanischen Nachahmungen.

Die im Rahmen des 9. Abschnitts behandelten Waffengegenstände können zur Kenntnis der Ausrüstung der kleinen Besatzungsgruppe aus dem burgus beitragen. Einige Stücke werfen die Frage der Anwesenheit einiger gotischen Elemente in der Garnison gegen Ende des 4. Jhs. auf, zumal hier auch keramische Fragmente vom Typus *Sintana de Mureş-Tschernjachow* auftreten.

Die Werkzeuge und die Kleinfunde stellen wegen ihrer spärlichen Anzahl zwar keinen Gegenstand eines Kommentars dar, jedoch tragen sie zur Ergänzung des Bildes des Alltagslebens im Altertum, der Beschäftigungen und Brüche der Einwohner dieser Festung und Siedlung.

Etwas Wertvoller unter den epigraphischen Funden ist ein Fragment eines Meilensteines mit den Buchstaben *AVG PON/MAXIM*, das wahrscheinlich in die Zeit des Maximinus Thrax gehört.

In dem Abschnitt, der dem wirtschaftlichen Leben gewidmet wurde, behandelt der Vf. zunächst in der Taf. 15 und im Diagramm 13 das Verhältnis zwischen der lokalen Produktion und den Importen. Aus dieser Überprüfung geht deutlich hervor, daß mit Annahmen des Jahres 370—378 wo die lokalen Ereignisse den vorderen Platz einnehmen seit Ende des 4. Jhs. und die ganze Hälfte des 5. Jhs. hindurch die importierten Erzeugnisse vorrangig sind. Unter den Importen nehmen die Amphoren den ersten, das Tischgeschirr zum Essen (vor allem die Typen I—V) den zweiten Platz ein. Beide keramischen Gruppen weisen auf einen regen Handel mit Nachbargebieten hin, so die pontische oder kleinasiatische Gegend oder wohl ferner gelagerten Regionen, so der agdische Raum oder Nordafrika.

Darüber hinaus stellte auch die Landwirtschaft eine wichtige Beschäftigung für die Einwohner der Siedlung dar, wie es aus dem Agrarinventar zu erschließen ist: Pfluggeräte, Sicheln, Semsen, Reibesteine, wie auch die Gefäße zur

Erhaltung des Getreides (dolia) oder die Korn-, Roggen- und Hirsenstinen, die auf den Fußböden der Wohnungen oder in Amphoren entdeckt wurden, wobei viele davon ausgewählte Samen zum Säen waren.

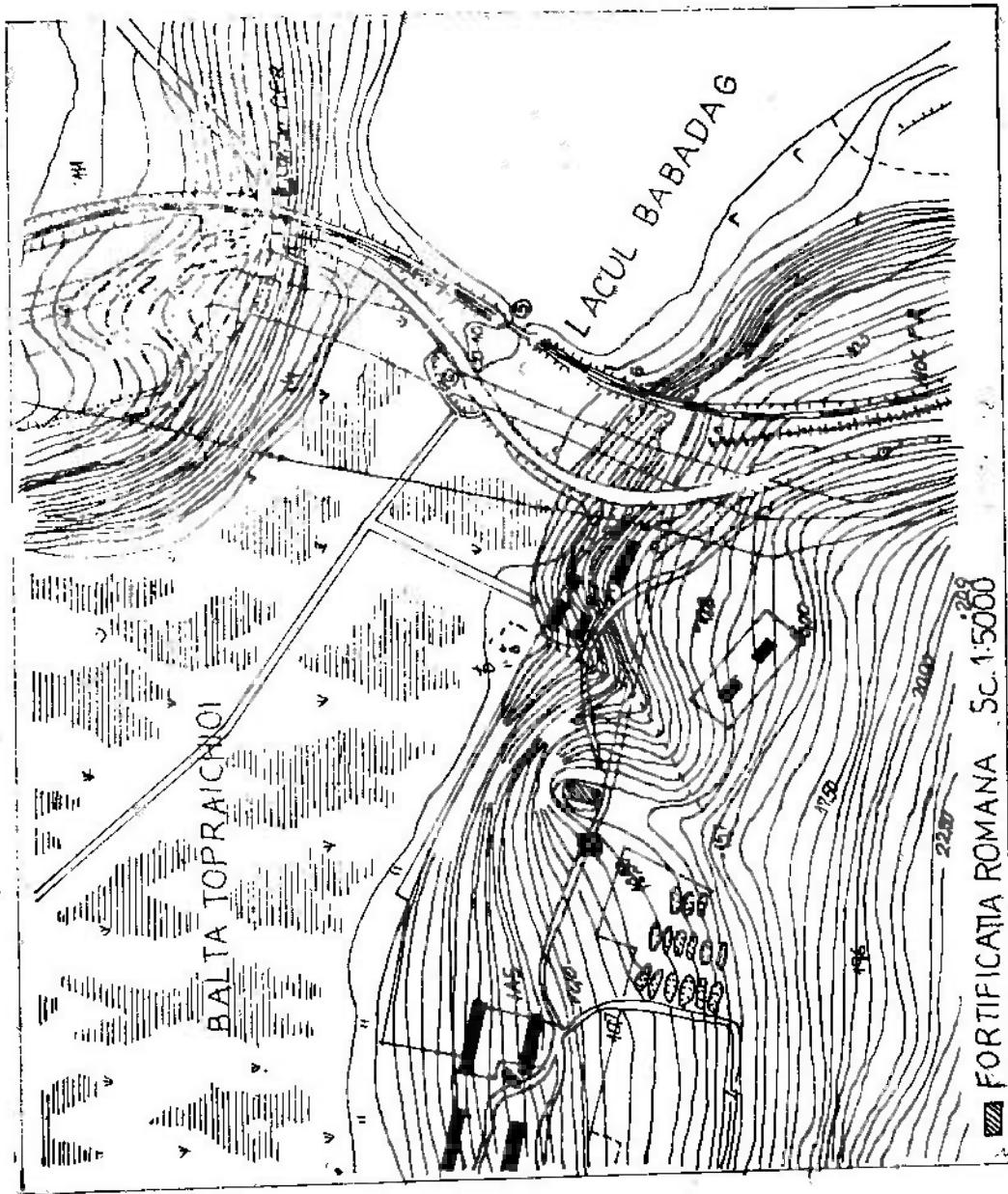
Die Knorpelreste (vermuthlich auch die Glocken) bezeugen die Viehzucht, die Jagd und den Fischfang.

Die Spinnwirtel und Webgewichte bezeugen das Spinnen und das Weben als bedeutende Beschäftigungen in der Siedlung.

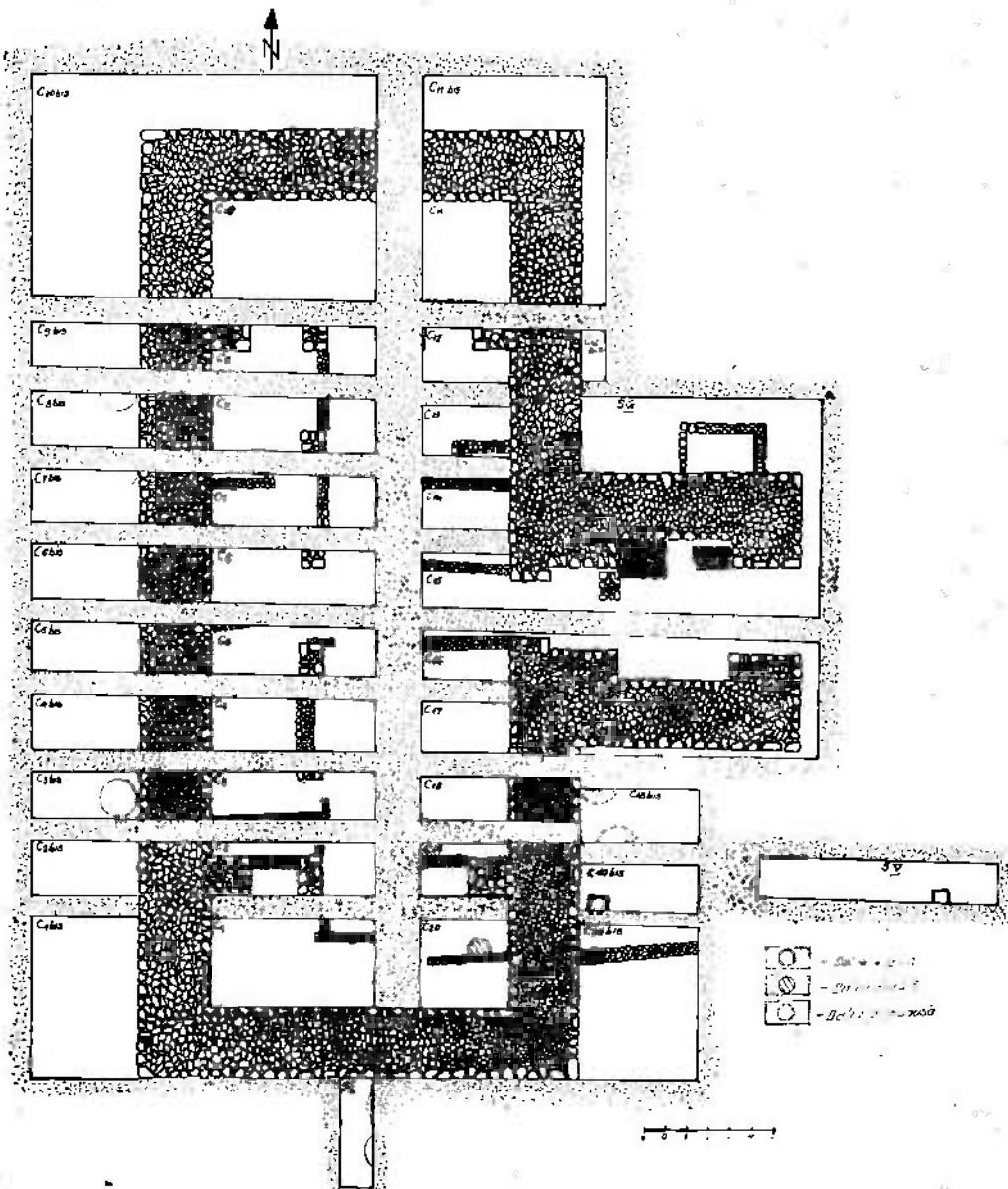
Der Vf. macht darauf aufmerksam, daß alle Schlußfolgerungen, zu denen er betroffene Entwicklung der keramischen Formen, der Handelsbeziehungen zu geissenen wirtschaftlichen Zentren gelangt ist, an erster Stelle nur für die Siedlung von Babadag-Topraichisi gelten, indem eine weitere Übertragung auf ganz Kleinskythen nur zurückhaltend durchgeführt werden darf. Auch soll

die Tatsache nicht erstaunen, daß in dieser Siedlung für eine Zeitspanne von c. 100 Jahren 7 Niveaus identifiziert wurden, während in großen Städten wie Histria, Tropaeum Traiani, Aegyssus und Dinogdia nur 2 oder 3 Niveaus anzutreffen sind. Waren diese Städte gut beschützt und gelang es ihnen, die Angriffe zurückzustossen, war dagegen die kleine, auf dem Haupturege der alten Dobrujtscha liegende Festung anläßlich jedes Einfalls zerstört.

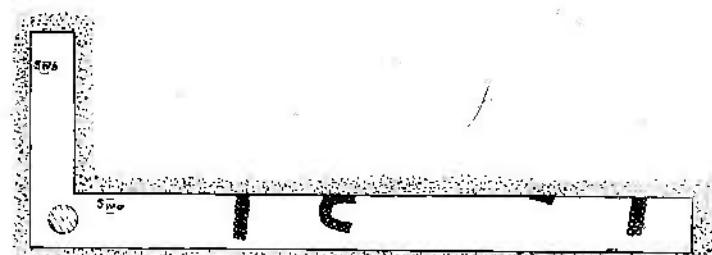
Der Endschluß des Vfs. des Abschnittes über das wirtschaftliche Leben ist, daß trotz dieser wiederholten Einfälle das 5. Jh. keinen Hiatus in der Geschichte der antiken Dobrujtscha darstellt. Es findet dagegen ein demographischer Zuwachs in den Städten statt die Importe nekmen zu; dies erklärt sich teilweise durch die von der Zentralbehörde der Festigung der Grenze an der unteren Donau geschenkte Aufmerksamkeit.

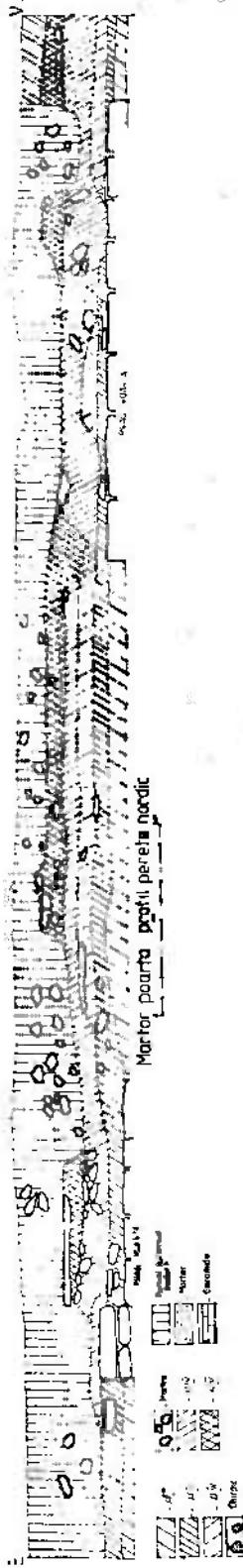

1. PLAN DE SITUATIE (1:5000).

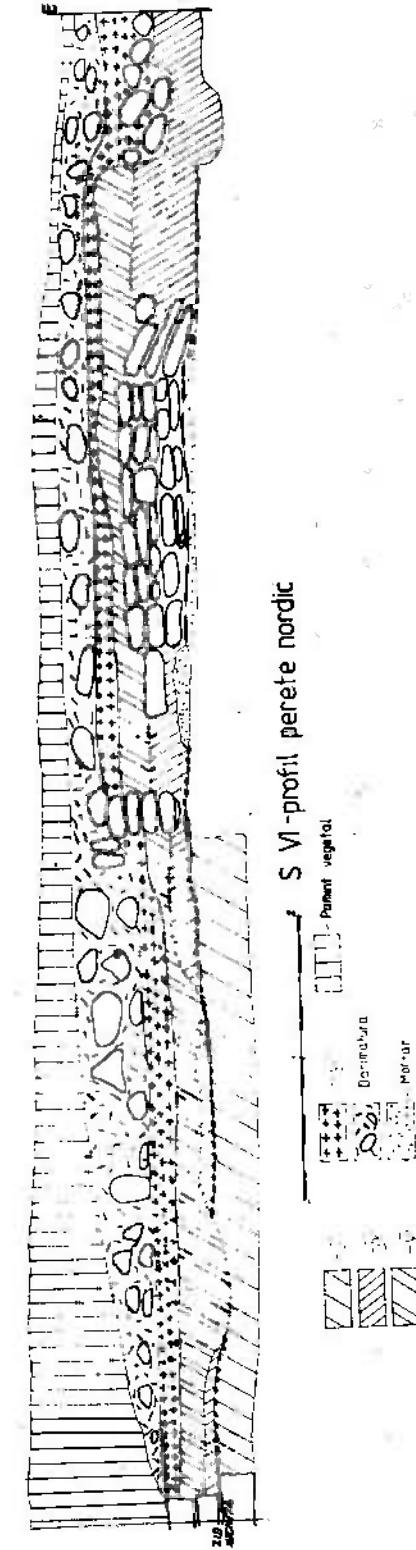

2. PLANUL SISTEMULUI DE SĂPĂTURĂ

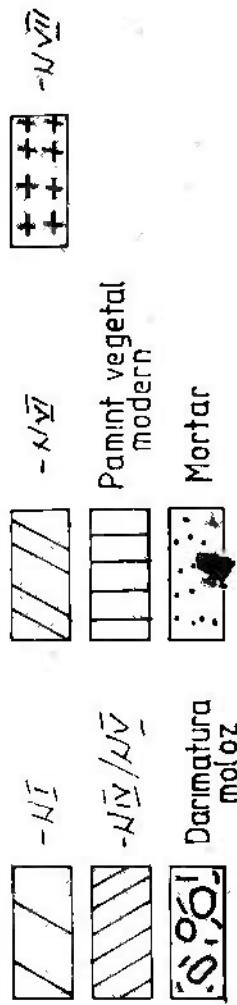
4. PROFILUL PERETELUI NORDIC AL MARTORULUI DE LA POARTĂ

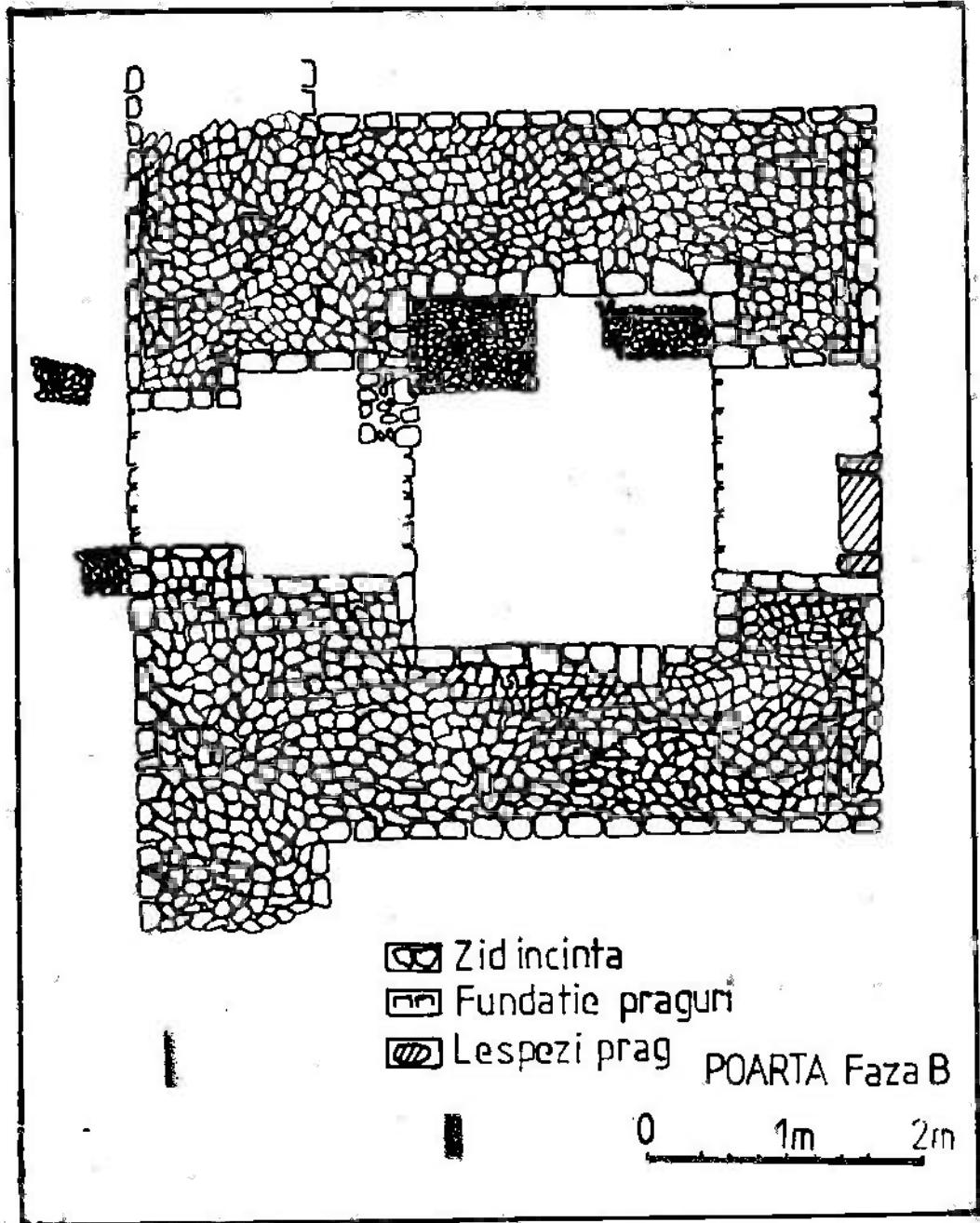

5. PROFILI PER ETÀ NORDIC - S VI.

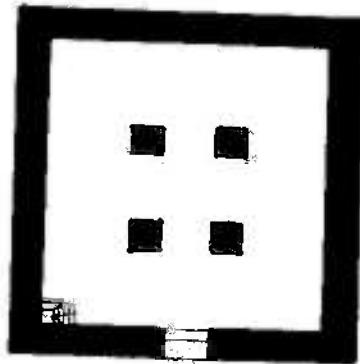
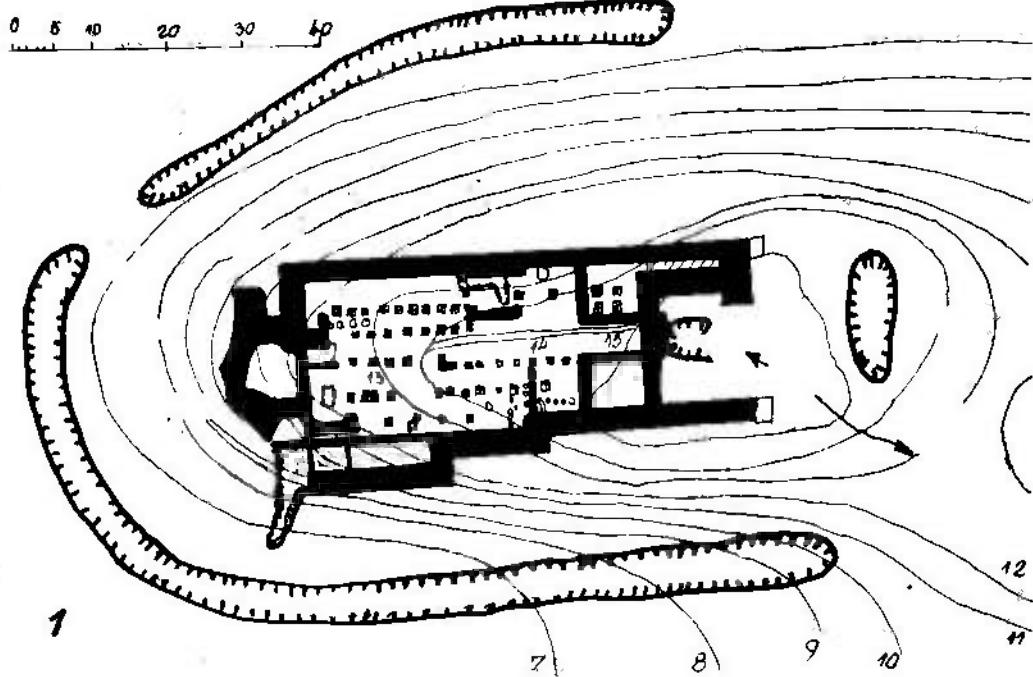
6. PROFIL PERETE STUDIO – C 18 BIS

C 18 bis Perete profil sud

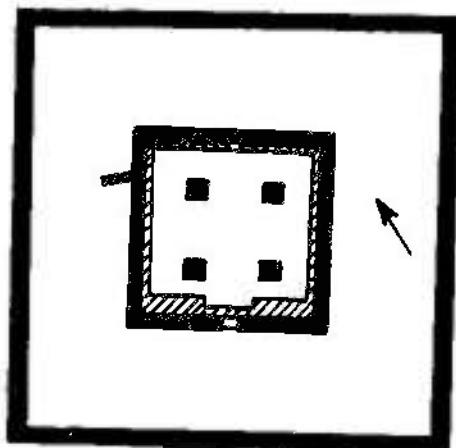

7. POARTA IN FAZA B

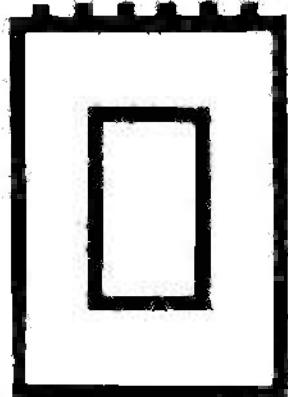
2 LEANYFALU.

3

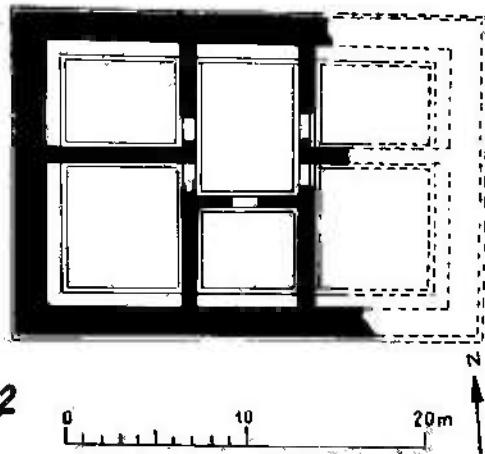

8. BÜRGLE BEI GUNDREMMINGEN (1); LEANYFALU (2); BUDAKALASZ-LUPPA CSARDA (3); SACIDAVA (4).

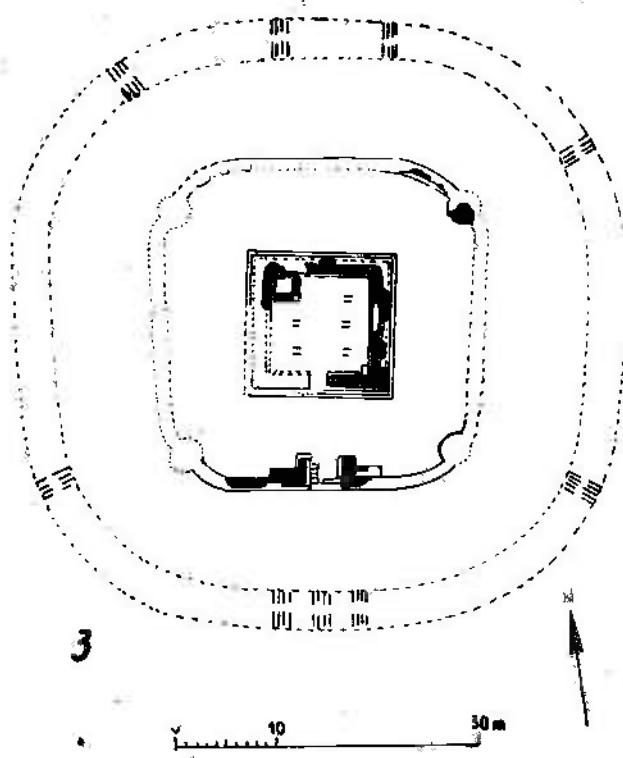
1

0 2 3 4

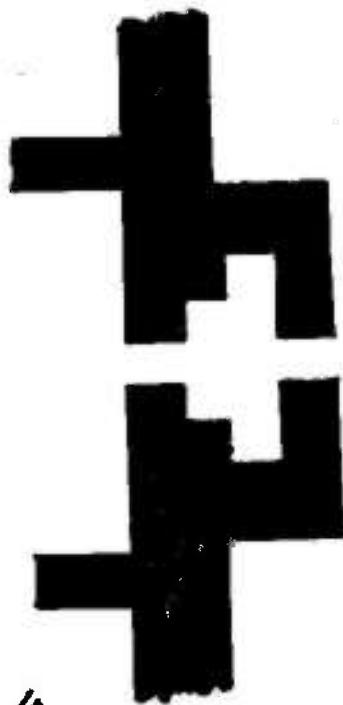
2

0 10 20 m

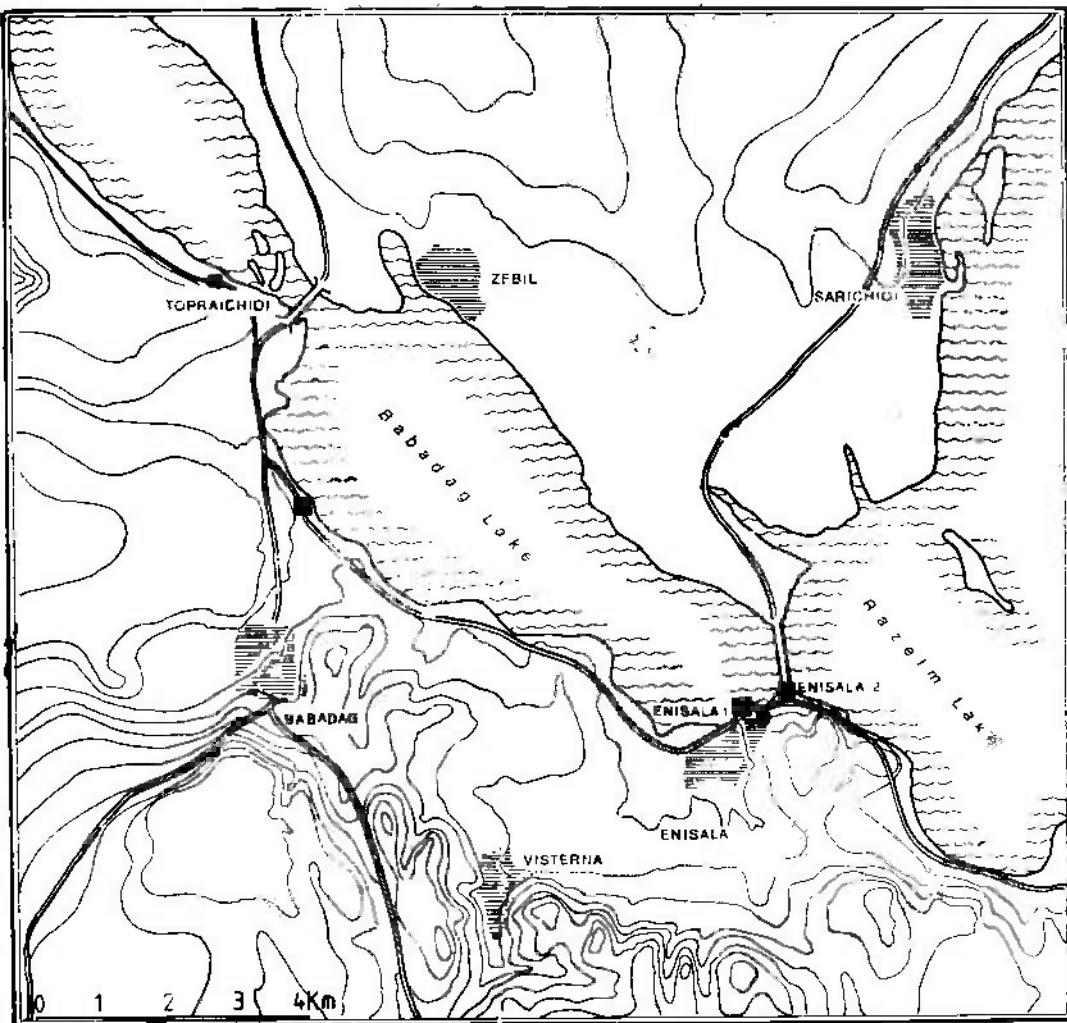
3

0 10 50 m

4

9. SZÉNTÉNDRE-HUNKADOMB (1); EISENBERG (2); GOLDSBOROUGH (3); SUMEN (4).

10. HARTĂ CU FORTIFICĂRIILE DE LA ENISALA, BABADAG ȘI TOPRAICHIOI.

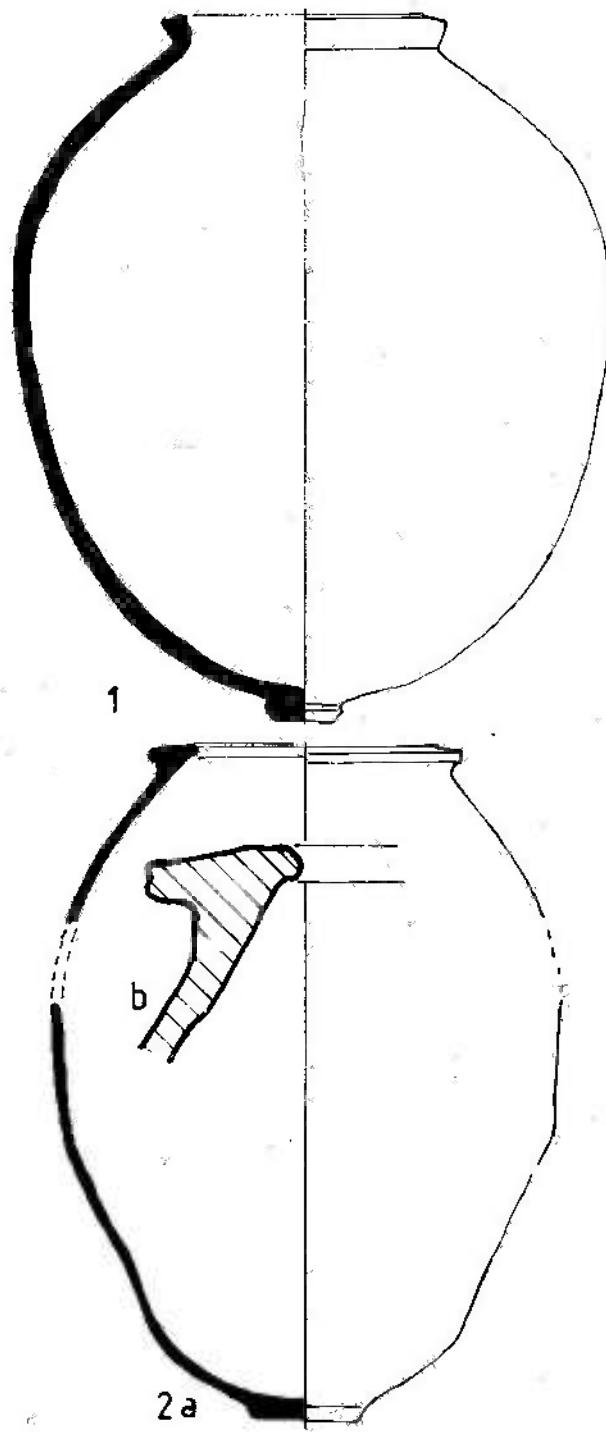
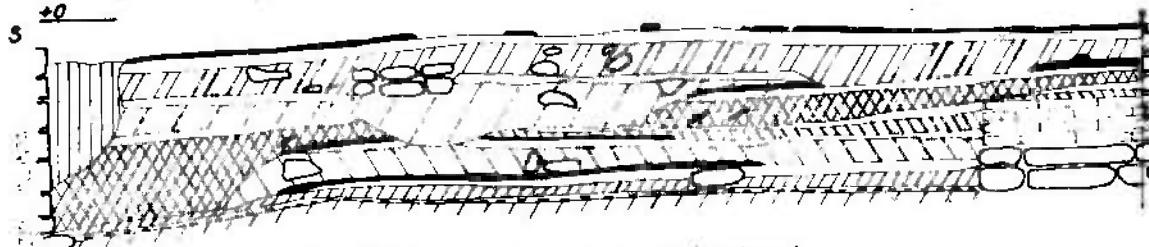
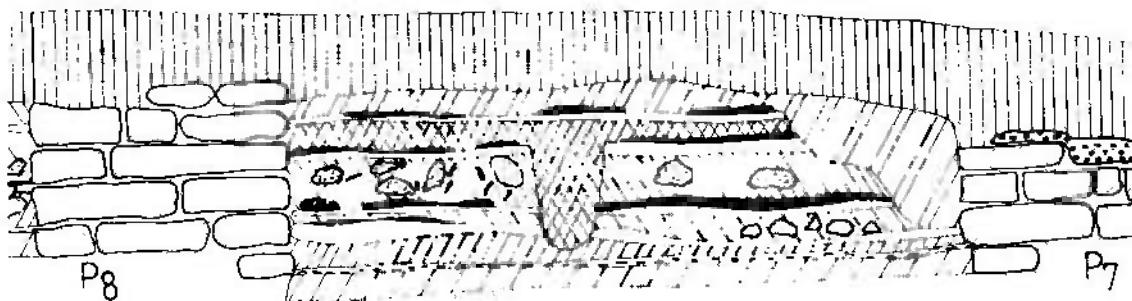
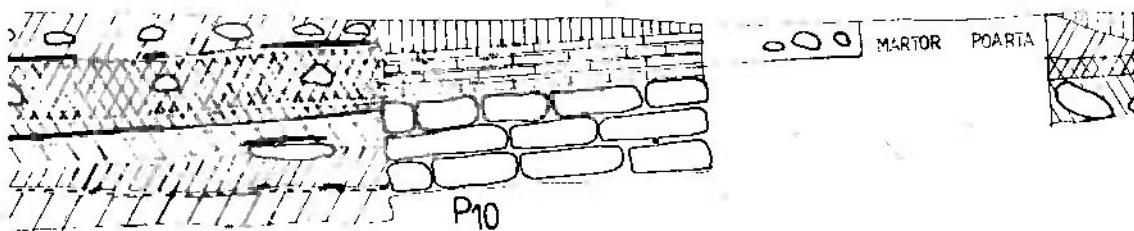
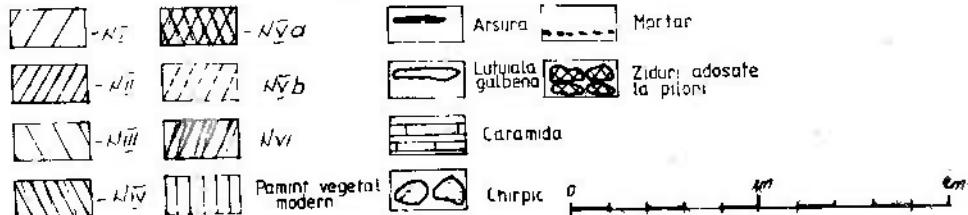

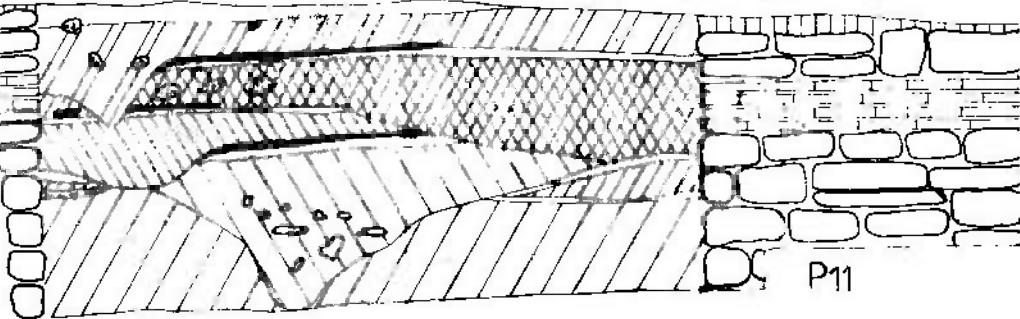
FIG. DOLIA: 1 (1:17), 2 a (1:10), b (1:3).

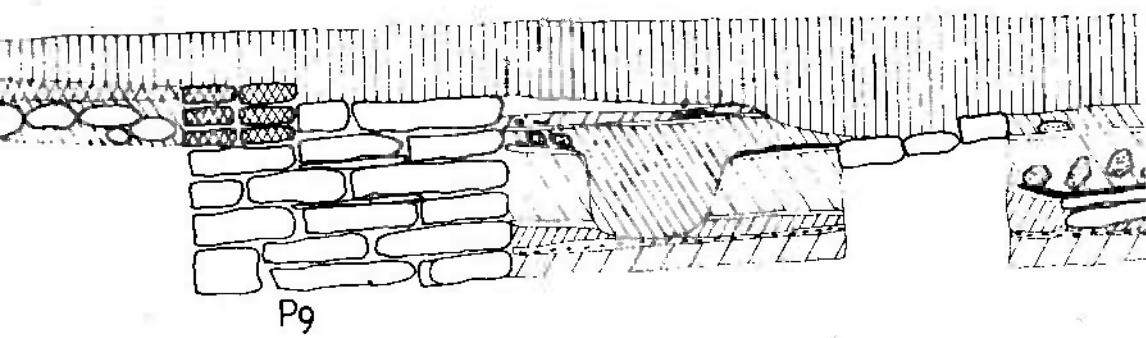
5 Profilul martorului principal (PERETE EST)

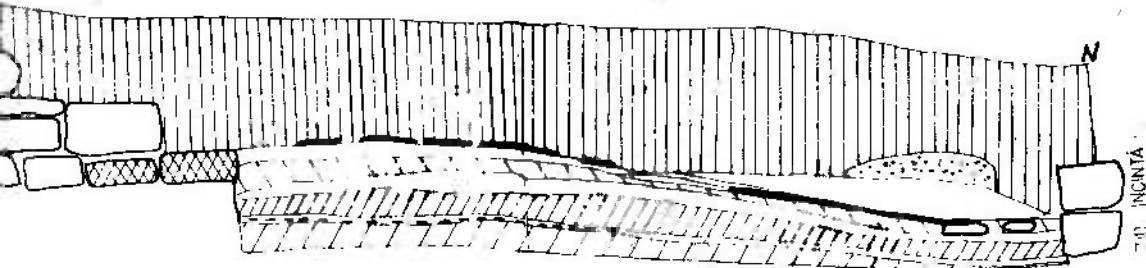
6. PROFILUL PERETELUI E

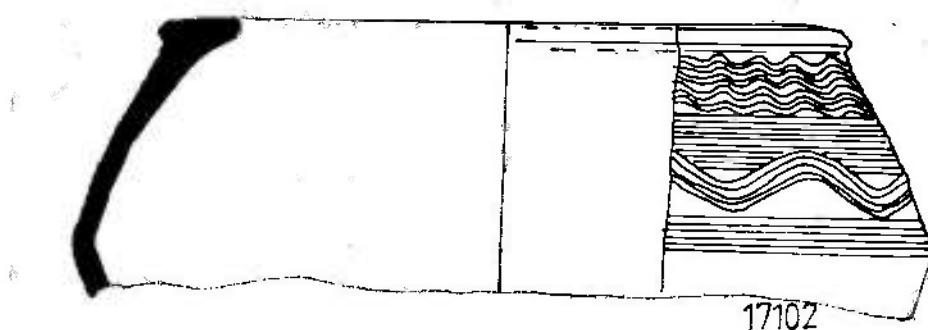
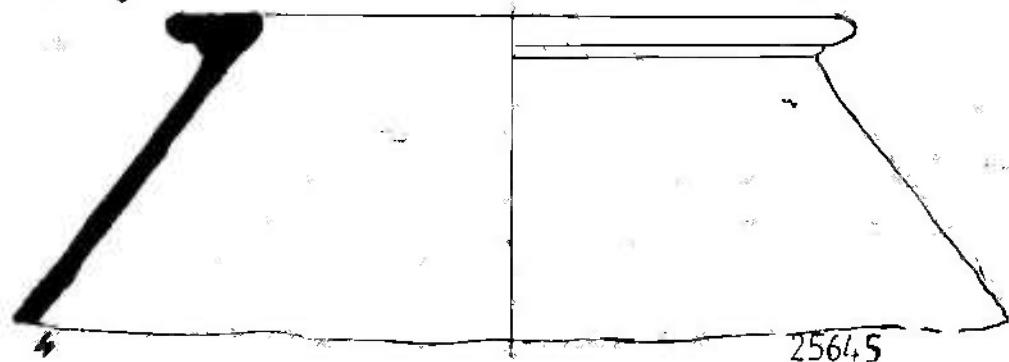
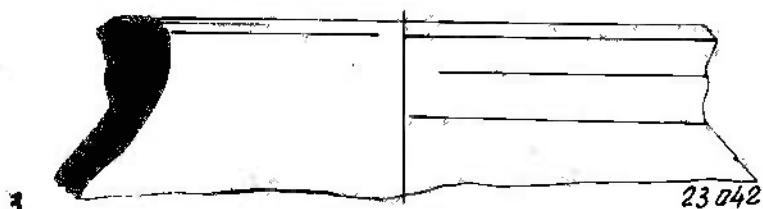
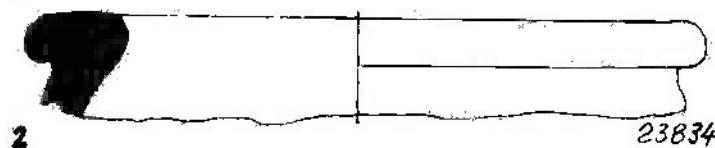
P11

P9

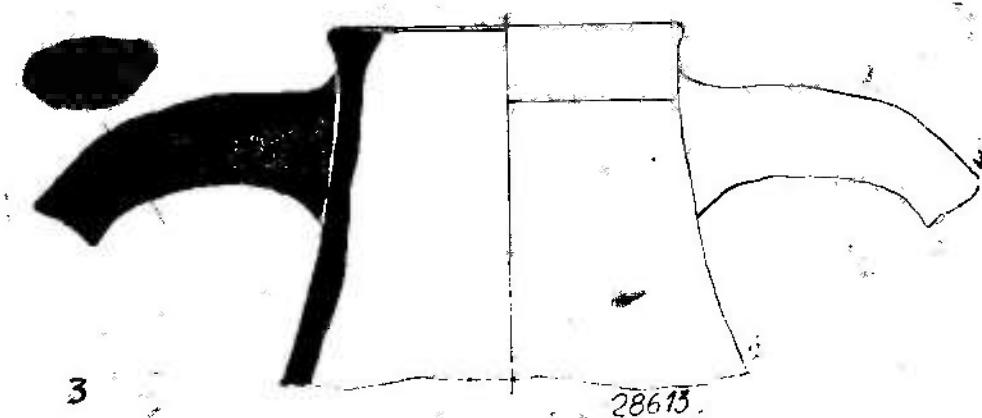
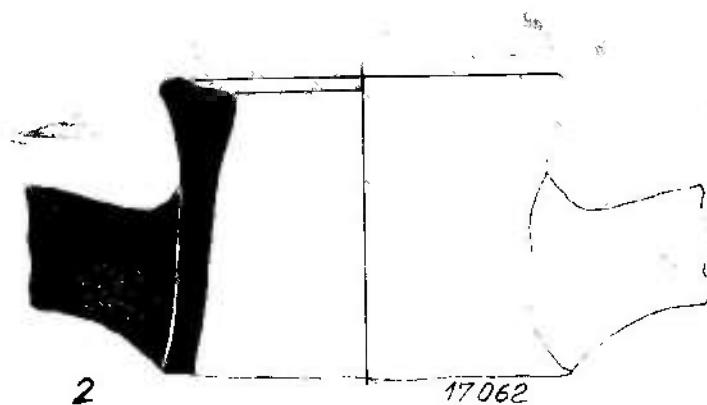
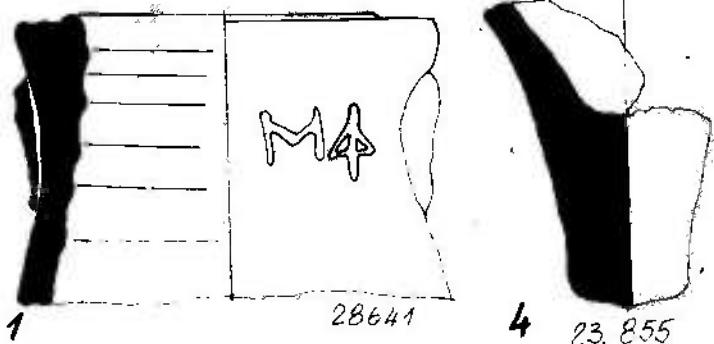

AL MARTORULUI PRINCIPAL..

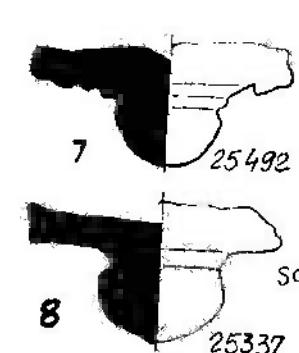
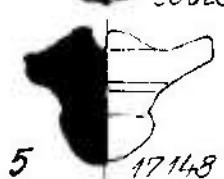
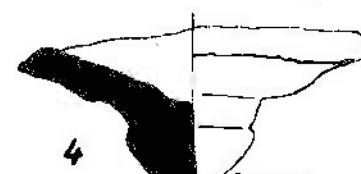
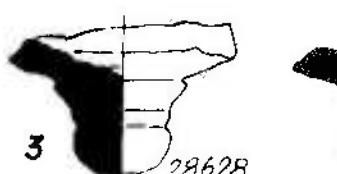
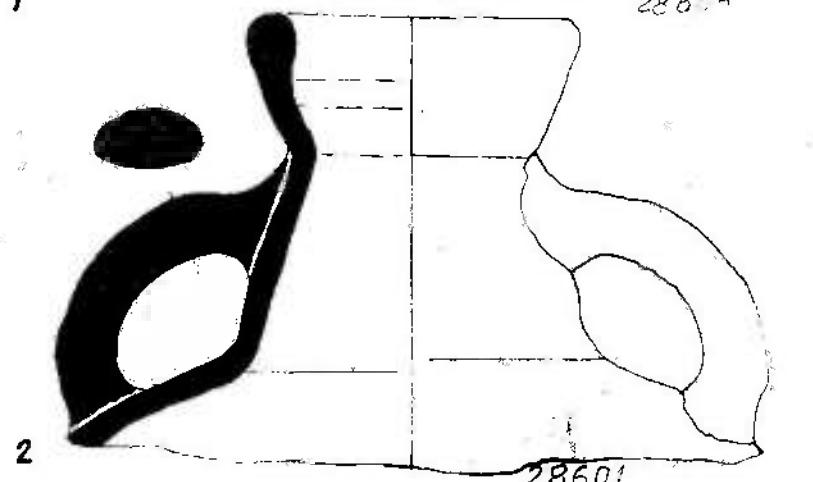
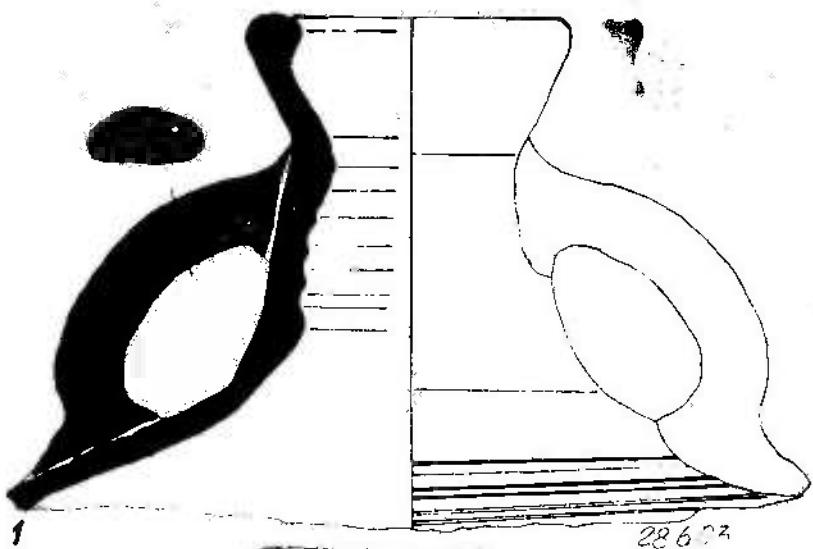

5

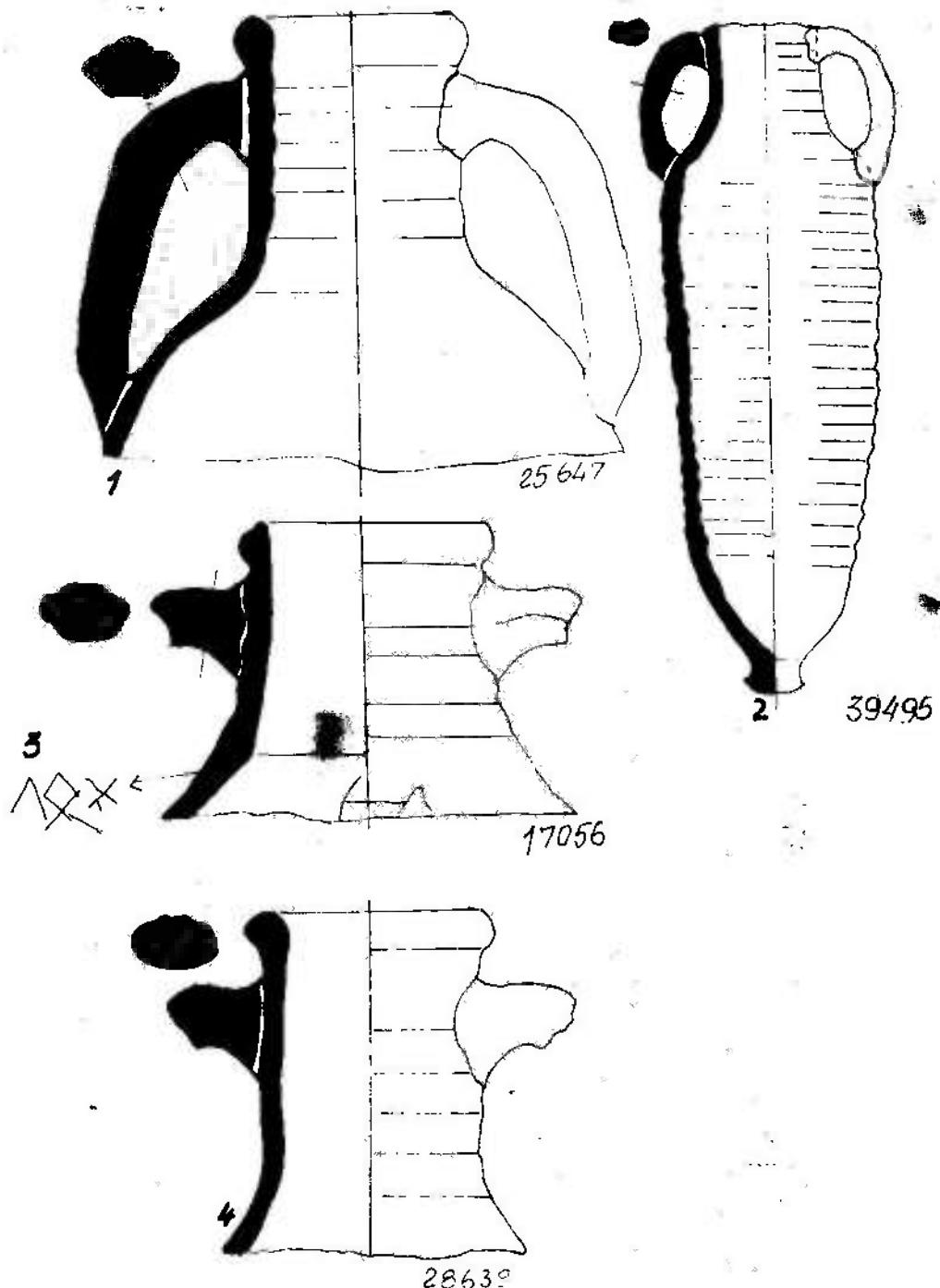
12- DOLIA (1:3)

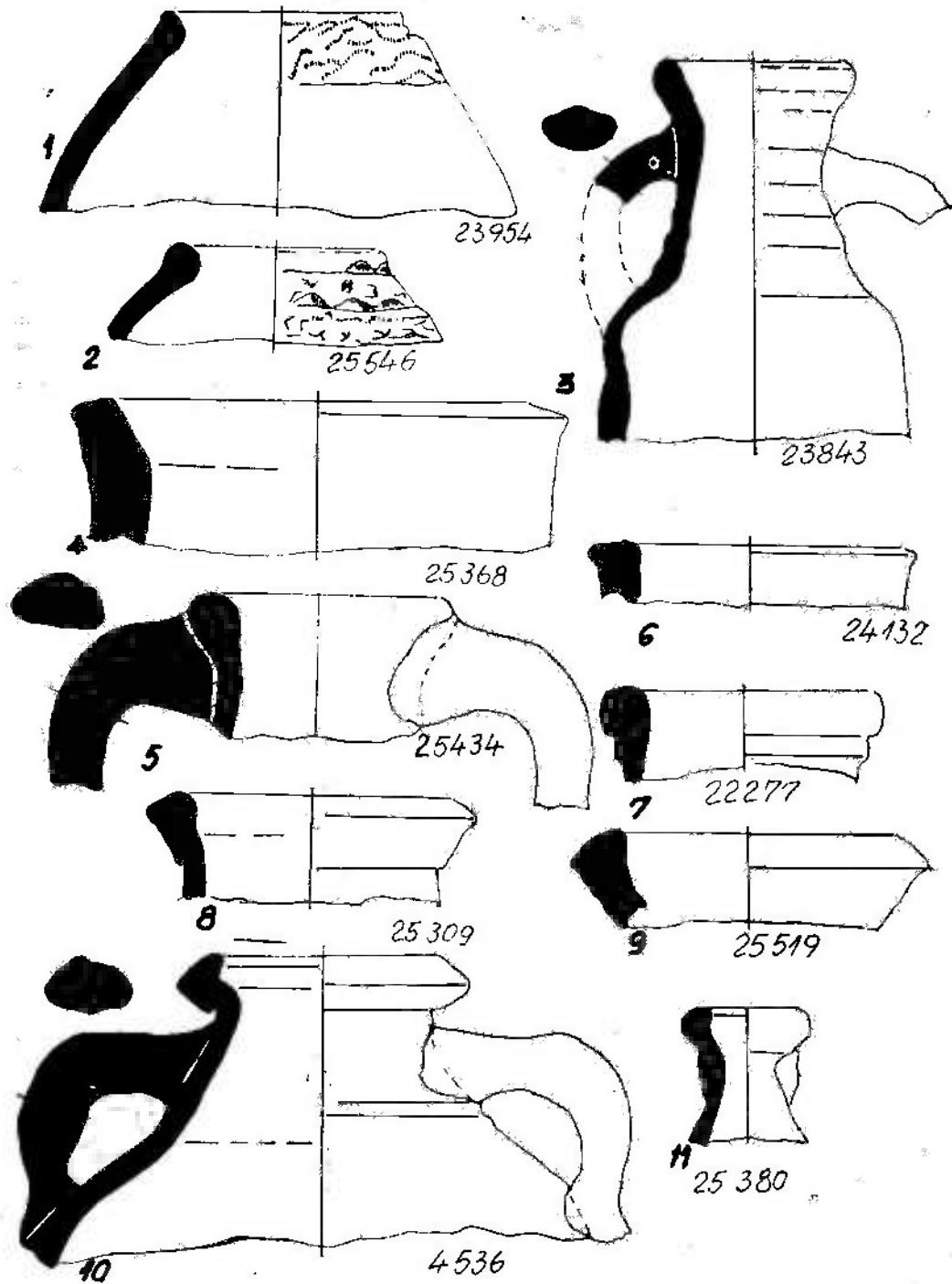
19. AMPHORE (1:3).

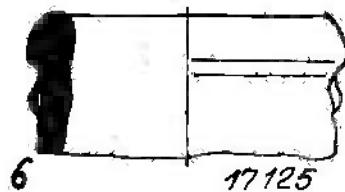
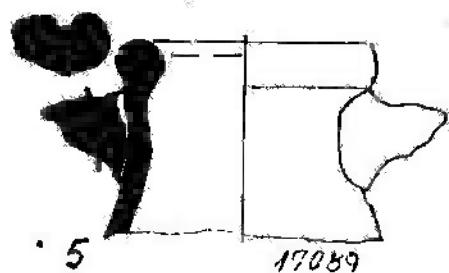
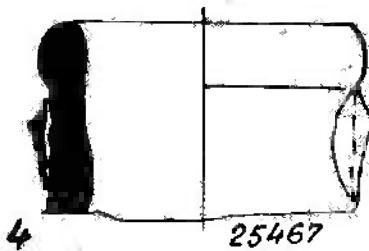
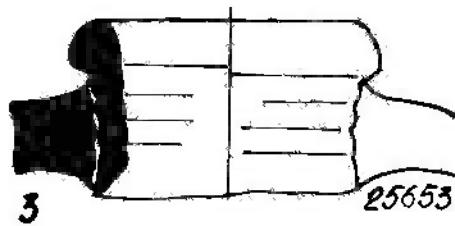
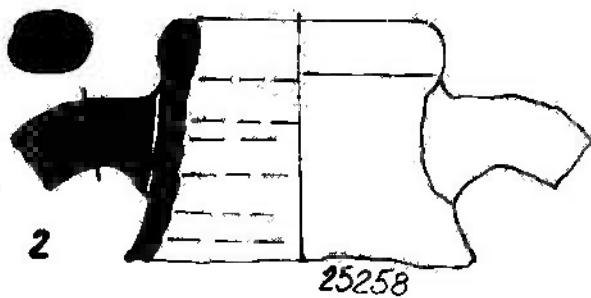
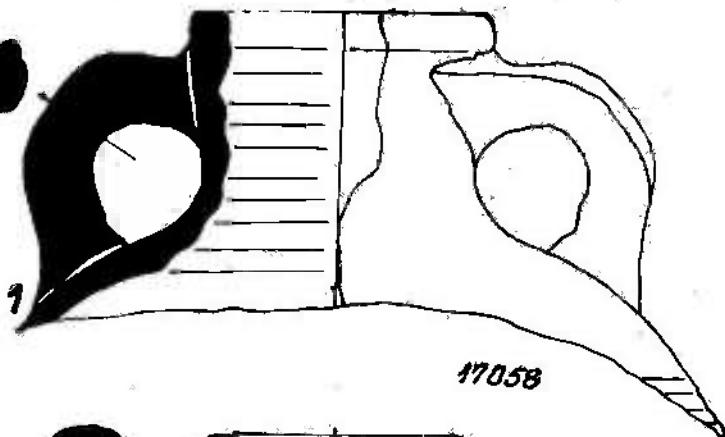
14. AMPHORE. 1, 2 (1:8); 3-8. (1:2).

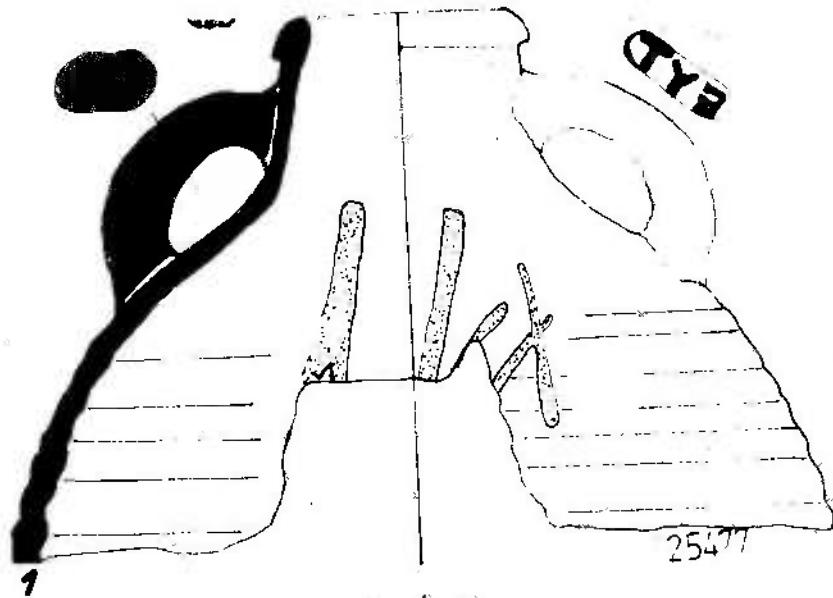
15. AMPHORE: 2 (1:5); 1, 3, 4 (1:3).

16. AMPHORE (1:8).

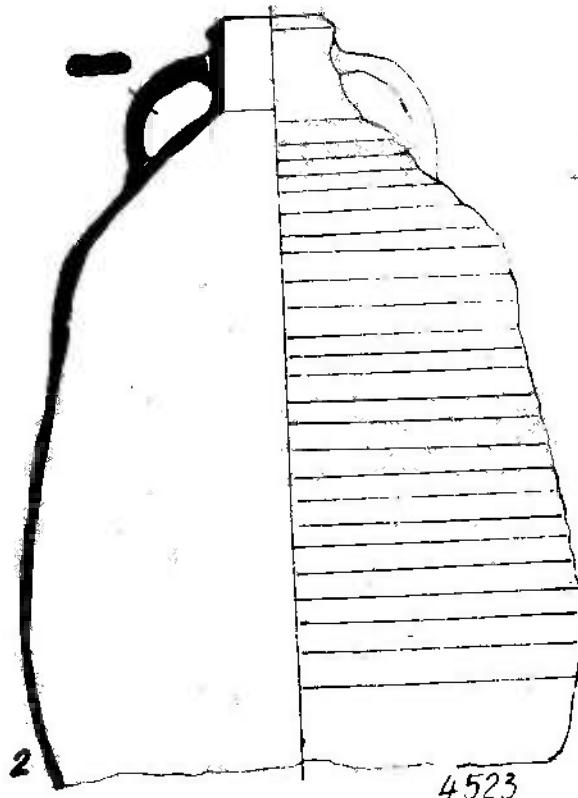

17. AMFORA (1.3)

1

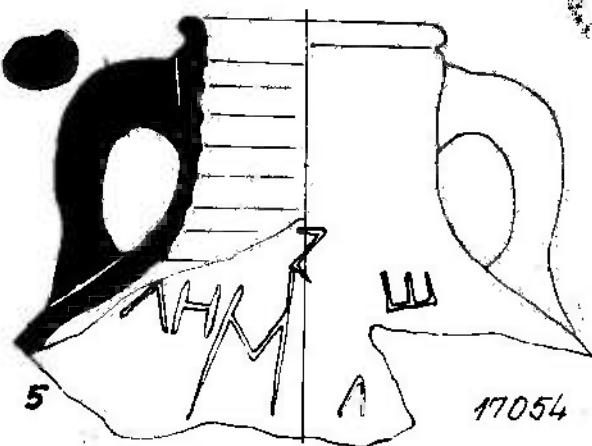
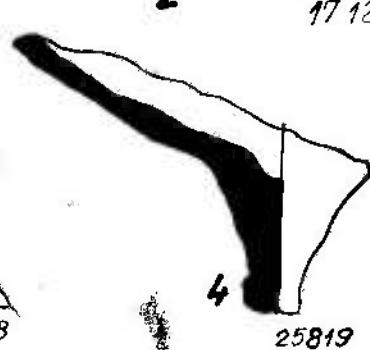
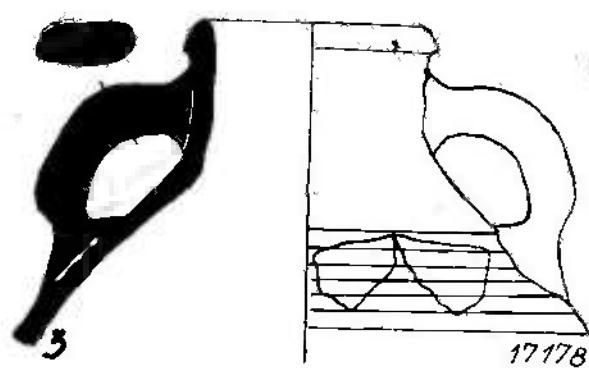
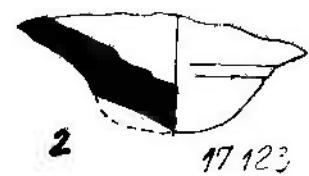
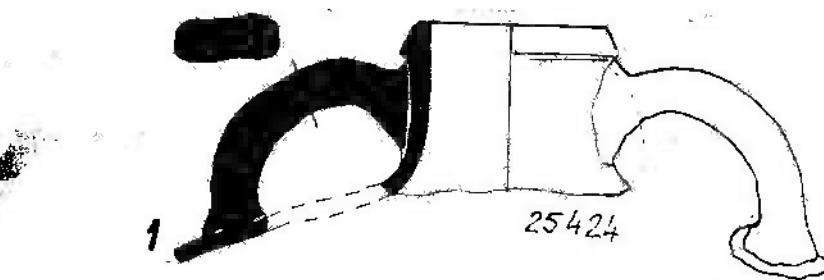
25477

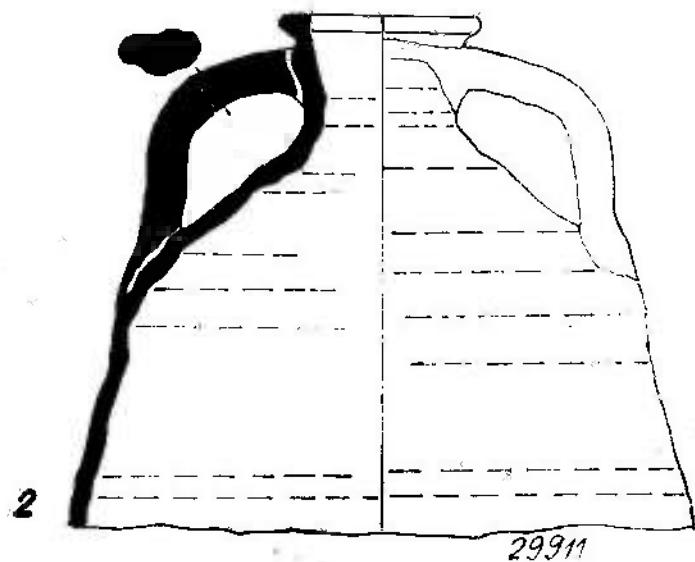
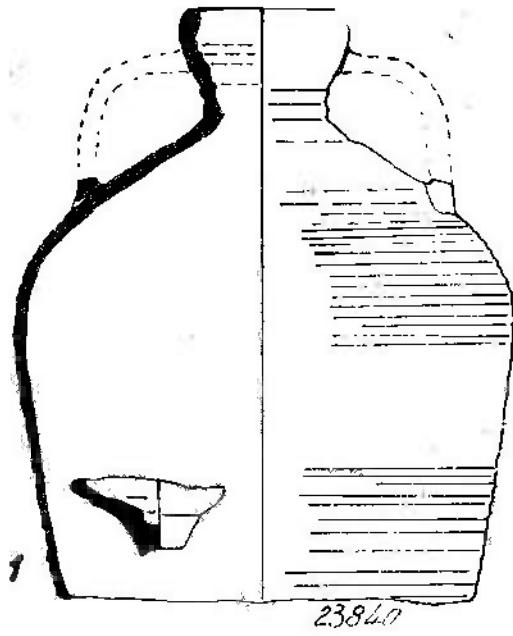
2

4523

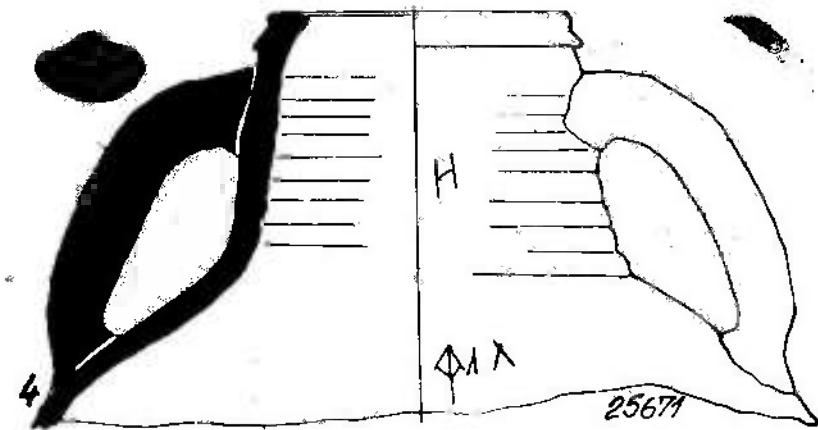
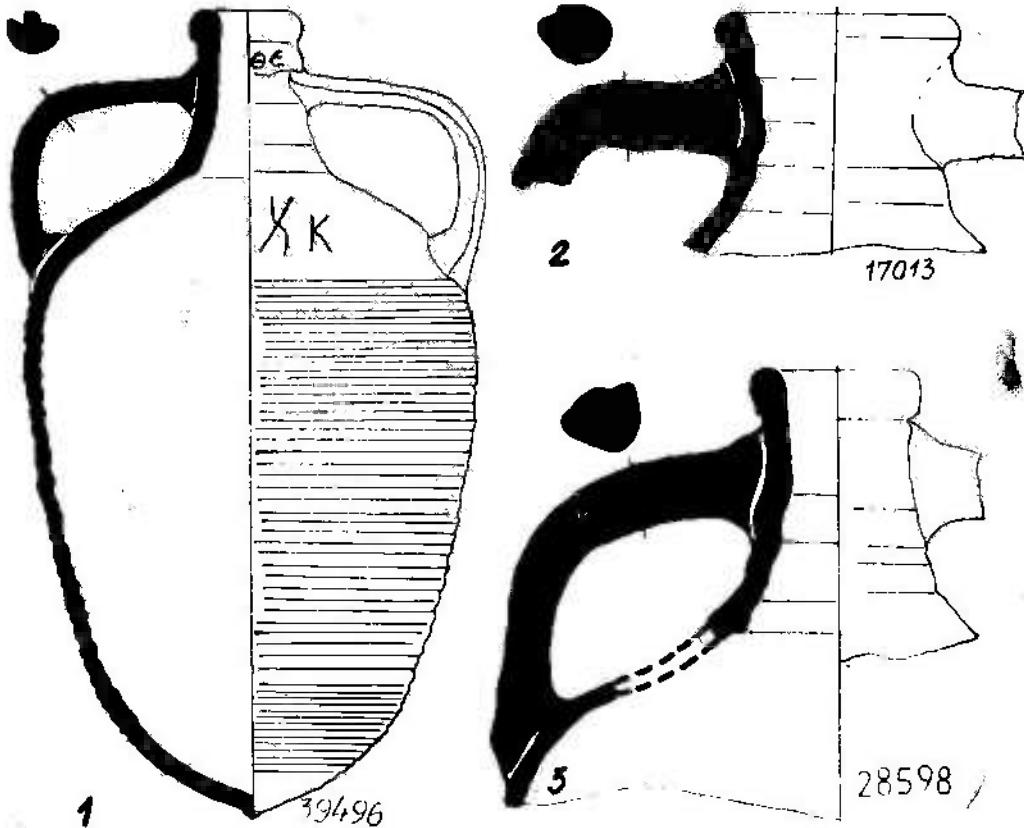
18. AMPORE: 1. (1:8); 2 (1:5).

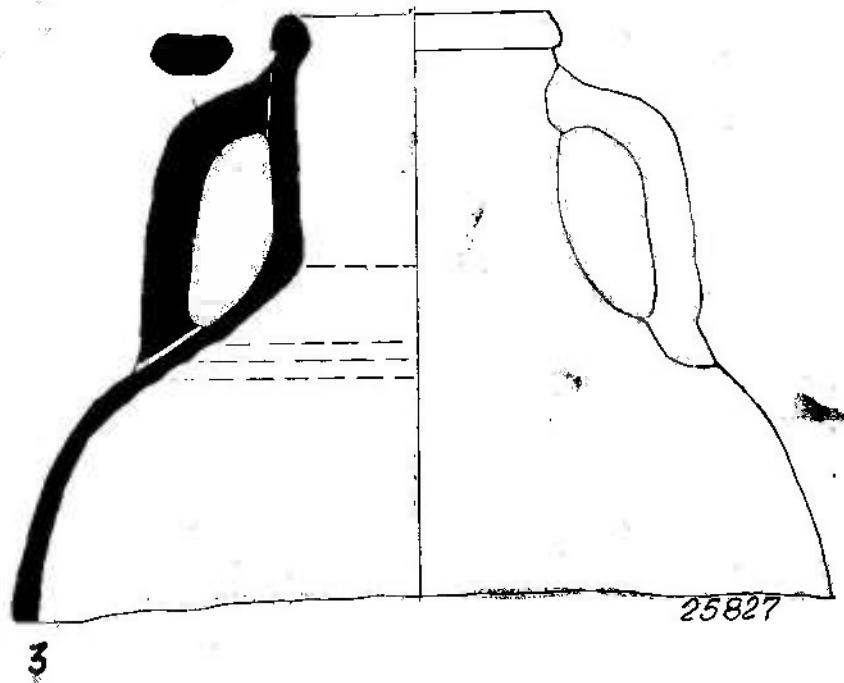
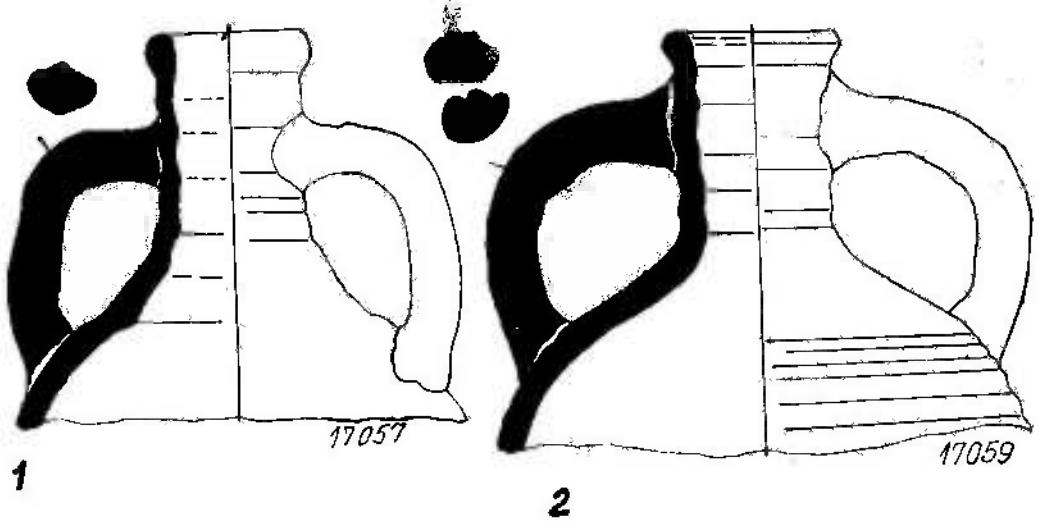
18. AMPHORE (1:8).

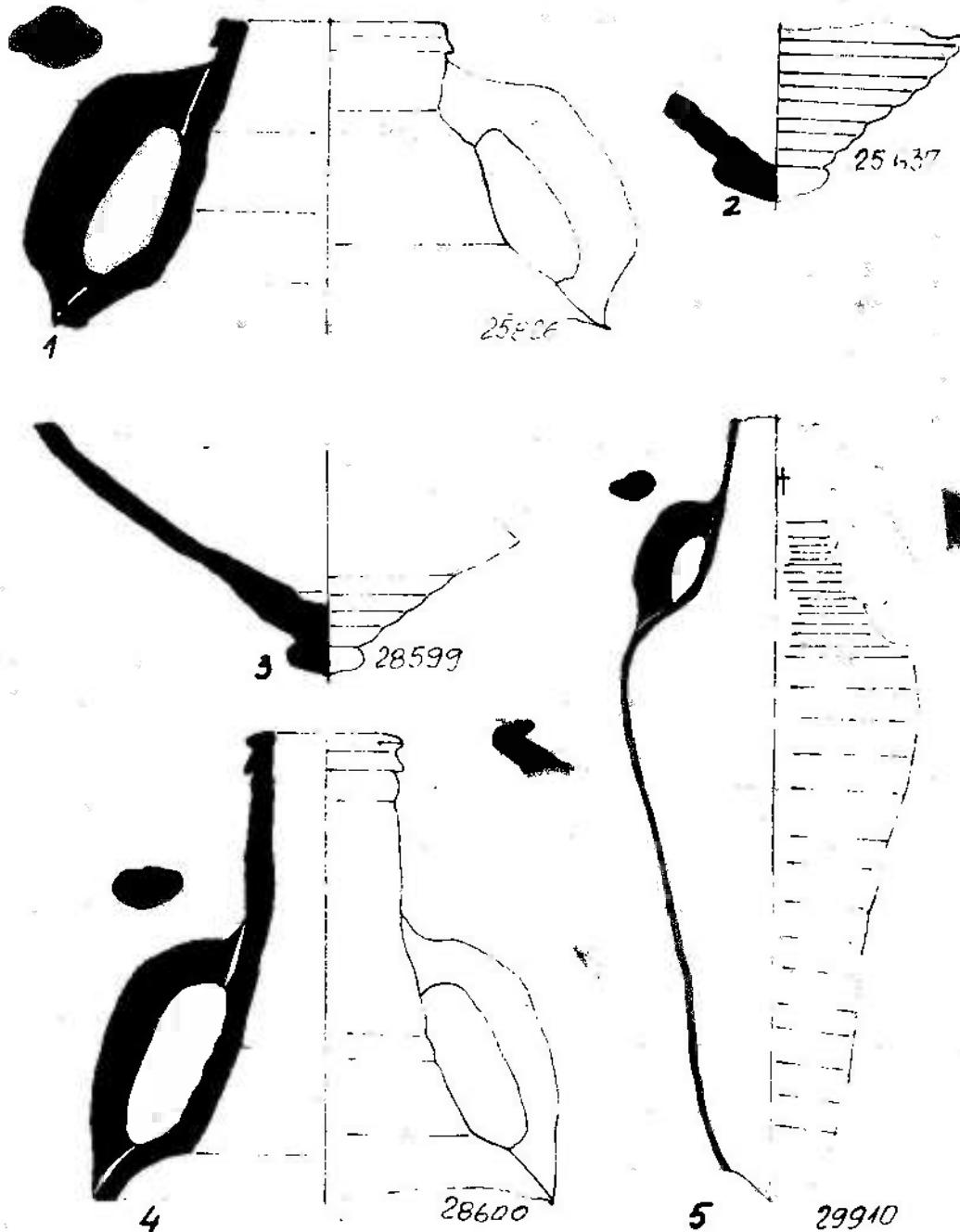
20. AMPHORE (1:5).

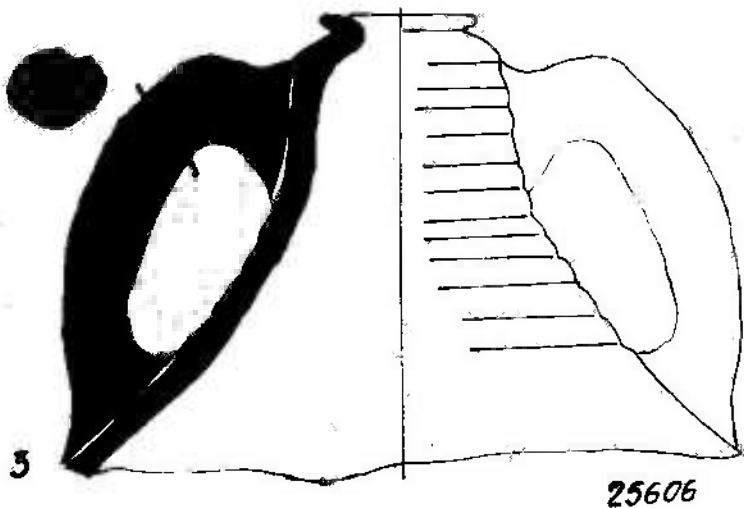
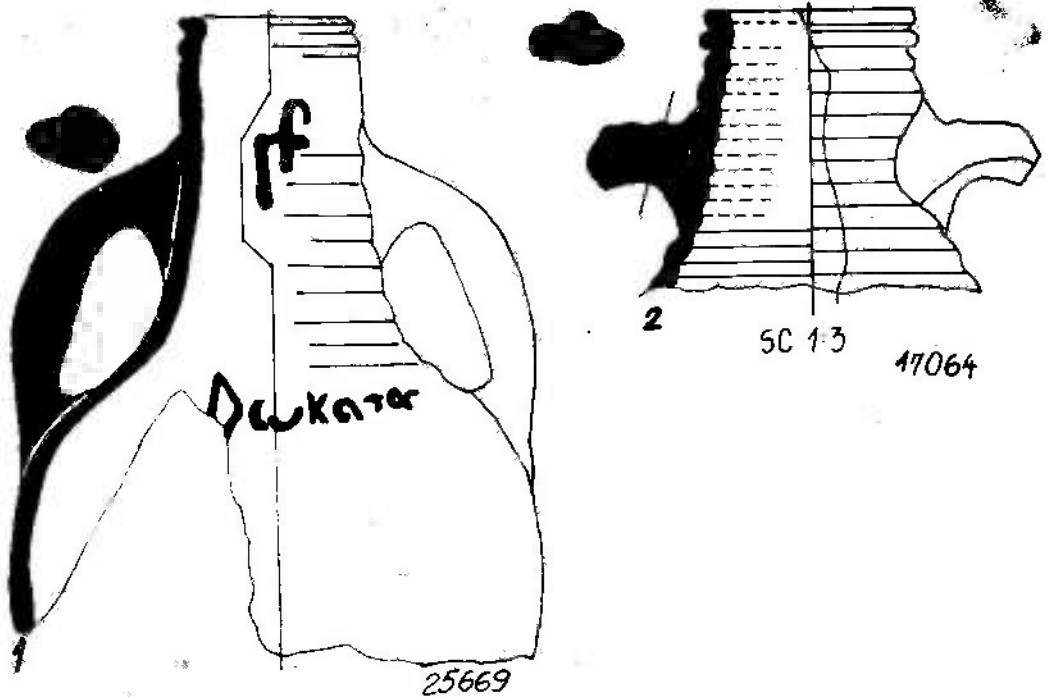
21. AMPHORE: 1 (1:5); 2-4 (1:8).

22. AMPHORE (126)

23. AMFORE: 1-4 (1:8); 5 (1:5).

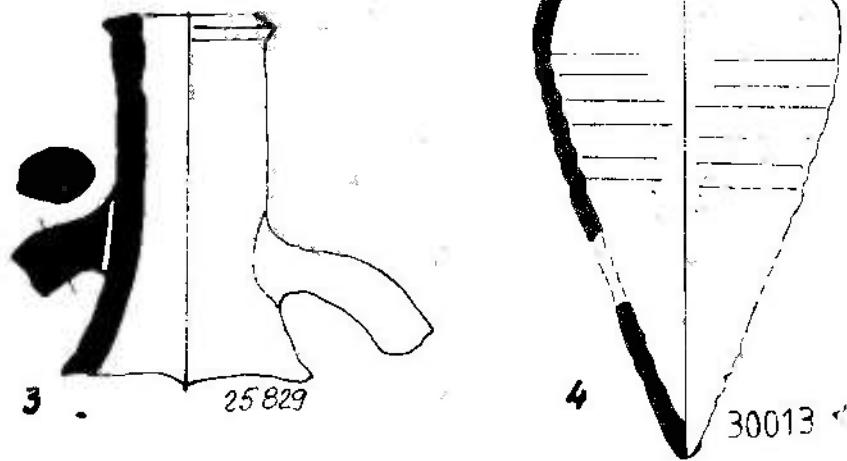
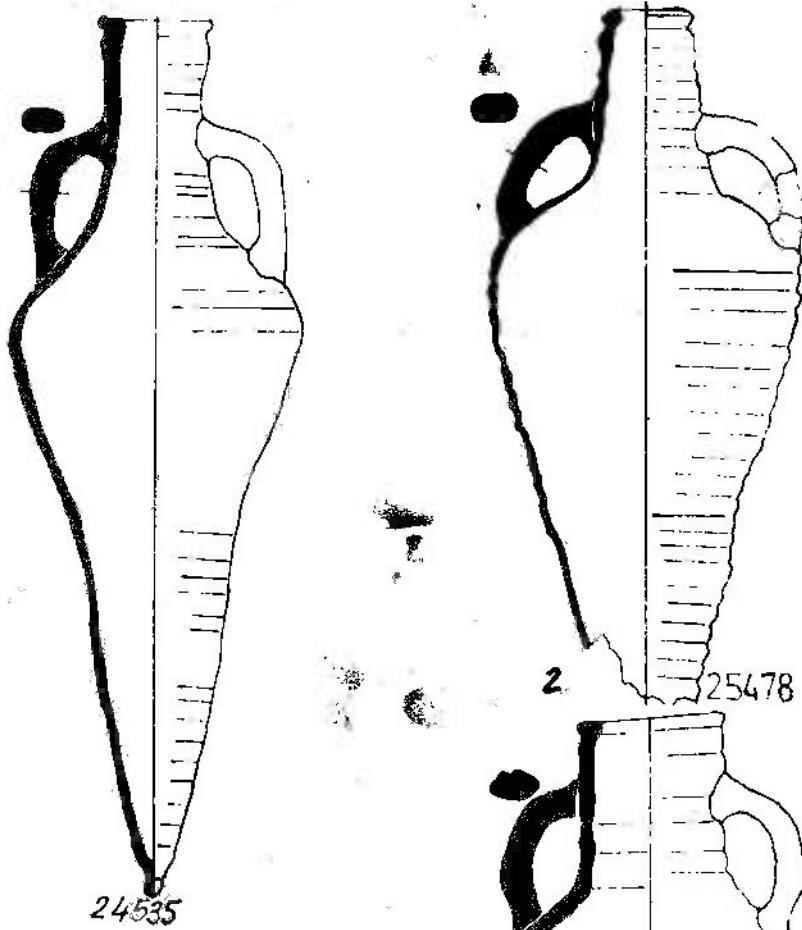
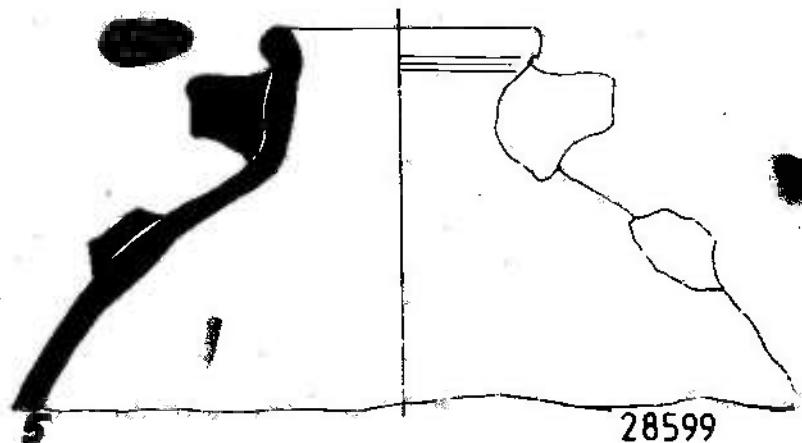
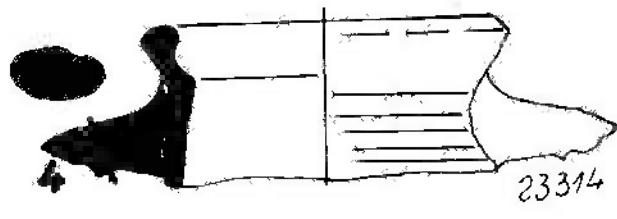
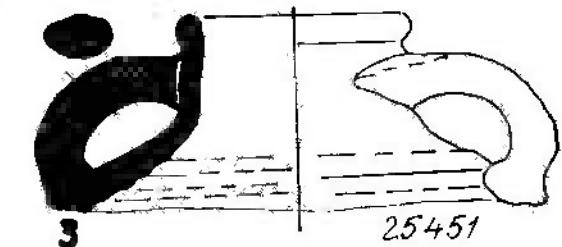
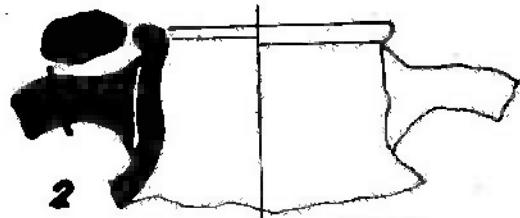
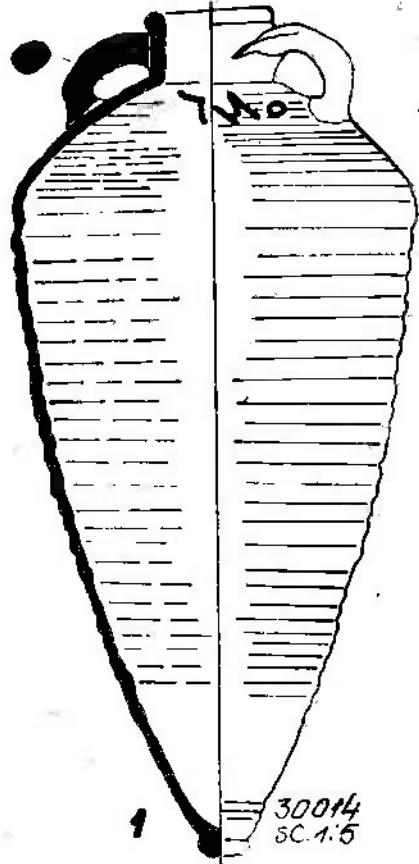
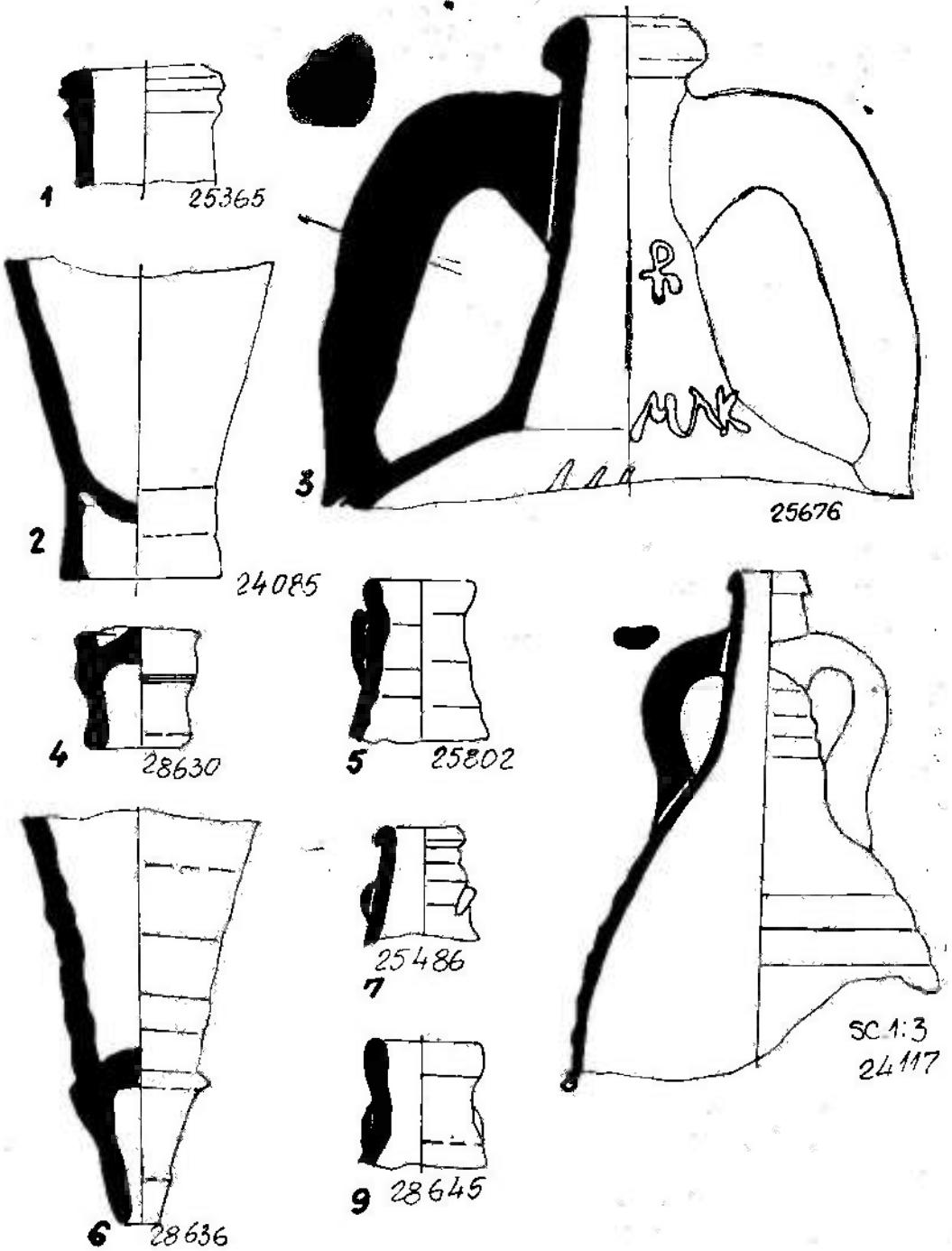

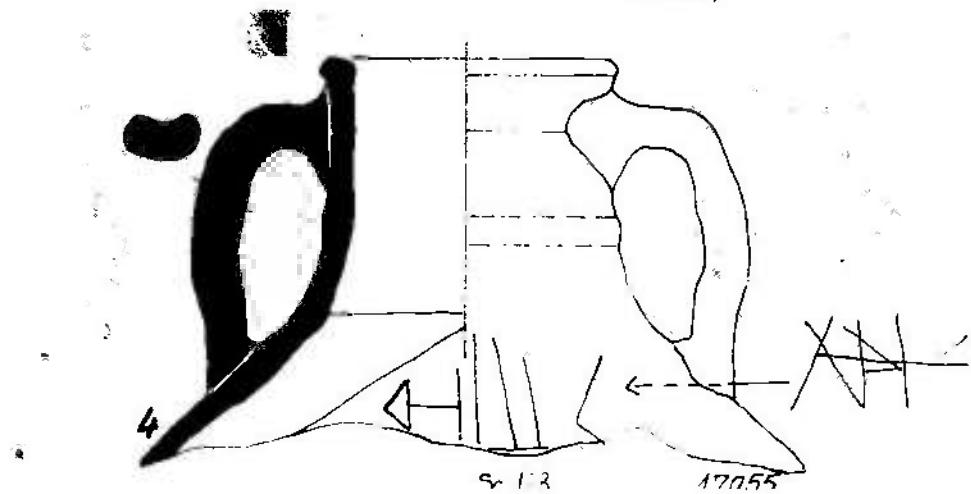
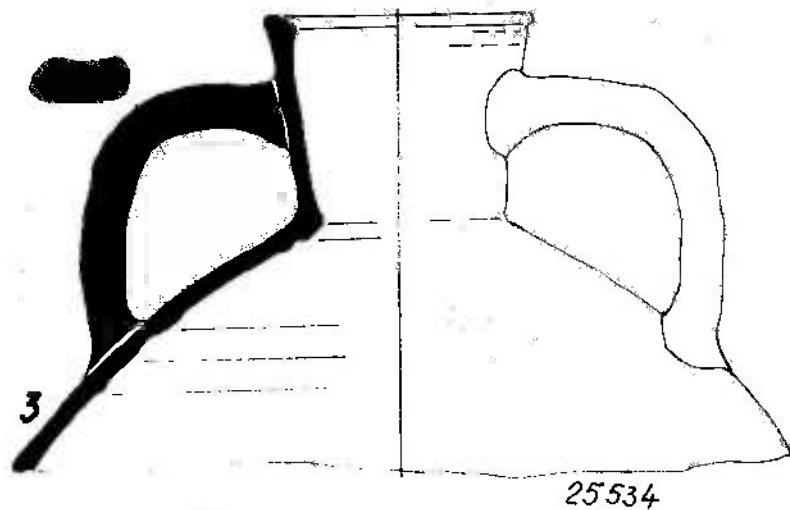
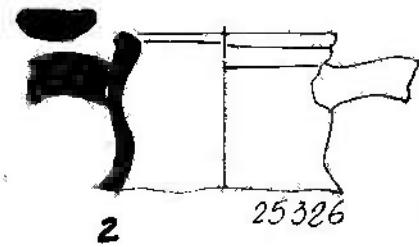
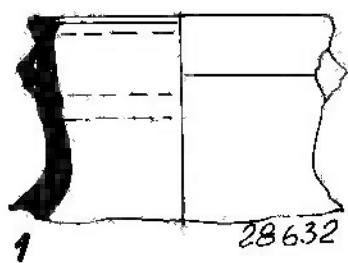
Fig. 19. AMPHORA: 1, 2, 4 (19); 3 (19).

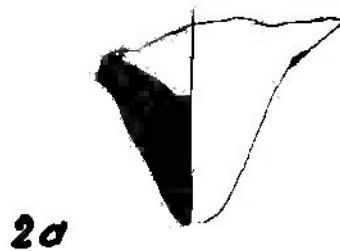
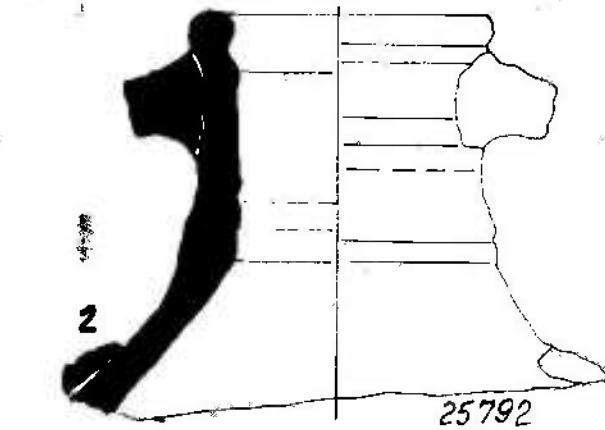
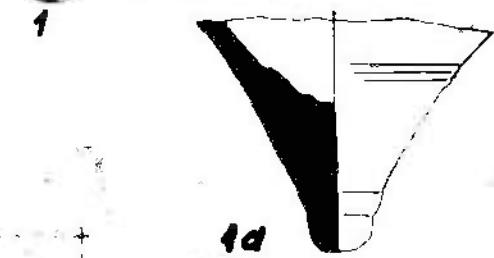
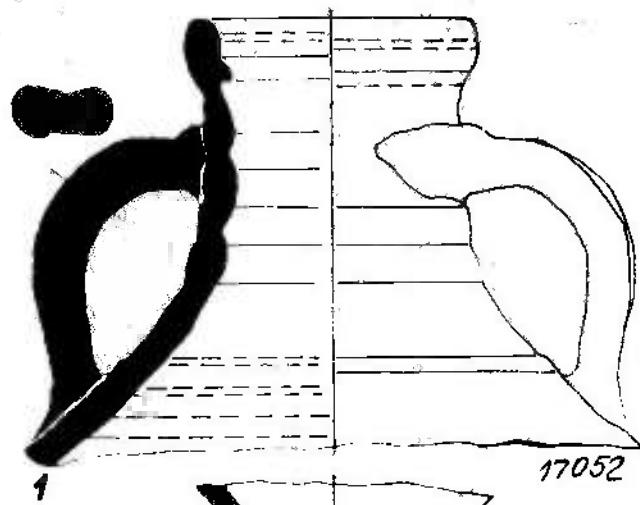

26. AMPHORE 1:(1:5); 3-5 (1:5).

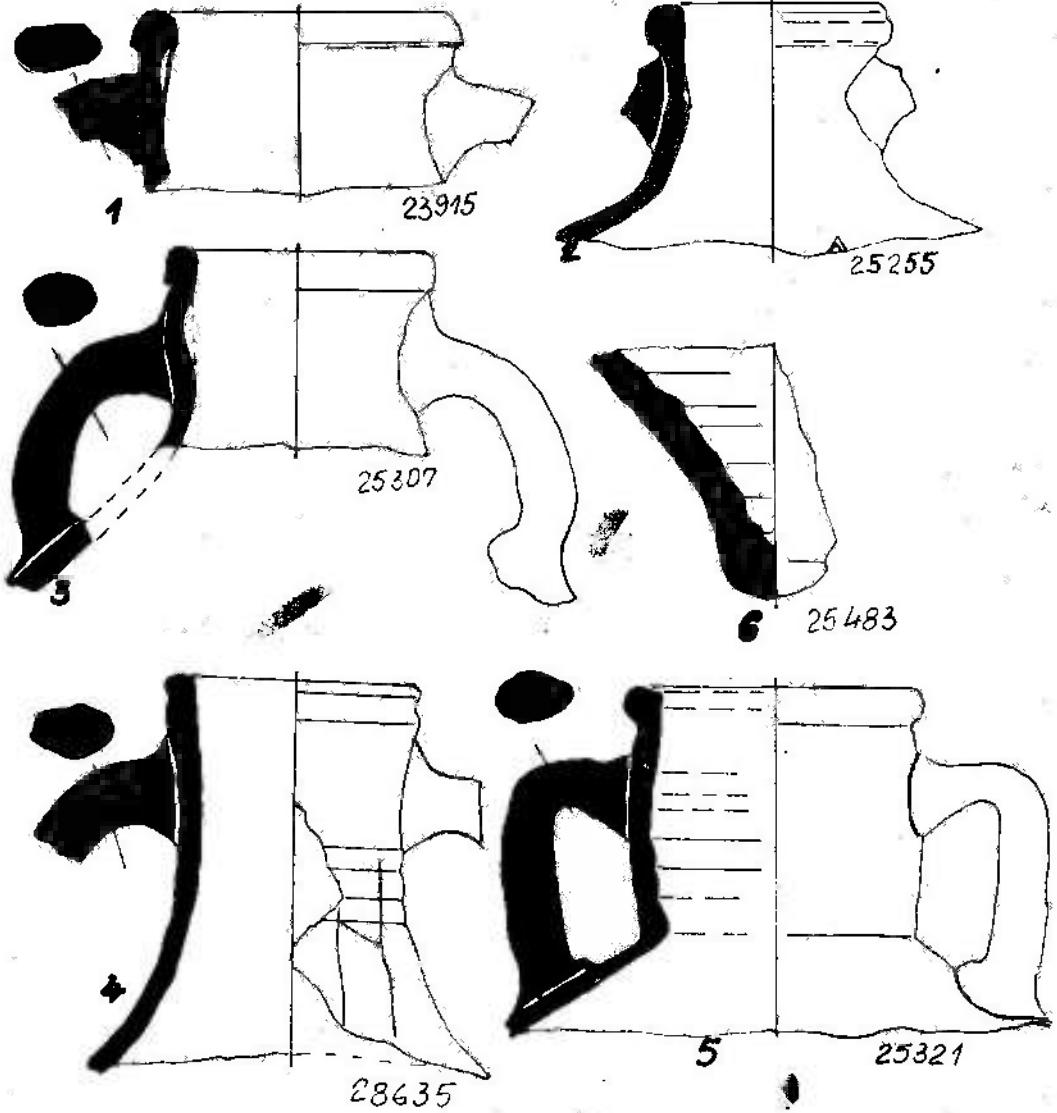

27. AMPHORE: 1-3, 8 (1:3); 4-7, 9 (1:2).

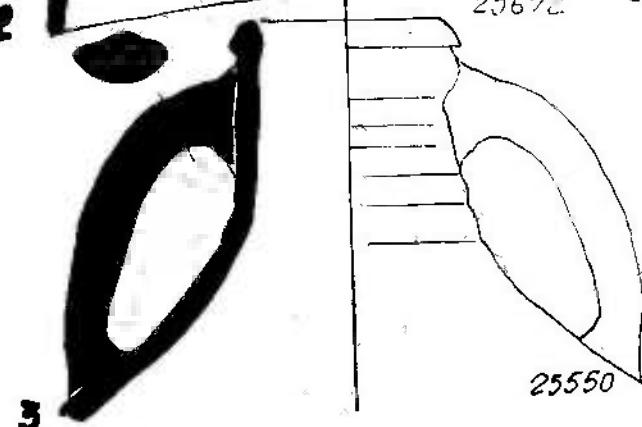
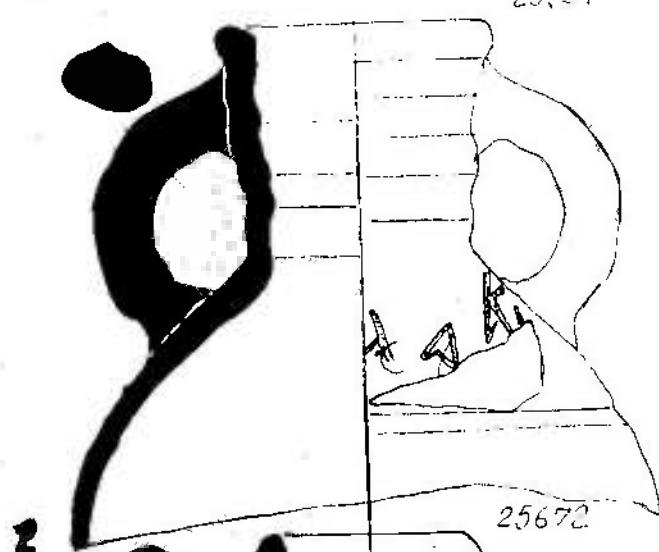
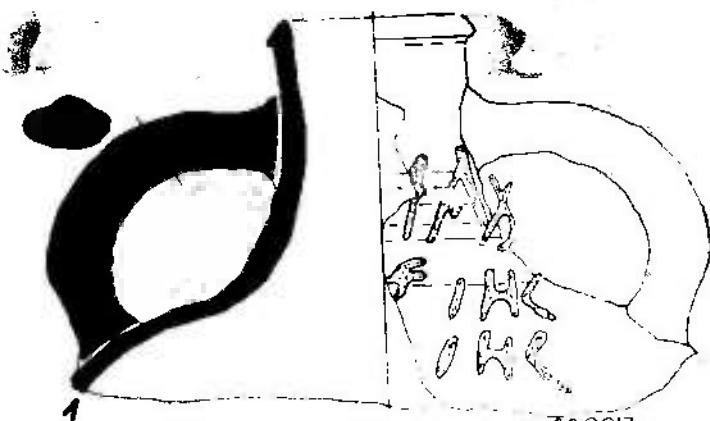

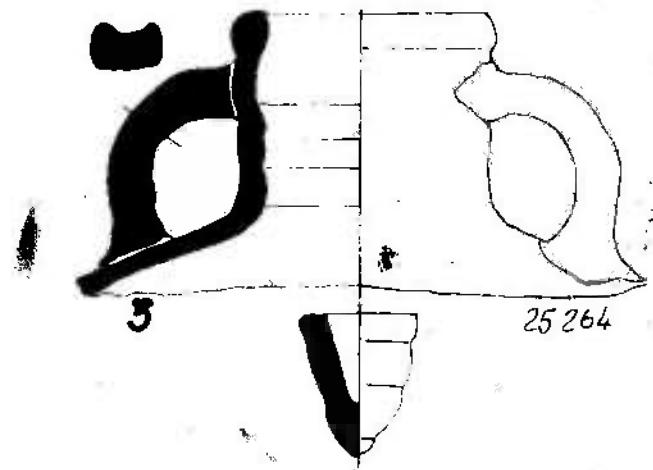
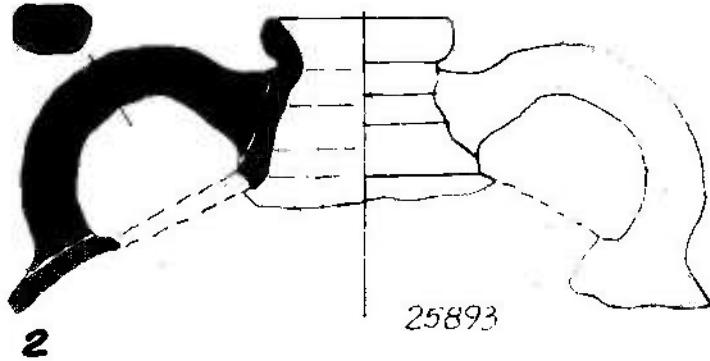
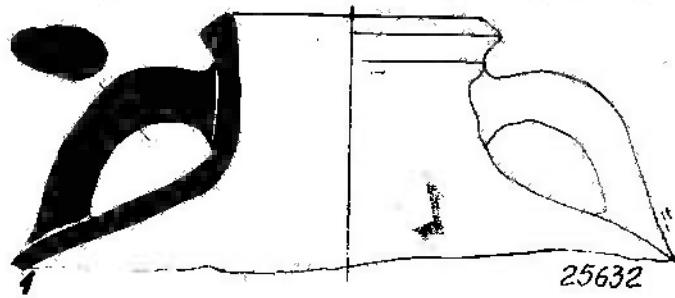
29. AMPHORAE (1:3).

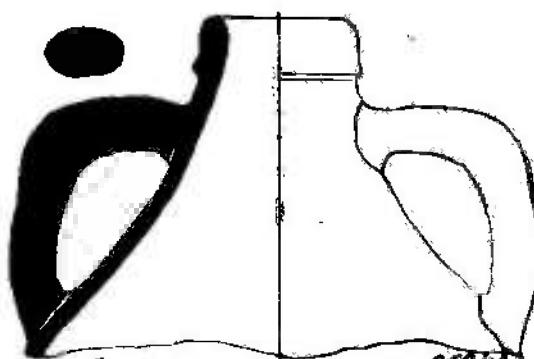
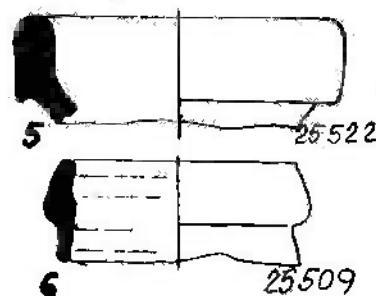
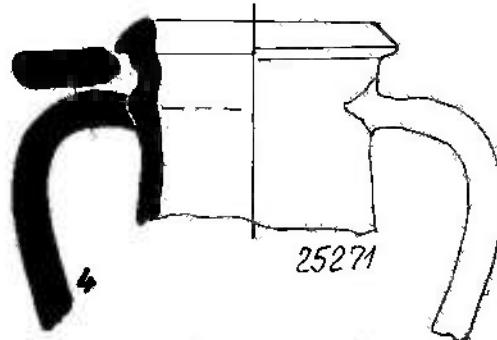
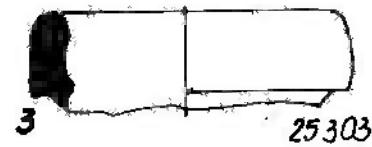
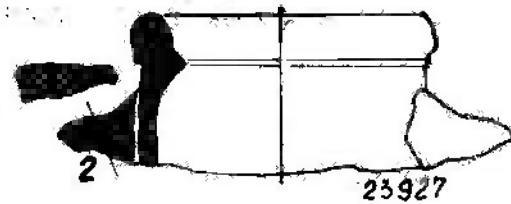
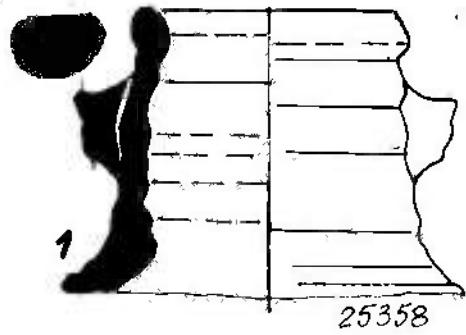
30. AMPHORE (1:3).

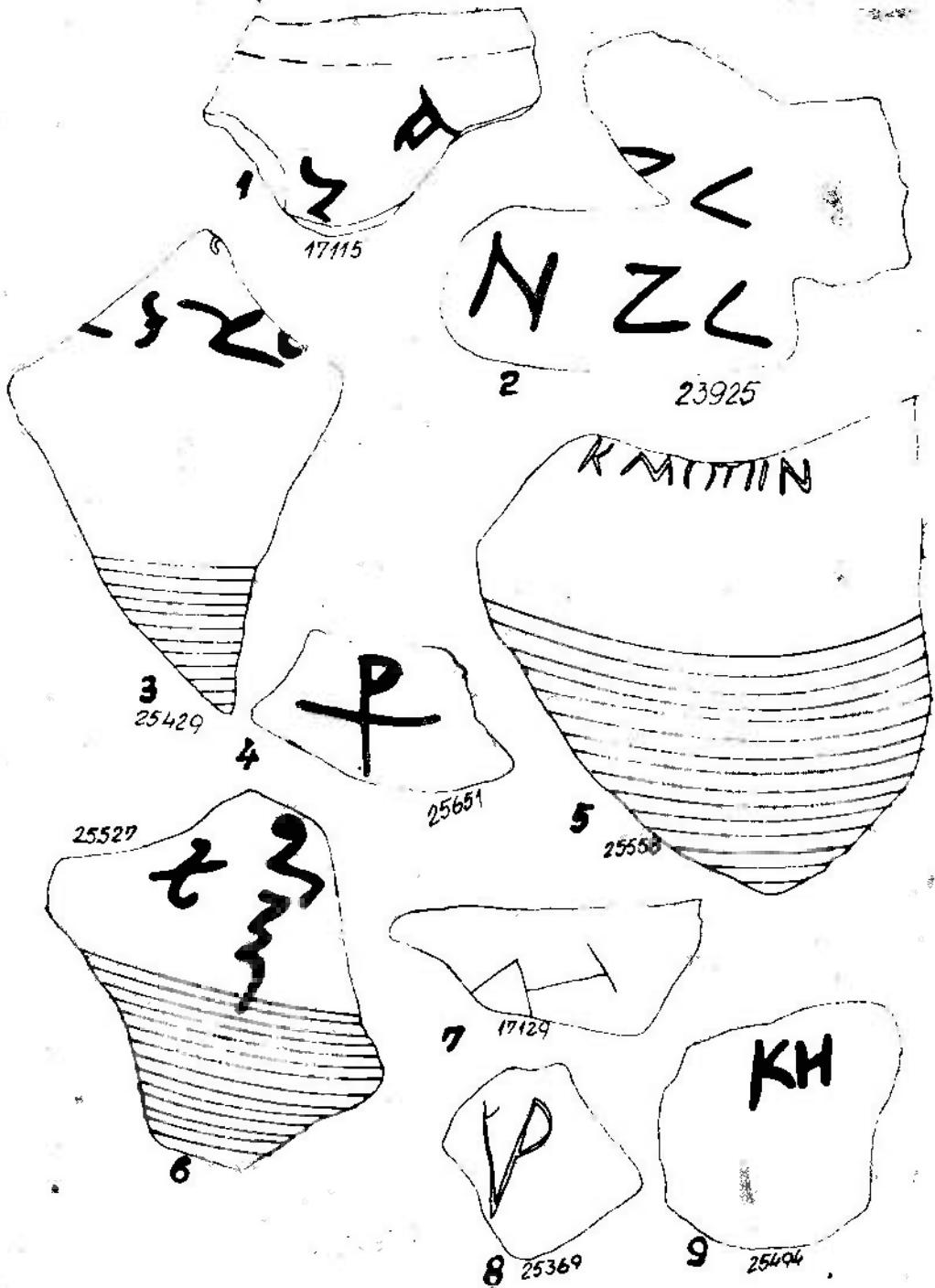
SI. AMPORI (1:3).

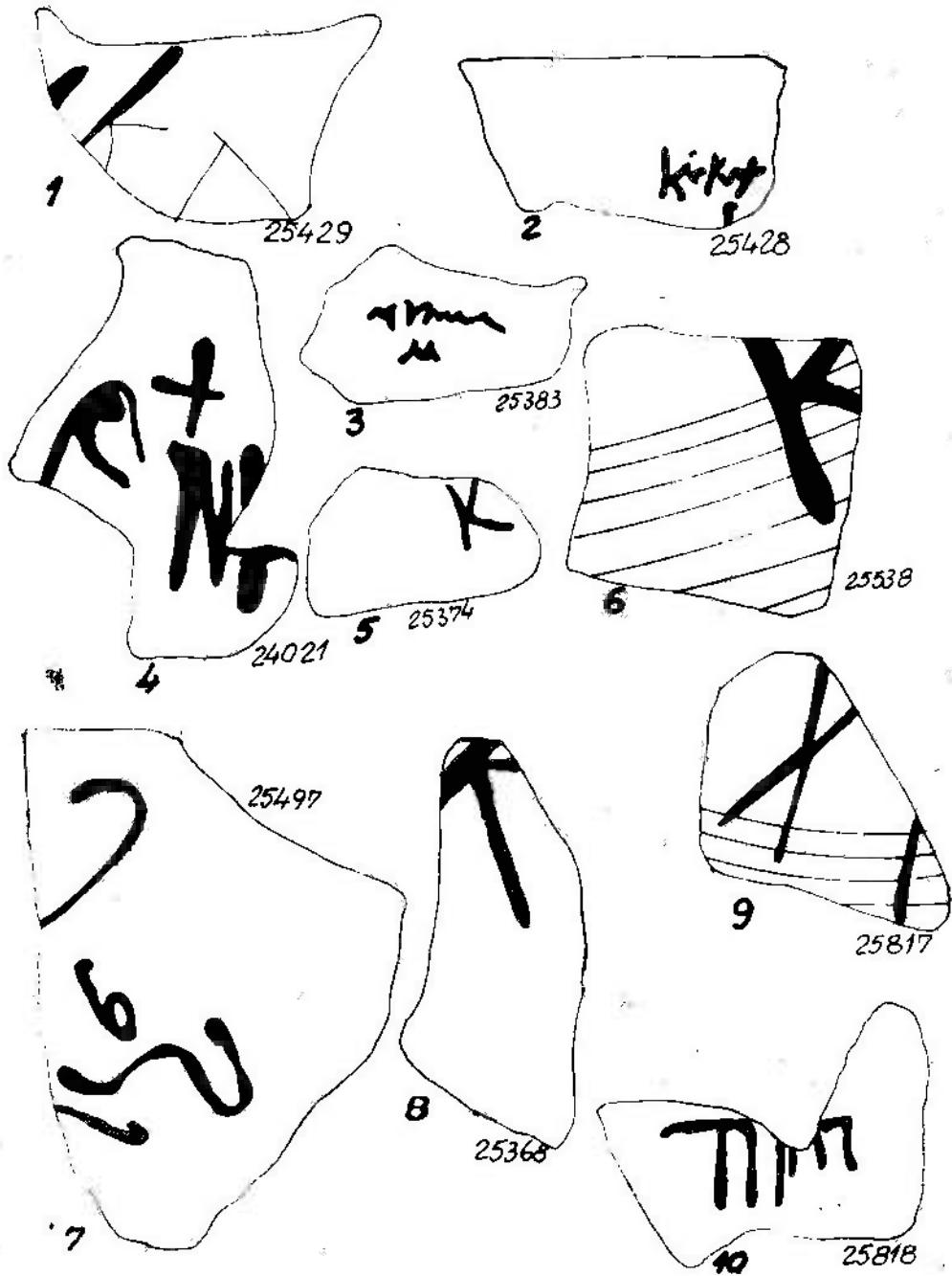
32. AMPHORE (1:8).

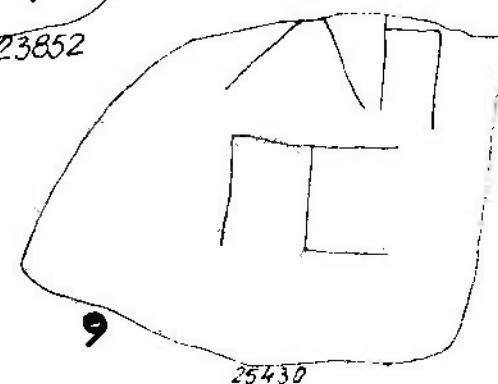
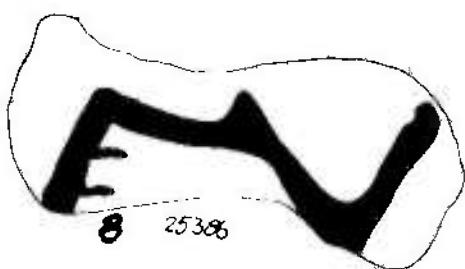
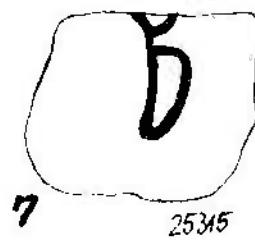
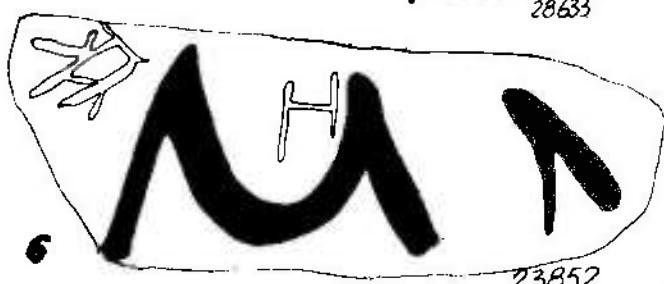
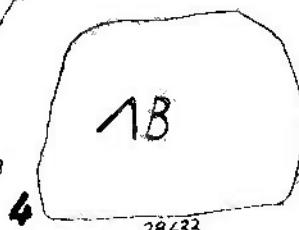
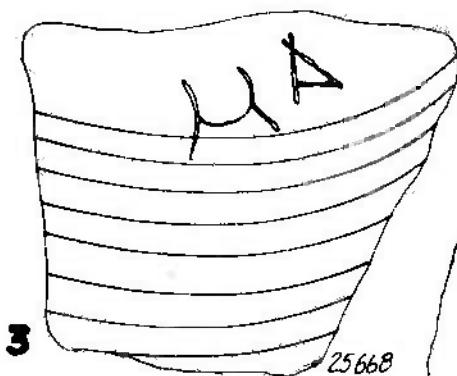
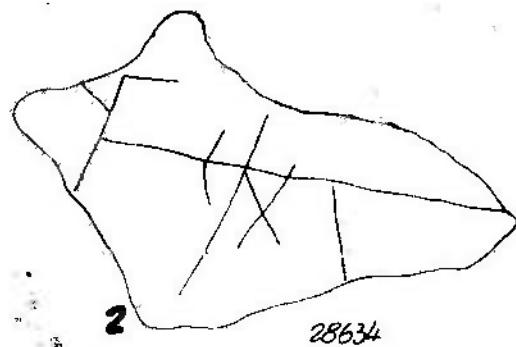
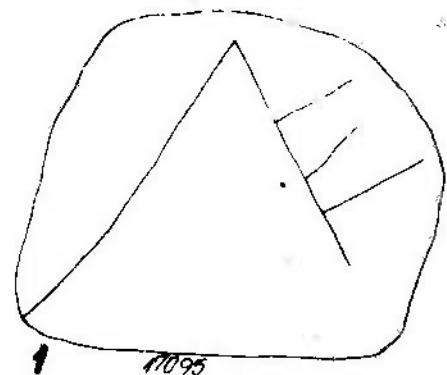
33. AMPHORE (1:3).

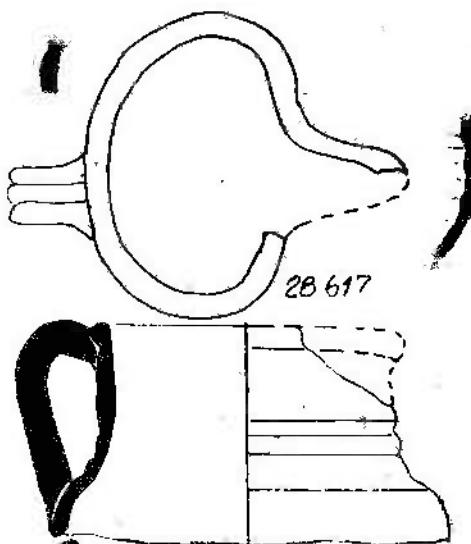
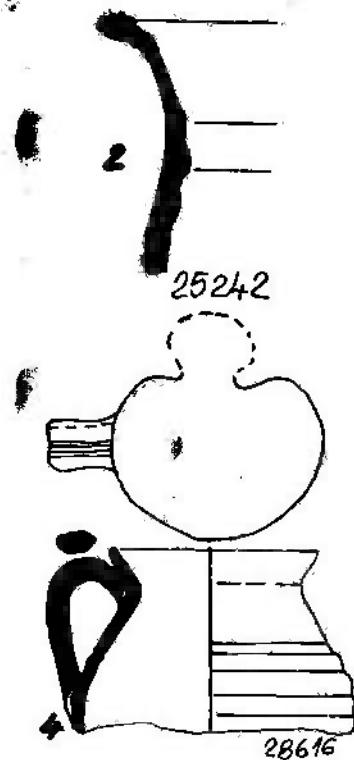
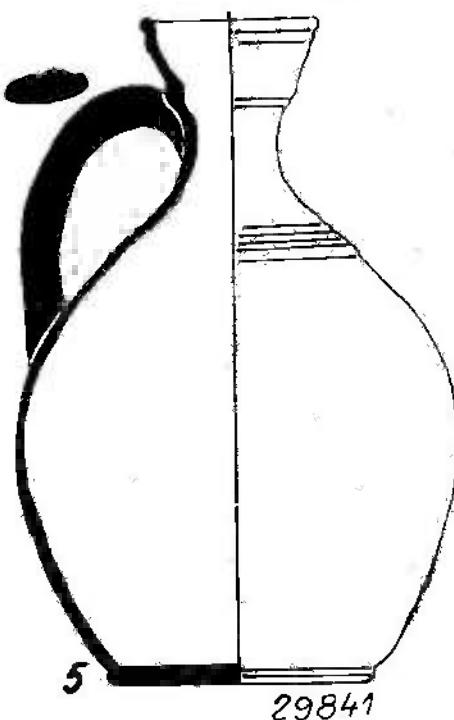
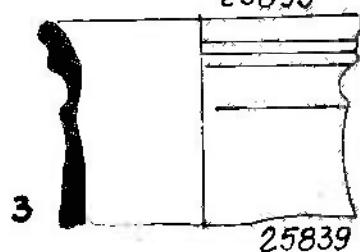
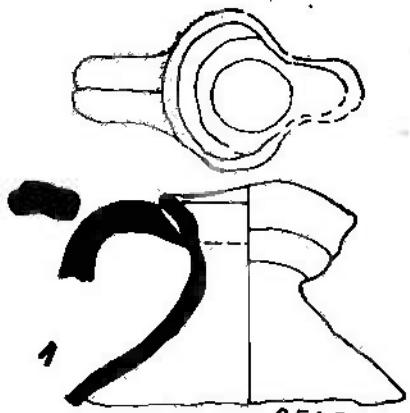
84. AMFORE: DIPINTI SI GRAFFITI (1:8)

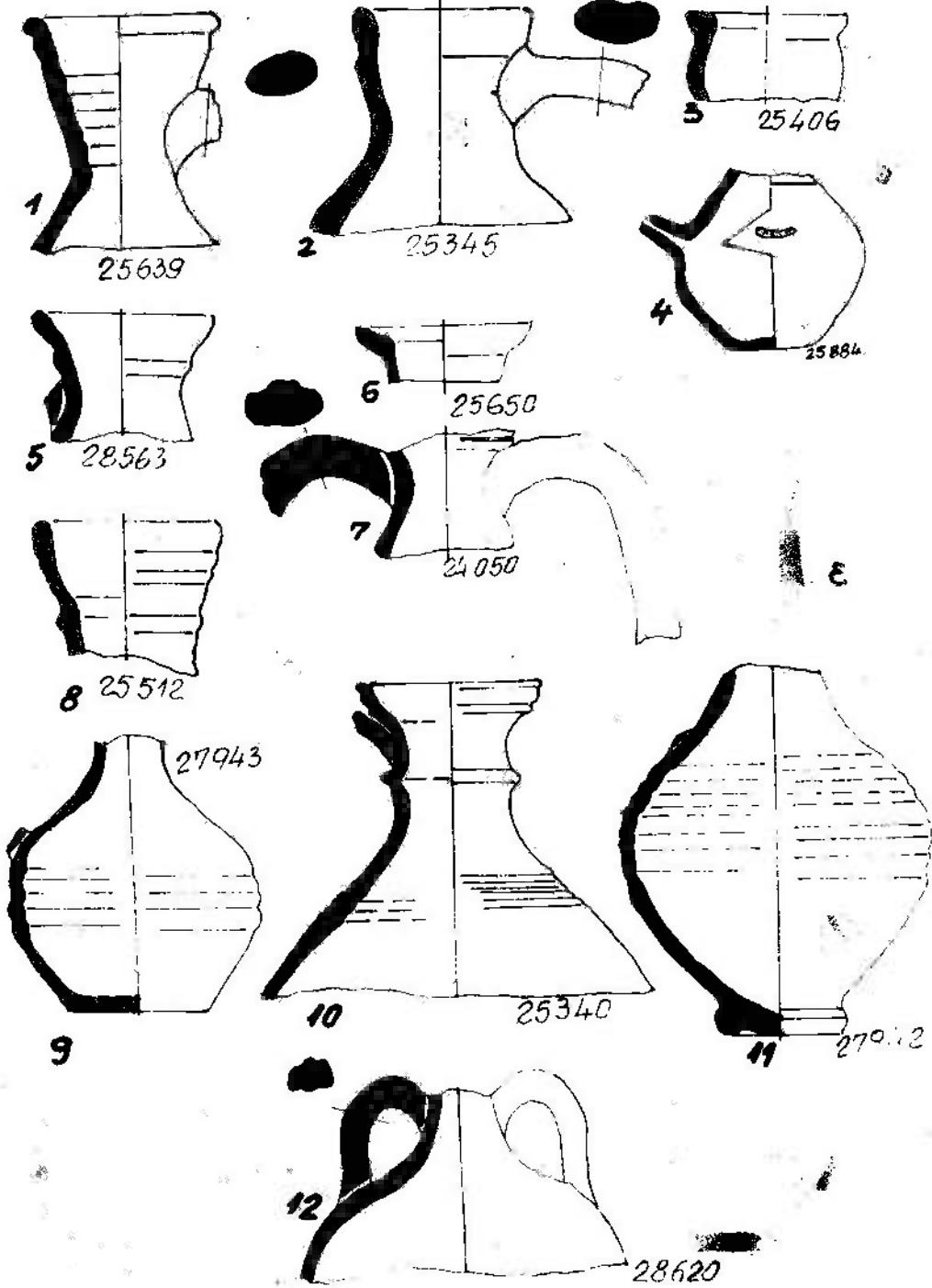
35. AMFORE: .DIPINTI ŞI GRAFFITI (12)

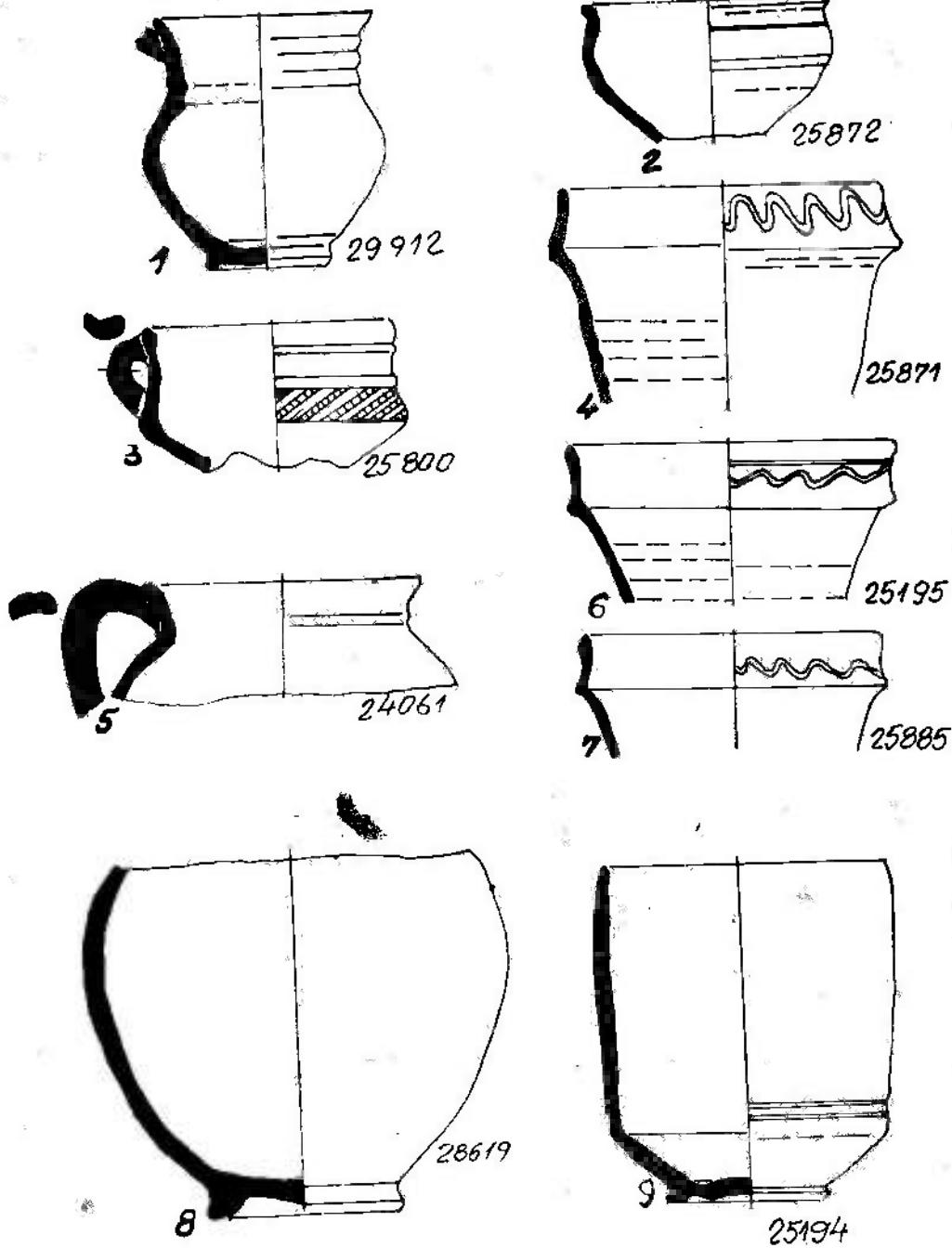
36. AMFORE: DIPINTI SI GRAFFITI (1:2).

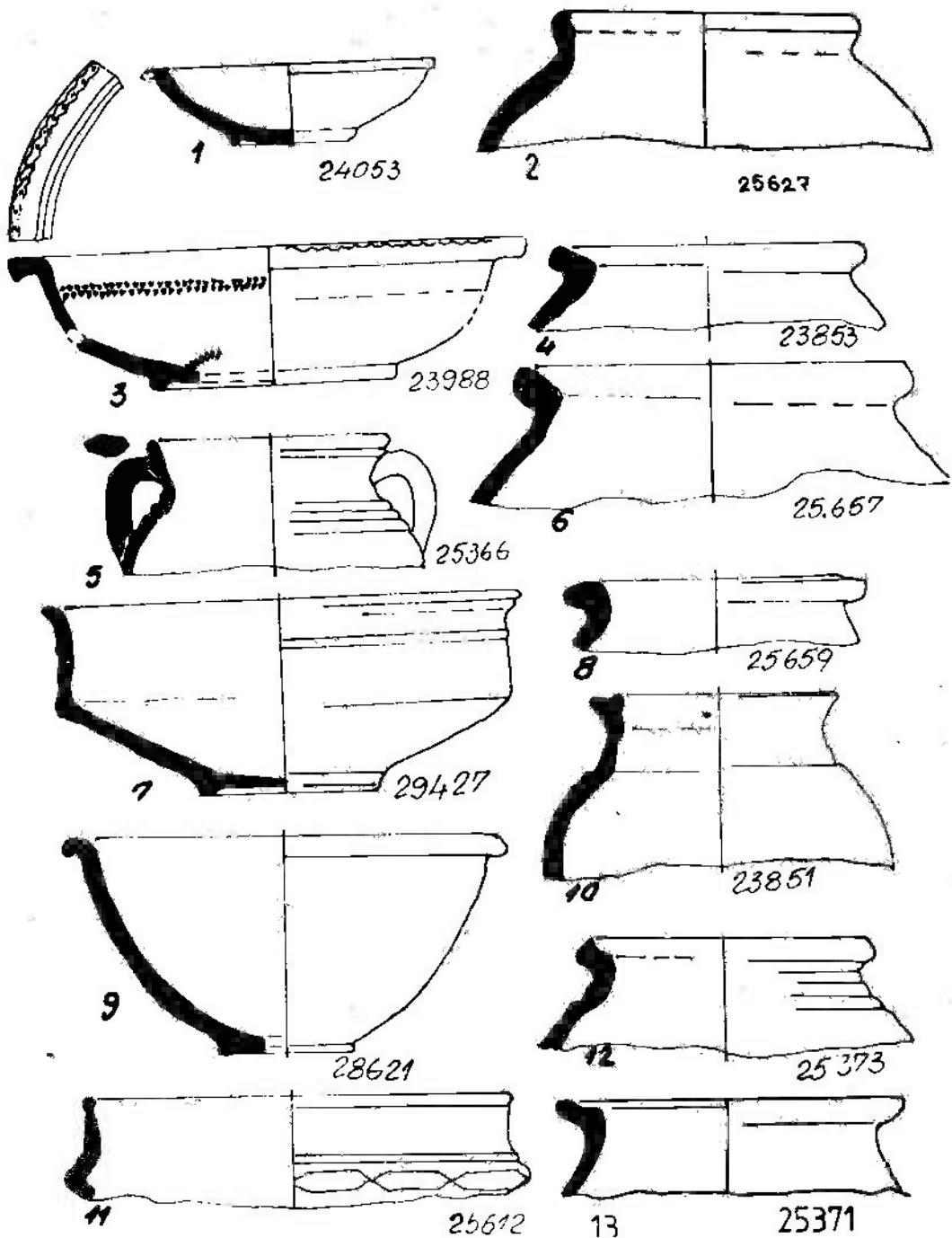
87. VESSELĂ DE BĂUT (1:8)

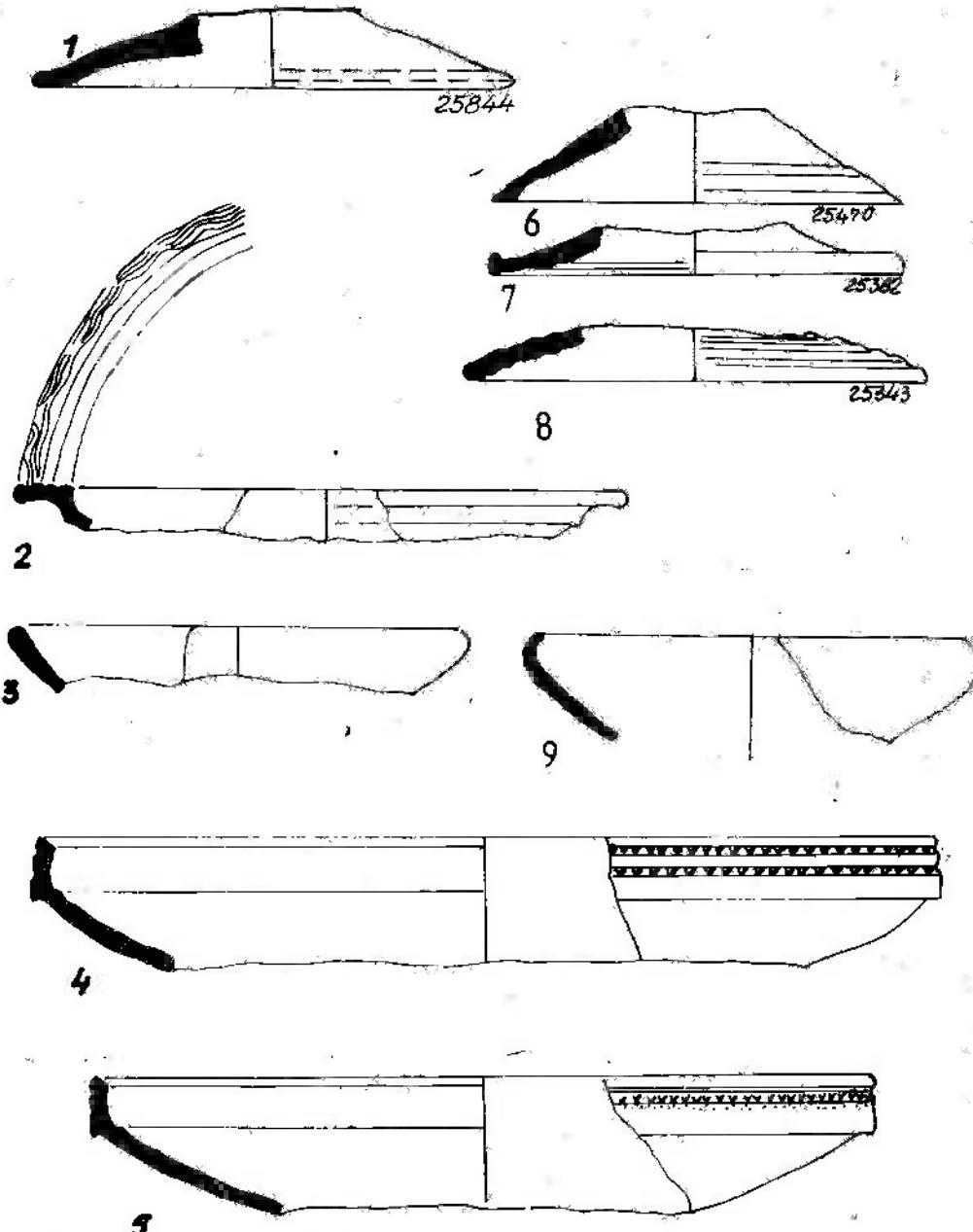
38. VESSELĂ DE BĂUT (1.3).

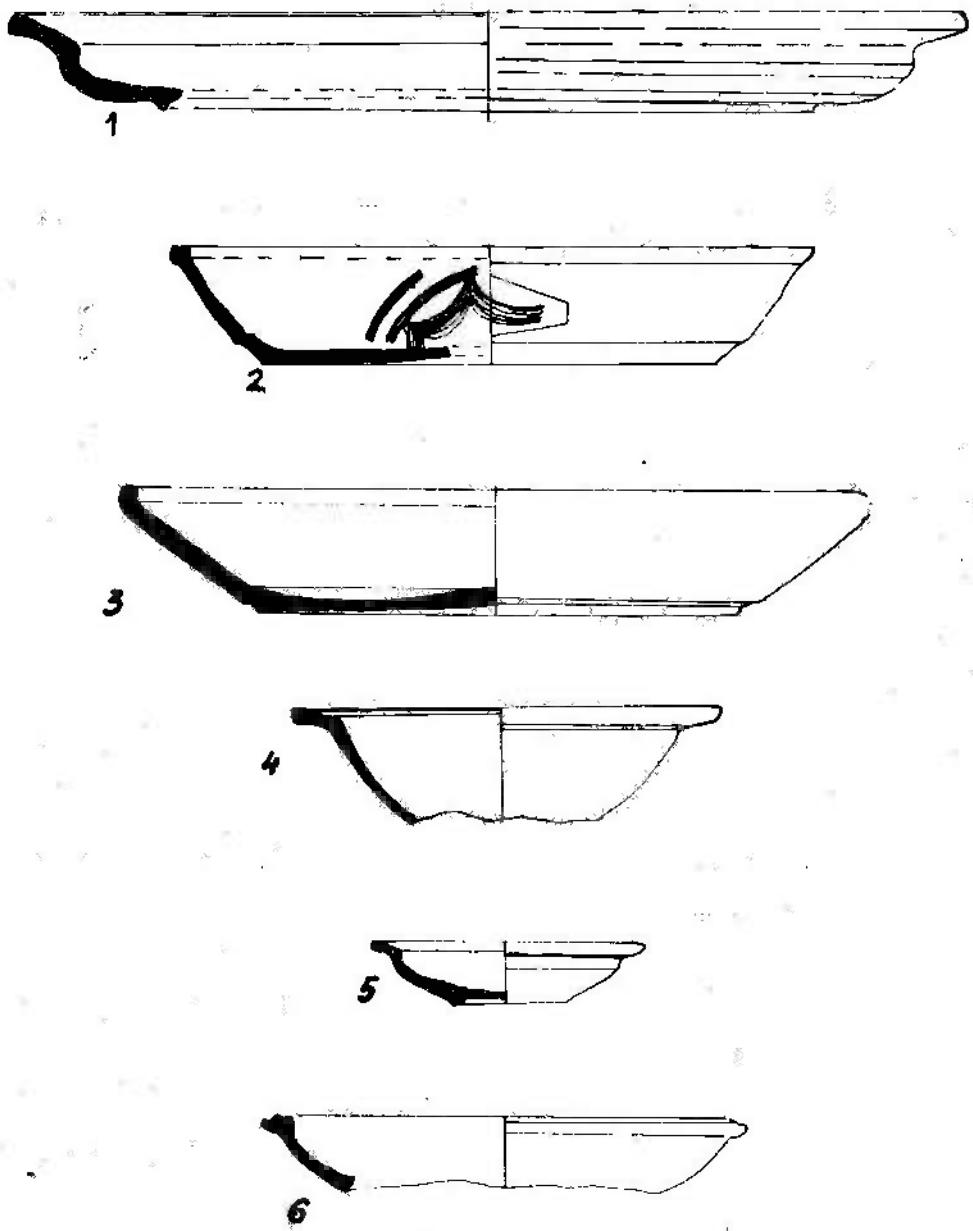
38. VESELĂ DE RAUT (1:3).

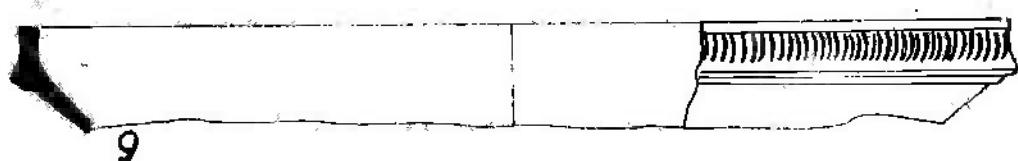
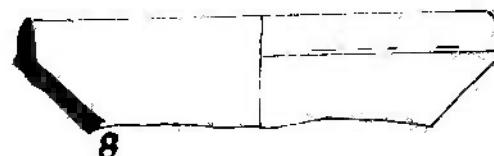
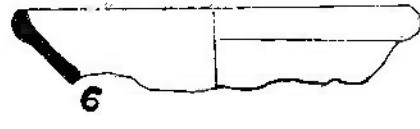
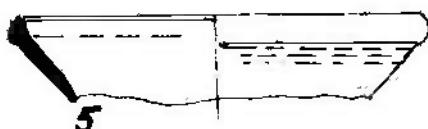
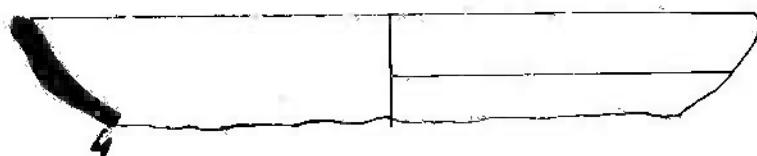
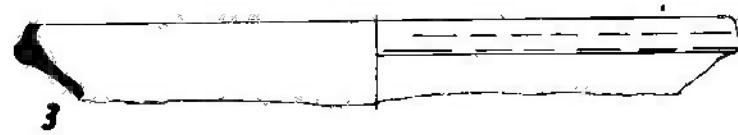
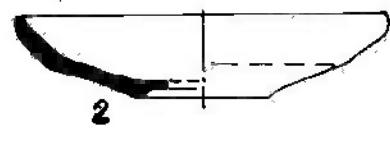
40. VESELĂ DE MASĂ: 1, 3, 5, 7, 9, 11; VESELĂ DE BUCĂTARIE: 2, 4, 6, 8, 10, 12, 13 (1:3).

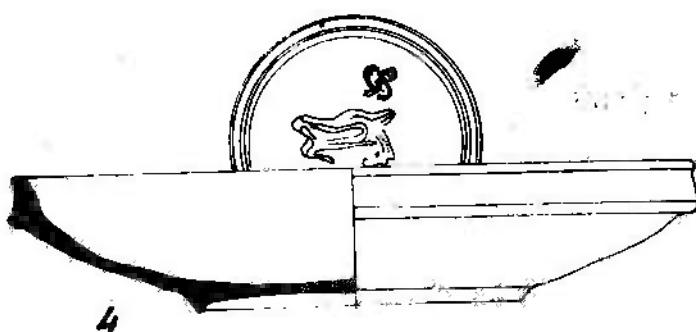
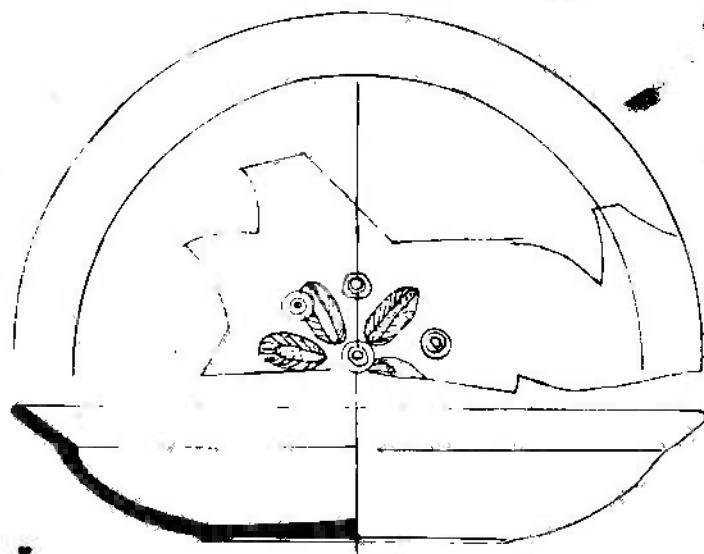
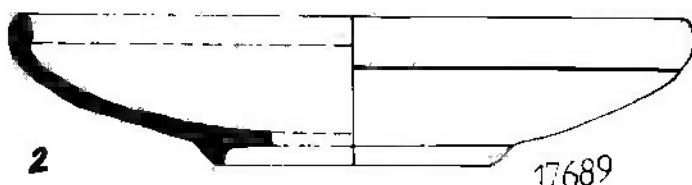
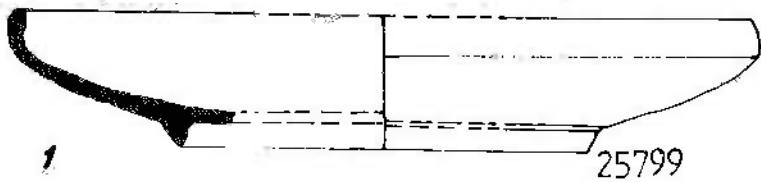
41. CAPACE: 1, 6-8; VESELĂ DE MASĂ (CNIDIANĂ?) (1:8).

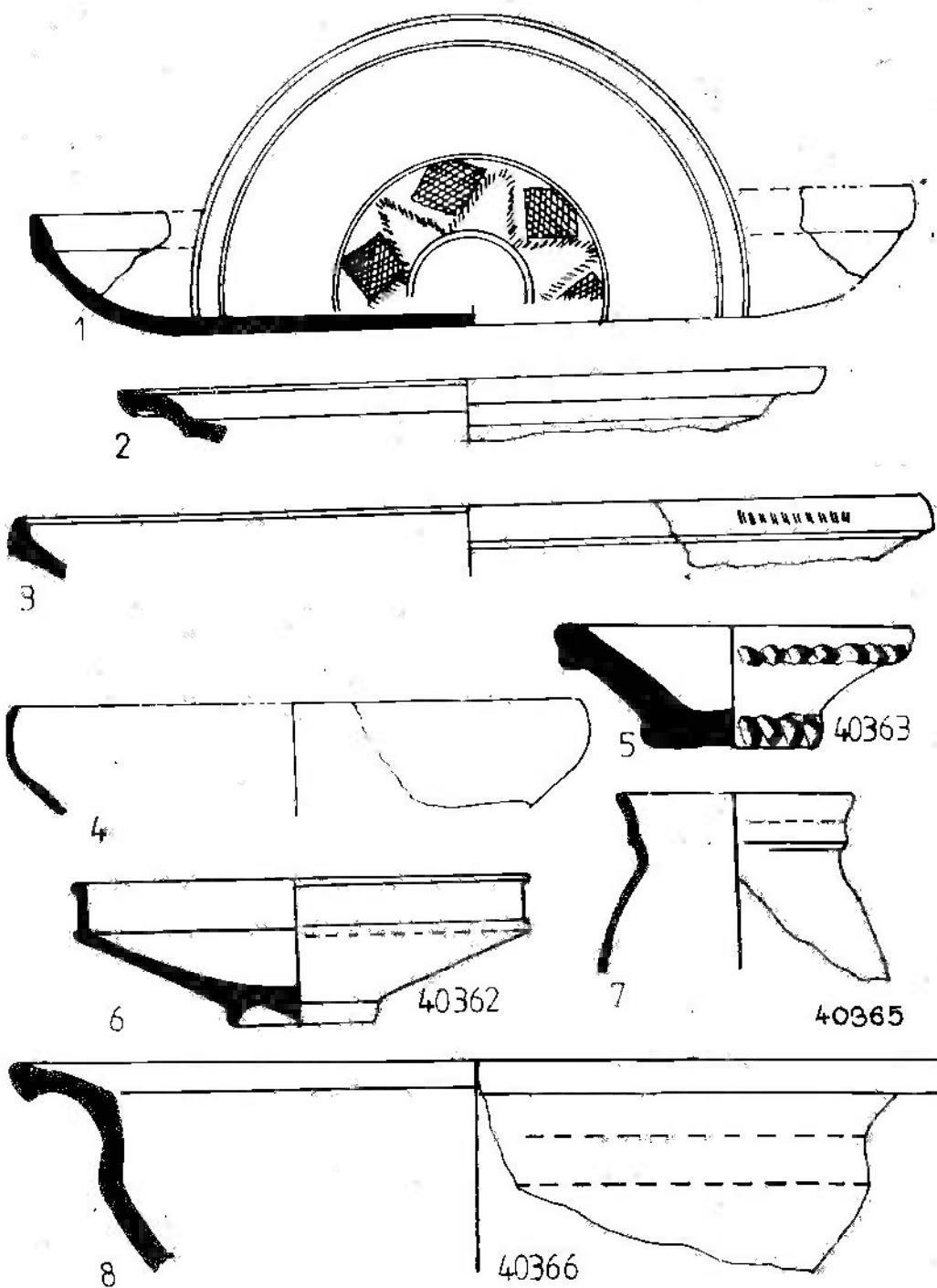
42. VESSELĂ DE MASĂ (PONTICĂ) (1:8).

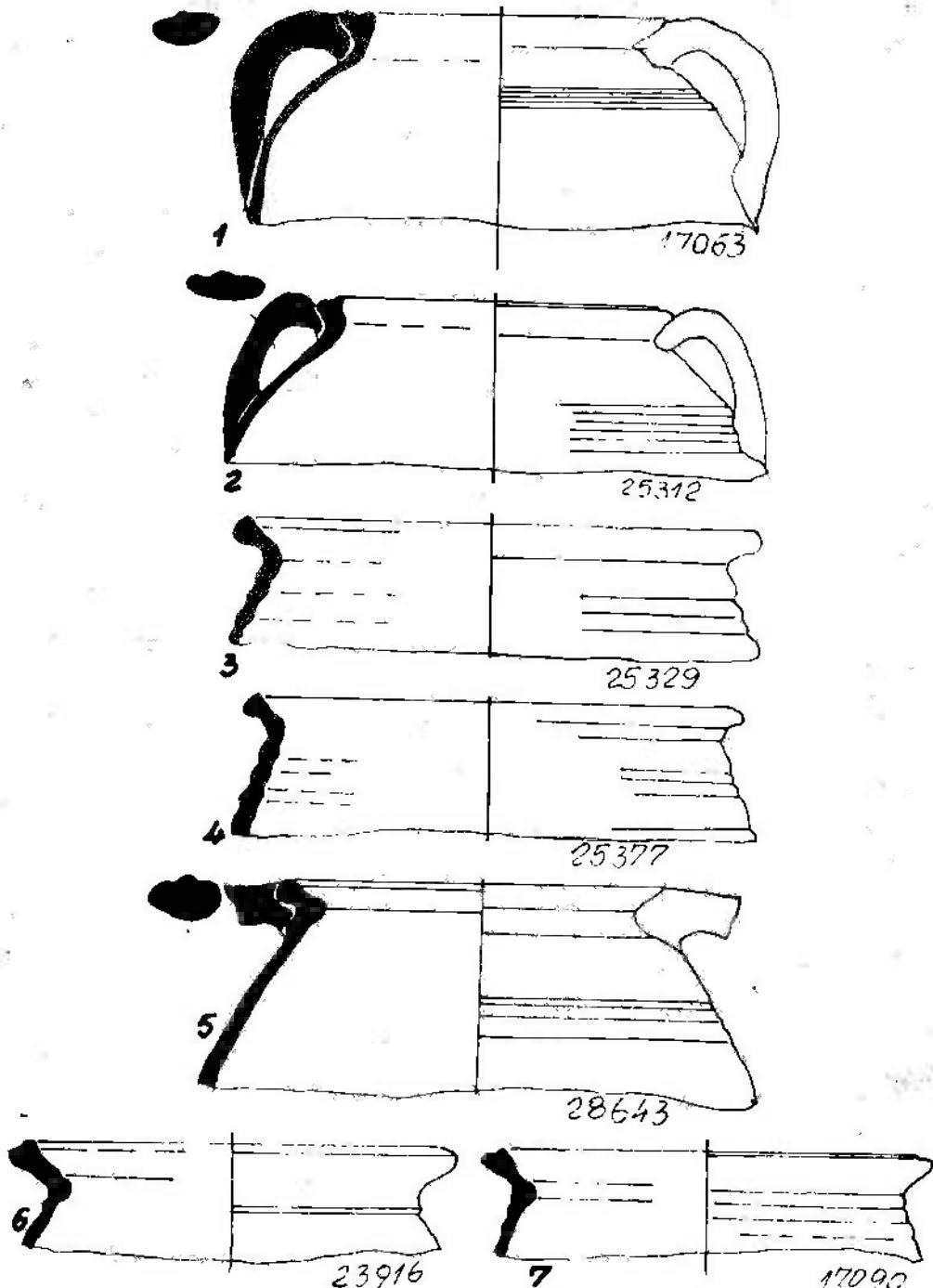
43. VESELĂ DE MASĂ (MICROASIATICĂ) (1:3).

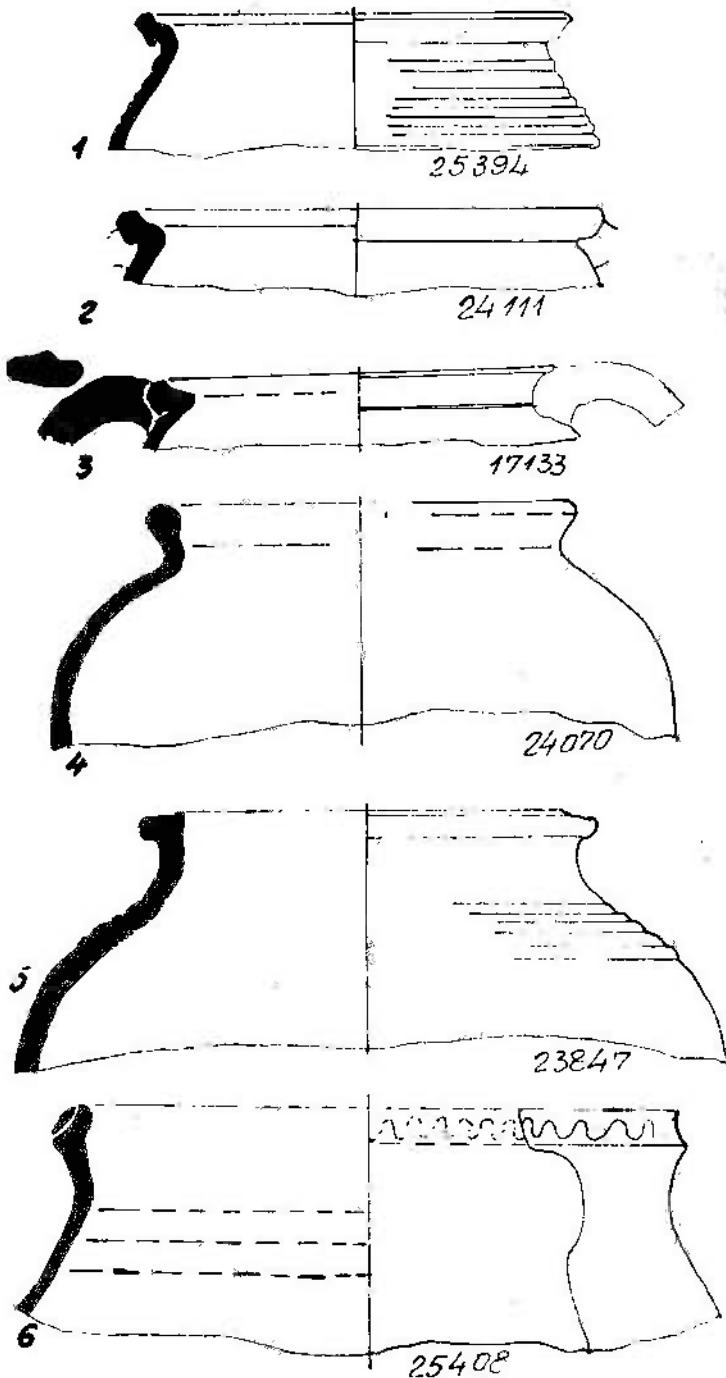
44. VESELĂ DE MASĂ (MICROASIATICĂ) (1:3)

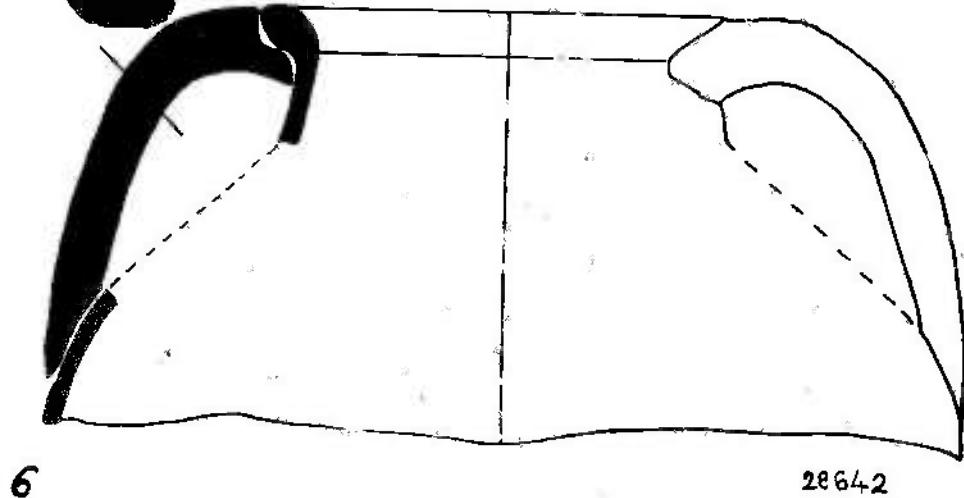
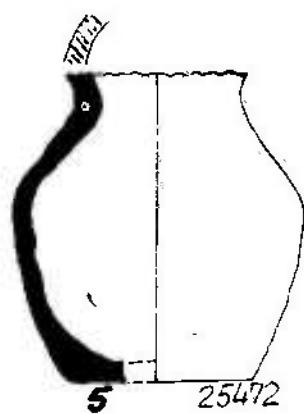
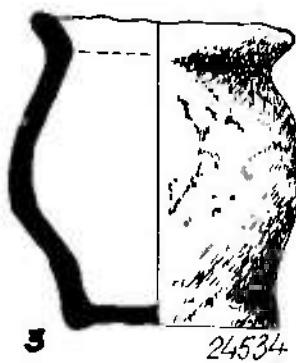
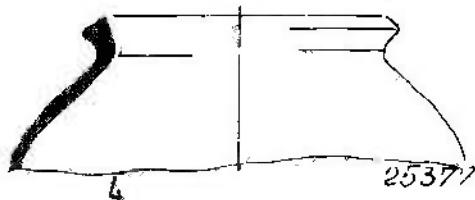
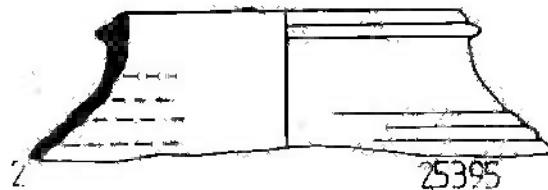
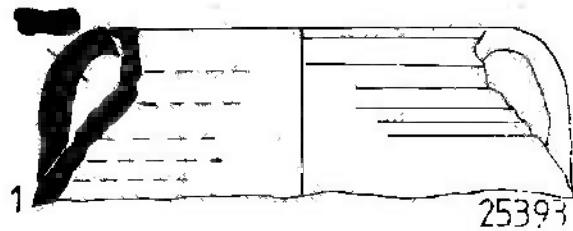
45. 1-4 VESELĂ DE MASĂ (NORD AFRICANĂ) (1.3).

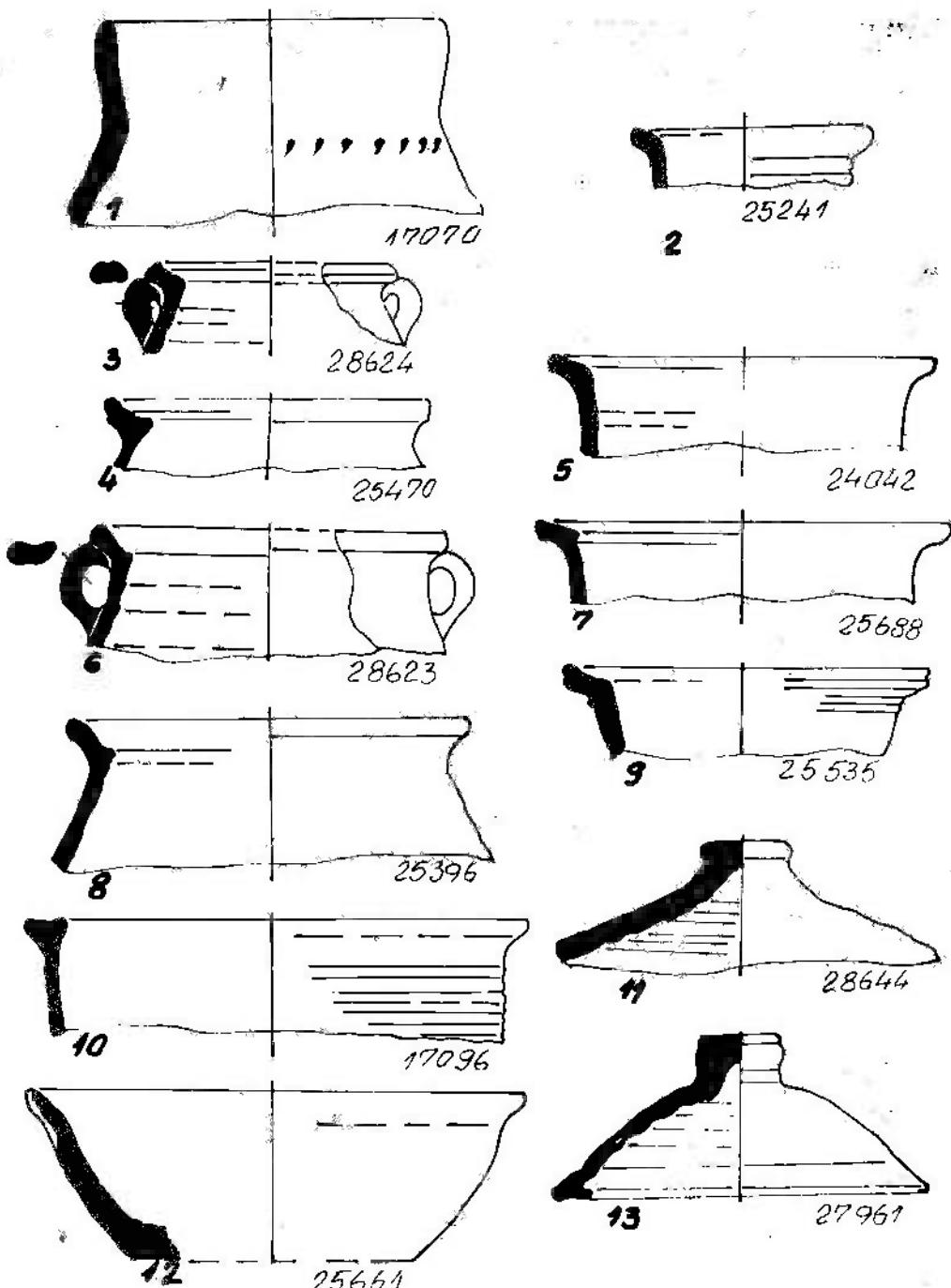
46. VESELĂ DE BUCĂTARIE (1:3).

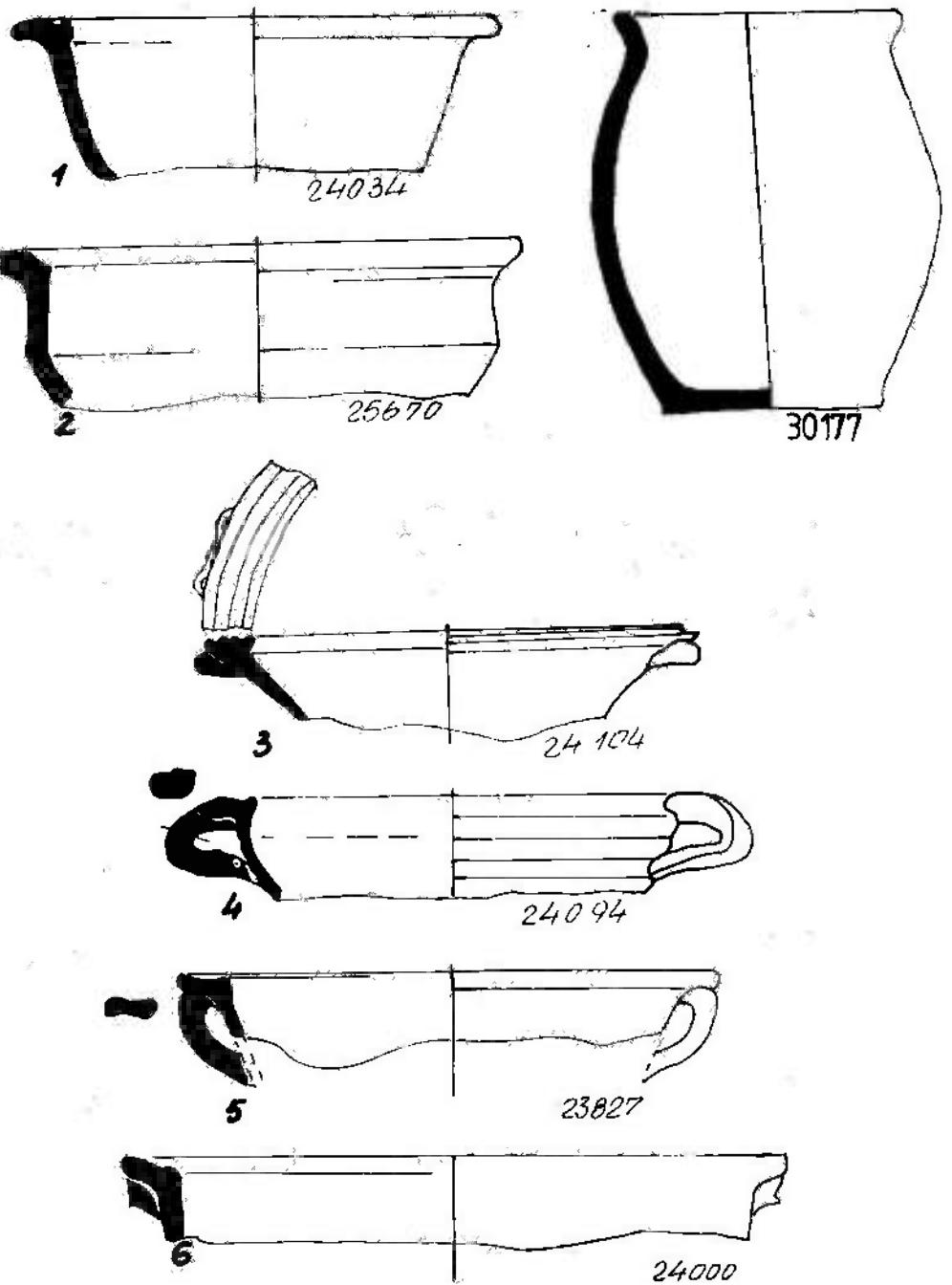
47. VESELĂ DE BUCĂTARIE (1:3)

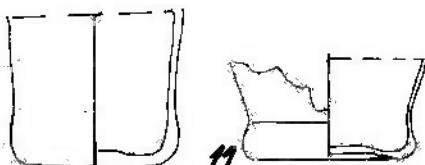
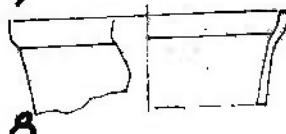
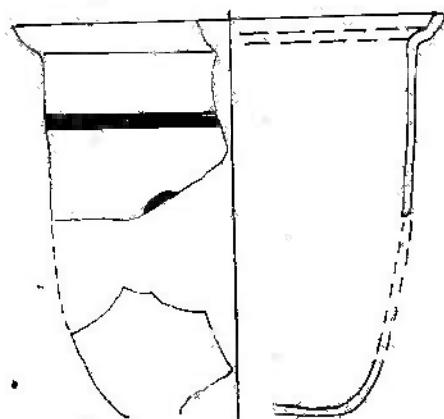
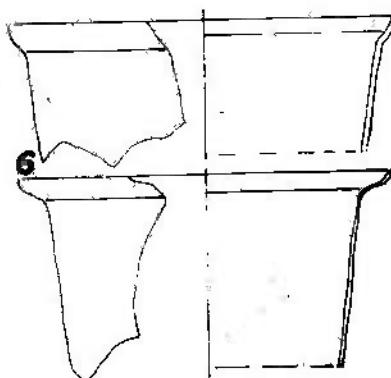
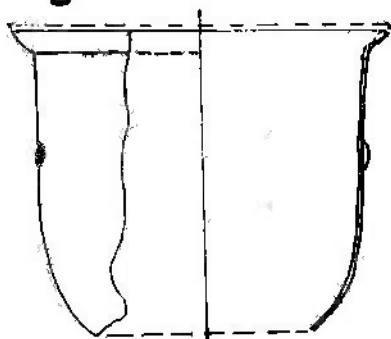
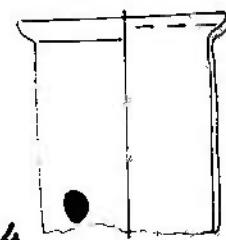
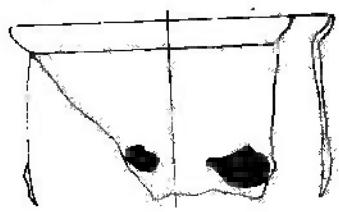
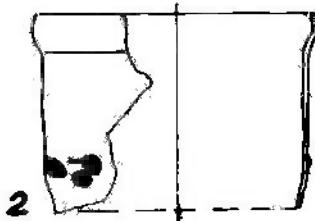
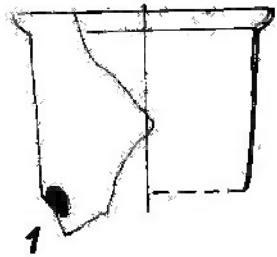
48. VESELĂ DE BUCĂTARIE. (1:8)

49. VESELĂ DE BUCĂTĂRIE (13).

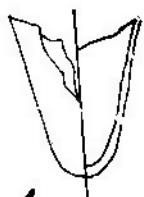
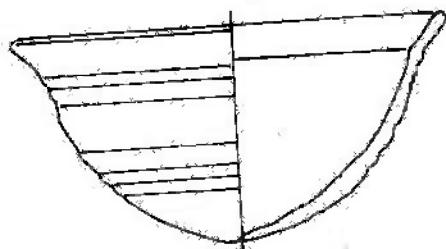
50. VESELĂ DE BUCĂTARIE (1:3)

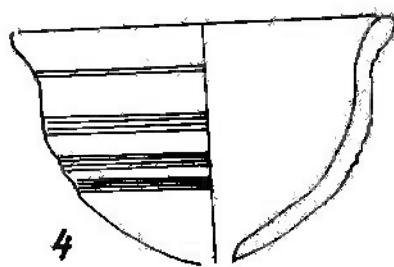
10

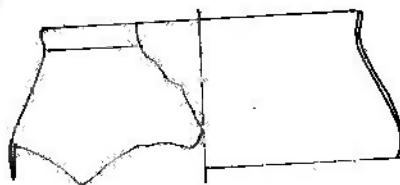
51. VESSELĂ DE BĂUT - STICLA (15)

2

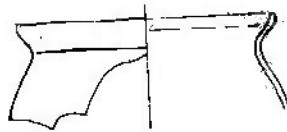

1

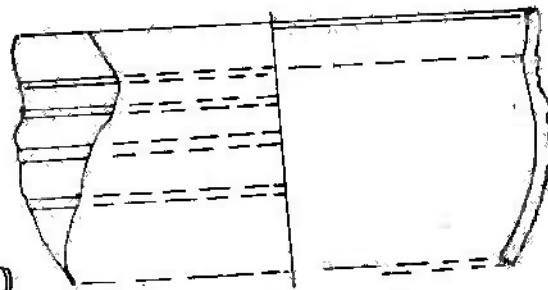

4

3

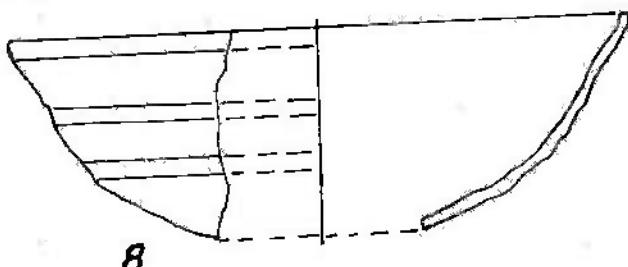
5

6

7

8

52. VESSELĂ DE BĂUT - STICLĂ (1:3)

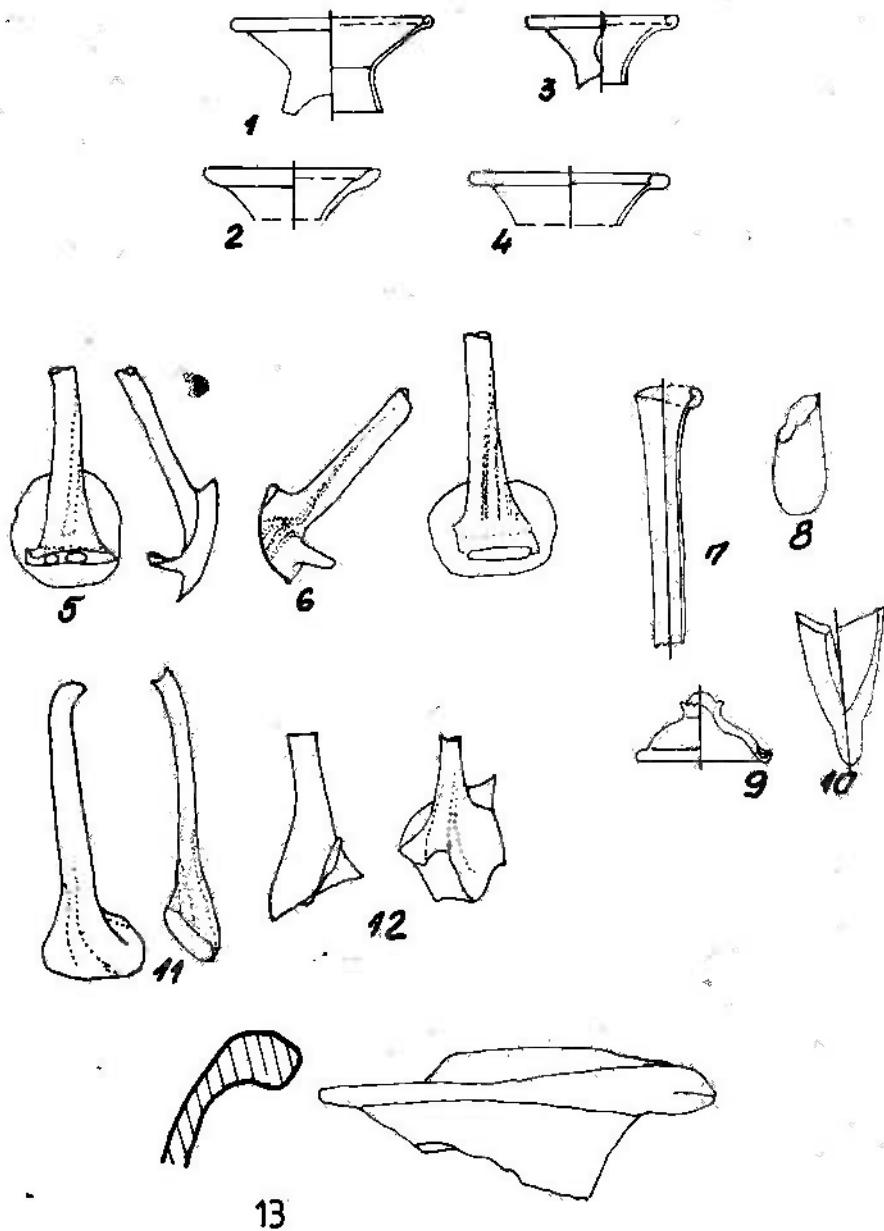
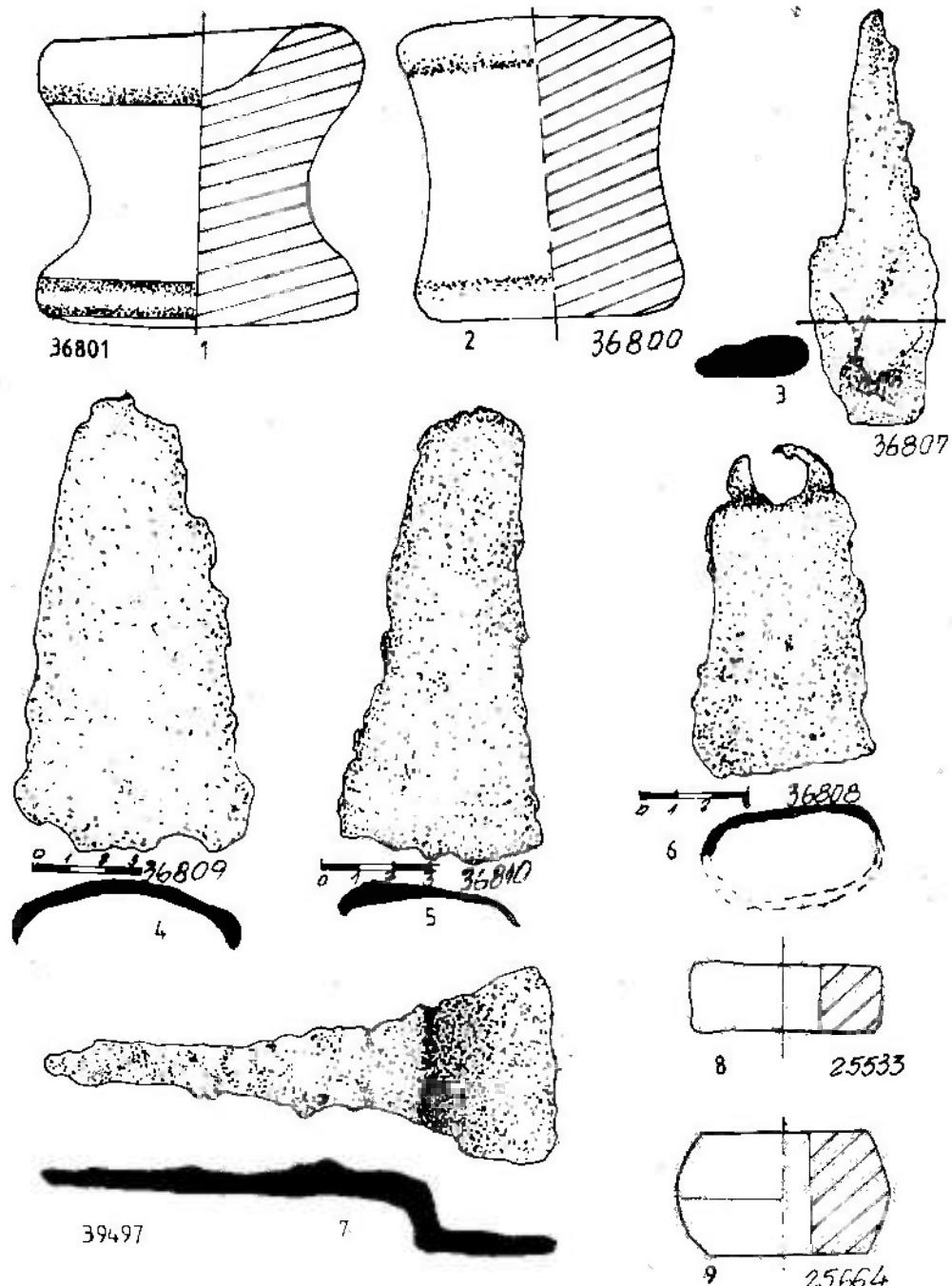
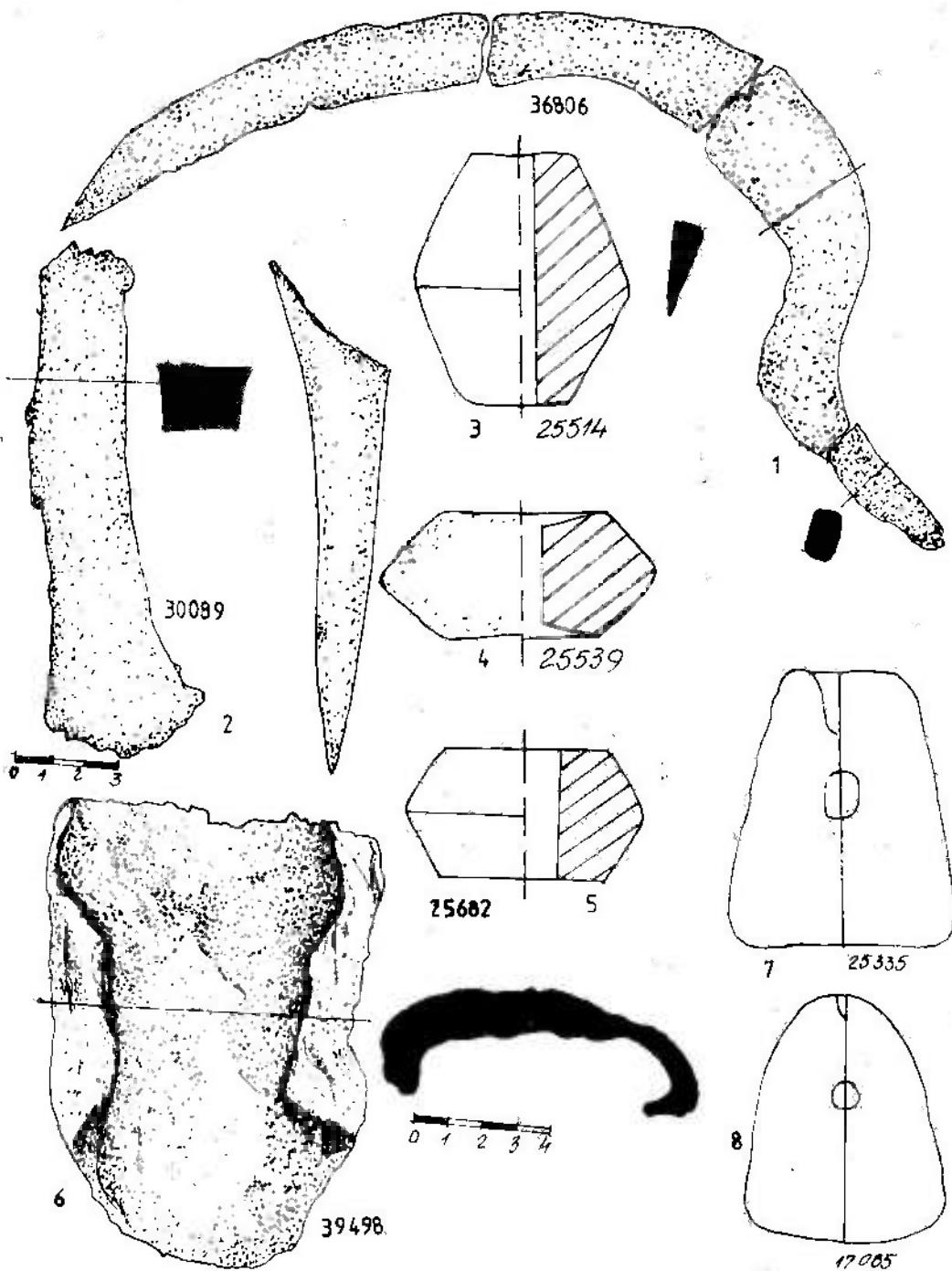

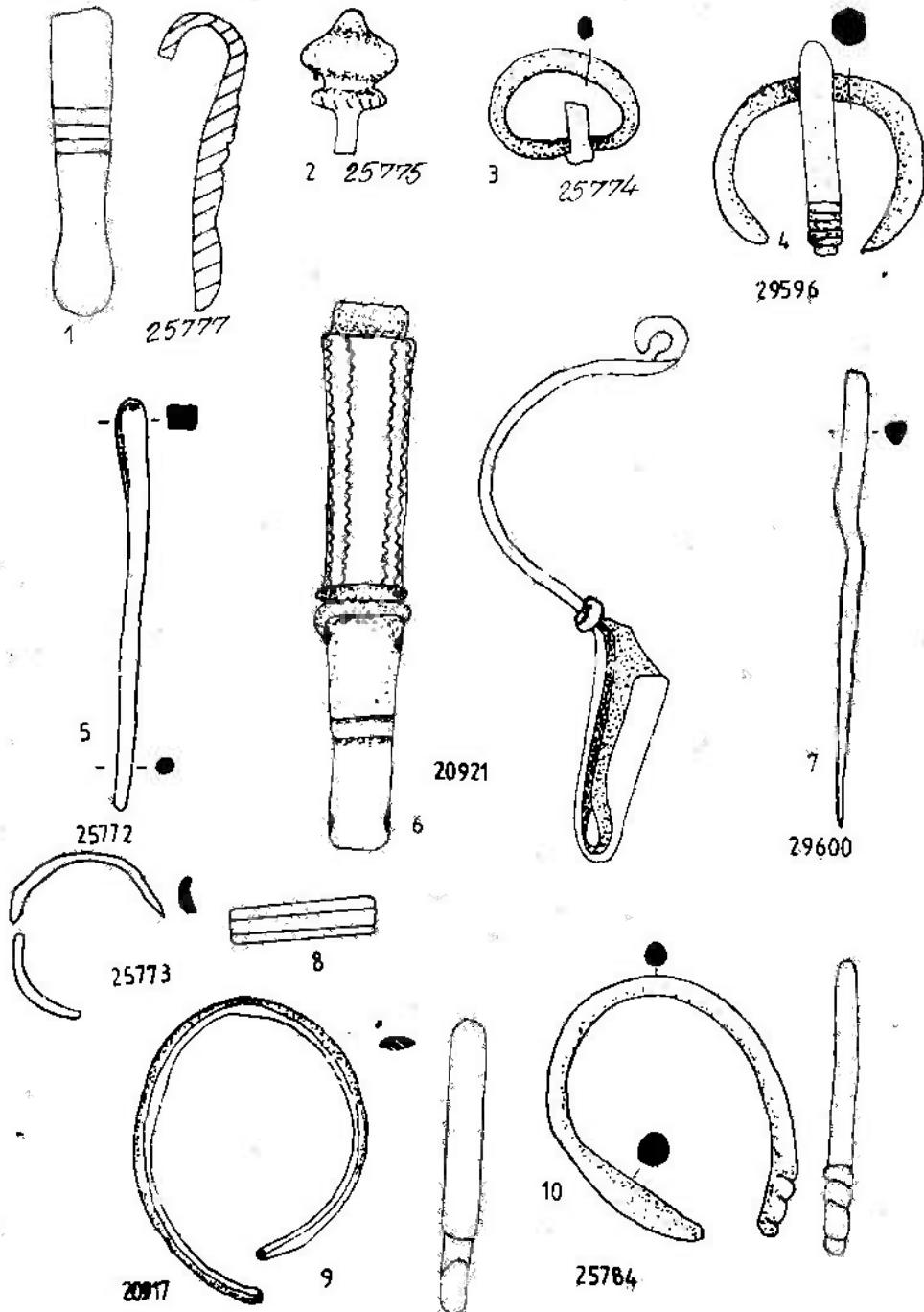
FIG. VESSELĂ DE BĂUT - STICLĂ (1:8).

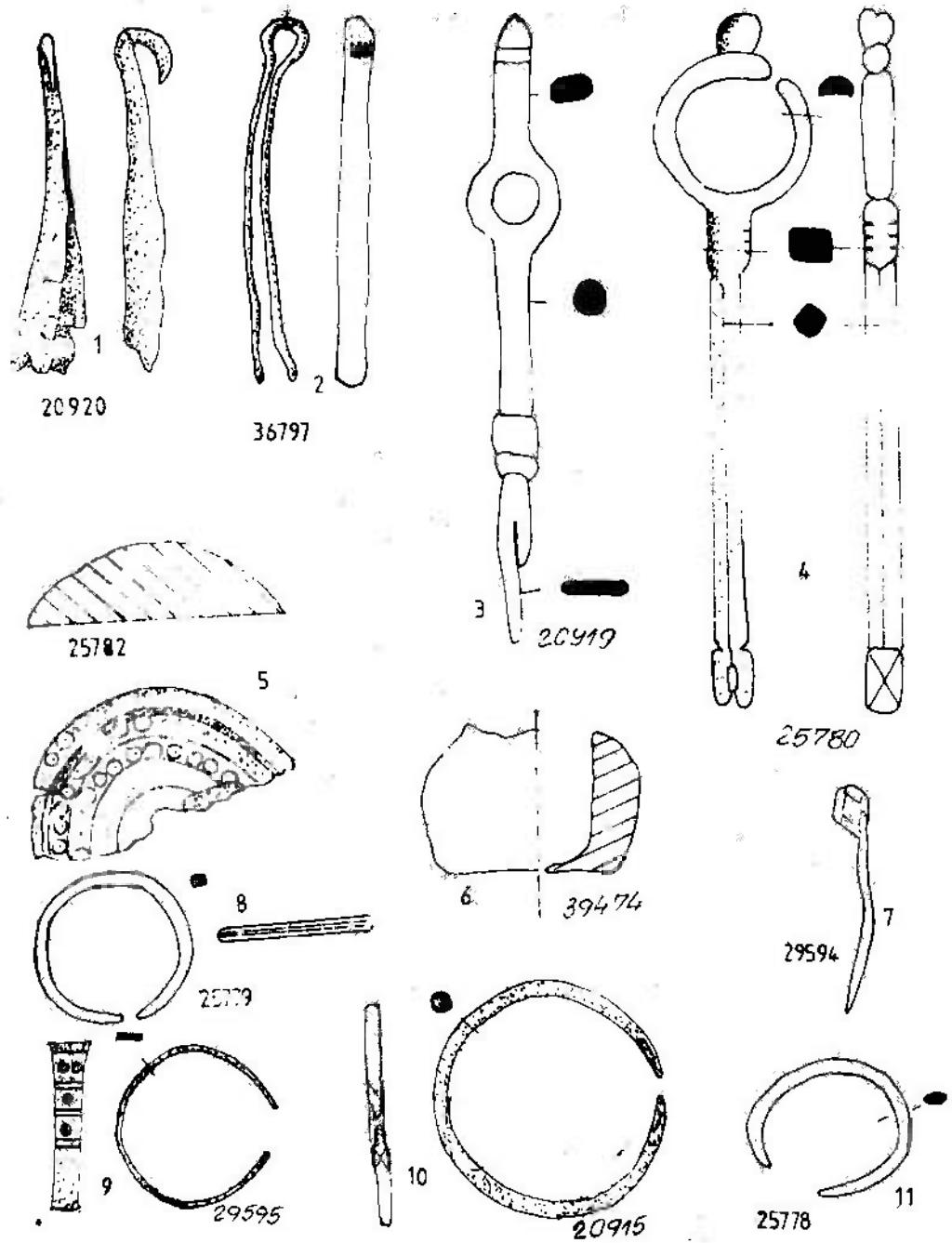
54. UNELTE: 1, 2, 8, 9 (1:1); 3, 4-7 (1:2);

55. UNELTE: 1, 2, 6-8 (1♂); 3-5 (1♀).

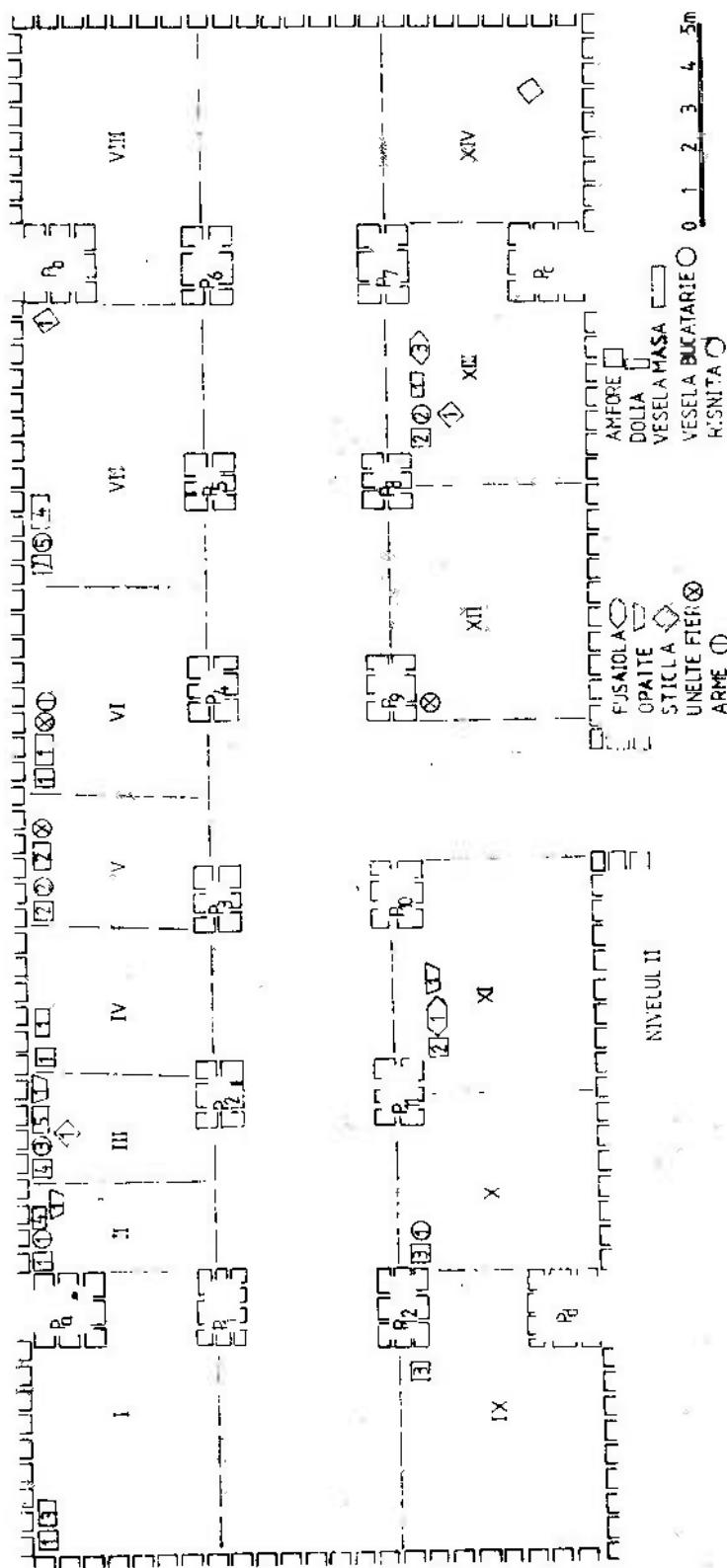

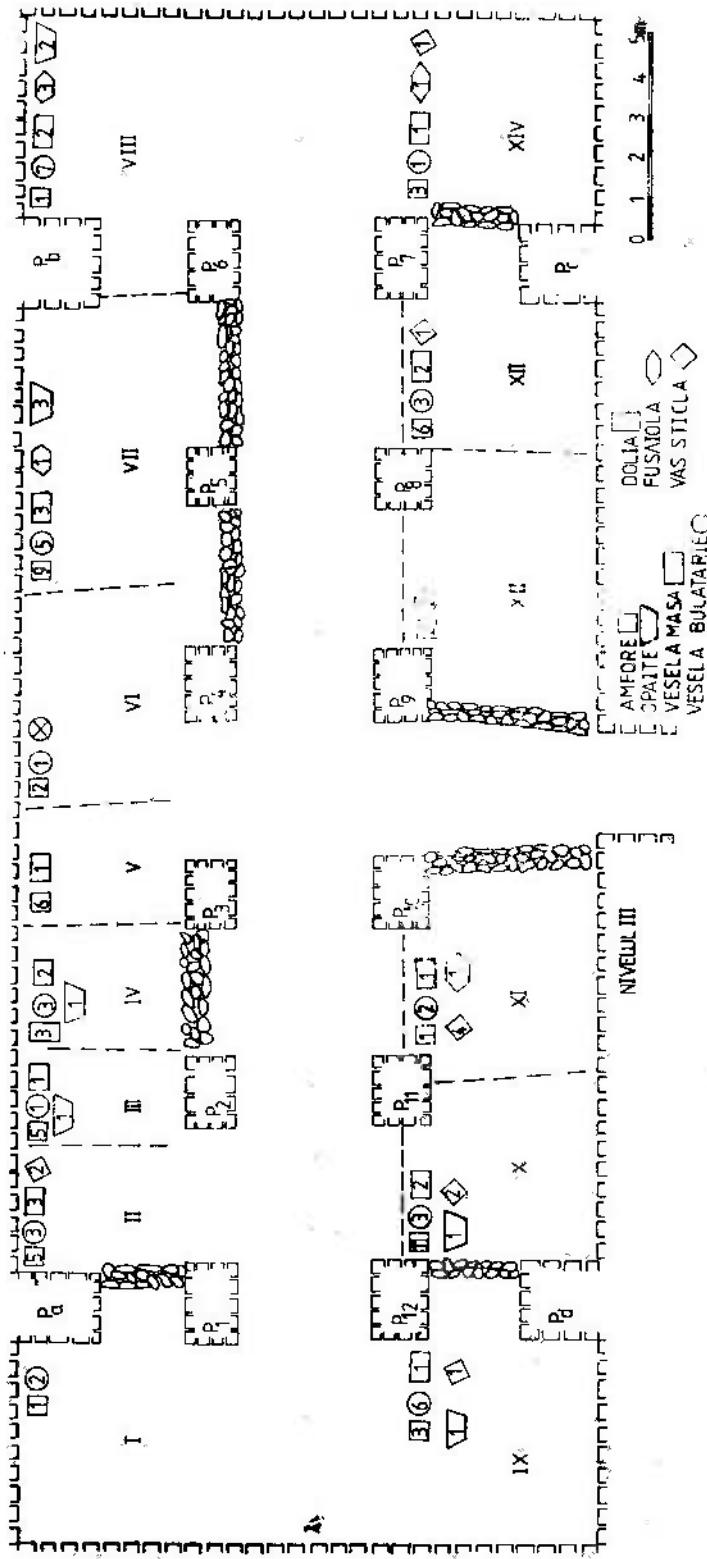
50. DESCOPÉRIRI MĂRUNTE (1:1).

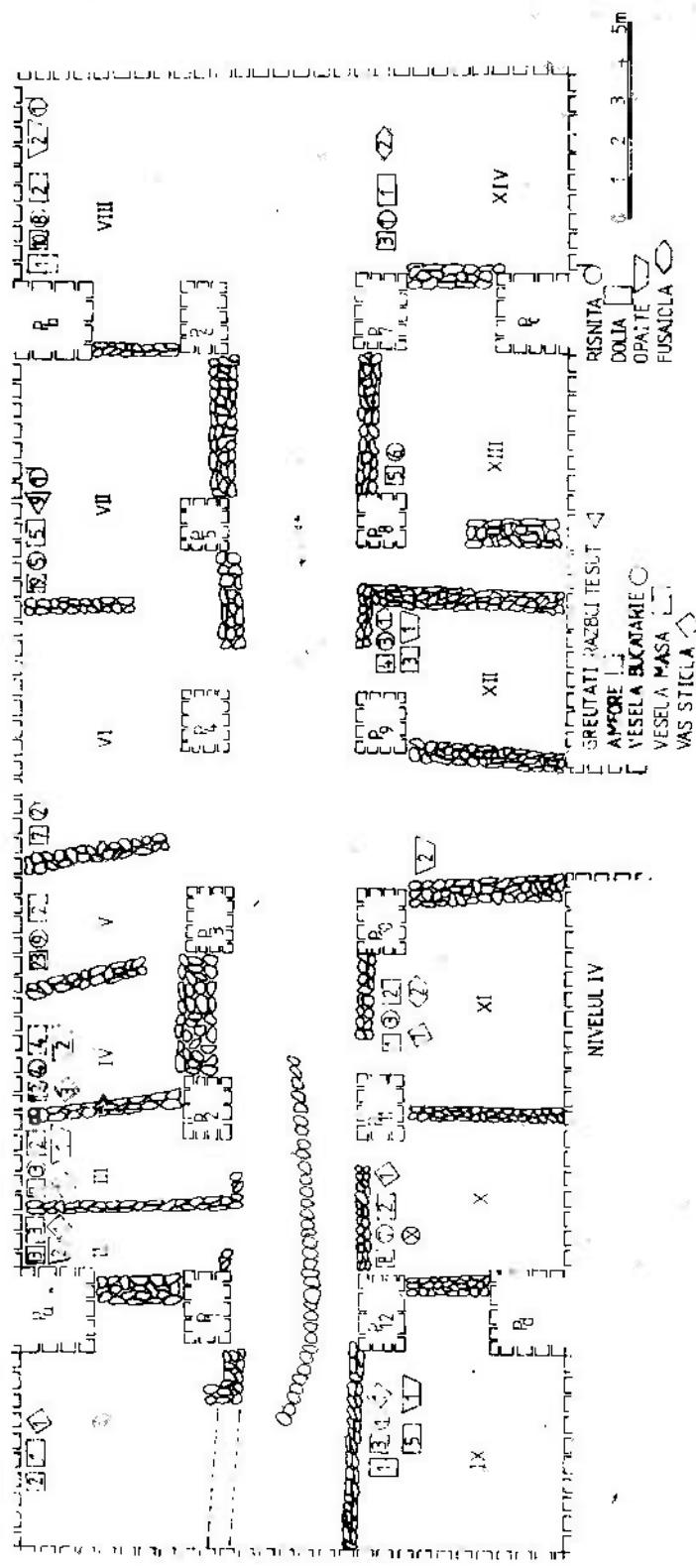

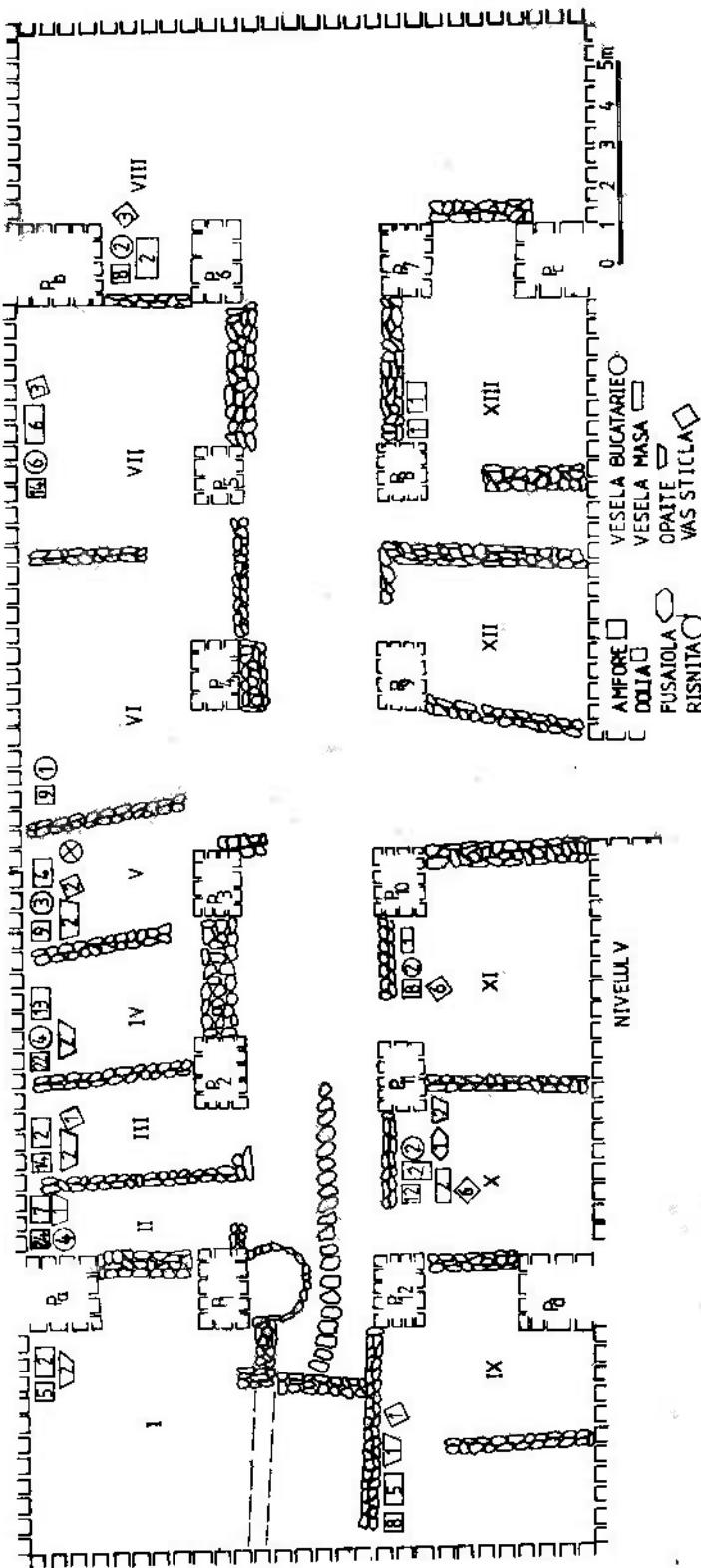
57. DESCOPERIRI MĂRUNTE (1:1).

56. AMPLASAREA DESCOPERIRILOR ARHEOLOGICE ÎN CADRUL LUI XII

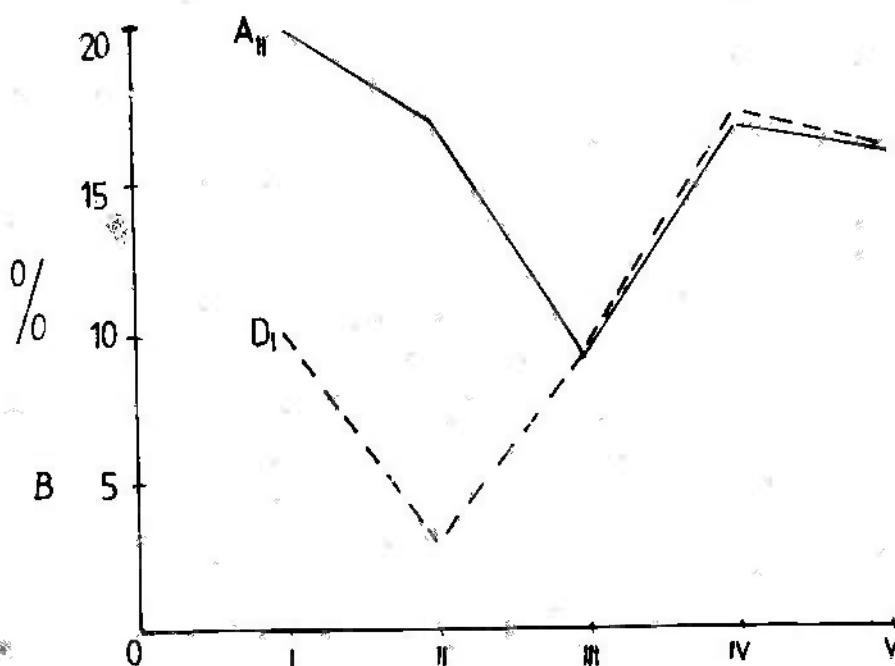
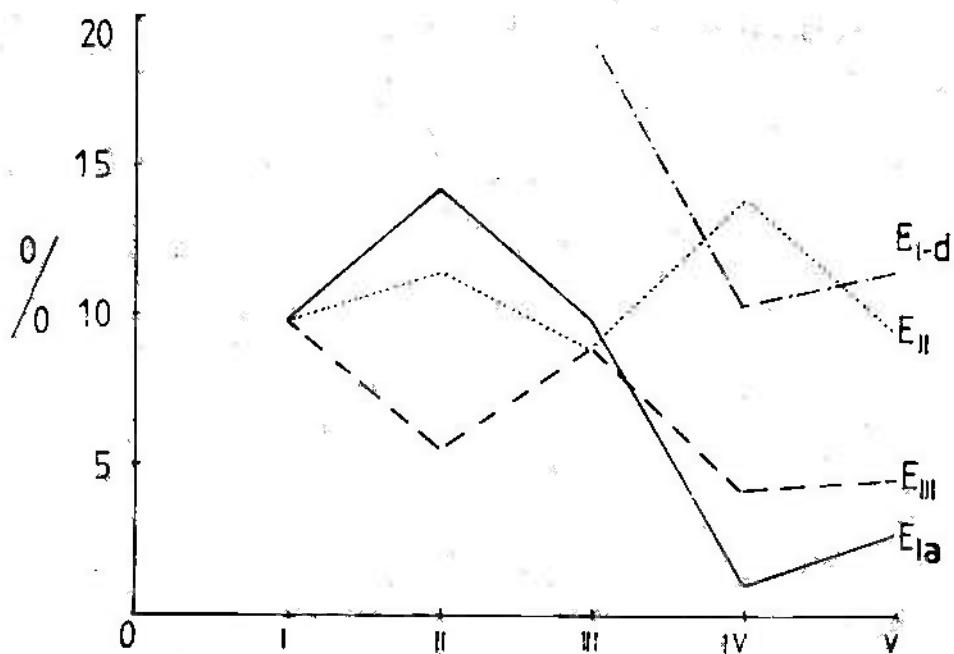

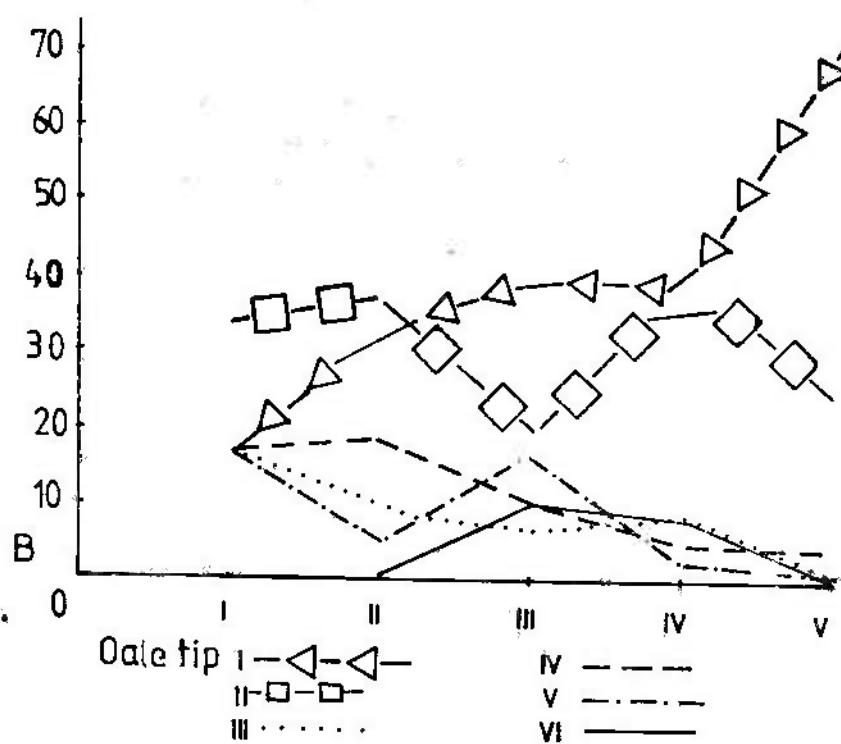
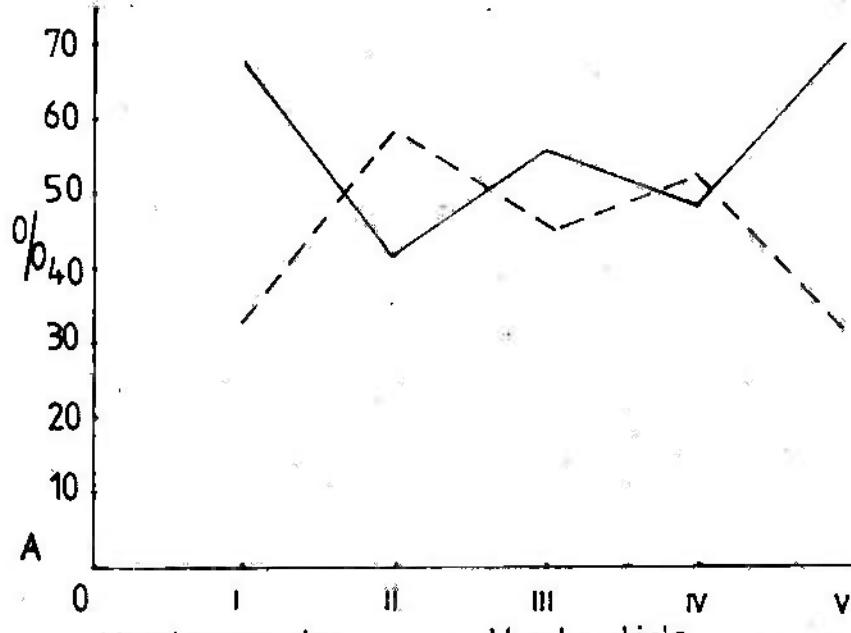

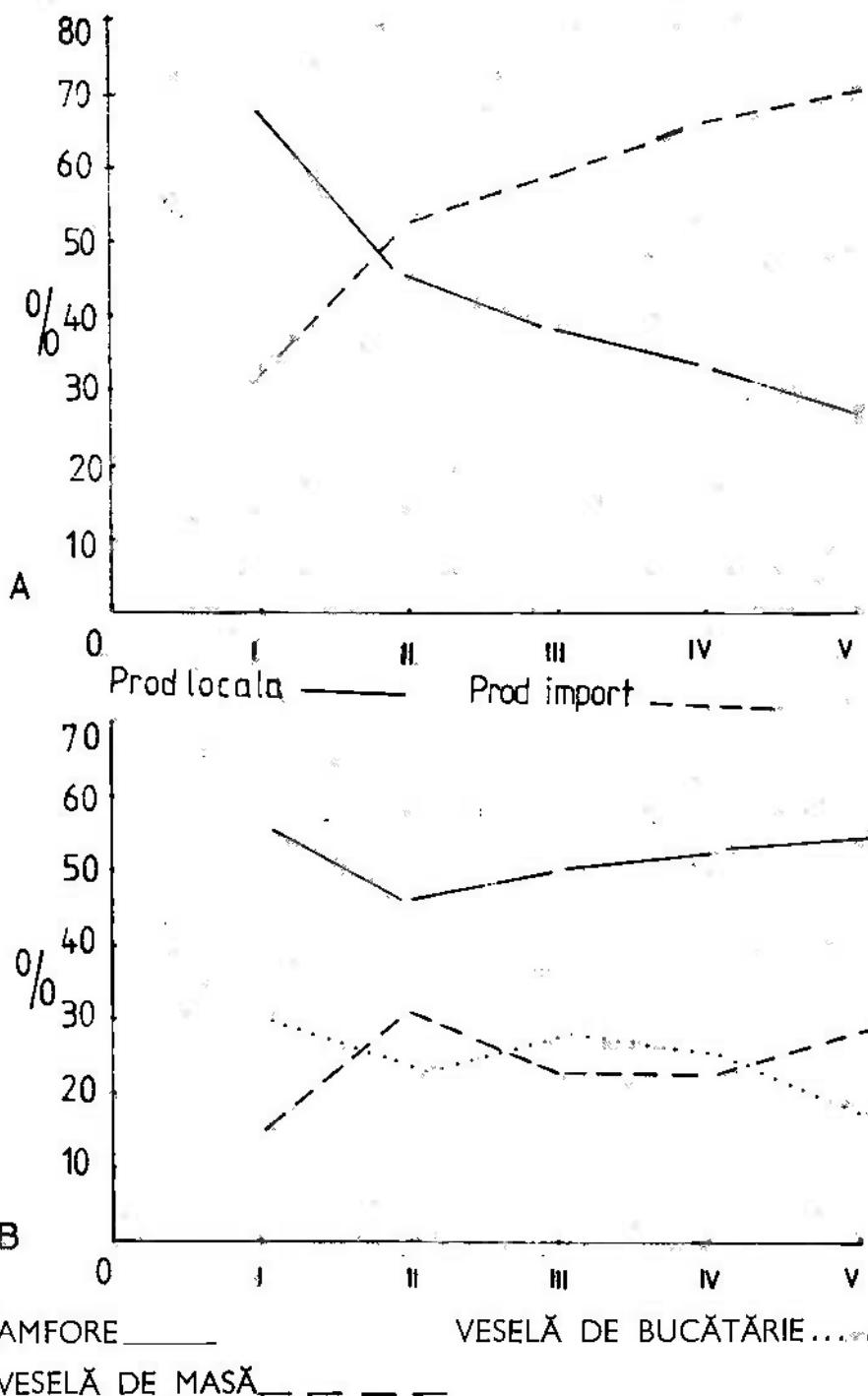
61. AMPLASAREA DESCOPERIRILOR IN CADRUL LUI N.º

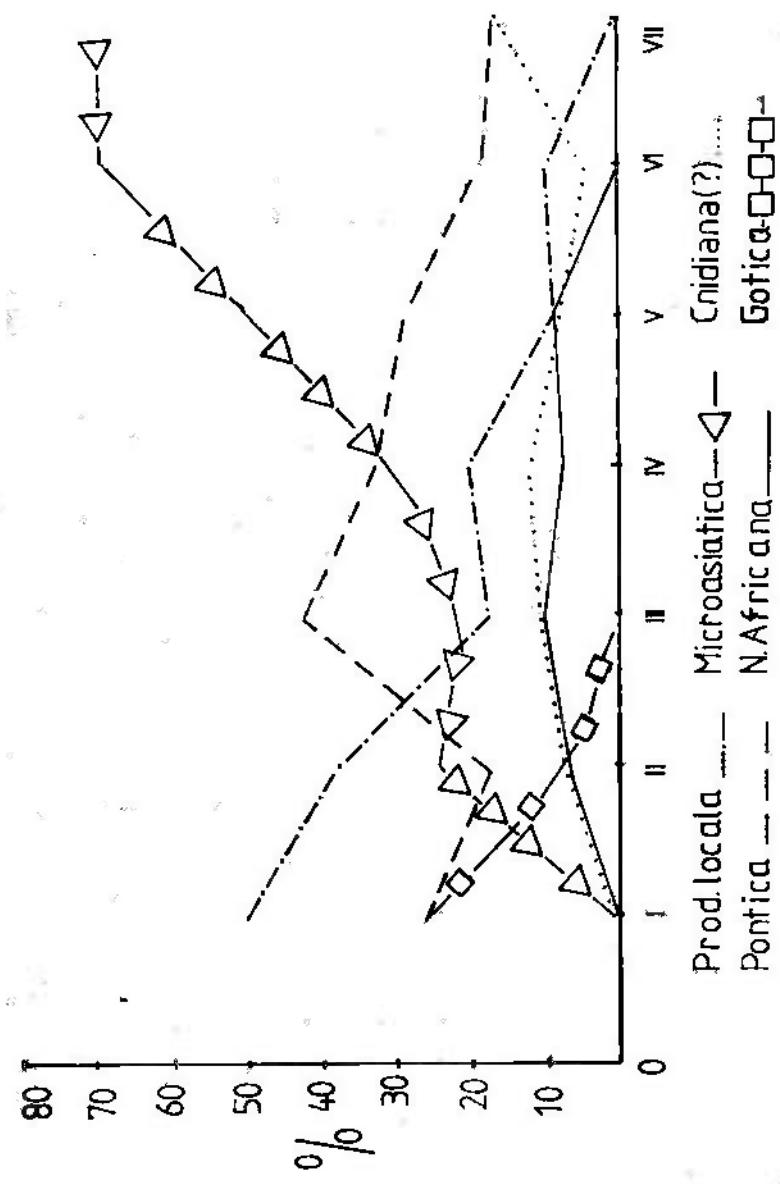
68. DIAGRAMA AMFORELOR: A (DE TIP E I-III); B (DE TIP A II, D I)

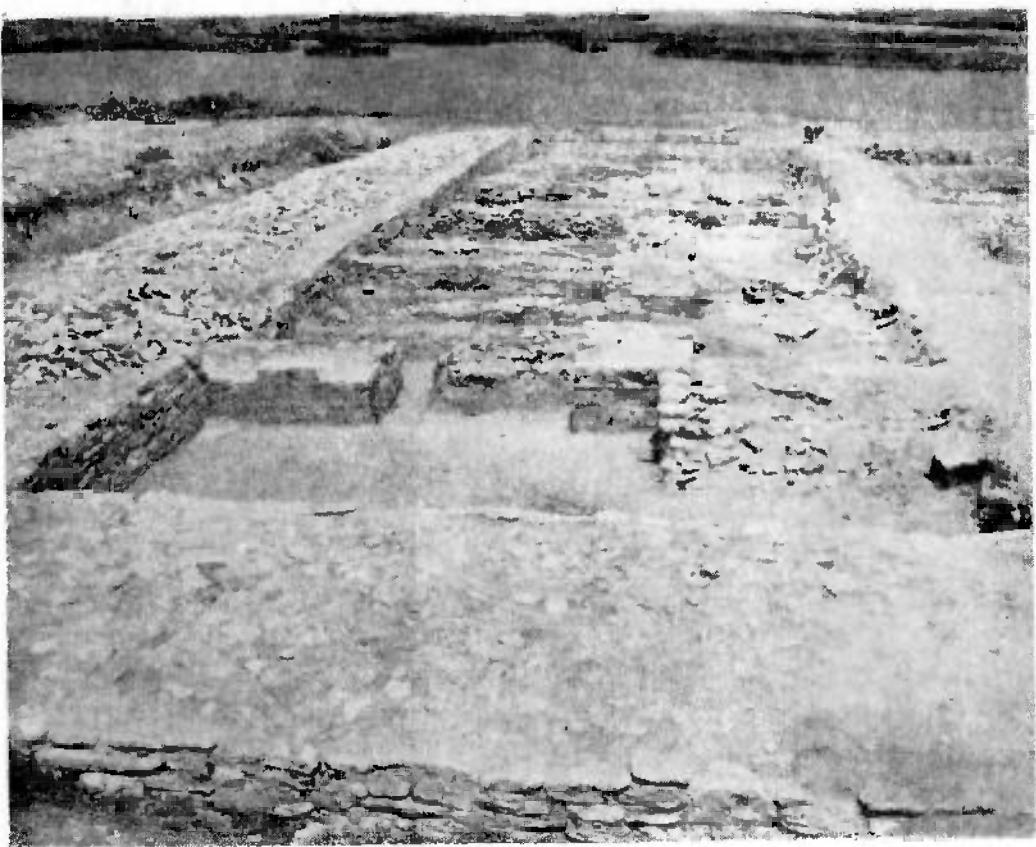

63. A - DIAGRAMA VESELEI DE BĂUT DIN CERAMICĂ ȘI STICLĂ; B - DIAGRAMA OALELOR DE BUCĂTĂRIE

64. DIAGRAME: A – PROducțIA LOCALĂ și DE IMPORT, B – PRINCIPALELE CATEGORII CERAMICE.

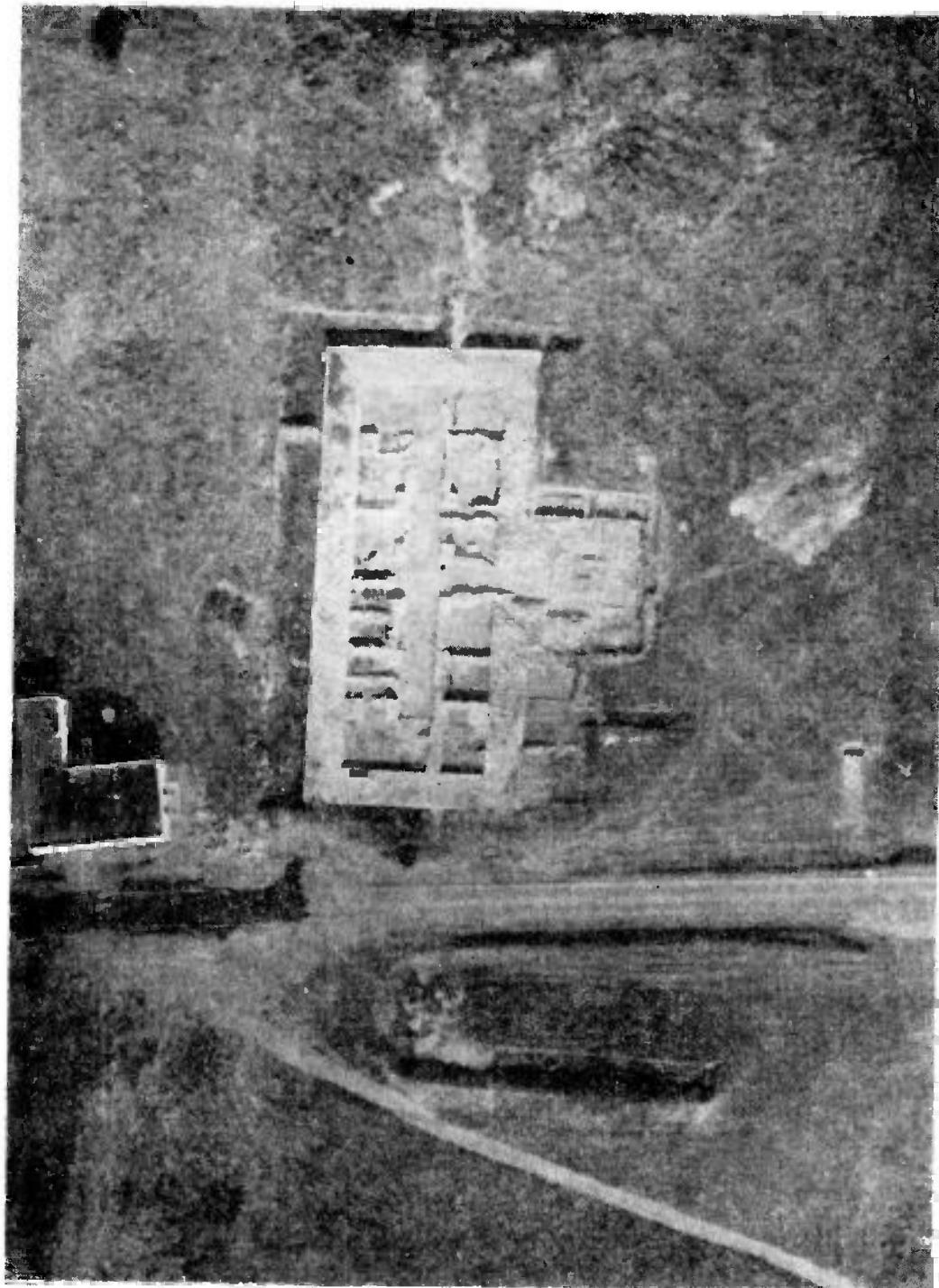

1

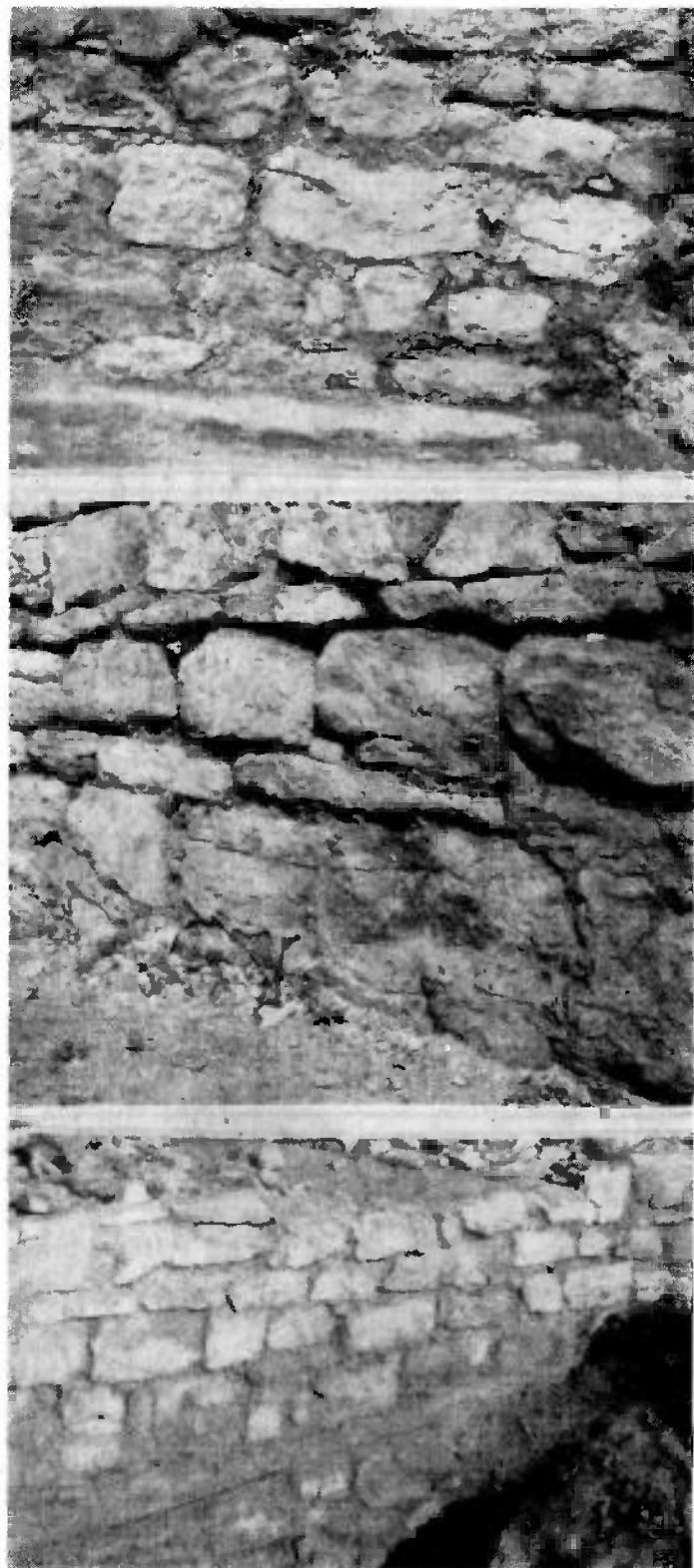
66. VEDERE GENERALĂ A FORTIFICAȚIEI (1); FORTICAȚIA ÎN TIMPUL SĂPĂTURILOR (2).

2

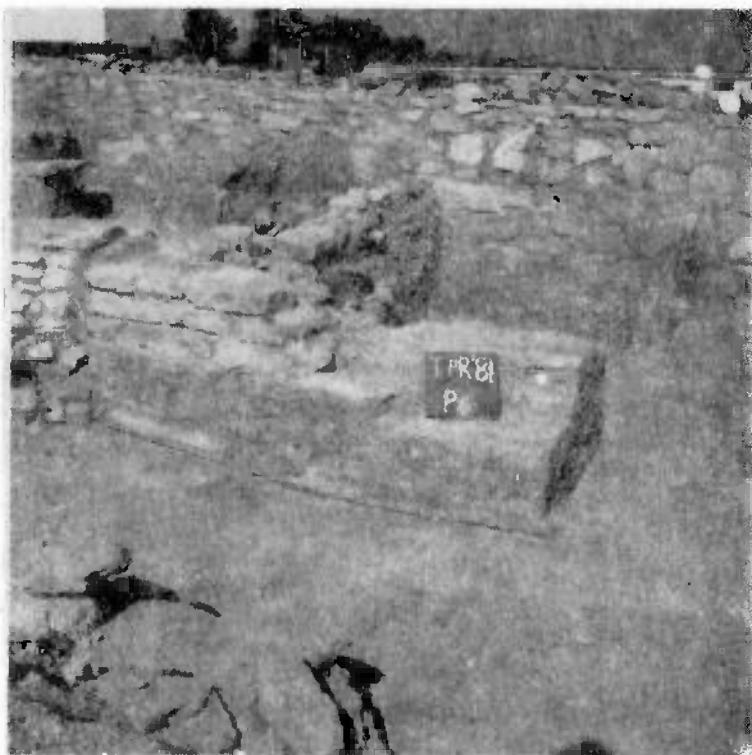
67. VEDERE AERIANĂ A SITULUI

CS. SISTEMUL
CONSTRUCTIV
(DETALIU).

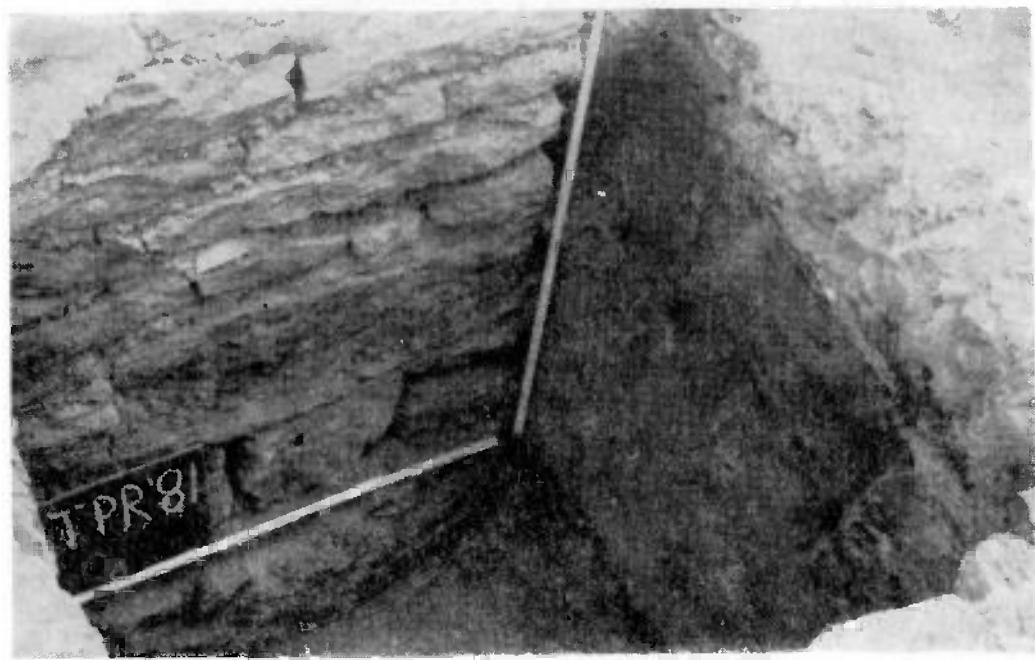
68. PILONI

70. PILONI

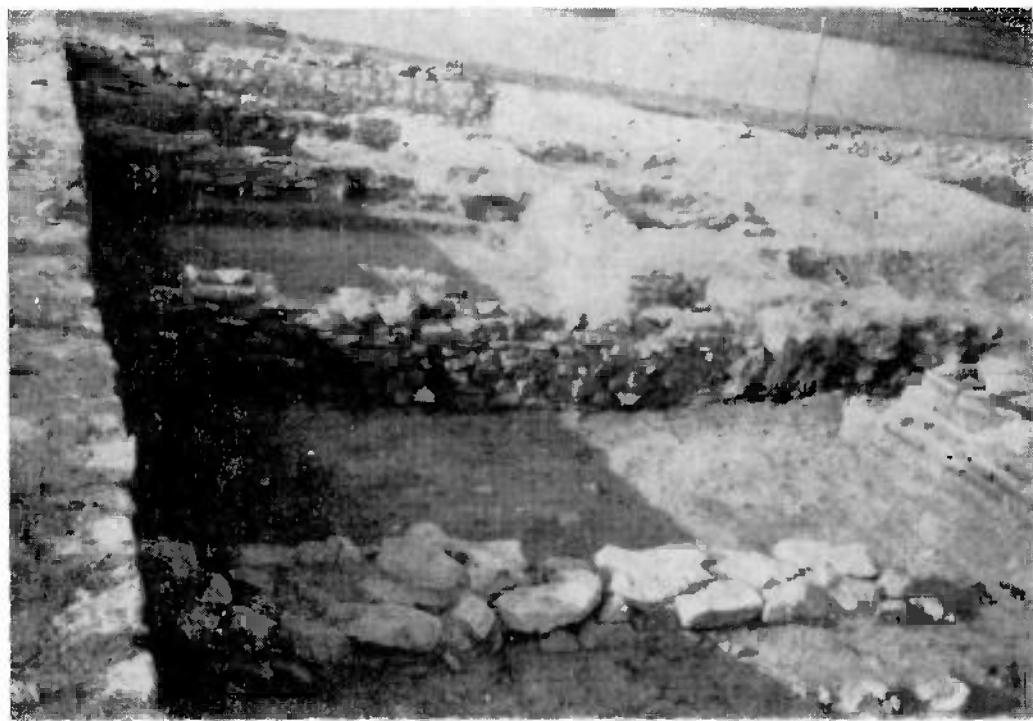
71. SONDAJE: INCINTĂ (1); PILON (2).

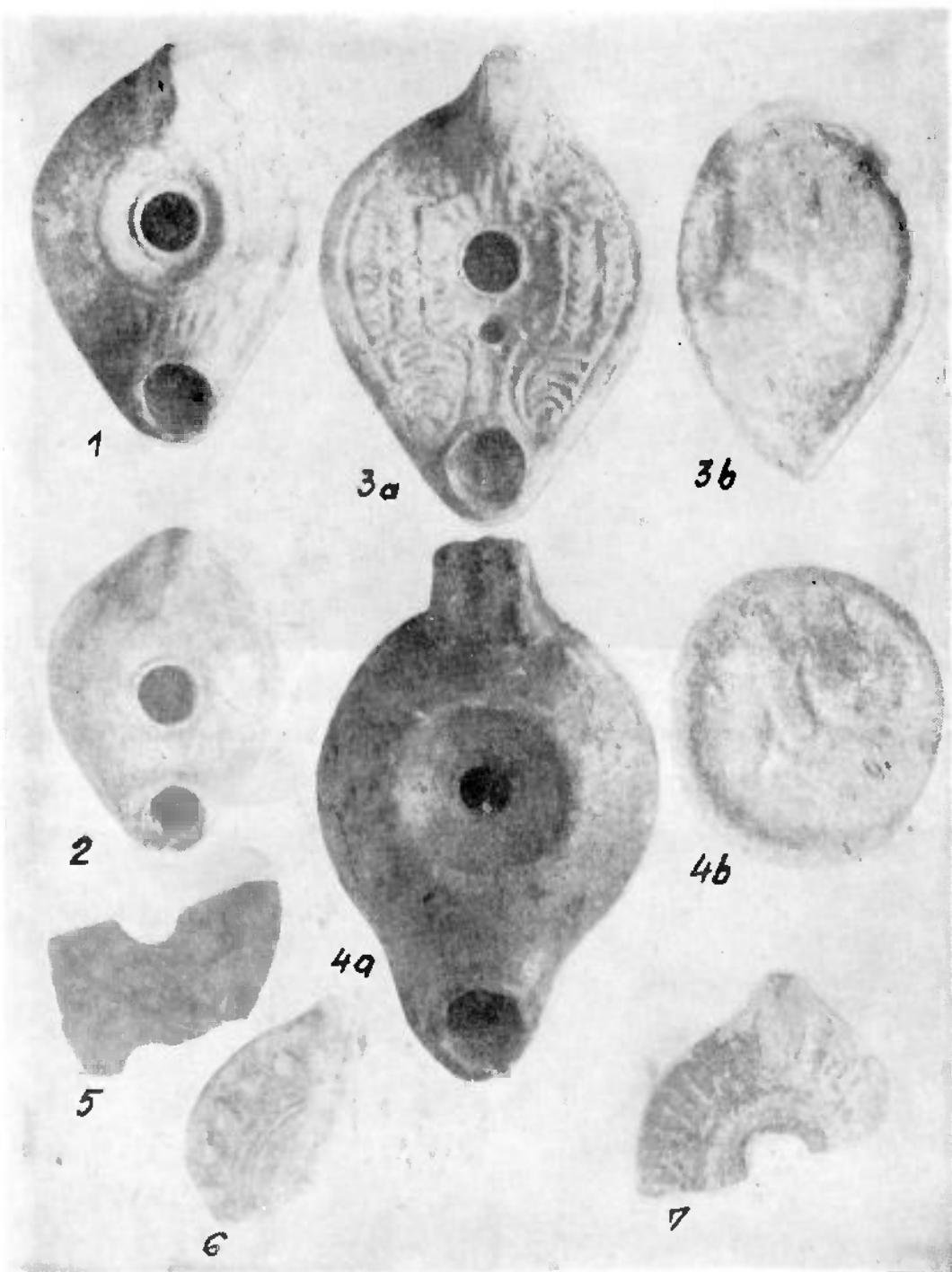
72. ZIDURI LEGATE CU PÂMÂNT ÎN INTERIORUL PORȚII.

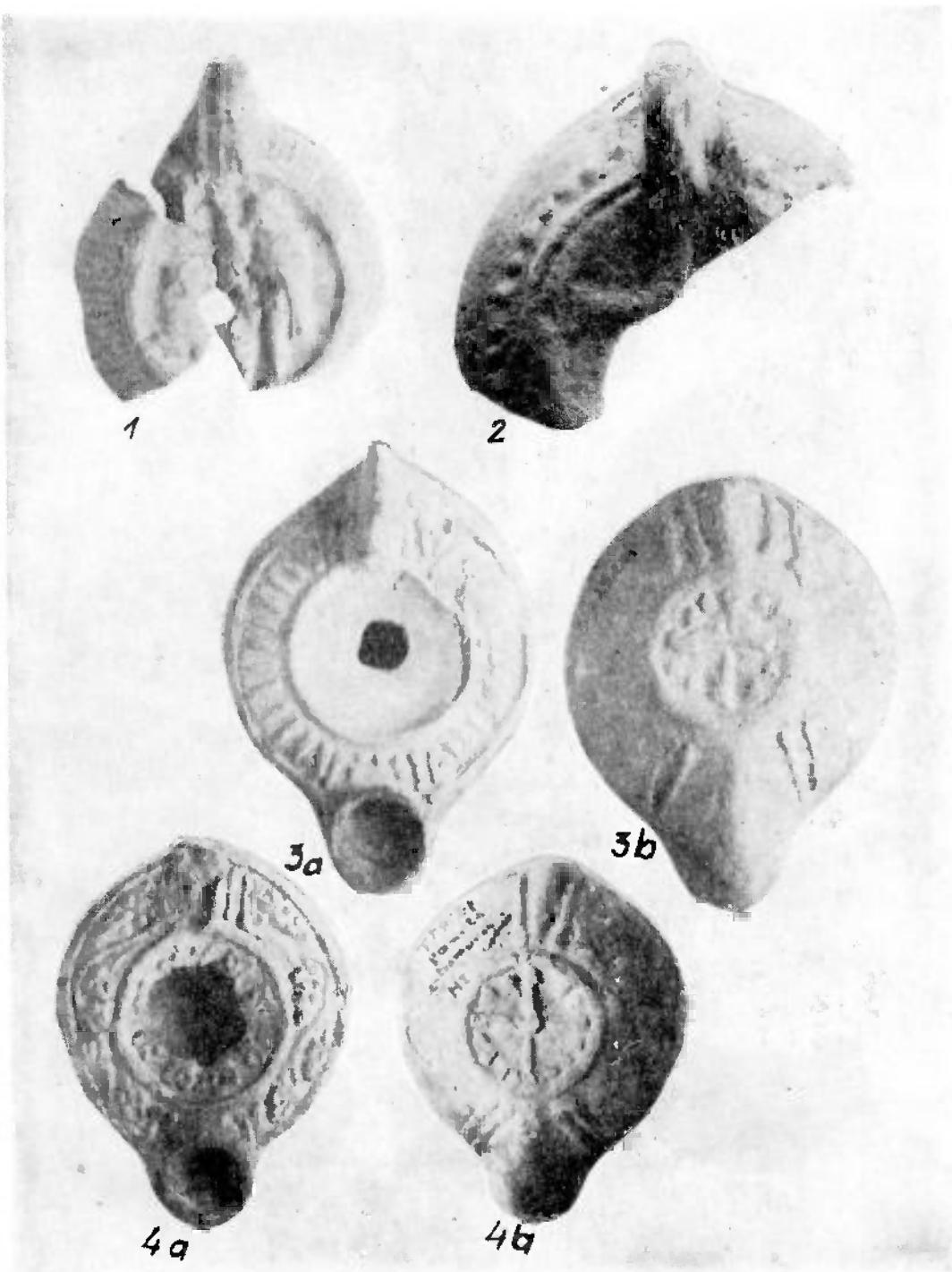

73. ZIDURILE UNOR LOCUINȚE DIN INTRAMUROS (1); FRAGMENT DE PILON DĂRÎMAT ȘI SUPRAPUS DE N. IV.

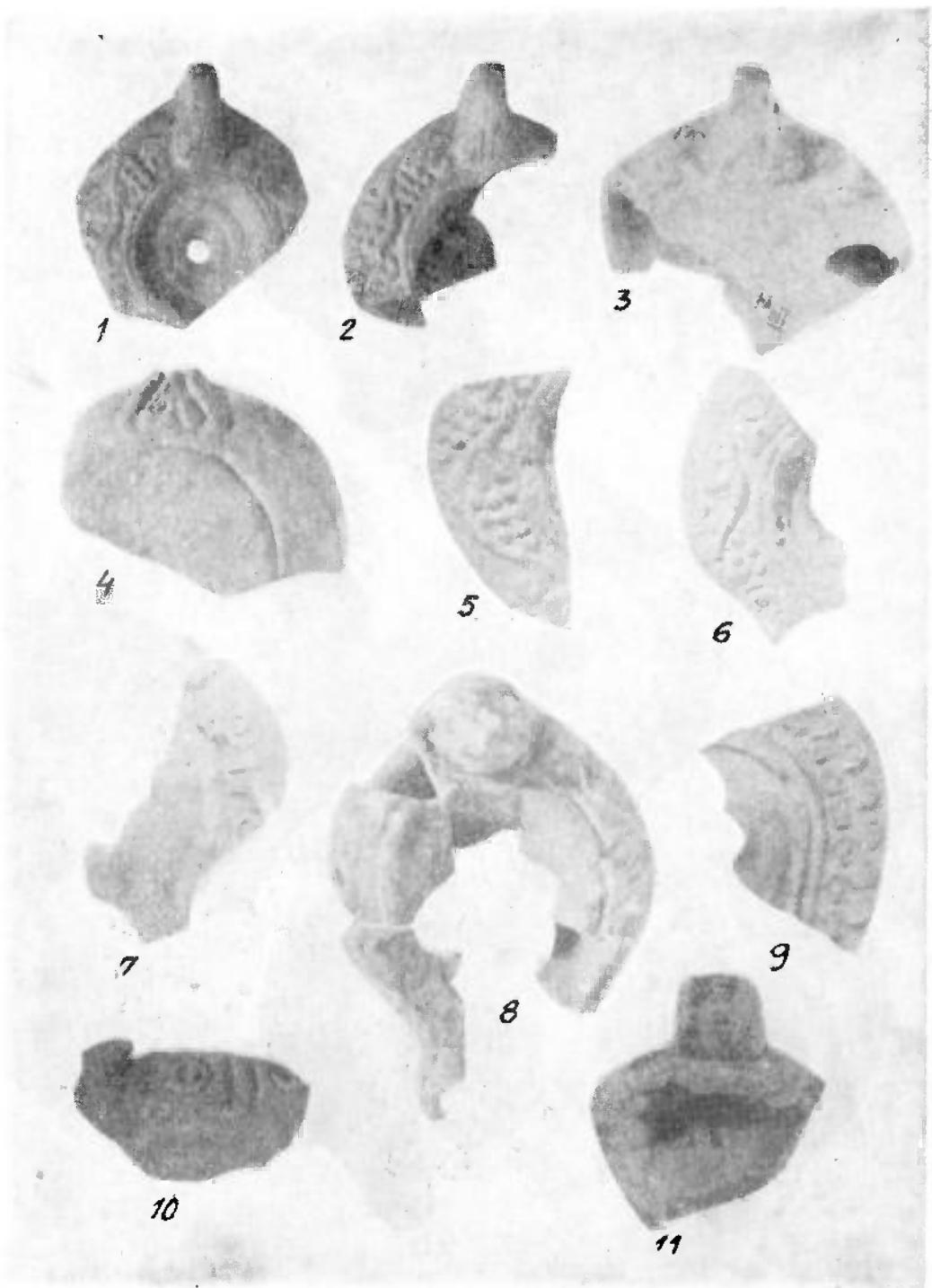

74. OPAITE

75. OPAITE.

76. OPALITE

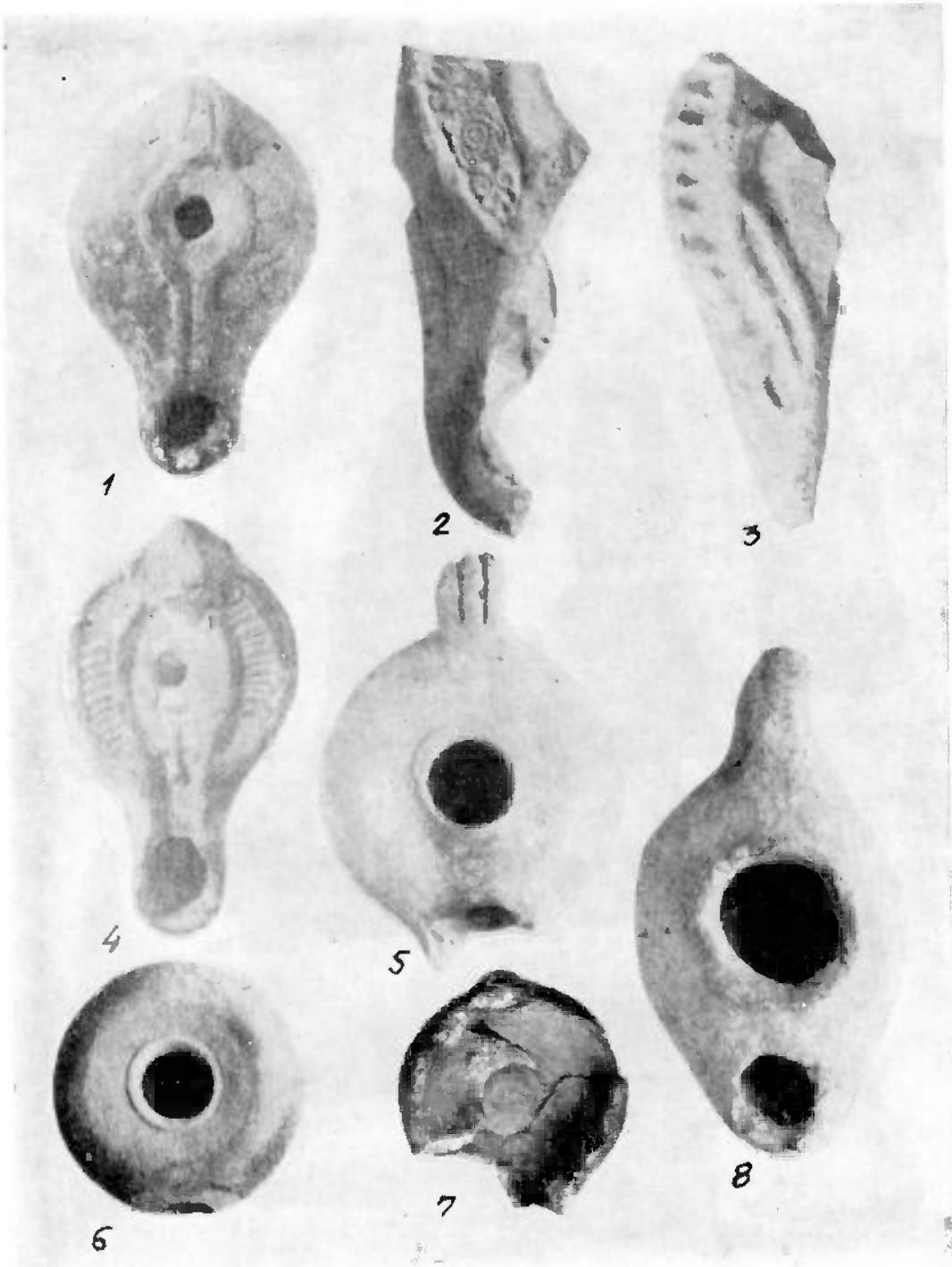
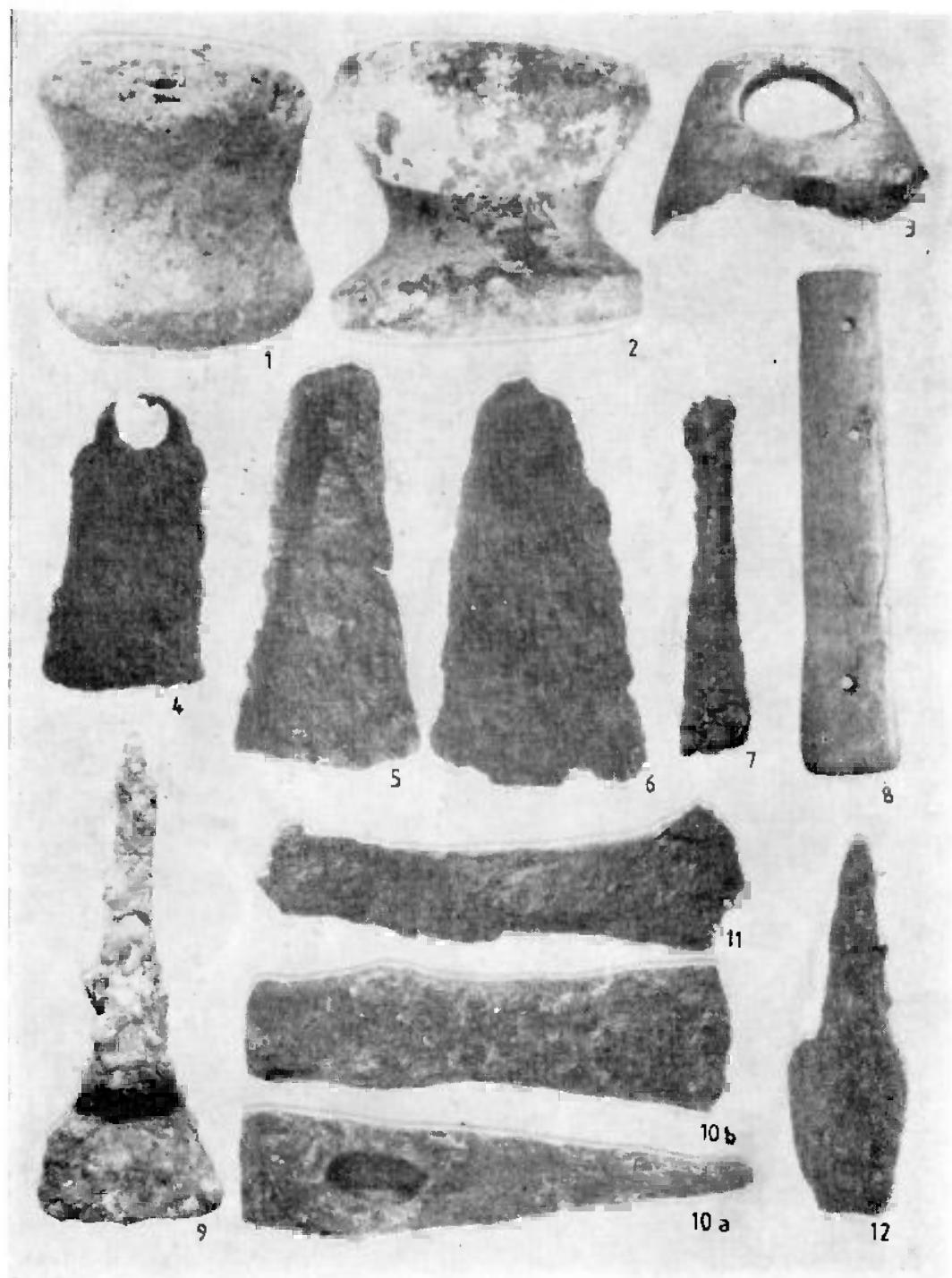
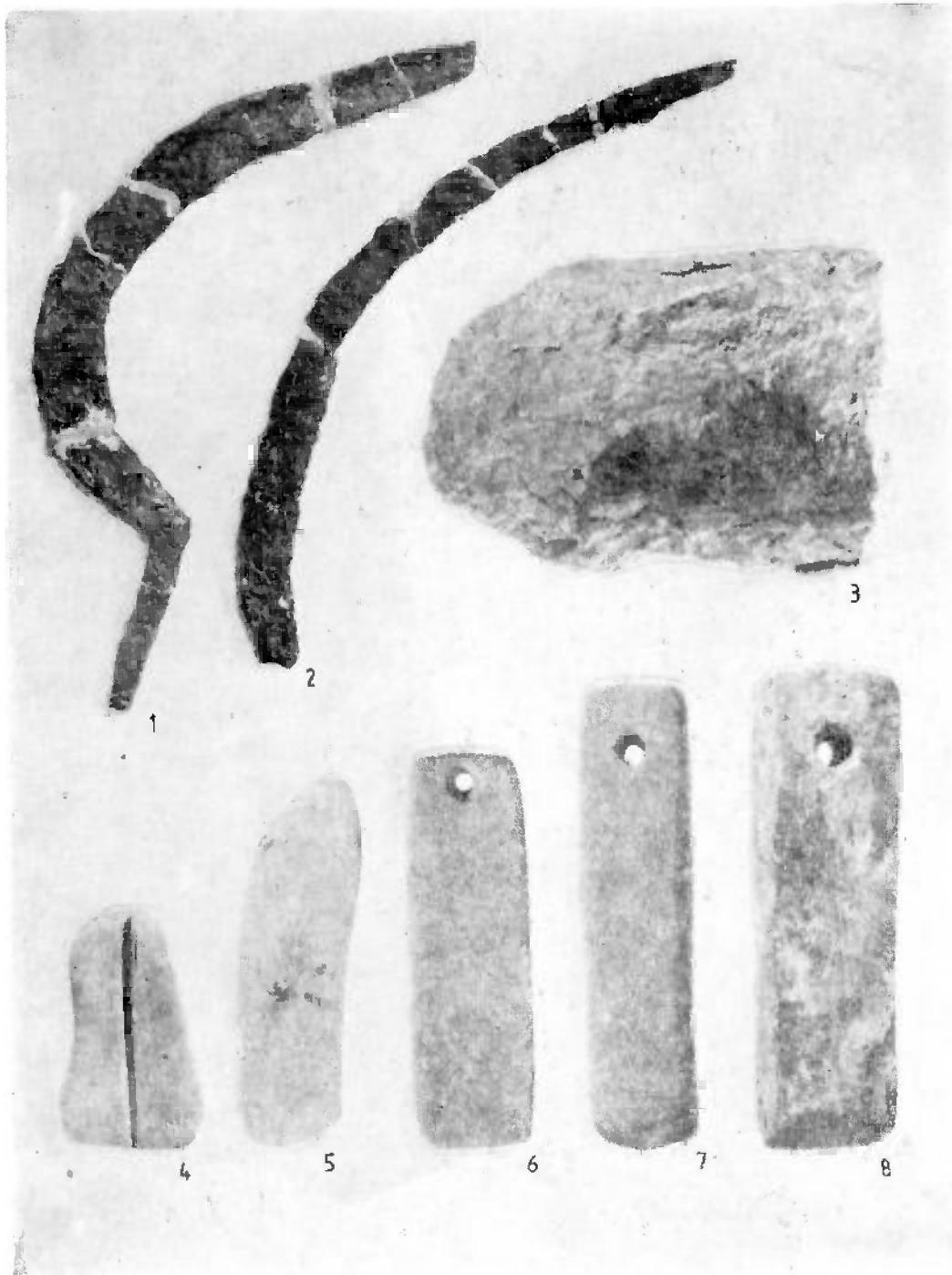

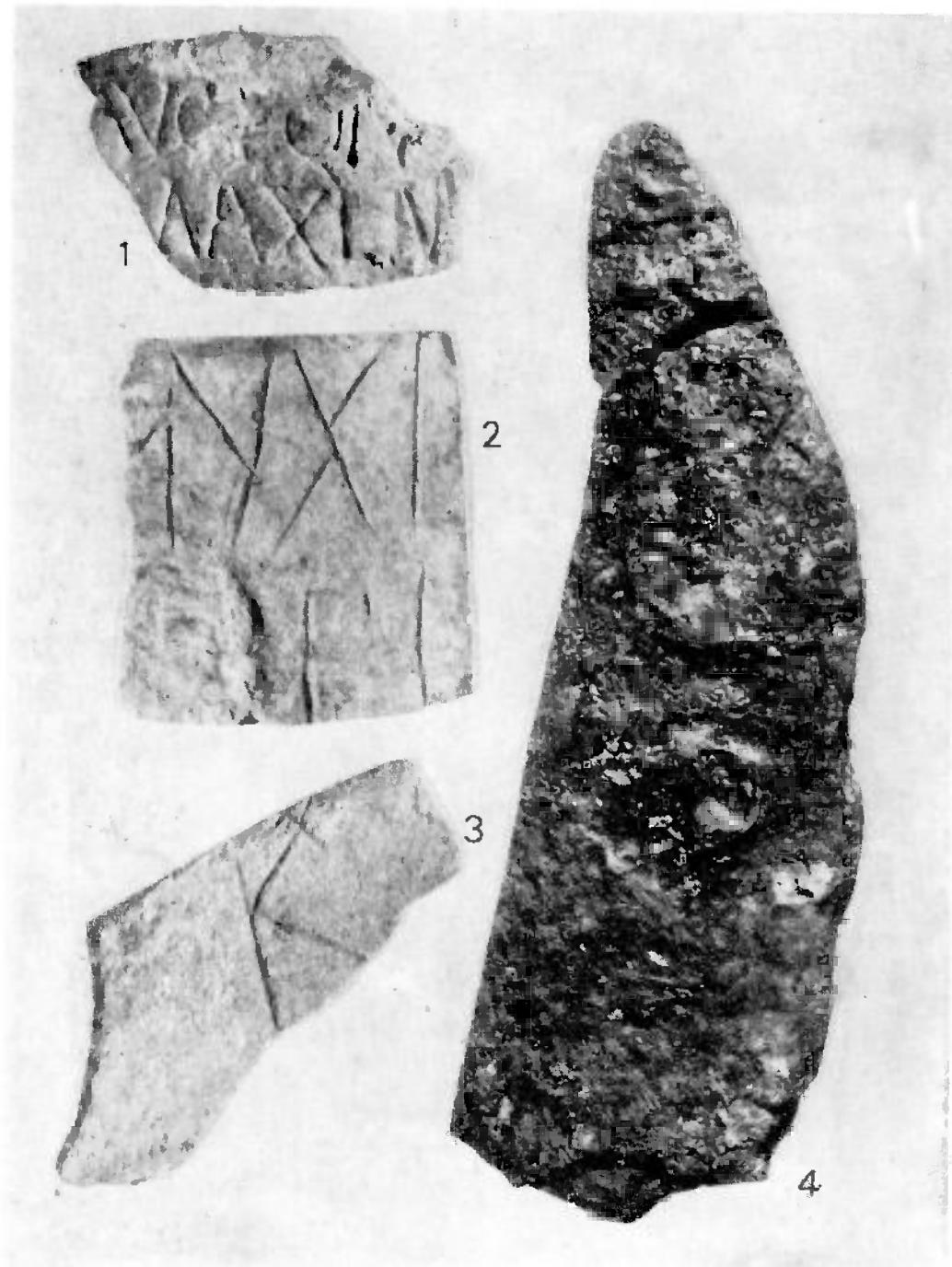
FIG. 1-8. OPAITIK.

78. UNELITE.

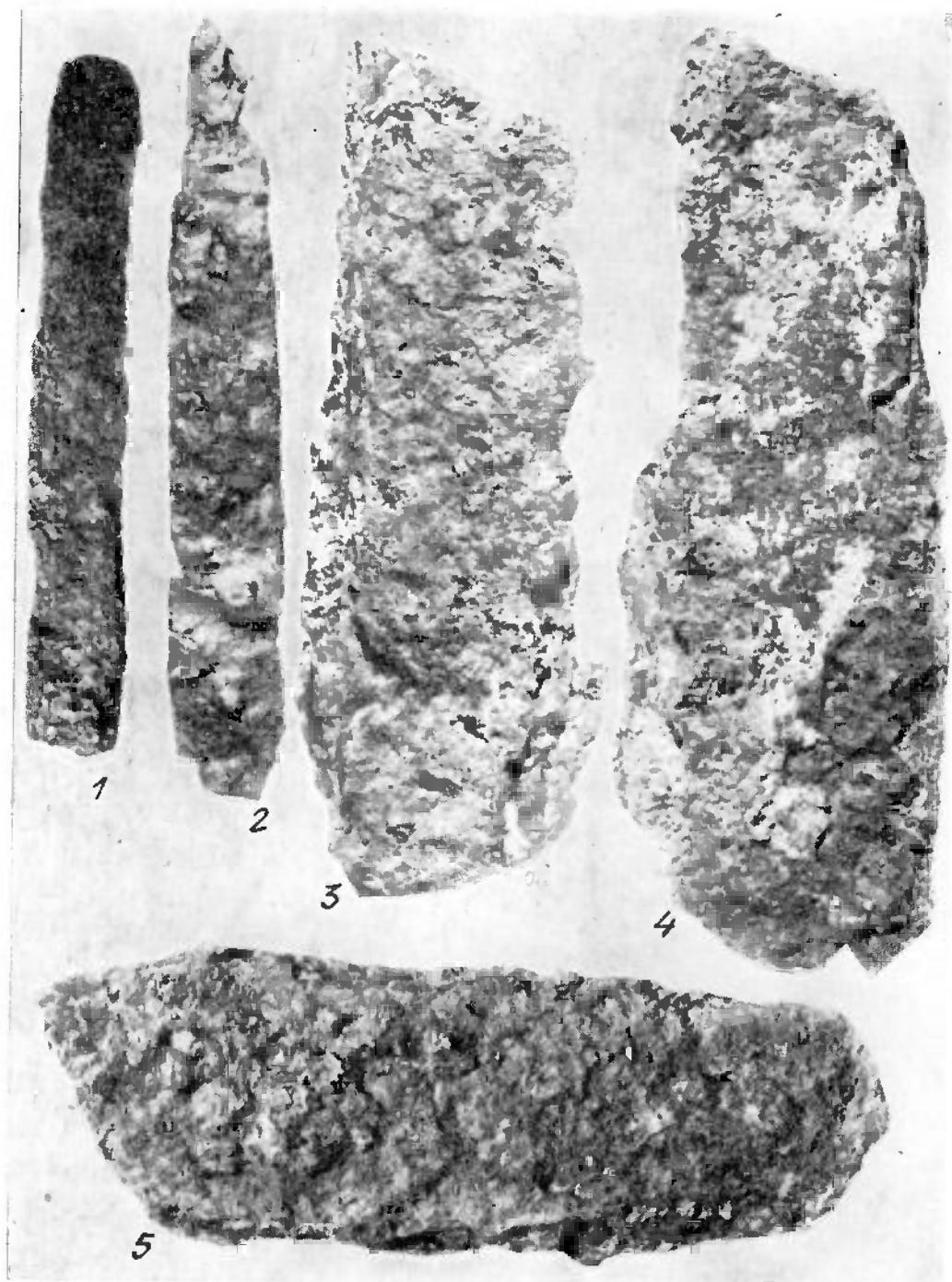
79. UNELTÖ.

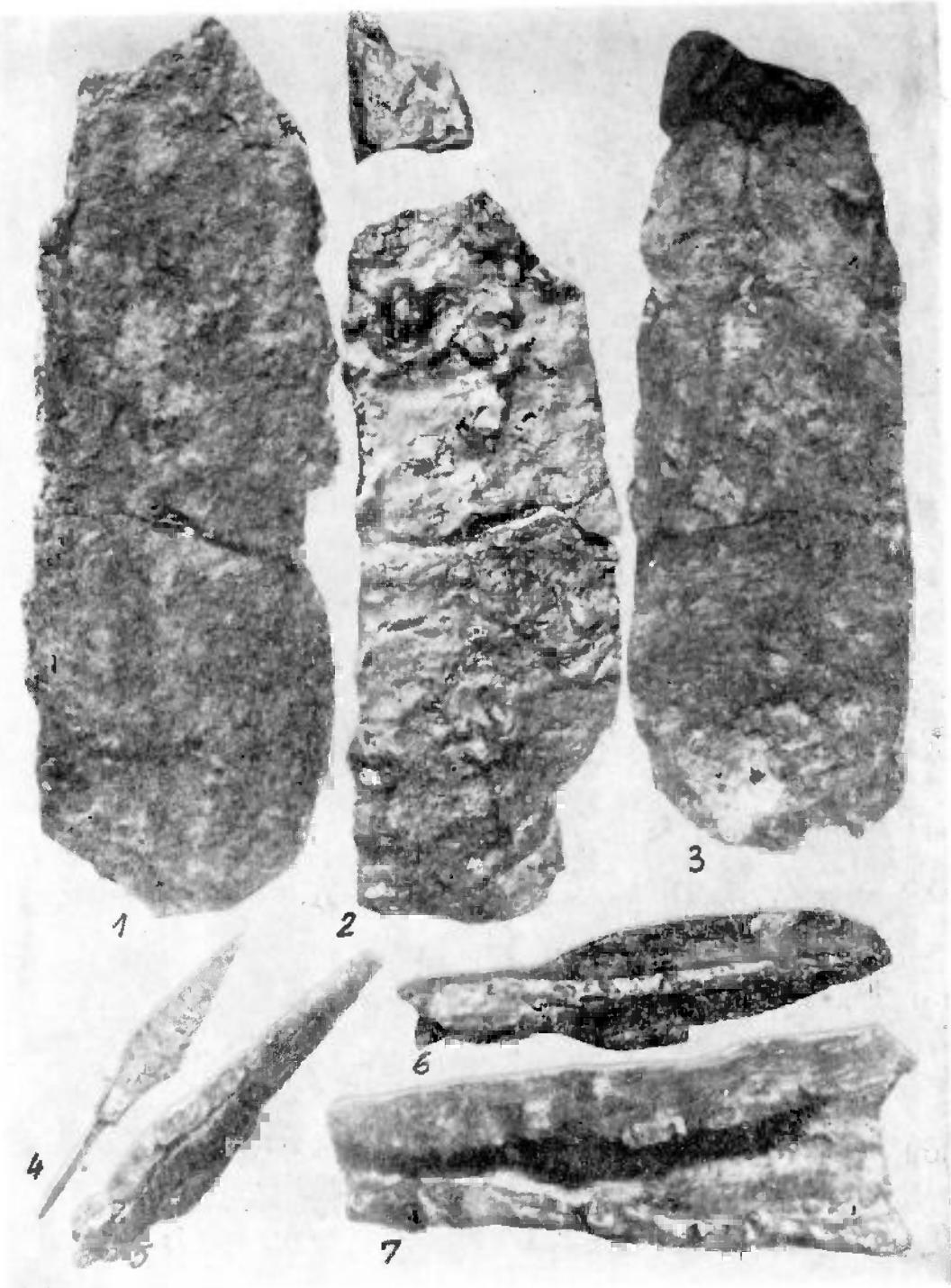
80. INSCRIPTI^H (1-3); VÍRF SABIE (1).

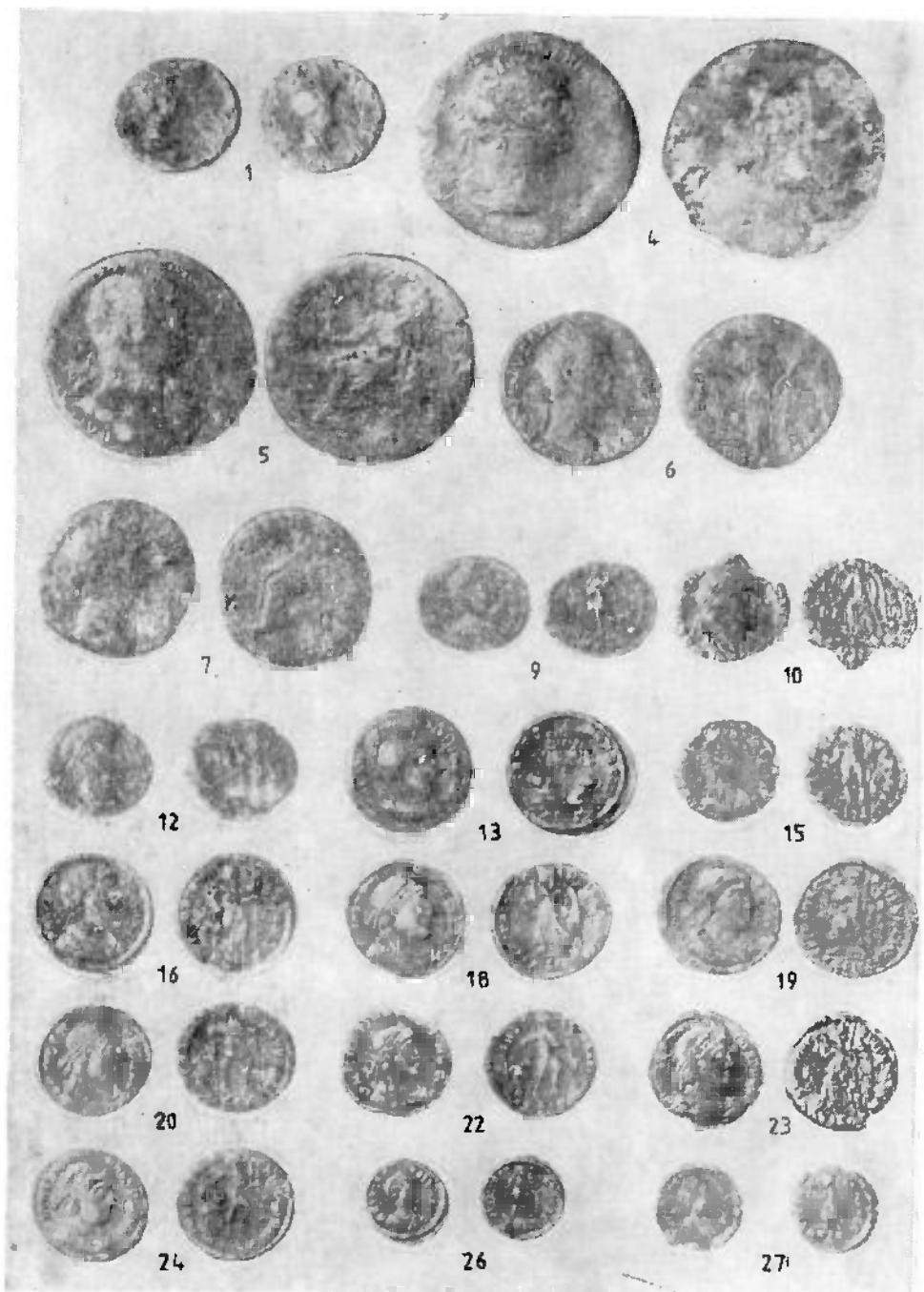
81. DESCOPERIRI KARUNTL.

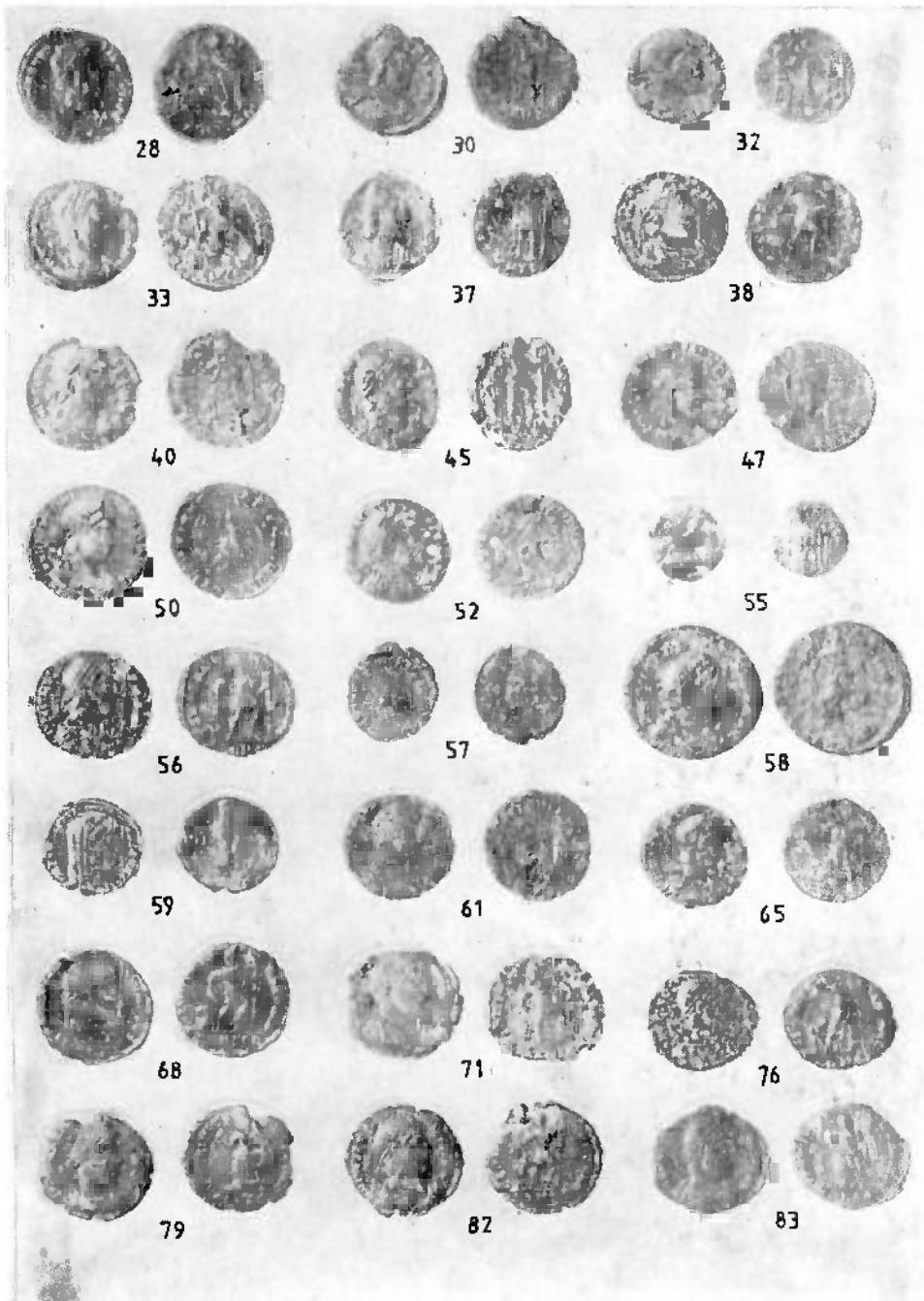
82. ARME.

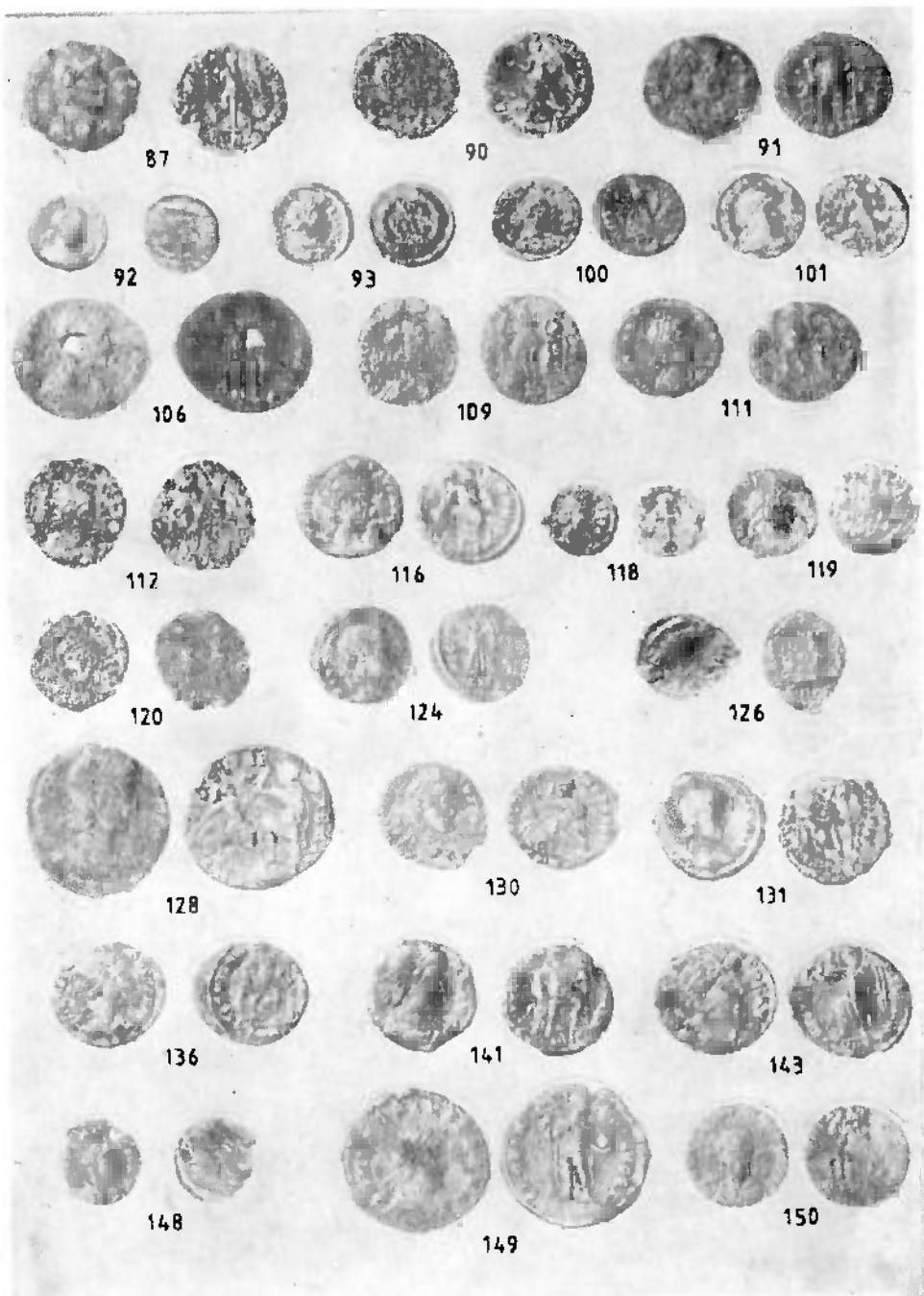
33. ARME.

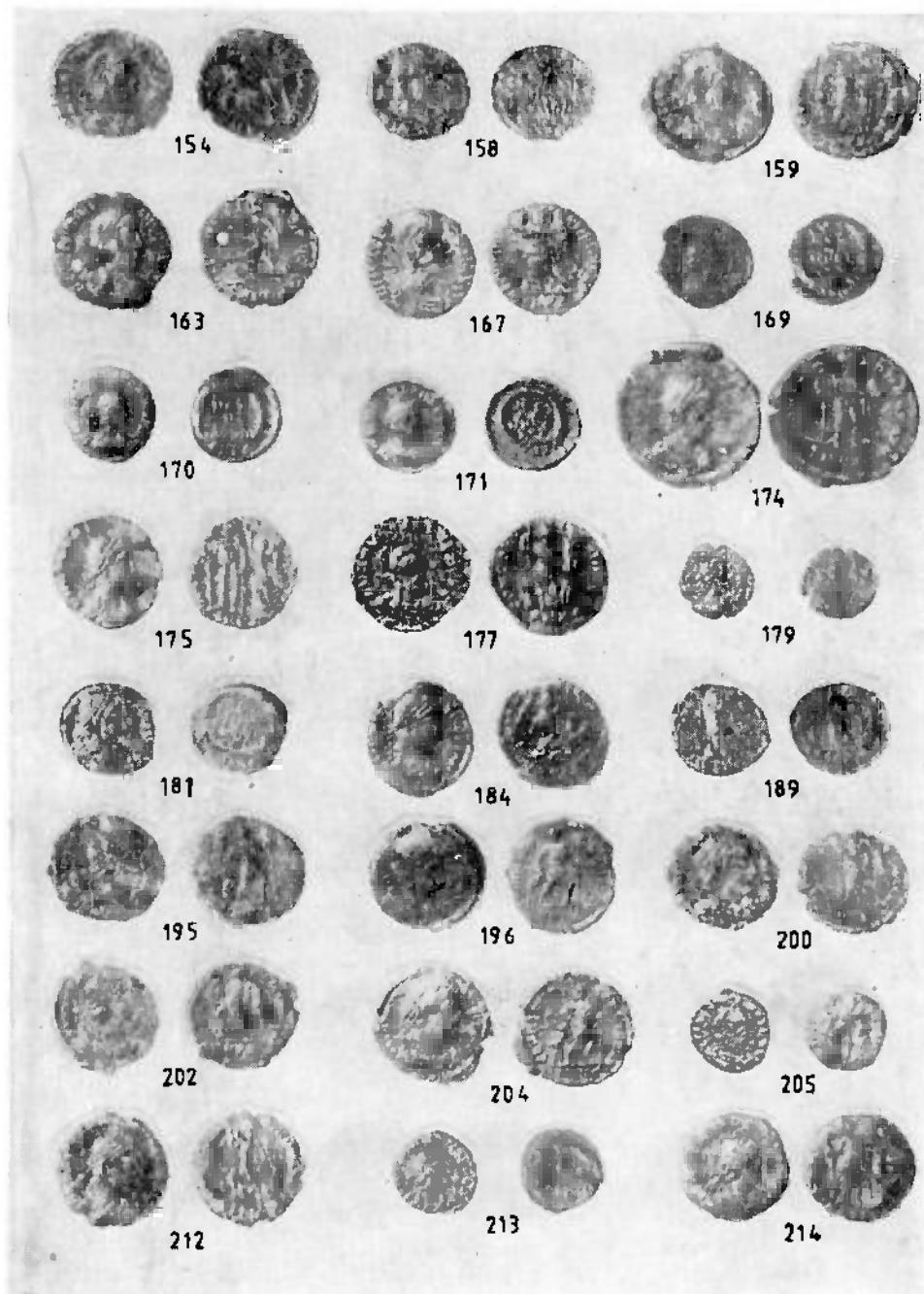
84. MONDE IZOLATE, NR. 1-27.

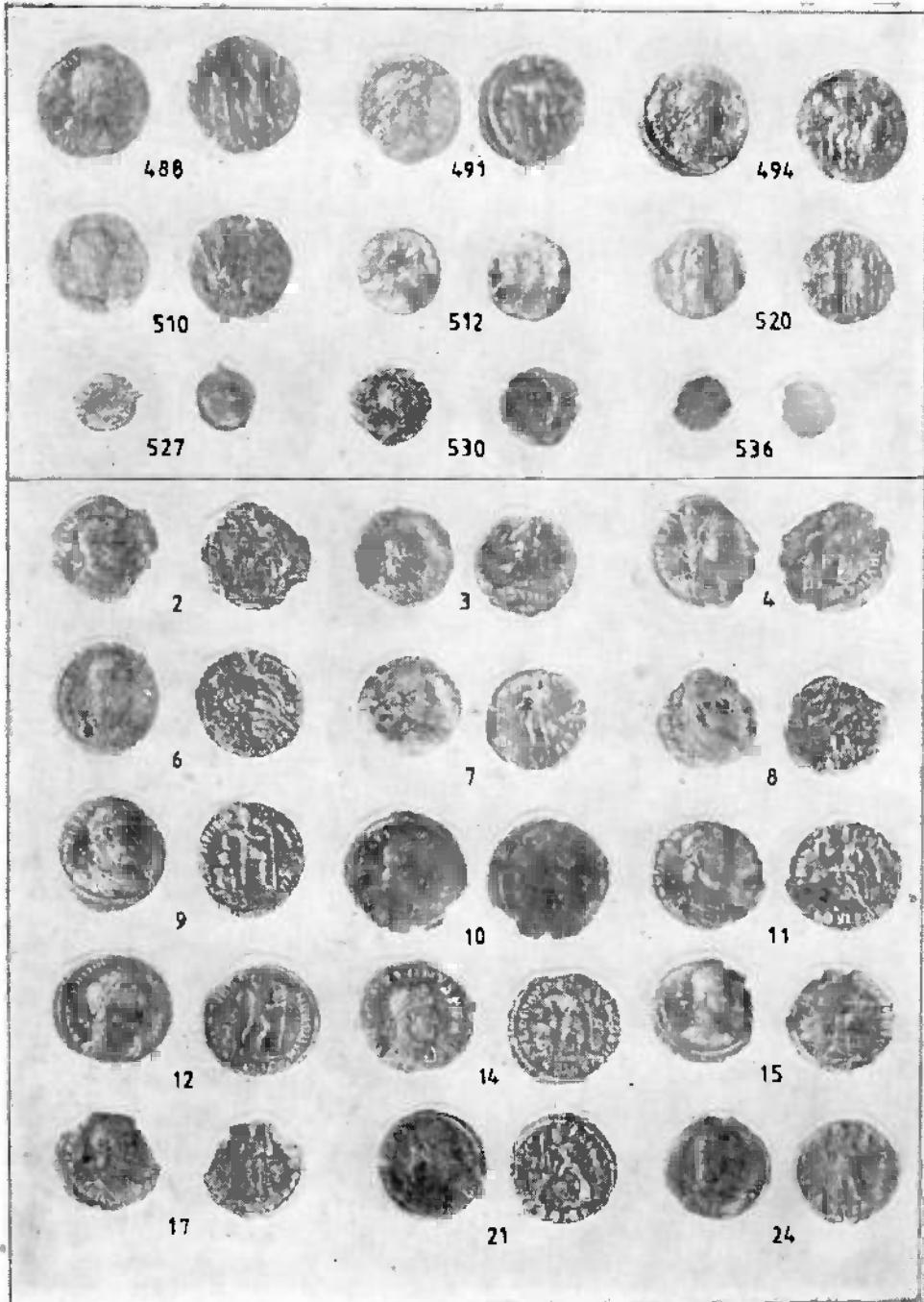
85. MONEDA IZOLATE, NR. 28-83.

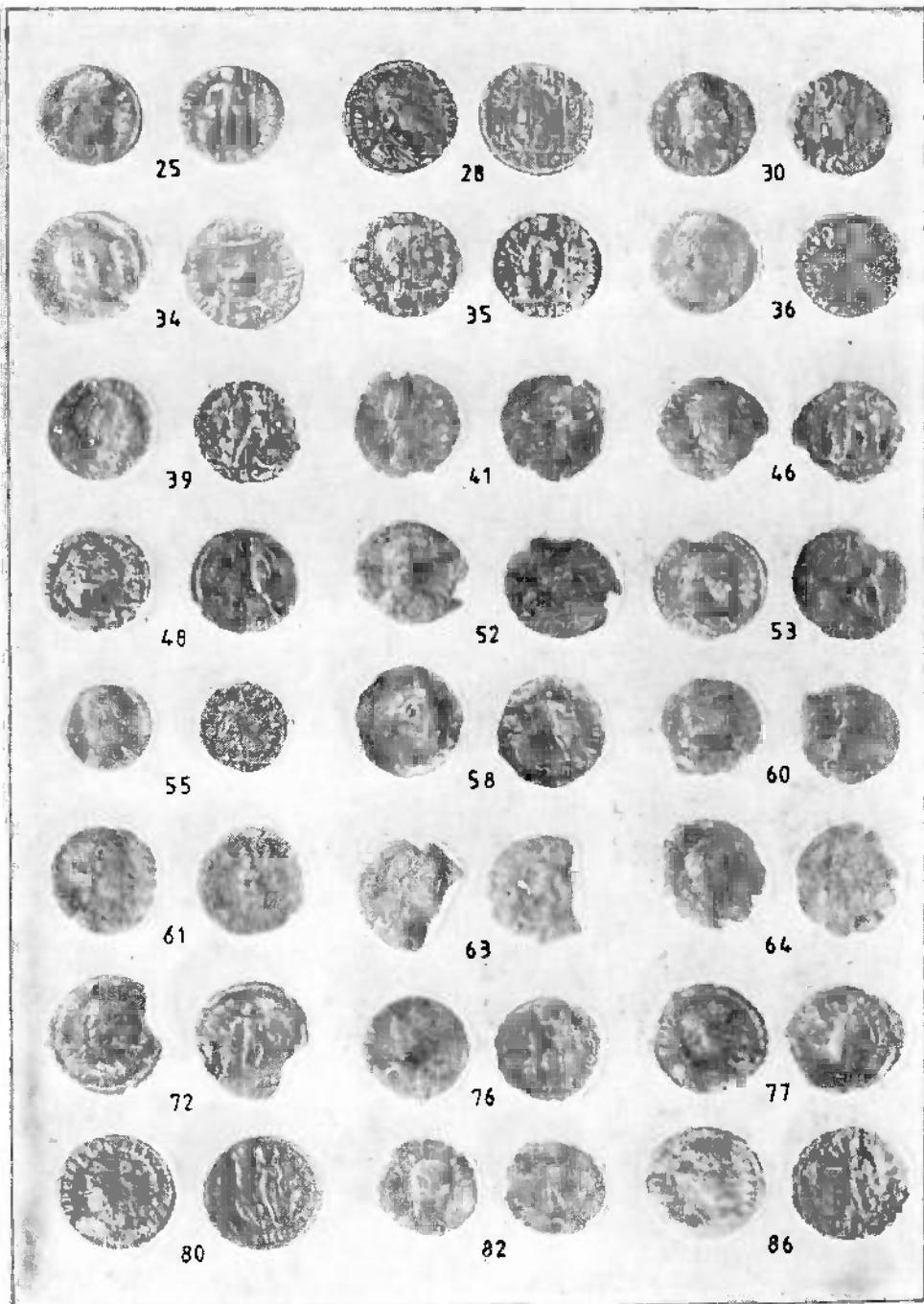
86. MONEDAS ISOLATE, NR. 87-150

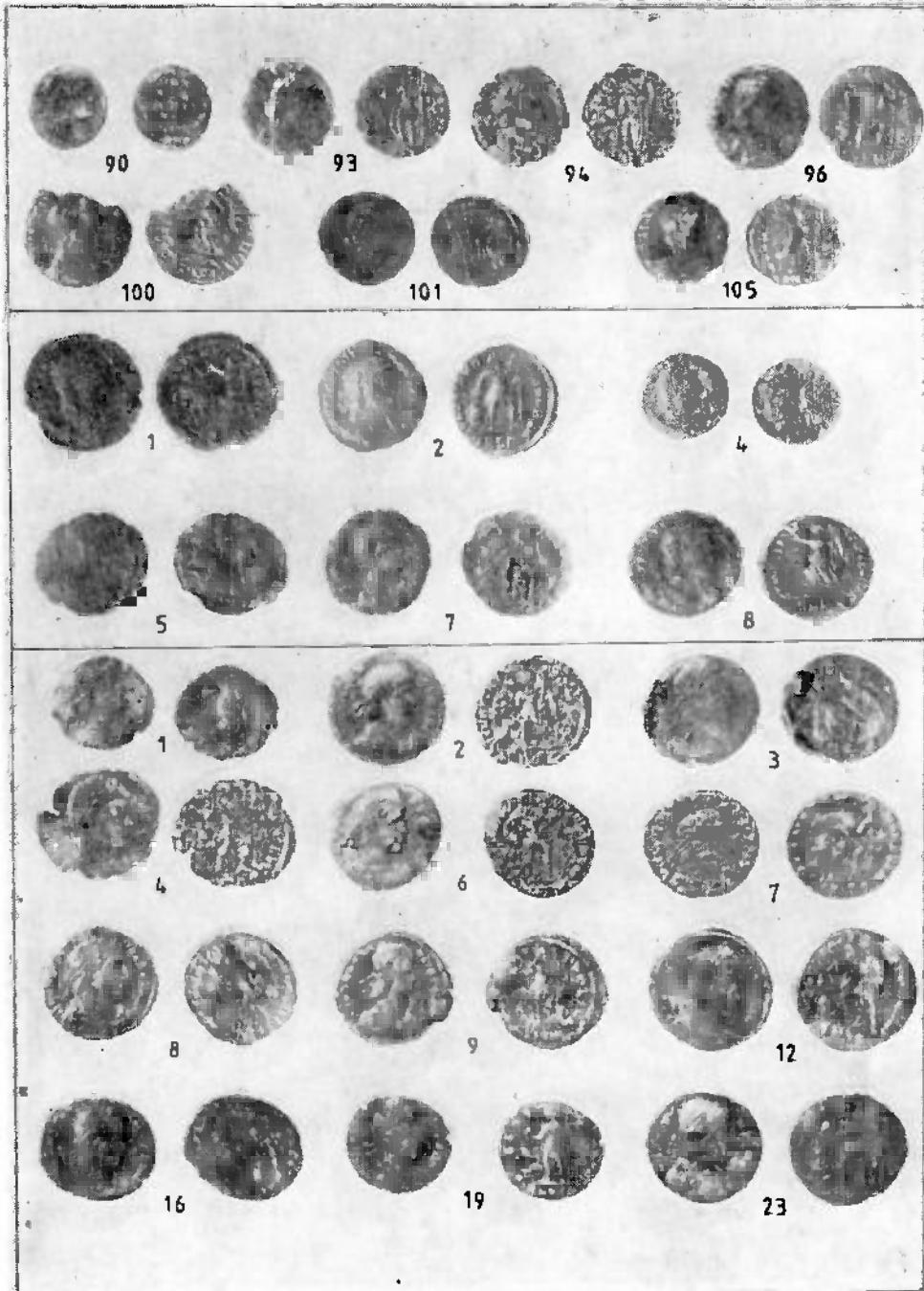
87. MONEDE İZOLATE, NR. 154—214.

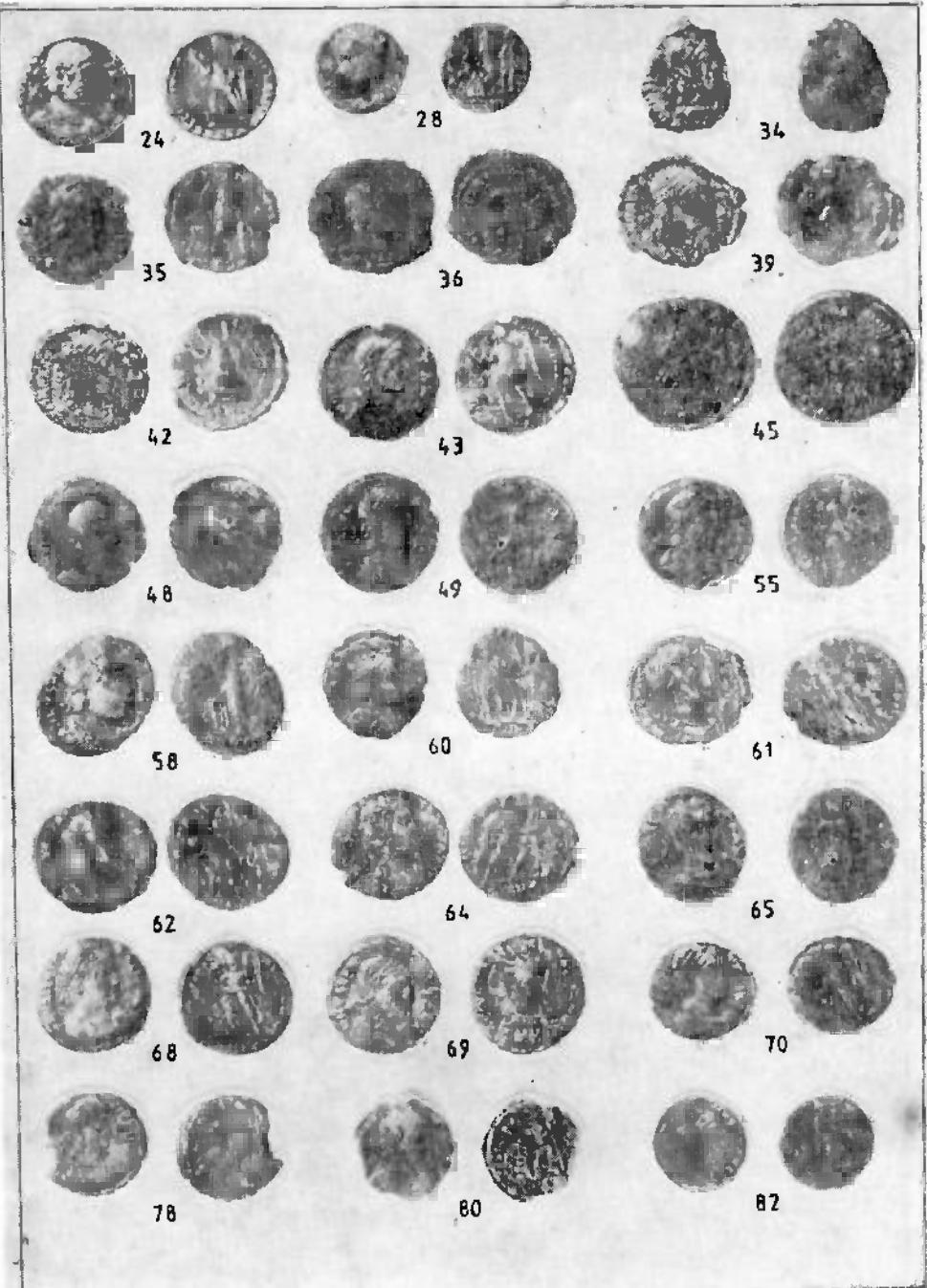
88. MONEDA ISOLATE, NR. 488-536, TEZAURUL I, NR. 2-24,

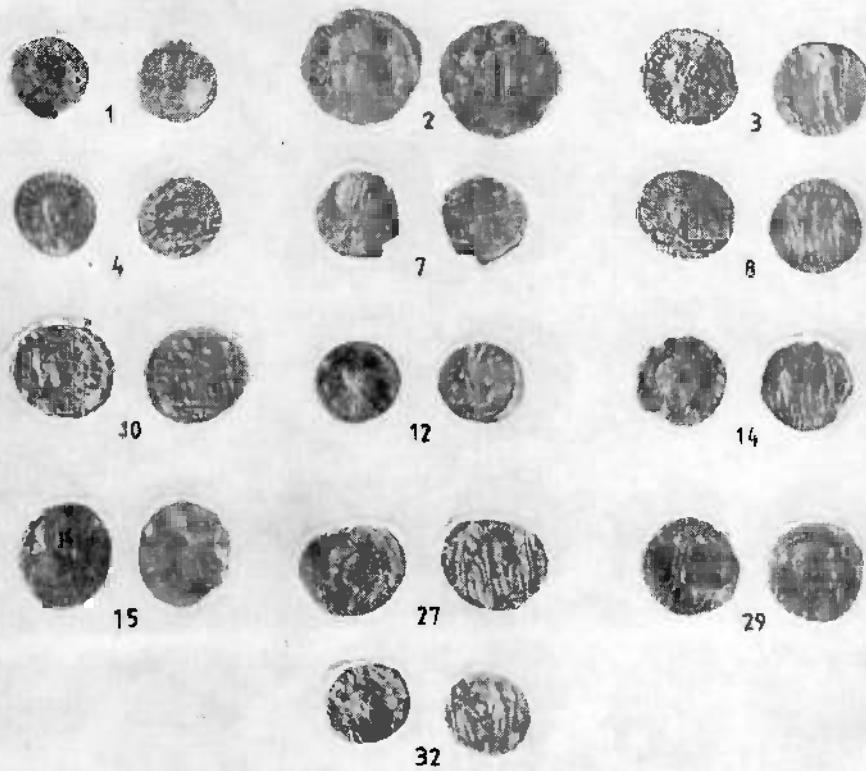
89. TEZAURUL 1, NR. 25-86.

90. TEZAURUL 1, NR. 90 – 105. TEZAURUL 2, NR. 1 – 8. TEZAURUL 3, NR. 1 – 23.

TEZAURUL 4, NR. 24-82

92. TEZAURUL 5, NR. 1-32.